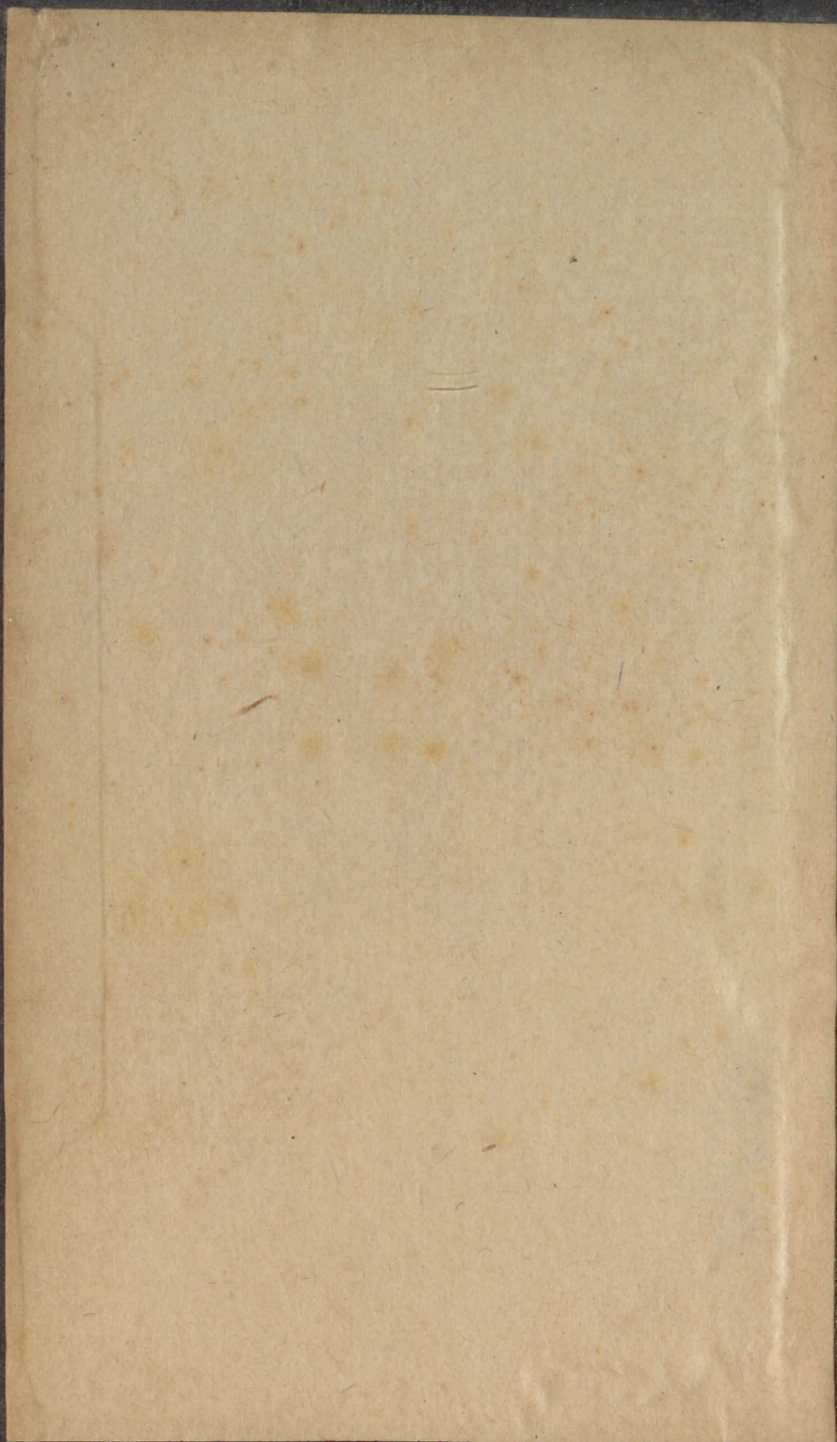
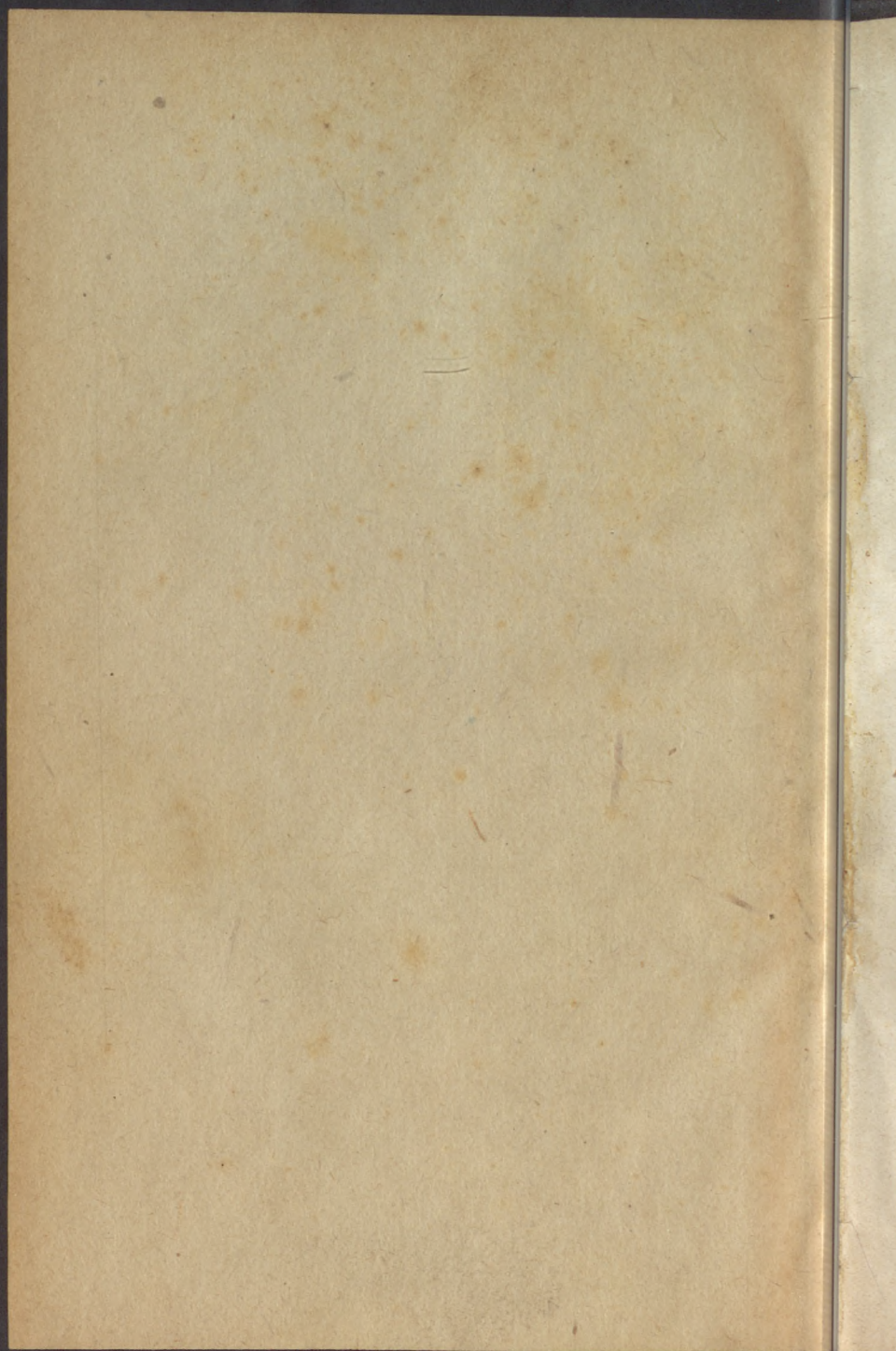

245.313

Antes y
IGYÓ
TÁS

Szentesy

ÖNGYÓGYÍTÁS

A BETEGSÉGEK FÖLISMERÉSE, MEG-
HATÁROZÁSA ÉS GYÓGYKEZELÉSE

DIAGNOSZTIKA ÉS THERAPIA

IRTA ÉS KIADJA:

SZENTESY ALFONZ

Alf.

XVII EZER

„ASTER” TUDOMÁNYOS ÉS SZÉPIRODALMI FOLYÓIRAT

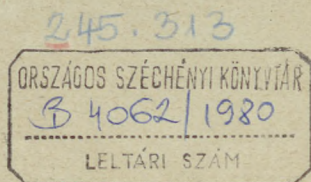
XIV. (VII.) EVFOLYAM.

BUDAPEST, III. KERÜLET, NÁD-UTCA 1-3. SZÁM.

Szives figyelmébe!

Aki valamit e könyvben nem talál vagy nem ért meg, aki az orvosságok megválasztása körül nem ismeri ki magát, forduljon bizalommal az „ASTER” szerkesztőségéhez: Budapest, III., Nádas utca 1. sz. alá és mellékeljen válaszbélyeget. Minden felvilágosítást díjtalanul adunk s a hozzánk forduló betegeket kiváló szakorvos kezel.

Bevezetés.

Tudvalevő dolog, hogy rengeteg sok ember azért pusztul el, mert nem tudták a betegségét eltalálni, meghatározni. Még szerencsés az, akit házi-
orvosa valamely nálánál tudósabbnak tartott tanárhoz utasít, de hány millió ember van, akinek ez nem áll módjában. Igazán merénylet lenne a háboruban most ugyanis annyira megfogyatkozott nemzetünk ellen, ha mindezeket veszni engednénk, tanács nélkül hagynánk.

Az élethez mindnyájunknak egyenlő jogunk van. Jogunk van tehát mindazon eszközöknek és módszereknek megismeréséhez is, amelyeknek segítségével az ezen legfőbb javunkat fenyegető veszedelmek elhárítására képesek leszünk.

Már pedig, ameddig tudjuk, hogy az orvosi tudomány nem exact tudomány és ameddig nagyon is tapasztaljuk, hogy, amint az ügyvédek elfuserálják néha a pereket, épügy elfuserálják az orvosok a betegeket, mert hiszen fuserek minden pályán vannak: addig a természetes jog elleni véték lenne a bizonytalanság kínjai között vergődő betegek kezéből kicsavarni azt az iránytűt, amely őket a saját testük kóros elváltozásainak tünetei alapján azok okának fölfedezéséhez vezeti.

Ez az iránytű a diagnosztika.

Kovács Izsó doktor mondja: „Nem akarom történeti példákkal bizonyítani, hogy az orvosi tudomány milyen folytonos változásoknak van alávetve. Maguk az orvosok tudják legjobban, hogy az egyes betegségekről szóló elvek, nézetek, felfogások *milyen gyakran változnak*. Nagyon sok példa van arra is, hogy csallhatatlanoknak hitt tudományos elvek és meggyőződések hihetetlenül rövid idő alatt *éppen ellenkezőre* változtak át... Nem kell tulságos sokat hivatkoznunk azokra az ellentétes *elméletekre*, amelyeket évtizedek alatt állított fel az orvosi iskola. Mindegyik elmélet helyes volt, mert sikerült őket — tudományosan igazolni. Azután jött egy újabb, tudományosan bebizonyított elmélet s az előbbinek minden értéke odaveszett. Hogy hol van itt az *igaz* és a *tudomány*, azt kissé bajos volna így hirtelenében megállapítani. — Az orvosi iskolának megvan az a jó szokása, hogy, ha valamit *ellenőrizni nem tud*, akkor arra a kényelmes álláspontra helyezkedik, hogy *nem igaz*. Pedig nem a tudományos elméletek, hanem csakis a folytonos gyakorlaton alapuló tapasztalatok vezethetik cselekvéseiben az orvost. Husz-harminc évvel ezelőtt például az orvosi iskola a láz elnyomását hirdette. A súlyos, lázas betegeket nagymennyiségű alkohollal kezelték. Ma már ezt a megcáfolhatatlannak hitt eljárást egyenesen tiltják és károsnak jelentik ki. Husz évvel ezelőtt a cukorbetegségeknel szigoruan eltiltották a szénhidrátok rendelését. És mit látunk ma? Éppen az ellenkezőjét tapasztaljuk az előbbi orvosi felfogásnak. És nemcsak a beteg, de a gyakorlattal foglalkozó orvos is joggal kérddheti: „Hát *melyik az igazi* most már a két ellenkező elmélet közül?“ Ezeket a tudományos nézetváltozásokat csupán azok az

orvosok okozták, akik az iskola száz tanaiból csak egy bizonyos részt tettek a magukévá. Nem kell aztán feledni, hogy az üdvös változásokhoz azok a *laikusok is hozzájárultak*, akik bizonyos orvosi képességekkel voltak megáldva.“

Egy szóval: az orvosi tudomány nem exact tudomány. Nincs semmi bizonyíték arra, hogy a ma hivatalosan hirdetett elvek föltétlenül helyesek, és hogy holnap nem fogják-e kidobni valamennyit. Mert még eddig senki nem állította, hogy az orvosi tudomány tökéletes. Kétezer évvel ezelőtt hirdette Hippokrates, hogy nem az orvos gyógyít, hanem a természet. És, mert az orvos csak azt látja, hogy ennek vagy annak a szernek alkalmazása után Péter jól érzi magát: ebből még nem következik okvetlenül az, hogy Pál is meg fog gyógyulni tőle, mert hiszen könnyen meglehet, hogy Pétert sem éppen az a szer, hanem maga a természet gyógyította meg. Mert a bölcsellettanból tudjuk, hogy az *a posteriori* való következtetés, az inductio, a judicium morale nem mindig alkalmas az apodicticus bizonyításra. Az ügyvéd nem allegál az ő jogi tudásának akkora hódolatot, mint az orvosok legtöbbször. Miért bigyije hát az a beteg, hogy az orvos csalhatatlan, mikor ezt az orvosa maga sem hiszi magáról? Ha pedig igenis csalatkozhatik, uti figura docet, miért ne lenne szabad a betegnek, bizonyos határokig, saját bajának kikutatásával foglalkoznia? Pláne, mikor látja, hogy az orvos csak végigmustrálja őt s máris bemártja tollát és ír, rendel, mint aki már minden képzelhetőt teljesen tud.

Platen a természetes gyógymódról írt könyvében idézi egy orvosnak nyilatkozatát, amelyből csak a szelidebb részt iktatjuk ide. „Minthogy mi a leg-

ostobább reklámeszközökkel dolgozunk*), nem szabad rossz néven vennünk, hogy Richter és Brandt, Thomas és Kneipp ezen jövedelmező üzletet utánozzák. Hisz igen nagy tekintélyek nem röstelték a svájci pilulákat és hasonló dolgokat saját névükkel ellátni. (A „nagy és híres“ Virchow is, a szerencsétlen sejtkórtani elmélet atyja, dicső tudományát megtagadva, nemcsak beszédte a svájci pilulákat, hanem a jó eredményért még köszönőlevelet is írt a készítőjüknek.) Mi magunk hajtjuk a közönséget a kontárok körmei közé. Ha az orvosok egymást leszamarazzák, akkor természetes, hogy a laikus a kontárhoz fordul, aki mind a kettőt ostobának nevezi. Kicsoda azonban a kontár és tudatlan? Van-e általában jogunk a kontárokat üldözni, mintha gyilkosok volnának? Ki adta nekünk a vizgyógyászatot? Nemde Priessnitz, noha ő is kontár volt? Ki adta a gyógytornászatot? Ling, aki szintén kontár volt. Ki gyógyította meg a bénákat, az asszonyokat? Ki tanított izomgyakorlatokra és massagera? Kontárok, csakis kontárok. Thure-Brandt, a női massage föltalálója, Schroth, a menjítő-kúra feltalálója, Kneipp, a vízkúra megalapítója, Rikli, a napkúra megalapítója, Kuhne, Bilz, Platen: ezek mind laikusok és nem orvosok voltak! Priessnitz, Helsing, Ling, Wolf, Brandt, Kneipp és Thomas élni fognak a történelemben, amidőn nagyjaink már jó részben feledésbe mentek. A lenézett homoeopaticus orvosok bebizonyították, hogy nem szükséges a beteggel az egész gyógyszerért megetetni, hogy egészségessé váljék. Ma még gúnyoljuk a természetes gyógyyerőt. De nemsokára eljön az idő, midőn ez a

*) Lásd az újságok hirdetésait.

modern orvosi tudományt a falhoz szorítja s akkor nem lesz szégyen természetorvosnak lenni. — Gyűlöletünk főoka nem is ebben áll. Elismerjük mi a kontár eredményes működését, de nem akarjuk, hogy pénzt keressen. A tudomány pénz után sóvárog, és amint collegáinkat ócsároljuk kenyéririgységből, ép-úgy elnyomjuk ebből az okból a kontárokat. De a törvénnyel nem sokra megyünk. Amíg tudományos charlatánok maradunk, addig a közönség nem fog különbséget tehetni köztünk és a kontárok között.“

*

A betegségek gyógyításának fontosabbik, nehezebbik része a betegségnek megállapítása, fölismerése, a diagnos's. Ha valaki már tudja, hogy mi-féle betegséggel áll szemben, akkor egyszerűen elővesz egy recipekönyvet, fölüti az illető betegségnél és kiírja a megfelelő orvosságok nevét (recipe=vegyél). De nemcsak a beveendő orvosságok nevét találja meg, hanem az egész kúrát s a betegnek kezelését is.

A természetes gyógymód alkalmazza mindazon kúrákat, kezelési módokat és gyógyszereket is, amelyek a klinikai gyakorlatban előfordulnak, csupán csak hogy mérgeket nem ad be soha a betegnek.

Aki tehát nem köti magát ahhoz, hogy ő mérgeket is akar bevenni, az bátran élhet a természetes gyógymód szereivel. Miért? Azért, mert a természetes gyógymódban megvan minden szer, ami a természetre nem káros vagy ártalmas. — Miért használnak tehát mégis általánosan mérget tartalmazó szereket a gyógyításnál? Azért, mert manapság nem a bajok gyökerét gyógyítják, hanem csak a tüneteit kezelik; ezért van az, hogy sok beteget

nem tudnak tökéletesen kigyógyítani, sőt a mérgekkel még inkább elrontják a bajt; azonban az tagadhatatlan, hogy a mérgek alkalmazása mellett tovább huzódik a „gyógykezelés“ és a gyógyszerész is többet keres ezen kotyvalékok mellett. Mi tehát a természetes gyógymód? Nem más, mint az összes méregtelen gyógyszereknek és valamennyi ártalmatlan kúrának alkalmazása. — Megvan ezekben a méregtelen szerekben is a gyógyító erő? Igenis, épugy megvan minden hatóanyag, mint a méregtartalmu („keresztes“) szerekben, amelyeket ennél fogva nyugodtan mellőzhetünk, sőt, hogy kell is mellőznünk, azt a modern orvosok is kezdik már belátni, és a vémet orvosok gyűlésein többször hangoztatták már, hogy a *természetes gyógymódé a jövő!*

Az új természetes gyógymód szakkönyvei több millő példányban vannak mintegy 20 nyelven elterjedve. A természetes gyógymód ugyanis az összes betegségeket gyökeresen gyógyítja s olyan esetekben is segít, amikor minden orvoslás csütörtököt mondott. Valósággal esodákat művel ez a gyógymód: sok-sok reménytelen beteget adott már vissza az életnek és nálunk is ezeket lehetne vele megmenteni az elpusztulástól s a betegségek kínjaitól, ha az emberek egy kicsit okosabban gondolkoznának és megismernék a természetes gyógymódot. Olyan ez, mint a mindennapi kenyér: senki sem nélkülözheti, mert ez mindjárt a betegség kezdetén megmondja, hogy mit kell tennünk a baj elhárítására: olyan, mint egy hű barát, sőt több: igazi testvér, mert magát az életünket menti meg, midőn hosszú, idült betegségből szépen kigyógyít. S kell, hogy gondolko-dóba ejtsen mindenkit az a szomorú igazság, hogy

rengeteg sok betegen nem tudnak az eddigi gyógy-módokkal segíteni.

Köztudomású dolog, hogy 100 ember közül 70 beteg. És az mekint ténydolog, hogy e 70 közül 30-on sem tudnak az egész receptirodalommal segíteni. Miért? Erre a kérdésre Priessnitz, Kneipp, Bilz, Platen, ak'k sok millió embert gyógyítottak meg (noha nem voltak orvosok), azt a magyarázatot adják, hogy a „gyógyszertári kotyvalékok“ nem orvos-ságok, hanem csak mérgek és izgatószerék. Ezek csupán felforgatják az ember gyomrát és legfőlebb a fájdalmakat szüntetik meg, de magát a betegséget nem gyógyítják, hanem csak elnyomják és ez később, ha más alakban is, de újra kitör. Akkor látja aztán a szegény beteg, hogy nem a gyógyulás, hanem a temető felé segítették. Pedig igazság szerint az embernek nem betegségben, hanem végelgyengülésben kellene meghalnia.

Ha pedig a beteg mégis felépül, akkor még több kórananyagot hord magában s ezért még érzékenyebb a bajok iránt, mint azelőtt volt, a gyomrát meg a sok „orvosság“ hosszú időre tönkretette. Azonban a felgyógyulását korántsem a patikaszer-ekkel való pancsolásnak, hanem csakis erős szervezetének köszönheti. Mert nem mi gyógyítunk, hanem maga a természet gyógyít. S a természetnek ezt a gyógyítóerőt nem az orvos adia, hanem maga a teremő Isten helyezte beléje. Ezért ha valami baj van, nem a fájdalmas tünetet kell elnyomni, hanem a természetet kell támogatni s magát a baj gyökerét kezelni a természetadta szerekkel.

Hát miért nem járnak így el? Azért, mert ez a gyógy mód nagyobb munkával jár, mint papírra

vetni egy receptet, aminek sokszor az a legfőbb előnye, hogy a közönség nem tudja elolvasni.

Pedig a természetes gyógymód az egyedüli, amely valósággal a bajok gyökerét gyógyítja. Milliókra megy azok száma, akik mindent végigpróbáltak s végre ebbe kapaszkodtak bele, mint valami mentődeszkába, mikor már nem volt számukra más mentés. A természetes gyógymód a betegek megmentője. Valóságos forradalmat idézett elő a gyógyászat terén. Önmaga ellen vét, aki elmulasztja megismerni a természetes gyógymódot.

Bucsányi dr. írja, hogy ma, amidőn a „recepturázás“ oly féktelen jelleget öltött, hogy az egészségtelen életmód folytán beállott kóros egészségi állapotok nem az okok eltávolításával orvosoltatnak, hanem csak a tünetek elnyomó és a szervezetre többnyire káros gyógyszerekkel... és a szakemberek annyira bebújtak a patikába, hogy a cégérnek festett Aeskulapius kígyójának a farkánál tovább nem látnak: a természetgyógyászok föltétlen érdemül kell felróni, hogy a szakembereket kiugratták a tinktúraflaskók közül, mert látják, hogy sokszor a laikusok ragadják ki az orvosok kezéből a pálmát. Pedig a gyógymódok egész kincseshalmazából válogathatnának, melyek, ámbár nem olyan tudálékos külsejűek, de mindenesetre ártalmatlanabbak.

Czerwinski dr. írja, hogy míg a természetes gyógymód a bajnak legott a kezdetén áll ellent, addig az allopathia sokszor az úgynevezett beváró módszert kénytelen alkalmazni; ez pedig nem egyéb, mint szépen kimondva az, hogy nem tudunk semmit, nem tudjuk, hogy mi a baja a betegnek. És, ha aztán a beteg elpusztul, megmarad az a sanyarú

vigasztalás, hogy a páciens „secundum legem artis“ az orvosi mesterség szabályai szerint ment tönkre.

Bilz írja: Mi, a természetes gyógytan párthi-vei, a természetet választottuk kezesünknek az ő gyógyító erejével. Hát az orvosgyógyászé kicsoda? A mérég az ő roncsoló jellegével. Hát most melyik gyógy mód méltóbb bizalomra? — „A tudós sokszor a fától nem látja az erdőt“ — ez a közmondás különösen az olyan medicináló orvosra illik, aki csupa művészettől meg tudománytól nem látja meg a természet gyógyító erejét.

Egy igen tehetséges természetgyógyász mon-
dotta egyszer, hogy a fájdalmak hasonlítanak a
vészharanghoz, amely jelzi, hogy valahol tűz van.
Mit ér az, ha a vészharang nyelvét megkötjük, a
tüzet meg tovább hagyjuk égni? Tehát ne a ha-
rang nyelvét kössük meg, hanem a tüzet oltuk el:
ne a fájdalmas tüneteket babráljuk, hanem a beteg-
ség gyökerét kezeljük.

Ugyanacsak Bilz írja, hogy a természetes
gyógymódnak még az az előnye is megvan, hogy a
betegnek távolról sem kell olyan nehéz, fájdalmas
betegségeket kiállania és jobban meg van őva a mel-
lékbetegségektől, visszaesésektől és a hetekig tartó
lábbadozástól. Ne a gyógyszerfalástól várjuk tehát
üdvösségünket, hanem az önmaga ellen soha nem
vető természettől.

Az igaz, hogy ha a természetes gyógyítást so-
kan megtanulnák, akkor tetemesen lefogyna a bete-
gek (és az orvosok) száma; azonban a természetes
gyógymód csak elfogulatlan okos embereknek való,
akik belátják, hogy ez a gyógy mód mindig sikere-

sebb, olcsóbb és egyszerűbb és hogy minden más egyéb mód csak önámítás és nagyképűsködés.

Platen írja: Az orvosszereknek nevezett mérgek tényleges hatását nem ismeri egy orvos sem; az, ami neki (pl. állatokon végzett kísérletekről) tudomására jutott, az nagyon kevés és nem megbízható. Amely szereket korunkban orvossággént adnak be, azoknak alkalmazásáért hajdan elégették a vénasszonyokat.

Beiszner dr. mondta: „Sok orvos még bisz a gyógyszerbabonában: minden betegség jó neki arra, hogy a szinte megszámlálhatatlan orvosszereket rajta kipróbálja, mindenütt a gyógyszerek gyógyerejét keresi, ahelyett, hogy tudná azt, miszerint a legtöbb orvosság vagy teljesen fölösleges, vagy ártalmas hatásokat idéz elő.“

Jäger Gusztáv dr. tanár mondta: „A természet nyelvét nem tanulják meg az iskola padján, sem a boncteremben a hullán, sem a nyüzött állaton a laboratóriumban, sem a beteg századvégi emberen, hanem csak a természetben.“

Schweninger Ernő dr. tanár mondta: „Az egyedül boldogító recept hitele nagyon megesapant. Kevés orvos bizik már benne. Ez elismerésméltó. De a laikusnak sokat beszélünk még művésztünkről, ami fölött egymás közt gúnyolódunk... A beteg abból a tudatból, hogy gyógyító-cseppeket vesz be, vigaszt merít. Az idült betegen gyakran lehet segíteni, hanem ehhez fáradtság és gondolkodás kell; kellemesebb fölírni valamit: „Ut aliquid fiat“ (hogy valamit csináltunk legyen). A beteg látja, hogy mi történik vele, tehát meg van elégedve; áhítatosan hallgatják az orvos böles mondásait, biza-

lommal nyelik le a keserű itókát és nem is sejtik, hogy istenük az ajtó mögött vállát vonogatja és meglegegedetten mormogja: „Ut aliquid fiat!“ Remélnék és várnak, míg a halál jó ágyukhoz és a csodaüvegecskét kirántja kezükből. Fénytelen szemük az „örvosságon“ csüng és utolsó szavaikkal áldják az orvost. Mi pedig elfogadjuk a köszönetet — „fáradtságunkért“. Ha a beteg a „gyógyszer“ dacára meggyógyul, akkor az orvos gyógyította meg. Ha meghal, akkor az orvos, oklevele alapján, fedezve van.“

A mai embereket igazán jó lenne megkérdezni, hogy mit használnak — az okosság ellen. Mert, ha nem átallanák megokosodni, akkor előbb fordulnának a természetes gyógymódhoz, mint a mérgekhez. Csakhogy a „kulturemberek“ képesek inkább százakat kidobni és esztendőkön át jajgatni, semhogy egy kétkoronás orvossággal gyökeresen kikúrálják magukat, mert hiszen nyavalyogni: ez divat ma napság!

Valósággal nemzetelleni bűnt követnek el mostanság a nagy tömegek, mikor semmi ügyet sem vetnek az egészségre, hanem, hogyha valami betegség megtámadja őket, akkor egy flaskó orvossággal akarják az ügyet elintézni. Ezért van az, hogy ma egészségtől csepegő alakokat látunk feszíteni az utcán, korcsában s egy hét múlva már a gyászjelentésüket olvassuk.

Ne feledjük el ezt a megdönthetetlen igazságot: Csakis a természetes gyógymód szereit gyógyítanak valósággal s hogy csak ezek nem támadják meg a szervezetet. Mert csak az olyan „receptek“ gyógyítanak, amiket a beteg soha nem vesz be.

Végül még csak azt az egyet akarjuk megje-
gyezni, hogy az öngyógyítás jogcsultságának han-
goztatása mllett is tisztelet adassék az alapos tu-
dású, lelkiismeretes orvosoknak, akik nemesak ke-
zelnek, de meg is gyógyítanak. Az ilyen orvosokról
elmondhatjuk azt, amit a Szentírás a jó asszony-
ról mond: „Beeses, mint ami messziről és a végső
határokról való.“ (Példabeszédek 31.) Jézus, Sirák
fia pedig ezt mondja: „Tiszteld az orvost a szük-
ség miatt; mert a Fölséges teremtette őt. Mert Is-
tentől van minden gyógyulás és a királytól ajándé-
kot veszen. Az orvos tudománya fölmagasztalja az
ő fejét, és a főemberek színe előtt dicséretet nyer. A
Fölséges a földből teremtette a gyógyszereket és
az okos férfi nem iszonyodik azoktól.“ (38. fejezet.)

Nagy tévedés lenne azt hinni, hogy az igazi
jó orvost is akármikor nélkülözhetjük. De viszont
az is bizonyos, hogy, ha egy laikus mindazt elsajá-
títja, ami ebben a könyvben van: sok orvost zavar-
ba hozhat.

A szív- és edényrendszer betegségei.

1. Szív baj. (*Vitium cordis.*) A vérkeringést a szív működése és pedig a szív összehúzódásai (systolé) idézik elő. A szívnek balgyomrocsa kiszorítja a vért az *ütőerekbe* (aorta, arteria), ahonnan az úgynevezett hajszálerekbe jut a vér. A hajszálerek látják el aztán a szükséges éltető nedvvel a test szöveteit és különböző szerveit. A vér tehát hamar felhasználódik; csak hogy a testnek friss, tiszta vérre van szüksége s ezért az elhasznált vér a *vívőereken* (vena) ismét a szívbe jut és pedig most a jobb pitvarba, amely előtt kinyílik (diastolé). Innen meg azután az elhasznált vér a jobb gyomrocsba s a szív összehúzódásakor az úgynevezett kis-vérkörben a tulajdonképeni tisztítóba, a tüdőbe. A kisvérkör falain keresztül történik a vér és a belélekzett levegő között a gáz kicserélődése. A tüdön áthajtott vér magába szedi az élet legfontosabb követelményét, az oxigént, amely a lélekzés útján kerül a tüdőbe. Ezzel és a már előbb fölvevett nyirokkal (amely az emésztés útján képződik) egyesülve és fölfrissülve, a tüdőverőéren a szív balpitvarába jut a balkamra legközelebbi kitérülésakor. Innen átömlik a balgyomrocsba és újra kezdi keringő-útját. Így történik az élet fönntartására múlhatatlanul szükséges anyagsere. Magától értetődik, hogy a vérkeringés és a vérösszetétel legkisebb zavara betegségeket, és ha el nem hárítjuk, halált idézhet elő.

Hogy a vérkeringés akadálytalanul és rendszeren történhessék, a szívpitvarokból a gyomrocsokba vezető nyílásnak, vagyis pitvartorkolatnak, valamint a pitvarból az ütőerekbe vezető nyílásnak vagyis ütőértorkolatnak megfelelő tágnak és a szívbíllentyűk által jól elzárhatóknak kell lenniök, különben a vér visszafolyik. A szívbajok tehát vagy a nyílások szűk voltán (stenosis) vagy a bíllentyűk elégtelenségén (insufficiencia) alapszanak.

A szívbajoknál megkülönböztetjük a *compensatio* és *incompensatio* időszakát. A *compensatio* (a működési zavarok kiegyenlítődése) abban áll, hogy a szív a bíllentyűbaj keletkezésekor, a vérkeringés veszélyes zavarának elhárítása végett, a bíllentyűbaj helye mögötti szívrészen a vérnek felgyülemelését az ő tartalékerejével meggátolja; vagyis fokozott munkájával a szűkületeknél a vért áthajtja, az elégtelen bíllentyűnél pedig a károsan visszatódult vért a legközelebbi kamra-összehúzódnál megint átlöki. Így származik a szívtágulás (dilatatio, hypertrophia.) A *compensatio* időszakában a beteg nem érez fájdalmakat. Ellenben az *incompensatio* (a szív munkájának elégtelensége) idején, amikor a szív a fent leírt erőltetett munkát nem tudja végezni, az érlökés gyors és rendetlen lesz, a vizelet pang, megkevesbedik, súlyos, sötét lesz, sok húgysavas üledék és fehérje lesz benne (ezt vizeletvizsgálat útján lehet megállapítani) légszomj (dyspnoë) kékszínéződés (kyanosis, kivált az ajakon és körmökön) és a vízkór tünetei jelentkeznek.

A szívbaj, amennyiben szervi hiba, kihallgatás útján megállapítható a szívtájon észlelhető rendellenes zörejekből. Bíllentyűelégtelenségénél ugyanis

a billentyű nem zár, amikor kellene s ezért a vér visszaömlik. Kitapogatas útján állapítható meg a szív tompulata, amelynek megnagyobbodása előrehaladott bajt jelent. Ha a szívhangok tiszták, de a szív tágult és túltengő, akkor a szív izomzatának van baja.

A compensatio időszakában a beteg ne vegyen be gyógyszert, azonban tartózkodjék az erősebb alkoholicáktól, feketekávétól, teától, sőt lehetőleg a dohányzástól is. Kerülje az izgalmakat, éljen nyugodtan, ne hágjon ki, végezzen egyéni erejéhez mért tornagyakorlatokat. A gyomrát ne terhelje meg, hust ne sokat egyék; tápláló, de nem igen zsíros ételek ajánlatosak. Ha a szív működése gyöngül, akkor kevesebb táplálékot vegyen magához s a napi folyadékfölvétel ne legyen több 1 kg.-nál.

Szívelégtelenségénél néhány napig fekdjék nyugodtan. Fájdalmak ellen hideg borogatás a szív-re. Szívgöresöknél hideg vízbe mártott kezekkel dörzsöljük a mellet, míg ki nem vörösödik.

Hirtelen szívgyöngülésnél mustárpapír a mell-re, beöntések, érvágás, meleg kávé, tea, bor, pezsgő, konyak. *Gyorsan kell cselekedni!*

Vízkóros tüneteknél adjunk vizelethajtókat, izasztókat. Ne tápláljuk a beteget sós ételekkel. Esetleg a folyadékfölvétel csökkentésére is rá kell ötszorítani.

Ha tüdővízenyő fenyeget, valamint a nagy vérkör súlyosabb pangásánál, továbbá vesebaj által a nagy ütőerben előállt erős vérnyomásnál: izgató lábborogatás, beöntések, érvágás alkalmazandó.

Az érvágás ilyenkor életmentő lehet.

A vizenyős duzzanatok a szívbetegéknél a lábakon kezdődnek. Eleinte csak esténként dagadnak meg a lábak, később a duzzanat állandó lesz s mindig föntebb terjed.

2. **A szív izomzatának elzsírosodása**, noha sokszor billentyűbántalom következménye, a legtöbb szívbjajnál található. Tehát nemcsak kövér emberek-nél. A kövéreknél ugyanis a szívgyengeség abban leli magyarázatát, hogy a szív az izomzat és test tömegéhez képest kicsiny. Ez a kövér emberek szívgyengesége. A bajt nehéz lélekzés, légszomj, mellszorongás, érzési zavarok, lassu érverés jellemzik.

3. **Mellszorongás.** (*Angina pectoris, stenokardia.*) Gyakran az érlemeszesezés, vagy szívbjajok tünete. A szívtájon vagy a szegycsont felett heves fájdalmak jelentkeznek, melyek a karokba, nyakba és fejbe is kisugároznak. A karokban és kezekben (különösen a balban) a beteg erős bizsergést érez, a kéz elhal, a beteget félelem fogja el, arca elhalványul, hideg veríték üt ki rajta, ajka elkékül, lélekzése gyöngül, csuklik, bőfög, köhög, hány, hígat vizel, székel, esetleg el is ájul. Az ilyen rohamok végtére a halálhoz vezetnek.

Ezen bajnál egyrészt a fájdalmaoknak és szorongó érzésnek megszüntetésére kell törekedni, másrészt a szív működését fentartani. Adjunk be a betegnek csillapítószeret, tegyünk a szívre hideg vagy meleg borogatásokat (aszerint, hogy milyent bír el a beteg) esetleg dugjuk a kezeit meleg vagy forró vízbe, vagy tegyünk a szívtájra mustárlapot. Rohamközti időben adjunk neki vérjavító szeret. A dietát alább az érlemeszesezésnél mondjuk el.

4. Szívbetegék mellgörese. (*Asthma kardiale.*)

A szívbetegék asztmája tulajdonképen léghiány (dyspnoë), amely órákon, sőt napokon keresztül tart, noha közben-közben szünetel is. A szív balgyomrocsának tágulatánál észlelhető. Az érverés ennél a bajnál rendetlen, gyors, apró, a köpet sokszor véres. (A hörgők asztmájánál a szív egészséges, míg a köpet jellegzetes, tehát a két betegség könnyen megkülönböztethető.)

A kihallgatás útján megállapítható a billentyűbántalom, illetőleg a törzsöki verőér, továbbá a két- és háromhegyű billentyű elégtelensége, illetőleg szűkülete.

5. Szívuroklob. (*Perikarditis.*) Ennél a bajnál kopogtatás és kihallgatás útján megállapítható, hogy a szívtompulat megnagyobbodott, a szívnek és a szívesücsnek lüktetése és a szívhangok gyöngék s gyakori dörzszörejek hallhatók. Ez a betegség ritkán fordul elő magában; rendesen az ízületi csúzból, vagy tüdő- és mellhártyagyulladásból fejlődik. A beteg a nyelésnél fájdalmat érez, félelem fogja el, hány, göresöket kap, önkivületbe esik, szívdobogása, mellfájdalma van, nyomást és égést érez a szív-tájon, a lélekezete gyors, a szívverés pedig tompa, gyöngye lesz s olykor láz is mutatkozik, továbbá sápadás és kékszíneződés is.

A beteg feküdjék nyugodtan hanyatt. A lábait melegen kell tartani. Meleg, magas, tollas párnákat ne tegyünk a feje alá. A szívre hideg borogatások. Hirtelen szívgyöngülésnél adjunk a betegnek meleg kávé, vagy teát, bort, pezsgőt, konyakot, te-

gyünk mustárpapírt a mellére, esetleg vágassunk eret. Rendes székelésről beöntésekkel gondoskodjunk. Ha hevenyész sokizületi csúsz az alapbántalom, akkor ezt is kezelni kell. (Lásd a hevenyész izületi csúsznál.) Ugyanez áll a mellhártyagyulladásra vonatkozólag is. A láz ellen adjunk be lázcsillapító szereket, a vizeletkiválasztás fokozására vizelethajtókat. Az izzadmányokat csapolás útján kell eltávolítani.

6. Szívizomlob. (*Myokarditis*.) Igen ritkán fordul elő a baj magában. Rendesen az izületi csúsz kíséri. Sokszor billentyűbántalom marad utána és így egyéb szívbetegségek okozója lesz. Gyors érverés, szívdobogás, láz, nyugtalanság, kábultság, emésztési zavarok, fehérjevizelés, félelem, mellszorongás, szív táji fájdalmak és fulladozás az ismertetőjelei; a többi tünetek hasonlóak a szívburoklobéhoz; ezek közül a tünetek közül azonban nem szokott mindegyik előfordulni, azért a szakszerű kopogtatás és kihallgatás nem mellőzhető.

Heveny eseteknél teljes nyugalom, hideg borogatások a szívre. Szívgyengülésnél úgy járunk el, mint a 17. lapon olvasható.

Idült eseteknél a kezelés főképen a diatára szorítkozik s nagyjában ugyanaz, amit fentebb a szívbetegségeknek s a mellszorongásnak mondtunk.

Fájdalomcsillapító szerek, vérjavító kúra. Meghűlés vagy heveny fertőzőbajok szintén gyógyítandók.

7. Szívbelhártyalob. (*Endokarditis*.) Ezt a bajt szabálytalan, ingadozó láz, lélekzési nehézségek, olykor rázóhideg, szívdobogás, nyomás és feszülés a szív tájon és szívzörej jellemzik. A rázóhideg bőrbe-

dugulásokkal fekélyes szívbelhártyagyulladásra következett, ami különösen vérmérgezés, tüdőgyulladás, kankó után szokott előfordulni, míg az izületi csúsz és egyéb hevenyész fertőző bajok után az úgynevezett szemölcsös szívbelhártyagyulladás szokott fellépni, amely jóindulatu, noha billentyűbántalom maradhat utána, kivált, ha a szívbelhártyagyuladást elhanyagolják. A tünetek általában hasonlóak a szívizomlobnak tüneteivel (lásd fentebb). Gyakran fordulnak elő lázak, még pedig félbenhagyó jelleggel, esetleg lépduzzanat is. Ha ez az állapot (pl. helytelen kezelés folytán) sokáig tart, akkor bedugulások, vesegyulladás és szívelgyöngülés következhetik be, amelyek halállal végződnek.

A betegnek föltétlen nyugalom kell, jól kell táplálni, a szívére hideg borogatásokat tenni. Egyéb gyógyeljárások a 17. és 18. lapon találhatók. (Fájdalomcsillapító és lázellenes szerek stb.)

8. **Szívdobogás.** (*Tachykardia.*) A percenkénti érverések száma egészséges embernél 60—80 (gyermekeknél 100—140.) Az érverések gyorsulása a szívdobogás néven ismert baj, amely megerőltetés, izgalmak, lázak, hysteria, gyomor- és bélbajok, túlságos dohány- és kávéélvezet, sorvasztó bajok, alkoholizmus, kicsapongás, vérszegénység, nemi bajok, a X. agyideg (bolygóideg) hűdése, vagy a szívduc bántalma folytán áll elő. Ha az érverés eléri a 160-at, akkor a szívgyöngeség fenyegetően nagy s a beteg összeesik. Az érverés gyorsulása a szív incompensatiójának fokozódására mutat. (Lásd a 15. lapon.) A roham idején először úgy érzi a beteg, mint ha a szívverése elállna, aztán egyszerre gyorsan kezd verni; keze, lába hideg lesz, nehezen lélezkzik,

reszket, a füle zúg, a szemei elsötétülnek s olykor el is ájul.

A fent elsorolt alapbántalmak kezelendők. Dohányzás eltiltandó. A szívre hideg borogatások. Belsőleg a csillapítószeres és a vizelethajtók. Esetleg félfürdők, hideg ledörzsölések, zuhanyok is alkalmazhatók, ha ezeket a beteg vérmérséklete kibírja.

9. Ideges szívfájdalom. (*Neurosis cordis.*) Az olyan betegeknél lehet ideges szívfájdalmakról szó, akiknél sem physikai elváltozások a szívénél nem találhatók, sem vízkór, sem valódi légihány, sem kékszíneződés nincsen, és mégis szív táji fájdalomról, szúrásokról panaszkodnak. Az ilyen betegnél a gyors szívdobogás csak mellékes tünet. A szűrő, metező fájdalom a balvállig és tarkóig, sőt a balkarba is kisugárzik. A nyelés néha görcsökkal jár, olykor lélekzési nehézségek is fordulnak elő, a beteg elájul, önkivületbe is esik.

Alkoholikák, kávé, tea, dohány, izgalmak, kihágások ártalmasak. Nyugodt életmód. Hideg borogatások a szívre. Gyakori fürdés. Fájdalmak ellen csillapítók.

Heveny megerőltetés folytán, izgalmak után is előfordulhat a súlyos szívgyöngöseség, amelynek légszomj, mellszorongás, aggodalom, elesett kinézés a tünetei. Ezenkívül néha a szív lökés szapora, a beteg mellkasi nyomásról, szívdobogásról panaszkodik, a szív igen érzékeny, minden behatásra erős szívdobogás jelentkezik.

Ennek a bajnak kezelése szintén olyan, mint az ideges szív fájdalomé.

10. Érelmeszesedés. (*Arteriosklerosis, athero-*

ma aortae.) Ennél a bajnál a verőér kemény lesz a falában lerakódott mésztől s az ér a kéz tapintásával gördíthető. Az érlökés feszes, gyakran szívszorulás és szívasztma is fordul elő. A szív balgyomrocsa megnagyobbodik s kítágul. Fehérjevizelés, szédülés, elmezavar, hasfájdalmak, bélelzáródási tünetek stb. szintén előfordulhatnak. Igen heves, állandó, a karokba, hátba, tarkóba kisugárzó szív táji fájdalmakat érlemeszesedés szokott okozni.

Rendes, természetes életmód; ételül főzelékek, sárgarépa, zeller, torma, tojás, tejes ételek, gyümölcs, befőttek, lekvárok, kevés hus. Alkoholikák, kávé, tea, dohányzás, bő táplálkozás, nemi élvezetek testi megerőltetések ártalmasak. Sok mozgás a szabad levegőn, tornázás, kezegetés, szénsavas fürdők, nap- és légfürdők, mezitlábjárás, könnyű ruházkodás. Rendes székelésre gond fordítandó. Vérkeringési zavarok, syphilis külön kezelendő. Vértódulásnál izgató láborogatás, beöntések, érvágás. Ne egyék a beteg olyan ételt, amely föfűjja, ne igyék forró vagy szénsavas italokat.

Belsőleg csak a vérjavítószerek jöhetnek figyelembe, a sokat hirdetett „speciális” készítmények haszontalanok. Ha a vérösszetételt sikerül megjavítani s a vér túlságos sűrűségét elhárítani, akkor a beteg tüstént egészséges lesz. Leggyökereesebb eljárás az idejében alkalmazott érvágás.

11. **Ütőértágulat.** (*Aneurisma.*) A szimmetriás verőereken az érverésnek egyszerre kell történnie. Ha nem egyszerre történik, vagy, ha valamely verőérben gyöngébben: akkor ez rendesen a verőér tágulatának jele.

A lehágó törzsöki verőér (aorta thoracica descendens) tágulata kihallgatás útján is megállapítható, ezenkívül a hátban és a mellkasban fellépő heves fájdalmas is jellemzik. Olykor gyulladásoz daganat is képződik, mely ökölnagyságúra is megnő; nemritkán a nagy hörgők összenyomása és gyulladása, fulladozás, tüdőgyulladás és rekurrens hűdés is kíséri. Egyéb jellegzetes tünetek: lélekzési és nyelési nehézségek, rekedtség, neuralgiaszerű fejfájás. A véres köpetből gyakran ütőértágulatra lehet következtetni.

Az alapbántalom (pl. syphilis) kezelendő. Föltétlen nyugalom. Hűvös borogatások a mellre. Izgalmak, megerőltetések, alkohol, dohány ártalmassak. Rendes székelésről gondoskodjunk. Köhögés csillapítandó. A vérkeringés zavarainál úgy járunk el, mint a szívbajoknál. Fájdalmak ellen csillapítószerek. Minden szurkálás, fecskendezés veszedelmes, hümbüg. Végső szükség esetén az értágulat zsákjának sebészki kiirtása. Egyebeket lásd az érlemeszesedésnél.

12. **Ércsomó.** (*Varix*.) Az egyes vívőerek daganataiból észlelhető; ezek a daganatok lassan fejlődnek, sötétkék domborodásokból állanak, melyeknek érintése olykor fájdalmas. Gyulladások, genyesedések is előfordulhatnak, sőt föl is pattannak a kitágult vívőerek. Legtöbbször a lábszáron jelentkezik ez a baj.

Szeszes italok, sok husevés, izgalmak ártalmassak. Sérüléstől óvni kell a kitágult eret. Súlyosabb értágulásoz viseljen a beteg ruganyos harisnyát. (A gummiharisnya azonban nem ajánlható.) Leg-

célszerűbb a kötött pólya. Fekvésnél tegye a beteg a lábait magasra. Hideg borogatások igen jók. A székrekedés megszüntetendő. Viszketés ellen hideg lemosások, borogatások.

13. **Érgyulladásnál** (*phlebitis*) és **vérrögzépződésnél** (*thrombosis*) szintén így járunk el, a tünetek is jobbra ugyanazok. Szükség esetén a sebészi beavatkozást nem kell halogatni.

Vérbetegségek.

14. **Vérzékenység.** (*Haemophilia. Diathesis haemorrhagica. Purpura rheumatica. Morbus maculosus Werlhofii.*) Ez a betegség abban nyilvánul, hogy a betegnél veleszületett rendkívüli hajlamoság áll fenn nehezen csillapítható vérzésekre. Ilyeneknél tűszúrás, foghúzás stb. nagy vérzéseket idéz elő, a kis sebek is nehezen hegednek s a nagy belső vérzések is gyakoriak. Az orrvérzés, havivérzés is szinte csillapíthatatlan. Gyomor-, bél- és vesevérzések, továbbá idült vértelenség, orrvérzések külön kezelendők. A bőrvérzések helyére meleg borogatásokat teszünk. A foghus- és szájvérzések kezelését az illető helyen mondjuk el. Fogat húzni, golyvát vágni nem szabad a vérzékenységre hajlamos betegnek, mert ezek könnyen halálos elvérzést okozhatnak. A vérzékeny végtagot mozgatni, kengetni nem szabad. A kiömlő vér élénk piros, híg, nem olvad meg, bomlékony. Ha egyszer valamely testrészünkön megsérülnek, ott az erek nem képesek többé a vérnyomásnak elegendőképpen ellenállni. Az orr, száj,

szemek, tüdők e bajnak fészkei. Néha láz, kábultság is kíséri.

Friss levegő, hűvös vánkoson való alvás, légfürdők, tápsótartalmú ételek. Fűszer, kávé, alkohol ártalmas. Egyebeket lásd a vérzés csillapításánál, valamint a csúznál, orr-, gyomor-, bél-, vesevérzésnél stb. A bőrvérzések helyére meleg borogatások. — Haemophiliás leányokat ne adjanak férjhez!

15. Genyvérűség, genyláz. (*Pyæmia.*) Lefolyása a váltólázéhoz hasonlít; rendetlen, ingadozó láz, gyakori hideg borzongásokkal. Mérgezéseknél az öntudat zavart, a szívműködés gyöngül, az erő fogy. A genyvérűségnél ki lehet mutatni a fertőző tályogokat, a kötőszövet gyulladásait, míg a mérgezéseknél a fertőzés általános. A baj kezdetén rázóhideg jelentkezik, noha a bőr forró, majd láz és nagy szomjuság (miközben a nyelv megrepedezik s a bőr száraz lesz), a beteg elbágyad, elerőtlenedik, álmokórság vesz rajta erőt, elájul önkivületebe esik.

A beteget el kell különíteni, nyugodtan hagyni, híg, tápláló ételeket adni neki. A kötéseket el kell égetni, a használt eszközöket pedig fertőtleníteni. Az alapbántalom, illetőleg az elsődlegesen fertőzött seb kezelendő. A beteget gőzfürdőkkel, borogatásokkal vagy gyógyszerekkel igen jó kiizzasztani. A szívgyengülés ellen bor-, cognac, pezsgő, meleg kávé. Bedörzsölés szürke kenőccsel. Esetleg sebészi beavatkozás (fekélyedésnél). Erősítő diaeta. Gyomorjavítók.

16. Vértelenség. (*Anæmia; rossz magyarsággal: vérszegénység.*) A vértelenség egyik ismertetőjele a soványság, továbbá a bőrnek nagyfokú fehérsége vagy sápadtas színe, az ajkaknak, foghusnak

és kötőhártyáknak halványsága; néha az arc fonyadt; a beteg fázik, reszket, étvágytalan, bágyadt, kimerül, feje fáj, szívdobogásról, szemkáprázásról, fülfúgásról, nehéz lélekzésről panaszkodik. Némely betegnek a keze, lába különösen fázik; légszomj, székrekedés, a fejben üres érzés stb. említettetik. A vértelenség gyakran tüdősorvadással, rákkal, szalonnás elfajulással jár együtt, amikor is ezek a bajok kezelendők, gyakran meg magának a vérnek megbetegedéséből származik, amely esetben a baj szakszerű vérvizsgálatot igényel. A vértelenségnél néha előfordul a teljes öntudatlanság (kóma=mély álmom) állapota is. Rendetlen életmód és bántódás sokszor okoz vértelenséget. El bajnál a vörös vérsejtek megkevesebednek, súlyosabb eseteknél kerek alakjuk is elváltozik, a vér fajsúlya (1058) tetemesen csökken, a vérlemezek megfogynak.

A gyomrot kell elsősorban javítani, az étvágyat és emésztést előmozdítani. (A vastartalmu szerekre már kiderült, hogy lomtárba való hülyeségek.) Tej, tojás, hus, paraj, spárpa, alma, cseresznye, friss levegő, fürdözések. Gyomorjavító gyógyszerek.

A vészes vérfogyatkozás (anaemia perniciosa) szemfenéki vérzésekkel, a mellesont nyomásával, ételtől való undorodással jár. A beteg bőre jéghideg, fehér (sárgás vagy zöldes árnyalattal), arca kékes, fakó lesz, vérhányás, vízkór, ájulás következik. Olykor gyorsan válik végzetessé. Ha bélférgekre gyanakszanak, akkor ezek gyors elhajtásával segíthetünk. Ólommérgezés, syphilis, terhesség szintén kezelendők. A vörös vérsejtek nagysága ennél a bajnál szerfölött egyenlőtlen s rendkívül nagy vérfes-

tékes, nagy, magtartalmú vörös vérsejtek találhatók a vérben.

Heveny vértelenségnél a vérzés forrásának kezelése a fő. Erre nézve olykor sebészi beavatkozás szükséges. A beteg fejét alacsonyra kell fektetni, a lábát pedig magasabbra. Kezét, lábát s a testét melegíteni kell. A lábat jó melegen be kell pólyázni. Szívelgyengülésnél meleg kávé, cognac, bor, pezsgő.

Idült vértelenségnél az esetleg fennálló gynomor-, bél-, méh- vagy tüdővérzés, aranyér, rák, bélféreg, mérgezések, lues, váltóláz, vesebaj, székrekedés, gümőkór elsősorban kezelendő.

Aggvértelenségnél az elájult beteget vízszintesen fektetjük, bőringert alkalmazzunk, szíverősítőt adunk, arcát vízzel locsoljuk, ecetet szagoltatunk vele.

17. Fehérvérűség. (Leukadémia.) Ennél a bajnál a fehér vérsejtek igen megsaporodnak (egy köbmilliméterre ötvenezerenél több jut), a vörösek pedig megkevesebbednek. A baj pontos meghatározásához szakszerű és beható vérvizsgálat szükséges. A beteg halvány, sápadt (mint a sápkórnál), a lép, máj és nyakmirigy duzzadt, kedvetlenség, emésztési zavarok, lesóványodás, vértelenség, elesettség, vérzékenység észlelhetők. A lép táján olykor nyomó és szűrő fájdalom jelentkezik. Az elhanyagolt fehérvérűség sorvadással és teljes elgyöngüléssel végződik, kimenetele rossz, akárcsak a vésses vérfoggyatkozása. A fenti tünetekhez hozzájárulnak még: időszakos lázak, hasmenés, fehérjevizelés, tüdőgyulladás, hörgőhurut, zsábák, idegfájdalmak (kivált a látóidegben) vizenyők, vérrögképződések, belső vérzések. Ezek az utóbbi tünetek az élet végét jelzik. A baj 10—12 évig is eltarthat.

Van *álfehérvérűség* (*psendolenkaemia*) is, amelynél a vérlelet nem mutat ki fehérvérűségi elemeket. Ez is átmehet igazi fehérvérűségbe. Mindig vértelenséggel és sinylődéssel jár.

A modern orvosi tudomány arzénal, benzollal és thoriummal kezeli ezt a bajt (mind a három mérge) azonkívül Röntgen-sugarakat is alkalmaz.

A természetes gyógymód a megújító-kúrát alkalmazza és vérjavítókat ad be, éppugy, mint a legtöbb belső bajnál.

18. **Süly.** (*Skorbutus*). A legbiztosabb jel a száj nyálkahártyájának gyulladása (stomatitis), mely fájdalmas, daganattal, gennyedzéssel van egybekötve. A nyál savanyu, a foghus lobos és érzékeny. A beteg *arca fakó lesz*, ajkai kékesek, szemei beesettek, karikásak, a foghus megdagad, vérzik, a fogak meglazulnak, kiesnek, a rágás fájdalommal jár, a száj bűzös lesz, a csontok, kivált a térdizületben, megdagadnak és fáznak. A beteg elgyöngül, elcsügged, elájul, székrekedés, fekélyek, csont- és izomfájdalmak jelentkeznek nála s néha a térdizület egészen mozgathatlan lesz. Rossz jelek a savósüri, bél-, vese-, hólyag- és húgycsővérzések.

Egészséges lakás, bő táplálkozás, gyakori szájöblítések, orrfüröztések, bőrápolás vízkúrákkal, vízivás, gyomorjavítók, citromos limonádé. Foghúsvérzés csillapítandó összehúzószerekkel való szájöblögetés után. A beteget fektessék ágyba, adjanak neki friss tejet, zöldségeket, nyers tojást, kisajtolt huslevet, gyümölcsöt, befőttet, salátát. Vérjavító kúra alkalmazandó. Az orvosságokat lásd a könyv végén.

Gyomorhajók.

19. Gyomorrhurut. Gyomorrontás. (Gastritis). Heveny gyomorrontásnál főfájás, láz, bőfögés, hányás, gyomorégés észlelhető, továbbá emésztési zavarok, émelygés; a beteg nyelve száraz s vastagon be van vonva, a gyomor egész tájéka érzékeny, puffadt, a beteg tompa fájdalomról panaszkodik, étvágya nincsen, sőt undorodik az ételektől, a szájíze rossz, epét hány, nyálkát köpköd, arca sápadt, a szemei karikásak, a feje fáj, láza van, vizelete üledékes. Ha csupán a gyomor van megtámadva, akkor székrekedése van, ha pedig a belek is hurutosak, akkor hasmenés jelentkezik.

Idült gyomorrhurutnál a beteg lesoványodik, a gyomra gyöngé, érzékeny lesz, több étel iránt undorral viseltetik, a gyomrában (kivált evés után) nyomást érez, emésztési zavarokkal küzd, bőfög s eközben savanykás folyadék bőffen a szájába, a szája bűzös lesz, gyakran hány nyálkát, hol székrekedése, hol hasmenése van, lehangolt, gyöngé lesz, a nyelve vastagon bevonódik stb, — mint a heveny hurutnál. Ennek a bajnak okai különfélék lehetnek; ilyenek: az étel hiányos megrágása (rossz fogak), nikotinizmus, alkoholizmus, tüdőbaj, szívbaj stb.

Ha heveny gyomorrontásról van szó, akkor legcélszerűbb, ha egy napig nem eszik a beteg. Orvosságot nem kell neki adni, csak akkor, ha székrekedése vagy gyomorégése van. Ha a fájdalmai nem szűnnek, adjanak neki hashajtót, hánytatót. Szomjúság ellen igyék hideg teát. Másnap adjanak neki tejet, huslevest, nyáklevest tojássárgájával (búillon). Harmadik nap tejes ételeket, lágy tojást, be-

csinált csirkét vagy borjút, cacaót vagy coognacot vízzel. Mérgezésnél gyomormosás. Fájdalmaknál langyos gyomorborogatások.

Az idült gyomorhurutnál diatétával kell kezdeni; csak tejet, tojást, tojásos levest adunk a betegnek, később velőt, mirigyet, galambot, csirkét, sonkát, borjút, halat, ásványvizeket. Zsiros, édes ételek, főtt tészták, fűszerek, alkoholicák kerülendők. Főétel a tej legyen, amit savanyuvízzel is lehet beadni; főzelékek közül a burgonya, rizs, zöldborsó, spárga, paraj, karfiol ajánlható. Melegen, hirtelen, nagy darabokban enni egészségesnek is ártalmas. Az alapbántalom mindenkor kezelendő. Nők fűzöt ne viseljenek!

20. Gyomorgyöngeség, emésztetlenség, étvágytalanság. (*Dyspepsia. Atonia ventriculi*). Az egész gyomortáj fájdalmas, a beteg undorodik az ételtől, nyomást, loccsanást, terhet érez a gyomrában, nehezen emészt (némelyeknek azonban emellett van étvágyuk); idegesség jelei észlelhetők. A beteget szomjuság gyötri. Vizelete gyér. Az emésztési zavarok sok ilyen esetben emésztési asztmát is okoznak, mely félelemből és szorongási rohamokból áll. Az ideges gyomorfájásnál a farkasétvágy és emésztetlenség váltakoznak. Némelyek pangó ételtömeget hánynak ki.

Folyós ételek (leves, tej, sör), valamint káposzta, kövér hus, élesítő, főtt tészták, nyers gyümölcsök, leveles saláta, uborka nem ajánlatosak; jók ellenben: híg tojás, sonka, nyelv, könnyű vagdalt húsételek, burgonyapurée, zöld főzelékek, vaj, kétszersült, fekete kenyér. Célszerű a gyakori kisebb étkezés, gyomormasszázs.

21. **Gyomorégés.** (*Pyrosis.*) A gyomorégés savanyu égésérzet a garatban, mely leggyakrabban a felszaporodott gyomorsavtartalomból származik. Nem lehet belőle más betegségre biztosan következtetni. Rendszeren emésztési zavarokból származó baj okozza. Olykor hányás is kíséri. Alkalicus szerekkel kezelendő. (Péld.: *Natr. bicarb.*, *magnes. ust. aa.*)

22. **Hányás.** (*Vomitus.*) A hányás többféle kórnak lehet a jele s ennél fogva az illető helyeken külön is fölemlítjük. Itt csak két esetet említünk meg: *a)* kora reggeli hányás (éhgyomornál), alkohol okozta gyomorrontásnál vagy idegbajnál; *b)* közvetlen étkezés utáni hányás ideges emésztési zavaroknál, ideggyöngeségnél, hysteriánál fordul elő.

Fölemlítjük itten, hogy, ha epe van a hányadéokban, ez a gyomorvégi bél szűkületére vagy a gyomorvég átjárhatóságára mutat.

Hányásinger ellen hideg vizet itassunk a beteggel, adjunk be *Potio Riverit*, s a gyomor tájékát is dörzsöljük hideg vízzel.

23. **Gyomorgöres.** (*Gastralgia.*) A bolygóideg (X. agyideg) tüdő- és gyomorfonatának pályája körül és az együttérző idegrendszer gyomorba szolgáltágaiban előforduló heves fájdalom, amely különösen a gyomorgödör tájékába fészkel be magát és percekig, sőt órákig dühög, míg rendszeren többszöri felbőfögés kíséretében alábbhagy és elmúlik. A gyomorra gyakorolt nyomás vagy jóllakás szintén képes olykor a fájdalmat csökkenteni. A nyelv tiszta marad, amellet az étvágy normális. A betegség tünetei gyakran olyanok, hogy más bajokkal is össze lehet tévesztteni.

Savanyúkáposzta, sajt, továbbá az izgató, ne-

héz, valamint az igen meleg vagy igen hideg ételek és italok kerülendők. Az alsótestre száraz vagy nedves meleg borogatások. Hoffmann-cseppek.

24. Gyomorfekély. (*Ulcus ventriculi*). Ehgyomornál a beteg nem érez fájdalmat, de evés után megkezdődnek a fúró, metsző, messze kisugárzó fájdalmak, melyek 2—3 óra múlva a leghevesebbek s rendszeren egy bizonyos pontra szorítkoznak. Ha a beteg baloldalára fekszik, akkor némileg enyhülnek. Evés után gyakran hány a beteg s ekkor fájdalmai megszűnnek. A hányás savanyú, sok esetben sötét, véres, epés. A székletét szurokhoz hasonló, husnélküli étkezés után is vértartalmu. A beteg gyöngye, halvány lesz, szeme káprázik, az érverése kicsiny, szapora. Ha a gyomorvégi bélben (duodenum) van a fekély, akkor nincs vérhányás és a fájdalmak csak az evés után 2—3 óra múlva jelentkeznek. Előfordulnak továbbá a gyomorhurut tünetei is, de erősebb fájdalmakkal. Az agyvértelenség tünetei is tapasztalhatók. A gyomorfekélynek két formáját különböztetjük meg. Az egyik a szelidebb, de ritkább: a hurutos (catarrhalis), amelynél a mélyebbreható tüszős kis fekélyek vagy kiterjedt felmaródások keletkeznek a gyomorban s vérzés ritkán észlelhető. A másik, a gyakoribb, a kerek, átfúró gyomorfekély, mélyebb ronsolásokat okoz a gyomron és kimarja a nagyobb véredények falait s ennek folytán vérzések támadnak, sőt a gyomorfallal egészen átfúródik s has- és mellhártyagyulladás is támadhat.

A betegnek legalább négy hétig kell feküdnie, mialatt rakjanak a gyomrára borogatásokat. A táplálásnál gondosan kerülni kel a gyomor megterhelé-

sét, de azért táplálóerejű ételeket kell a betegnek adni. Legcélszerűbb azonban eleintén a végbélen át táplálni a beteget. Vérzés idején, fájdalmak föllép-
tekor, nem szabad a betegnek ételt adni. Eleintén sok tejet, majd lágy tojást, friss turót, vajsavót, be-
csinált levest, majd csibét, becsinált hust, sonkát, áttört főzelékeket, könnyű, apróra vagdalt sülteket, könnyebb halfélét, zsíros sajtokat, puha tésztát. Ken-
nyeret, zsemlyét, hüvelyes főzeléket, gyümölcsöt, alkoholt ne adjanak a betegnek. Szükség esetén alul-
ról kell táplálni a beteget (gastro-entero-anastomo-
sis). A gyomorra lenmag-pépes vagy szénavirágos borogatások, éjjelre, valamint heves fájdalmaknál Priessnitz. Vértelenség kezelendő. Ha átfúródás fe-
nyegét, azonnali műtét szükséges.

25. Gyomorrák. (*Carcinoma ventriculi*). A gyom-
mordaganat legtöbbször, különösen idősebbeknél,
ráknak a jele. A betegnek nincs étvágya, undorodik
az evéstől, nyelve bevont, gyomorégése van, böfög,
a gyomra gyakran fáj s gyakran hány. A hánya-
déka barna, mint a kávéalja; olykor alvadt, rossz
szagu vért is hány. A bőre fonnyadt, sápadt; a be-
teg kedvetlen, széke alig van. A székletében is vért
lehet találni. Gyors beavatkozás elmulasztása ese-
tén legfőljebb három évig viszi a beteg.

A diaeta vegyes, lágy, pépes ételekből álljon;
tejes ételek, lisztes leves, puréék. Hús és némelyek
szerint a tojás is mellőzendő. Étvágytalanság ellen
gyomorjavítók, hányásinger ellen hidegvízivás,
székrekedés ellen beöntések, hashajtók. Fájdalom
ellen borogatások. Gyomormosás, sebészi kiirtás.

26. Gyomortágulat. (*Dilatatio ventriculi*). Ak-
kor mondjuk a gyomrot tágultnak, ha a köldökig

vágy azon túl is elterül. Nagyobb időközökben előforduló bőséges, savanykásízű hányás, száraz bőr, lesoványodás, rendetlen székelés, felbőfögés, gyomorégés, szomjazás, nehéz lélekzés, bűzös száj, fejfájás, szívdobogás, gyomornyomás, felfúvódás, görcsök, olykor nagymérvű székrekedés, a has behúzó-dása, ájulás, szűkös vizelés jellemzik. Ki kell kutatni, hogy fekély, rák, felmaródás, daganat, hurut, vándorvese okozta-e s ezeket az alapbántalmakat is kell kezelni.

27. **Gyomorsúlyedés.** (*Gastroptosis*.) Nőknél a szülés, fűzőviselés következtében gyakori. Bő táplálás, vízkúrák, gyomormasszázs, a has villanyozása ajánltatik ellene. Szűk ruhák elvetendőek és haskötő viselendő. Néha gyomormosások is szükségesek.

28. **Gyomoridegesség.** (*Gastroneurosis*. *Neurasthenia gastrica*.) Szeszélyes étvágy, rendetlen emésztés, bőfögés, rossz szájíz, ok nélküli hányás jellemzi. Erősítőkúrával, gyomorjavítókkal és főleg nyugalommal gyógyítható.

Bél- és hashártyabajok.

29. **Bélhurut.** (*Enteritis*.) Hasmenés, olykor kólika, felfúvódás, bélgöres, hányás, láz, a hasban heves, égető fájdalom, amely a beteg minden mozgulatára fokozódik s egyre tovább terjed; végre minden kis nyomás a hasra nagy fájdalmat okoz. A beteg szomjazik, a nyelve olykor be van vonva, étvágya nincs, a feje fáj és a székletétele egészen híg

lesz. Ha a vékonybél hurutos, akkor könnyű, fájdalom nélküli székelések vannak s csak néha lép föl a kólika és hányás, ha azonban a vastagbél hurutos, akkor a betegnek nagy, égető fájdalmai vannak a végbélben, csikarásai a hasban s a székelés nagy erőlködéssel megy és mégis csak kevés és híg. Ha azonban a felgyülemlett bélsár végre eltávozik, akkor a beteg kissé megkönnyebül. Ha a végbél hurutos, akkor a hasban ninesenek fájdalmak, hanem a bal csípőcsont táján, továbbá székeléskor a végbélben; az ürülék ekkor kemény, véres és nyákos.

Idült bélhurutnál a hasmenés székrekedéssel váltakozik, a székletét genyes és véres is, a beteg elgyöngül, lesóványodik. Láz nem igen van. Székrekedés idején a beteg nagyon levert; az alteste föl van puffadva, folyton nyomást érez, kivált, ha valamit evett, étvágya nincs, rosszul emészt, gyomorégése van, bőfög, néha hány is, szívdobogást érez, keze, lába hideg, fázik, reszket.

Az alaphántalom, amely lehet: vérhas, rák, gümőkór, lues, váltóláz, tüdőbaj, májbaj, bélfekély, szívbaj, első sorban kezelendő.

Heveny bélhurutnál először is adjanak a betegnek beöntéseket vagy hashajtókat. (Legjobb a ricinus-olaj.) Első napon teljes koplalás. Másnap kevés tea, nyákleves (buillon) lisztleves, darásleves, sagoleves, kakao, kétszersült; harmadik napon puréék, vaj, sovány hus vagy hal, nyelv, dara, rizs, vörösbör, áfonyabor. Kerülendők: gyümölcs, főzelékek, saláták, tej, tésztafélék, zsíros ételek, fekete kenyér, sör, fehér bor, pálinkafélék, savanyu ételek, folyékony ételek. Az erőművileg vagy vegyileg izgató ételek kerülendők. A hasra meleg borogatások.

Ha a hasmenés a beöntések és hashajtók alkalmazása után is megmarad, akkor hasmenésellenes szerekekkel meg kell állítani. Az altestet polcolják fel párnával.

Idült bélhurutnál a kezelés nagyjából olyan, mint a heveny bél- és gyomorhurutnál. Itt is tilos minden erőművileg vagy vegyileg izgató étel, valamint a felfúvódást okozó ételek is (durvább főzelék, hus, saláta, hüvelyesek, fűszerek, zsíros tészta, feketekenyér) javaltatik azonban a sovány, puha hús, tej, vaj, tojás, purée, rizs, darapép. A sör ártalmas, ellenben jó a vörösbor, áfonyabor, kakao. Az ételeket jól meg kell rágni. A rendes székelésről gondoskodni kell, de a hasmenés ellen megállító (adstringens) szerekekkel kell élni.

30. **Cholera nostras.** Ez teljesen hasonlít a cholerahoz, csupán a Koch-féle bacillus hiányzik. Bőséges hányás és hasmenés lép föl, a széketét rizslészerű lesz. A beteg elbágyad, lábaiban húzó fájdalmat érez, szomjazik, mellszorongás, félelem, szívdobogás, gyomor- és hasfájás, izomgörcsök, rekedtség, vizeletrekedtség kínozza. A vizelet fehérjataralmú lesz. Kezdetben láz is fordulhat elő, de csakhamar a rendesnél alacsonyabb lesz a hőmérséklet, a bőr petyhüdt, a keringés zavart lesz, a hasból korgó hangok hallatszanak. Majd beáll a teljes elesettség, amelyben a betegek 10%-a elpusztul.

Főképen az elesettség ellen kell izgatószerekkel, meleg fürdőkkel (40° C., egy marék mustárliszttel) küzdeni, a beteg hasára meleg borogatást rakni s mindenképen kiizzasztani. Melegítsék a beteg lábát s a székelés után adjanak neki hűvös beöntést.

Adhatnak neki meleg levest vagy teát, szilárd ételt semmit.

31. Nyálkás bélhurut. (*Cholika mucosa. Enteritis membranacea.*) Jellemzik a görcsszerű, heves fájdalmak közben kiürülő hártya vagy esőforma nyálkás székletetek.

Az általános idegbántalmak és rohamok ellen csillapítókat adunk be. Roham alatt a hasra meleg borogatások. A nyálkatömegek eltávolítására vizes vagy olajos beöntések. Az idült székrekedés megszüntetendő. (Lásd alább.)

32. Hasmenés. (*Diarrhœe.*) A kisebbmértékű, mulékony hasmenésnek nincs jelentősége. Az idegességből, ijedtségből, hüléstől, gyomor- vagy bélhuruttól származó, lázzal járó hasmenés, amikor is a székletét többnyire nagyon híg, vizenyős, komolyabb bajnak lehet a bevezetője. Az idült hasmenésből sokféle bajra lehet következtetni: húgyvérűség, bélhurut, hagymáz, gümőkór, bélfekély stb. A hasmenés különben olykor az emésztőcsatorna gyulladása folytán, olykor meghűlés, vérhas, kolera stb. folytán támad.

Idült hasmenés rendszeren a vékonybélnek és a vastagbél felső részének megbetegedéséből származik. Igen jók ellene a székelések után adott hűsítő beöntések, meleg hasborogatások. Makacsabb hasmenésnél keményítő-tartalmú beöntések. Eleintén mit se egyék a beteg, később pedig tartsa magát az előbbi pontban előírt diatához. Csokoládé, birsalmasajt, naspolya igen jó ilyenkor. Néha egyszerű meleg fürdő is elegendő. Cukrot nem szabad a betegnek adni, hanem saccharint. Tojásótelek igen

ajánlatosak. Bűzös, sötétbarna bomlási hasmené-seknél a fehérjetartalmú táplálék korlátozandó.

33. Idült székrekedés. (*Obstipatio habitualis*). Egészséges embernek minden 24 órában van széke. Beteg embereknél azonban megesik, hogy 8—14 napig elmarad. Aki sokat ül, aki folyton hashajtókat szed (pláne, ha mindig ugyanazokat), továbbá kövérek, a máj-, gyomor-, bél-, ideg- és gerincagy bajban szenvedők is gyakran panaszkodnak székrekedésről. Olykor végbélrákra, méhferdülésre, idült hashártyagyulladásra is lehet az idült székrekedésből következtetni. Legegészségesebb orvossága a langyos beöntés.

Legegyszerűbb eszköz a székelés idejének naponkinti pontos megtartása. Hasborogatások. Massage. Vízivás éhgyomorra. Bőrápolás vízkúrákkal. Diaeta: túlnyomóan szénhydrátos étrend; reggel sült alma, füge, szőlő, eper, málna, méz, vaj; ebédre leves, könnyű főzelék, édes tészta, hús, sok gyümölcs, sajt, vaj, buzdara-kenyér; estére: sonka, hideg hús, sok gyümölcs, kivált alma, narancs, szőlő. Kerülendők: rizsleves, nyákleves, kakaó, fehér kenyér, vörösbor. A beöntések célszerűbbek a hashajtóknál. A vizes beöntésnél keverhetjük a vizet híg ecettel, szappannal, konyhasóval, glaubersóval, ricinusolajjal (2 deciliter vízhez 1 evőkanálnyi olaj és 1 tojássárgája). Az olajos beöntésnél 3 deci ol. olivarum; vagy pedig 2 deci ol. sesami. Legjobb lefekvés előtt egy magas beöntés. Orvosságok a könnyvégén.

34. Szélszorulás (*szélkórság, felfúvódás*). Ülő életmódnál, tétlenségnél, sok evésnél, altesti bántalmaknál, hysteriánál, a hashártya gyulladásánál, át-

fúródásánál, sérülésénél, gyomorfekélyeknél, emésztési zavaroknál, izomgyöngeségnél, valamint felfúvódást okozó ételek élvezésénél fordul elő.

Egyes esetekben könnyen elmúlik, néha azonban sokáig megmarad, olykor kólikaszerű fájdalmakat, szívdobogást, félelmet, ájulást, sőt halálos kimenetelű fulladásrohamokat is okoz. Orvosságok a könnyv végén.

35. Bélfekélyek. Hosszabb hasmenések, idült bélhurut, a székletét genyes vagy nyákos volta bélfekélyekre következtettet. A bélfekély idült bélhurut, vagy diphtheria, hagymáz, himlő, kolera, vérhas, gyermekágyi láz, gümőkór következménye. Ha az alapbántalom kezelését elhanyagolják, könnyen bélátfúródás származik belőle.

Az alapbántalom kezeléséhez mielőbb hozzá kell fogni, mert az átfúródás veszélye fenyeget.

36. A nyomóbél fekélye. (*Ulcus pepticum duodeni.*) A tünetek olyanok, mint a gyomorfekélynél (lásd ott) de a fájdalom inkább a jobboldalon érezhető. Lefolyása néha tünetek nélküli, néha azonban hirtelen bélátfúródás és hashártyagyulladás vagy súlyos vérzés áll be, amely esetben kátrányszerű bélsár ürül ki. Az epevezeték is elzáródhatik, amit a sárgaság jelez. A fekély átfúródása rekeszalatti tályogot okozhat. (Lásd ott.)

A gyógykezelés azonos a gyomorfekélyével.

37. Bélgümőkór. (*Tuberculosis intestini.*) Rendszeren makacs hasmenések lépnek föl, amelyeknél néha vér- és szövetfoszlányok ürülnek ki fájdalmak kíséretében. Idült bélszükület is fordulhat elő. A bélsárban gümöbacillusok vannak, de ezek esetleg (a gyomron át) a tüdőből is kerülhetnek oda.

A kezelés csupán az izgató ételek mellőzéséből áll. A hasmenés elállítandó. A bélhurut ellen borogatások, ülőfürdők. Hízlalókúra. Friss levegő.

38. **Bélrák.** (*Carcinoma intestinale*). A beteg lesóványodik, sinylődik, az ürületek genyes vagy sötétbarna, véres (ha t. i. bélvérzése is van). Ha a hasban van a rákos daganat, akkor ezt tapintás útján könnyen meg lehet állapítani, valamint a végbél rákos daganatát is ki lehet tapogatni. Más eseteknél bélvizsgálat szükséges. A bélráknál olyan tünetek is előfordulhatnak, mint a bélzáródásnál. A daganatból olykor heves, égető fájdalom sugárzik ki. A beteg hány, székrekedése, szélszorulása van, a bőre fonnyadt, fakó, emésztési zavarok, folytonos rosszullét bántja. Az idült székrekedés tüneteire csakhamar végbélgörcsök jönnek, majd a székletében geny, vér, szövetfoszlányok találhatók. Olykor görcsszerű puffadások, keresztstáji fájdalmak is észlelhetők. A hasmenésnél apró darabkák ürülnek ki.

Gyökeresen csak műtét segíthet. Székrekedés ellen hashajtók. (Beöntés nem alkalmazható!) Fájdalomcsillapítók. Székelést előmozdító táplálkozás (zsír, méz, cukorfélék). — A végbélrák lefolyása, ha nem operálják, csak 1—2 év lehet. A vastagbél-rák operálása addig eszközrendő, míg szűkületi jelenségeket nem okoz a daganat. A vékonybél rákja is halálos, ha nem operálják.

A bél egyéb fajta daganatainak gyógyítása szintén a sebészet körébe tartozik.

39. **Bélbetüremkedés.** (*Invaginatio*). Hirtelen fájdalomroham véres-nyákos hasmenésekkel, végbélgörcs, hányás, felfúvódás jellemzik. A hengerszerű betüremkedést néha ki is tapinthatjuk a hasfalán.

A székrekedést okvetlen meg kell szüntetni.

Alkalmazunk vizes vagy olajos beöntéseket (lásd a székrekedésnél!) Az ételek könnyüemésztésűek legyenek s jól megrágja a beteg; súlyos eseteknél folyékony vagy pépes táplálék adandó. A többit lásd alább a béllezáródásnál.

40. Bélszűkület. (*Stenosis intestini.*) E bajnál székelési zavarok lépnek föl, székrekedés váltakozik hasmenésekkel, jelentékeny felfúvódás keletkezik, göresszerű fájdalmak rohanják meg a beteget. A hasban különböző helyeken érezhető a fájdalom, de a megnyomás nem okoz fájdalmat. A bélsár sajátságos alakot nyer; olykor a juhokéhoz hasonló, olykor meg a ceruzához. Néha vér vagy geny is van benne. A hasfalán a bélkaesok plasztikusan, kerekded kötegekként tűnnek elő, mialatt erős korgás hallatszik. A beteg kólikás fájdalomról panaszkodik, mintha valami vágkálna benne. Némely szűkület bélzáródásba is mehet át. (Lásd alább.)

A székelést végbélöntésekkel vagy magas bélbeöntésekkel, esetleg olajos csörékkal mozdíthatjuk elő. (Lásd a székrekedésnél!) Fájdalmak ellen meleg borogatások, Priessnitz, csillapítószeres. A táplálkozás a minimumra szorítandó s lehetőleg folyékony legyen: leves, tej, tojás, esetleg huspuréék, gyenge husok. Gyökeres gyógyítás sebészi uton lehetséges.

41. Egyszerű béllezáródás. (*Occlusio.*) A béllezáródásoknál a bélnek lefelé való kiürülése, sőt a szelek eltávoztása után is lehetetlen, tehát a bélsár pangásnak indul. Hangos korgások és locsanások hallatszanak a hasból, a betegnek étvágya persze nincsen, bélsárszagú felbőfögései vannak, majd hányni kezd, ennek is olyan szaga és színe van, noha nem mindig valóságos bélsárból áll. Nagy fáj-

dalmak s elesettség következik. Ha epekő szorul a nyomóbélbe, akkor epehányás is lép föl, olykor vérzések is észlelhetők, de a felfúvódás nem nagy, a szelek mennek. Néha négyheti kínlódás után takarodik ki az epekő, de a bélelzáródás azért tovább is megmaradhat.

A kezelést lásd fentebb, a bélszűkületnél.

42. **Bélösszeszorulás.** (*Strangulatio.*) Ez egy bélkaesnak elcsavarodásából és kizáródásából keletkező két helyen való elzáródás. (*Volvulus.*) A beteget hirtelen heves fájdalom rohanja meg, mely hol szűnik, hol nagyobbodik s olykor halálos hűdéssel vagy átfúródással végződik. Idegbénulás (shok) és elesettség is állhat be. Az érverés csökken, a bőr elhalványodik, az arc megnyúlik, a beteg izzad, szomjúság gyötri, hányni kezd, vizelete elakad, vagy igen gyér és fehérjét, vért, húgyhengereket tartalmaz. Nemsokára rendszeren a bélsárhányás következik. A beteg hasa felfúvódik s a lefűzött bélkaes érezhető és látható lesz. A teljes bélelcsavarodás kellő orvosi beavatkozás híján halállal végződik.

43. **Hűdéses és görcsös bélelzáródás.** (*Ileus, miserere.*) Tisztán ideges alapu vagy hashártyagyulladás, vagy a béledények betömülése következtében keletkezik. Nagyfokú vagy teljes székrekedés, hasfelpuffadás, sérvlezáródások, erős alhasi fájdalmak, hányás, elájulás, heves kólika e bajnak a főbb ismertetőjelei. A beteg arra olyan lesz, mint a halodklóé: beesik, ráncos lesz, az orr kiáll, a szemek besüppednek, hangja, lélekzete gyöngül, végtagjai elhidegülnek. A bélmozgás megáll, a beteg mozdulatlanul fekszik. Ha bélátfúródás történt, beáll az idegbénulás (shok). Elterjedt hashártyagyulladásnál elesettség és felfúvódás áll be. Szelek néha tá-

voznak, mérgezésből eredő ileusnál hasmenés is van. Rendesen láz lép föl s később bekövetkezik a bélsárhányás.

Legelső teendő az elzáródás helyének orvosi megállapítása, hogy a műtét m'előbb végrehajtható legyen. A táplálékfölvételt a szájon át rögtön megszüntetjük, a szomjúság ellen apró jégdarabkákat nyeletünk. Hashajtóadás tilos. Gyakori magas bélbeöntések, bőséges gyomormosás, a hasra Priessnitz vagy meleg borogatás.

44. **Aranyér.** (*Haemorrhoids.*) Néha semmiféle kórokat nem tudunk kimutatni, legtöbbször azonban a máj megbetegedése, szívbjaj, tüdőtágulat, terhesség, kövérség, idült székrekedés folytán előállt vérpangásból származik. Ha a végbélnek és végbélnyílásnak véredényei vértolulás folytán kitágulnak és (pl. hosszabb székrekedés folytán) vérpangás áll elő, akkor aranyeres csomók keletkeznek. Előjelként az altest felpuffadása jelentkezik, emésztési zavarok állnak be, székrekedés és viszketés a végbélnyílásnál. Gyomor- és bélhurut, nyugtalanság, álmatlanság, vértódulás bántja a beteget. Azután a keresztcsont tájékán érez vértódulást és tompa fájdalmat, viszkető fájásokat a farban és a végbélben s e körül a vivőerek kitágulnak. Ezek az aranyeres csomók, melyek kivált székelésnél okoznak nagy fájdalmakat, gyakran végbélgyulladást idéznek elő s olykor genyessedésbe, fekélyesedésbe, üszkösödésbe mennek át. Ez a látható vagy vérző aranyér, amely a végbél-nyílásnál keletkezik. Ezzel ellentétben a vak aranyér bizonyos ideig fennáll a végbél felső részében, aztán eloszlik. Megtörténik az is, hogy a csomók végbélhurutot okoznak és nyákos-genyes folyást idéznek elő; ez a nyákos aranyér, amely különösen

akkor keletkezik, ha a beteg a székelést a velejáró nagy fájdalmak miatt visszatartja; vértódulással, szédüléssel, hányással, légszomjjal jár. Gyakran okoz az aranyér vese- és hólyagbajokat s egyéb nemi bajokat, nemkülönben gerincvelő, tüdő- és bőrbajt, vagy köszvényt is.

A kezelés természetesen mindenekelőtt a könnyű székelésre irányuljon. Fontos a naponkinti mozgás a szabadban. Estére langyos ülőfürdő. Fájdalmaknál borogatás. Székelés után a végbéltáj gypottal gondosan megtisztítandó. Sömörös szövőd-ményeknél kenőcs használható: Acidi tannici, Bals. Peruv. aa. 1.5, Lanolini 50.0 gr.

A csomókat rendszeren vissza lehet helyezni (vaselinnal bekenni és visszanyomni.) Ha azonban vér-rög (thrombus) van bennük, vagy túlságosan kint vannak, vagy elfekélyesedtek, akkor ki kell őket vágatni. Műtét után hideg borogatásokat rakjanak a vakbéltájra és csak folyékony ételt adjanak a betegnek.

45. **Végbélrepedés.** (*Fissura ani.*) Székelésnél fájdalmakat, görcsöket okoz. Összehúzó kenőcsökkel gyógyítható. Fájdalmak ellen cocain-végbélkúpok. Lágy székelésről gondoskodjunk. Nagyobb repedéseknél sebészi beavatkozás.

46. **Végbélkiesés.** (*Prolapsus ani.*) Székszorulás, hasmenés, bélhurut, hólyagkövek, aranyér kezelendők. Folyékony, de nem hajtó táplálékok. Húsító borogatások. A végbelet székelés után le kell mosni és olajos vagy vaselines vászonnal kell megfogni és visszatolni. Ülőfürdők, tölgyfakéreg és szénavirág forrázatával. Fűzőviselés eltiltandó. Hízalókéúra. A súlyedt beleket hasköttőkkel kell támogatni.

Kifejlődött eseteknél műtét.

47. **Végbéllob.** (*Proktitis.*) A beteg a végbélben forróságot, nyomást, égést érez, a végbélnyílás bedagad, elgenyесedik. A széketét nyákos, véres, genyes. Láz és gyöngeség észlelhető.

Borogatások. Ülőfürdők. Lázkezelés. Diaeta. Székszabályozás. Bélbajok kezelése. (29. pont.) Aranyér, végbélsipoly, végbéltályog, bélféreg, idegen testek, bélsárrögek kezelendők.

48. **Végbélnyílás és végbélkörnyék lobja.** (*Periproktitis.*) Tisztátalanság, feldörzsölés vagy hosszabb hasmenés okozza. Ha elhanyagolják, a végbélnyílás megrejedezik, olykor a székelésnél göresösen összehúzódik és nagy fájdalmakat okoz.

Meletgítő borogatások. A végbélnyílás bekenése mákolajjal. A tályogot föl kell tární, különben sipoly fejlődhetik belőle.

49. **Végbélszűkület.** (*Stricture recti.*) Az alapbántalom (syphilis) kezelendő. A végbélnyílás szondákkal tágítható. Esetleg sebészi műtét. Enyhébb eseteknél olajos kenetetés. Folyékony táplálékok.

50. **Galándféreg, giliszta.** (*Taenia, Ascaris, Oxyuris.*) A bélélősdiek sokféle betegségnek okozói. Így a szalag-féreg (kestodák) emésztési zavarokat, vérhast; ideges tüneteket okoznak (csak az elhajtott izekből konstatálhatók teljes bizonyossággal); a széles galándféreg (*bothriokephalus latus*) és a bányaféreg (*ankylostoma duodenale*) súlyos vérfogyatkozást okoz; a hólyagféreg (*echinokokkus*) a szívben, májban, tüdőben csinál hólyagot; a bélgiliszta (*askaris lambríkoides*) a gyermekeknek okoz göresöket és bélizgalmakat; az orsóféreg (*oxyuris vermicularis*) a végbélviszketést okozza; a fonálócek (*trichinák*) átfúrják a beleket és beszállásolják magukat az izmokba, m'által izomtályogokat, gyomorbéllu-

rutot okoznak. Ezeknek az élősdieknek legnagyobb része a táplálékkal kerül a testbe. A legjobb kihajtószerük a radix filicis maris, de csak friss állapotban, vagy tincturában. Hányás, émelygés, hasmenés, nyálkásodás, szédülés, köhögési inger, fulladozás, sárgaság, nyomás a köldök táján, korgás, puffadás, gyomorfájás jelzik jelenlétüket. A galándféregnél a nyálka összefut a szájban, továbbá savanyú vagy erős ételek után, valamint böjtölésnél mászást, szívtást érez a beteg a hasában.

Keveset egyék a beteg, könnyű ételeket és jól megrágva. Éhgyomorra vegyen be ricinusolajat, azután jó sokára kókuszdiótejet, egyék buzadarakenyeret, áfonyát, fügét és egyéb gyümölcsöt, tökmagot, sárgarépat, tormát, retket, heringet, szardellát, hagymát, mustárt, uborkát, savanyú káposztát.

Főddolog, hogy a féregnek a feje is kijőjjön, tehát meg kell vizsgálni a székletétet és, ha a féreg feje nincs benne, akkor az eljárást meg kell ismételni. Hashajtónak jó a tanacetumolaj és a ricinusolaj, melyeket előtte való napon kell beadni, hogy a beteg gyomra üres legyen. Orvosságok a könyv végén.

51. **Trichinosis.** Heves hasfájdalmak, gyomornyomás, rosszullét, felböfögés, majd székrekedés, néha hányás-hasmenés, nyelési és légzési nehézségek, fényviszony, rekedtség, szomjúság, száraz nyelv, levertség, tagfájdalmak, kar- és lábizomgyöngegség, vizenyős duzzanatok az arcon és szemhéjakon, magas láz, nagy izzadás, nyák- és epehányás, bélkólika, híg, barnás, majd sárgás székletét fokozódó izommerevedés, később kolerához vagy hágmázhoz hasonló tünetek közötti kimúlás.

Izzasszák ki a beteget, de mielőbb fordúljanak

orvoshoz, minthogy szakszerű gyomormosás szükséges. Azután nagy beöntések, erős hashajtók. Féregűző szerek. (Lásd a könyv végén). Tápláló, de nem izgató ételek. Hosszas langyos fürdők. Olajos bedörzsölések. Láz ellen fürdők, mint hagymáznál. Tartós hasmenésnél megállítószer, nyálkás főzetek. (Székrekedés azonban megszüntetendő.) Viszketés, izzadás ellen langyos vagy hideg lemosások, ecettel vagy aromaticumokkal. Álmatlanság ellen esti fürdők. Elgyengülésnél hízalókúra.

52. **Hasvízkór.** (*Askites.*) Szív- és vesebántalmaknál a hasban is van szabad folyadék s ezért van az, hogy, ha a beteg hanyatt fekszik, a hasa belapul, ha pedig oldalra fekszik, akkor ez a szabad folyadék átömlik az illető oldalra, míg a has másik oldalán a kopogtatás hangja dobos lesz. Ha azonban nincsen általánosan vízkór, vagy, ha még csak a hártalobbal vagy a verőcér rendszerében dugulás lábakban lehet vizenyőt észlelni, akkor vagy has- vagy májbaj folytán előállt pangással állunk szemben. Mind a kettő meghatározható a vízkór folyadékának fajsúlyából; nemkülönben abból, hogy az utóbbi esetben májsorvadás vagy egyéb májbántalom, gyomorbélhurut áll fenn, a hasfali vivőerek s a lép duzzadt s néha gyomor- és bélvérzés is található. (Alkoholizmus is okozhat hasvízkórt.) A hasvízkórnál a lábak dagadtak, a lélekzés nehéz. A hasvizenyő csak akkor mutatható ki, ha legalább 1—1½ liternyit tesz ki. A kezelés mindig az okozó alaphibátalom ellen irányuljon, ha pedig erre nem múlik el a vizenyő, akkor csapolást kell alkalmazni.

53. **Hashártagyulladás.** (*Peritonitis.*) Ez a baj a gyomor és bélrendszer gyulladásainak elterjedéséből, vakbélgyulladásból, a féregnyúlvány ge-

nyes átfúródásából, bélüszkösödéstől, bélelzáródásból, bélátfúródásból, női bajokból keletkezik.

Heveny hashártyagyulladásnál a has egész tájékán igen erős fájdalmak lépnek föl, amelyek székelés, köhögés, tüsszentés, mély lélekzetvétel, hányás, étkezés, érintés alkalmával fokozódnak. Az érlökés és lélekezés gyors, gyöngye, a hányadékban epe található. Hasmenés és székrekedés váltakozik. A has rendesen puffadt és kopogtatásnál tompa hangot ad. A beteg csuklik, nehezen lélekezik, szomjazik és nagyfokú láza van. Ha elterjedt hashártyagyulladás van jelen, akkor feltűnő elesettség támad, a beteg arca megnyúlik, szemei fénytelenek, becsesetek, a végtagjai hidegek s halálfélelem gyötri. Az érverés kicsiny, gyöngé, szapora. A bélátfúródást megsemmisítő fájdalom jelezi, mintha a hasban valami elszakadna és az idegbénulás (shok) melyet állandó elesettség követ.

Idült hashártyagyulladásnál a hasra legtöbbször nyomasztó, tompa, olykor metsző fájdalom nehezedik, amely érintésnél, megerőltetésnél fokozódik. A betegnek esténként láza van, lesoványodik, hasmenése, székrekedése van; dörzszörejek hallhatók. Az idült hashártyagyulladás rákon vagy gümőkóron alapszik. Hasvizenyő, sinylődés jellemzi, mely fehérjetartalmú s fajsúlya 1018-nál több.

Ha műtėti beavatkozás nem jön szóba, akkor legfőbb a teljes nyugalom, a hasra borogatások, esetleg Priessnitz. Hányásinger, csuklás ellen hidegvízivás, Potio Riveri. Székrekedés ellen beöntések. (Hashajtók tilosak!) Szívgyengülés ellen lásd a 17. oldalt. Felfúvódásnál kaucsukcsövet kell a végbélbe dugni. A felpuffadt hasra terpentınborogatás (ol.

terebin. et ol. oliv. aa.) Fájdalomesillapítók. Vérvonás.

Diaeta folyékony táplálékokból: tej, leves, tojás, de eleintén bőjt. Idült eseteknél bő táplálás. A hasat bedörzsöljük káliszappannal. Gümőkóros eseteknél alkoholos borogatás a hasra.

54. Vakbélgyulladás. (*Skolékoiditis; konyhatinsággal appendicitis*). Nagymérvű székrekedés hasfájdalmakkal, hányással, lázzal. A hasizmok összehúzódnak, a vakbélájak (a has jobbfelelén lent) megnyomása erős fájdalmakat okoz. A vérben fehérjetestek találhatók. Az érverés gyors. Ezekhez hasonló tünetek vannak a vakbelet és féregnyúlványt borító hártagyulladásnak (*perityphlitis*). Mind a kettőnél erősebben akkor érezhetők ezek a tünetek, ha a baj a gennyedés, illetve már az üszkösödés stádiumába lépett. Mind a két bajt legtöbbször kemény tárgyak (például magvak) lenyelése okozza. Ha a láz elérte a 39 fok C.-t, vagy ha az érverés a 100-at, vagy ha a beteg összeesik: akkor a műtét el nem odázható.

Sokszor sikerül a féregnyúlványba szorult kemény tárgyat vízivással eltávolítani. Hashajtókat nem szabad adni a betegnek, hanem olajos vagy szappanos beöntéseket. Vizet ihatik bármennyit. Jó a főtt gyümölcs, kivált a szilva. Hideg tej, leves. Hányásinger ellen hidegvízivás, *Potio Riveri*.

A betegnek föltétlen nyugalmat rendelünk, a heveny időszak alatt mindennemű táplálékot eltiltunk és később is csak folyékony táplálékot engedünk meg, esetleg csőrével tápláljuk a beteget. A hasra meleg borogatásokat teszünk, belsőleg láz- és fájdalomcsillapítókat adunk. A belső kezelés az esetek 90 %-ánál teljes gyógyulást eredményez.

Máj- és epeútak. Hasnyálmirigy. Lép.

55. **Fűzési máj.** Szorosan befűzött ruhák eleintén a májnak lenyomódását, majd a jobb májle-benynek nyelvformára való megnyúlását okozzák, amiből epepangás és epekőképződés is keletkezhetik. Könnyebb eseteknél a szűk ruházat elvetése ele-gendő, súlyosabb eseteknél azonban a befűzött máj-részt le kell vágni vagy a mozgékony májlebenyt a mellő hasfalra fölvarrni.

56. **Vándormáj.** (*Hepar migrans.*) A hasban kellemetlen érzéseket, bélműködési zavarokat, kisugárzó fájdalmakat, ideges panaszokat okoz; esetleg a többi hasi zsigernek rendellenes mozgékony-sága is fennáll. Terhességek, gyakori hányások, köhögé-sek, megerőltetések, szoros fűző viselése s rohamos lesoványodás okozhatja.

Alkalmas haskötők viselése rendszeren megszü-n-teti a bajt s csak súlyosabb eseteknél szükséges a műtét.

57. **A verőcér** (*vena portae*) **keringési zavarai.** A verőcér teljes elzáródása rövidesen halállal végző-dik. Ha azonban az elzáródás nem teljes, akkor az elégtelen keringés folytán csak pangás keletke-zik, ami hasmenést, hányást, lépmegnagyobbodást, has-vízkórt, vizeletfogyást, erőhanyatlást okoz.

A gyógykezelésnél először is könnyen emészt-hető, felfűvődést nem okozó ételekre fektetjük a fő-súlyt. Hasvízkórnál nem jó sokat itatnia beteget. Vizelethajtók, izzasztók, esetleg hashajtók is. Egye-beket lásd fentebb a hasvízkórnál.

58. Májelégztelenség. (*Hepatargia.*) Könnyebb eseteknél főfájás, kedélybajok, ideges panaszok, emésztési zavarok, elgyöngülés, lesóványodás tapasztalható. A máj működésének nagyobb fokú elégtelensége a középponti idegrendszerben okoz zavarokat, amelyekből heves főfájások, kábultság, önkívület, mély álom (kóma), göresök, rángások, mániás rohamok, belső vérzések, vérkeringési zavarok, elcsúszás, sőt halál is következik.

A gyógykezelésnél hashajtók és bélantiseptikumok alkalmazandók, természetesen orvos közbejöttével. Nitrogéntartalmú ételek korlátozandók. Tejdiéta. Bőséges vízivás. Hideg borogatások a fejre.

59. Sárgaság. (*Ikteros.*) Ha a májból epe jut a vérbe, sárgaság keletkezik. Egyszerű és súlyosabb természetű sárgaságot különböztetünk meg; az egyszerű sárgaságot rendszeren az epeutak és a gyomorvégibél hurutja okozza, a súlyosabb pedig rendszeren súlyosabb májbajoknál fordul elő. A testbőrnek színe sárgától barnássárgáig változik. A sárga verejték a fehérműt is megfesti. Az egyszerű sárgaságot fejfájás, bágyadtság, bőrviszketés, lassu érverés, keserű szájíz, étvágytalanság, bőfőgés, émelygés, felfűvődés, kólika, szomjazás, májtáji fájdalmak, fázás, reszketés, néha sárgalátás jellemzik. A súlyos sárgaságnál a beteg lesóványodik, gyakran láza van, önkívületbe esik, erős fájdalmai vannak, vizelete sárgászöld, fehérjetartalmú, széklete szürkés, agyagszerű, rothadtságú.

A betegnek vizelethajtókat, hashajtókat, bélbeöntéseket kell adni. Zsíros ételek kerülendők, fehérjetartalmúak korlátozandók. Bőséges folyadékfölvétel. Viszketés ellen hideg lemosások. Meleg

fürdők. Ha az epevérűség veszélye fenyeget, itassuk erősen a beteget és adjunk neki hashajtókat. Zsíros és nehéz ételek mellőzendők. Tejdiaeta, később könnyű ételek.

60. Epeutak hurutja. (*Ikterus katarrhalis.*) Túlságos táplálkozás, nagyon zsíros, nehezen emészthető, romlott, forró, nagyon hideg ételek, hűlés, fertőzés, mérgezés okozza. Rendesen gyomorbélhurut előzi meg, amelynek étvágytalanság, böfögés, émelygés, hányás, szédülés, főfájás, bágyadtság és láz a tünete. A máj többnyire megnagyobbodik, kissé fájdalmas, az epehólyag kitapintható. Ugy 3—4 nap múlva kitör a sárgaság, amely egyre növekszik s a súlyosabb sárgaság (lásd fentebb!) jellegét ölti magára. A gyógyulás csak 2—3 hét múlva következik be, ha azonban elhanyagolják, akkor a beteg egészen lesoványodik és sok évi kínlódás után meghal. A gyógyuláskor a közérzet javul, a vizelet tisztul, a bélsár színe rendes lesz, s lassankint a bőr sárgasága is elmúlik. A többi tünetet és a gyógykezelést lásd a sárgaságnál.

61. Epeutak gyulladása. (*Cholangitis.*) Epekövek, bélférgek, gyengevérűség, cholera, vérhas, hagymáz, tüdőgyulladás az okozója. Láz, mérgezési tünetek, legtöbbször lépduzzanat, sárgaság, máj-megnagyobbodás és májfájdalom jellemzik.

Elsősorban az általános fertőzés kezelendő, nemkülönben az epekövek is eltávolítandók, esetleg sebészi úton.

62. Epehólyaggyulladás. (*Cholekystitis.*) Rendesen együttjár az epeutak gyulladásával s az okai is ugyanazok. Ismertetőjele az epehólyag kitágulása, duzzanata.

A kezelésnél fontos a föltétlen nyugalom. Tejdiaeta. Priessnitz-borogatások. Lenmagpépes borogatások. Fájdalomesillapítók.

63. **Epekő.** (*Cholelithiasis.*) Néha csak egy epekő van az epehólyagban, néha pedig százával, sőt ezrével fordul elő. Ezért néha a beteg semmi fájdalmat sem érez, néha pedig az éles epekövek fölkarcolják, elgenyesítik, átfúrják az epehólyag falát s az így a hasba ömlő epe halálos kimenetelű hashártyalobot is okozhat. Ha pedig az epeutakban rekednek meg az epekövek, akkor epekőkólika támadhat. Az epekő fájdalmakkal járó sárgaságot okoz. Hirtelen beálló, lázrohamokkal fellépő rázó hideg genyessedésre figyelmeztet. Epekőkólikánál a beteg jobb alhasi és gyomor tájékon nyomást, fájdalmat érez s hányással egybekötött gyomorgörcsei vannak, a máj, a gyomor környékén erős, messze kisugárzó fájások, rövidebb-hosszabb ideig. Fájdalmakkal járó sárgaság is fordul elő néha, A has néha behúzódik, olykor hányás és magas láz is van. A beteg elhalványodik, nyög, az arca dült lesz a fájdalomtól; hasmenés váltakozik székrekedéssel, görcsök, önkívület, eszméletlenség fordul elő az egyes rohamoknál. Az ürülékben található epeköveket szakember vizsgálja meg, ha a fenti jelekből biztos következtetést nem lehetne vonni.

Roham alatt meleg borogatások, esetleg fürdők is, fájdalomcsillapítók, hányásinger ellen hidegvízivás, Potio Riveri, kimerülésnél citromosvíz, karlsbadi-víz (melegen) minél nagyobb mennyiségben. Szintén meleg borogatások. Zsíros ételek, káposzta, nyers gyümölcs, hüvelyes ételek, alkoholi-

cák. A karlsbadi kúra szükség esetén langyos sós-vízzel is helyettesíthető.

Általában kerülni kell az epeköves betegnek minden olyan dolgot, ami epepangást idéz elő: a szűk ruházatot, sok ülést, sok evést, zsíros, savanyú és felfúvódást okozó ételeket, nyers gyümölcsöt, erősebb alkoholos italokat. Egyék gyakran, de keveset, gondoskodják a rendes székelésről.

Súlyos fertőzésnél, gyakran ismétlődő kólikánál sebészi beavatkozás szükséges. Epekövet feloldó szer nincsen. Kihajtószerül a Durand-cseppeket és az oleum olivarum szedését ajánlják.

64. Májgyulladás (Hepatitis.) A könnyebb alaknál tompa májtáji fájdalmak, nehézség és feszültség érezhető, olykor láz, nehéz emésztés és közérzési zavar is fordul elő. A máj néha megnagyobbodik, rendszeren sárgaság is észlelhető.

Heveny eseteknél tegyük Priessnitz-borogatásokat vagy lenmagpépes borítást a májtájra, alkalmazzunk bőringert (mustárlappal) helyi vérelvonást (piócákkal a végbéltájra) vagy adjunk hashajtót a betegnek. Ugy a heveny, mint az idült eseteknél fontos a mértékletes, fűszermentes koszt, testmozgás, hashajtók. Az alkoholcák eltiltandók. A húsételek lehetőleg mellőzendők. Tejdiaeta, növényi ételek. Ha hasvízkór is van, akkor természetesen ez is kezelendő.

65. Heveny sárga májsorvadás. (Atrophia hepatis acuta flava). Súlyosabb jellegű sárgaság, láz, heves fájdalmak a máj tájékán, önkívületek, mély álom, teljes öntudatlanság (delirium kóma) a vizelet csökken, sárga lesz, tyrosin és leucin található benne (tehát vizeletvizsgálat szükséges), az ammoniak kiválasztása fokozódik. A máj eleintén megna-

gyobbodik s érzékeny lesz, de az első hét vége felé rohamosan kisebbedik, ellenben a lép megnagyobbodik. Gyors segítség híján a beteg néhány nap múlva meghal.

Adjunk a betegnek hashajtókat, bélbeöntéseket, vizelethajtókat, itassunk vele sok vizet, tápláljuk tejjel. Hányás ellen nyelessünk vele jégdarabkákat, adjunk be Potio Riverit, esetleg alkalmazzunk gyomormosást. A nyálkahártyavérzéseket összehúzó szerekkel csillapítsuk, az agyi izgalmak ellen tegyünk jéghideg borogatást a fejre, a szívgyöngülés ellen adjunk feketekávé, teát, bort, cognacot.

66. **Májzsugorodás.** (*Kirrhosis hepatis.*) A sorvadásos májzsugorodást alacsony fajsúlyu hasvizenyő, a hasfali vivőerek duzzadtsága, jelentékeny lépduzzanat, lassu sínylődés, gyomorbélhurut, néha sárgaság, valamint gyomor- és bélvérzések jellemzik. Rendesen alkoholizmus, lues, malária, idült hashártyalob, szívpingás következménye. Legtöbbször emésztési zavarokkal kezdődik (étvágytalanság, gyomorégés, felbőfögés, émelygés, hányás, bevont nyelv, gyomornyomás, felfúvódás, székelési zavarok. Az areszín kezd elfakulni. A beteg a hasvizenyő miatt panaszkodik. A máj tömött, egyenetlen, tompulata kisebbedik. A vizenyő lecsapolása némi enyhülést szerez. Az epeutak gyulladása olykor lázt okoz. Más alakoknál a jobb szívgyöngör felé nyomást, nehézséget érez a beteg, a máj érzékeny, megnagyobbodik, a sárgaság jobbra észlelhető, a lép igen nagy. Később verőcéri pingás is lép föl.

A túltengéses zsugorodást jelentékeny egyenetlen, májmegnagyobbodással járó sárgaság jellemzi, mely legtöbbször lueticus alapon fejlődik; ingadozó láz, lépduzzanat, ritkán hasvízkór, vérzékeny-

ség. Ez a baj ritkábban fordul elő, lefolyása olykor 30 évig tart. A sárgaság rohamokkal kezdődik, rendszeren meg is marad s többnyire okozója lesz a halálnak, néha azonban hiányzik.

Az ilyen betegeknek a szeszes italoktól tartózkodniok kell, hust keveset egyenek, az ételt ne fűszerezzék. A tej leginkább ajánlatos. Végezzenek sok mozgást, fürödjenek gyakran. A syphilis külön kezelést igényel. A hasvízenyő korán csapolandó. Vértelenség ellen gyomorjavítószeret használandók.

Vérpangásos májnál, amelyet egyenletes májdaganat, elkékülés, légszomj jellemez, ugyanezek a szabályok irányadók. A szív- és tüdőbántalmak kezelendők.

67. **A máj elterjedt beszűrődése.** Többféle betegségénél találunk *zsírmájat*, amely a jobb szívgyűrű felé nyomást, feszülést okoz. A máj megnagyobbodást ritkán lehet megállapítani. A bajt okozó hájkór, vértelenség, gümőkór, rák, mérgezések kezelendők. A *keményítőmáj szintén* májmeagnagyobbodást és természetesen májkeményedést is okoz, azonkívül hasmenés, fehérjevizelés, lépduzzanat és sínylődés is van jelen. Sorvadás, gennyedés, lues az okozója, amelyek kezelést igényelnek. (Lásd az illető címek alatt.)

68. **Májtályog.** (*Abscessus hepatis*). Rázó hideggel járó sárgaság, lázakkal, máj- és jobb vállfájásokkal, többszörös tályognál a máj megnagyobbodásával. Lesóványodás. Olykor egész tisztán ki lehet tapintani a kemény májtályogot. Ha vérmegújítókkal vagy egyéb belső szerekekkel és vízkúrával célt nem érünk, akkor ki kell vágni.

69. **Májtéreg.** (*Echinokokkus hepatis*.) Kutyákkal való érintkezés vagy kutyáktól beszennye-

zett tápszerek élvezése szokta okozni. Nagyfokú májmegnagyobbodást, súlyosabb esetekben lélekzési nehézségeket, a verőcérnek és epeutaknak elnyomását okozza. Noha az elgényesedés és átfúródás veszélye fennáll, a beteg 20—30 évig is élélhet. Sokan a sebészi beavatkozást is ajánlják, de számos gyógyulás történt már a vér- és gyomorjavítószereknek és enyhe hashajtóknak egy-kéthavi használata után is.

70. Májrák. (*Carcinoma hepatis*). Sínylődéssel, néha hasvízkórral járó sárgaság. A máj tájékán dudorodásos daganat észlelhető. A máj olykor hatszorosra megnagyobbodik, érintése fájdalmas. Gyors segítség elmulasztása esetén halálos. Nem tévesztendő össze ezzel a májvértúlteltség és a máj megnagyobbodása, amely túlságos táplálkozásnál is előfordul s amelyet a máj környékén érzett tompa fájdalom, feszült megteltség érzete, szűk lélekzet, emésztési zavarok, székrekedések, fejfájások jellemeznek.

71. A hasnyálmirigy (*pankreas*) betegségeit a modern orvosi gyakorlat sebészi úton kezeli, mint-hogy ezen bajoknak oka rendesen kifürkészhetetlen. Tanácsos azonban vér- és gyomorjavító-kúrát használni e bajok ellen, minthogy ez a kúra sok esetben kellő eredménnyel járt.

72. A lép (*splen, lien*) betegségei közül a duzzanat a leggyakoribb. Ez nem önálló megbetegedés, hanem más, bajoknak részjelensége. Ha az illető alaphántalom kellő kezelést nyert, akkor a lépduzzanat is eltűnik. Ezenkívül a gümőkór, keményítődés, syphilis is meg szokta a lépét támadni. Ezeknél a bajoknál is általános kezelés szükséges. Tályog és rák is keletkezik a lépben, amelyek sebé-

szi beavatkozásra szorúlnak. A lép olykor vándorol, amikor is hízlalókúrával, haskötőkkel vagy odavarrással kell rögzíteni.

A húgyszervek betegségei.

73. Fehérjevizelés. (*Albuminuria*.) Előfordúl: a vese betegségeinél és keringési zavarainál, fertőző betegségeknél, mérgezéseknél, vérbetegségeknél, az emésztőszervek zavarainál, anyageserebajoknál, idegbajoknál, rosszindulatú daganatoknál. Kimutatható legegyszerűbben úgy, hogy a vizelet ez néhány csepp ecetsavat és $\frac{1}{6}$ rész telített konyhasóoldatot teszünk és felforraljuk.

74. Vérvizelés, vérfestékvizelés. (*Haematuria, haemoglobinuria*.) Ha a veseszövetből származik a vér, akkor a vörös vérsejtek alakja elváltozik, tehát kevesebbnek látszik. Találhatunk azonban húgycsőgeregét a vízben. Ha a hólyagban van a vérzés helye, akkor a vizelet vége felé lesz véres. Ha pedig a húgycsőben van a vérzés helye, akkor mindjárt eleintén véres, azután tisztább. Ha tiszta vér ürül ki, akkor a monytóban vagy a hólyagnyakban van a vérzés eredete. Nagyfokú vérvizelésnél a vizelet zavaros, huslészerű, sötétbarna, napfénynél zöldesnek látszik. Ha a vérzés a vesemedencéből jön, akkor alvadékok, morzsák vannak benne.

A vérfestékvizelésnél rendszeren nincsenek ugyan vörös vérsejtek a vizeletben, de a már előbb a vérben szétesett sejtek festékanyaga sötétvörösre festi a vizeletet. Történik ez vérmérgezésnél, nagyobb égéseknél, súlyosabb fertőző bajoknál, bújá-

kórnál, váltóláznál stb. A gyógykezelést mindig az elődéző bajra kell terelni.

75. Vesevízkór. (*Hydrops renalis.*) **Bright-kór.** (*Morbus Brighti.*) Kivált a nem genyes vesegyulladások némely alakjánál és a vesék keményítősfelfajulásánál fordul elő. Nem a lábakon, hanem rendszeren az arcon kezdődik s később igen elterjedt, különösen a törzsön, végtagokon, nemirészekben, a testüregekben, a nyálkahártyákon, tüdőn, agyon stb. A vizelet megkevesbedik s fehérjetartalma nagy lesz. Korai impotentia áll be.

Adjunk a betegnek vizelethajtókat, izzasztókat, enyhe hashajtókat. A sót az ételekből mellőzzük. A folyadékfölvétel lehetőleg megszorítandó. Ajánlatos a rizs, burgonya, liszt, csokoládé, cukor, gyümölcs, saláta. Nem jó a nyers tej és tojás. Kávé, tea megengedhető. Füstölt hus, felvágott, tengeri hal ártalmas. Szükség esetén csapolások foganatosítandók.

76. Veseelégtelenség. (*Insufficiencia renis.*) **Hugyvérűség.** (*Uraemia.*) Ha a vesék működésében beállott zavarok folytán a vizeletkiválasztás megakadt s egyes hugyalkatrészek a szervezetben megrekednek, akkor beáll a hugyvérűség. A heveny-roham fejfájással, hányással, izgalmi állapotokkal kezdődik, a vizelet feltűnően kevesbedik, fajsúlya csökken, a beteget nyavalyatöréshez hasonló görcs fogja el, elkékül, eszméletlenségbe esik, a szembogár merev marad; ez a roham óránkint ismétlődik. A hőmérsék néha 40° C-on is felül van, néha meg igen mélyre süllyed. Az érverés ritka, de a görcsök alatt szapora és kicsiny. A lélekzés szapora, hörgő. Mély álom (kóma) fogja el a beteget, mely néha napokig tart s olykor halállal végződik. Ha a beteg magához

tér a mély álomból, olykor féloldali bénulás, búskomorság, delirium, megsiketülés, megvakulás marad utána. — Idült eseteknél étvágytalanság, émelygés, undorodás (különösen a hus iránt) hányás, hasmenés, fejfájás, szédülés, nyugtalanság, ingerlékenység, álmatlanság, érzéketlenség, olykor álmosság, idegzsábák, zsibbadások, göresök, viszketések, légszomj stb. észlelhető, valamint az imént, a mély álom után felsorolt súlyos tünetek is.

Mihelyt az első tünetek jelentkeznek, adjunk a betegnek vizelethajtókat, szíverősítőket (feketékávé, meleg tea, cognac, bor) továbbá izzasztókat, fájdalomcsillapítókat, hashajtókat. A gyors érvágás mentőleg hat, kombinálva konyhasósoldat-infúzióval. Bőrizgatókat (elvonószereket pl. mustárlap) is alkalmazhatunk. A fejre tegyünk hideg borogatást, csináljunk teljes hideg lemosást, hányás ellen nyellessünk jégdarabkákat vagy adjunk hűsítőitalokat, esetleg Potio Riverit. A hevesebb hasmenést, ellen-szerekkel állítsuk meg, de heveny esetről nem szabad megállítani! Étvágytalanság ellen gyomorjavítók. Bőrviszketés ellen hideg lemosás 1 % thymol vagy 2 % menthol borszeszes oldatával.

77. Vándorvese. (*Ren migrans.*) Kitapintás útján megállapítható, amint a vese a has alsó részében mozog. Tünetei ezek: súlyérzés a hasban, idegesség, has-, gyomor-, kereszt és ágyéktáji fájdalmak, hányásinger, rosszullét. A veselob vagy vesemedence-lob súlyos bonyodalmat okozhat, ha a húgyvezeték bedugul. Ha a vese beszorul, akkor heves kólikaszerű fájdalmak állnak be, fázás, hányás, elesettség kíséretében. Ezek meleg borogatásokkal, csillapítószerekkel, ágynyugalommal könnyen enyhíthetők.

78. **Pangásos vese.** Tünetei vízenyő, kivált a lábakon, légszomj, kékszíneződés, vértelenség; a vizelet kevés, sötét, nagy fajsúlyu, üledékes fehérjetartalmú. Ha vesegyulladás is van jelen, akkor ez kezelendő (lásd alább) egyébként a szívműködésre kell hatni kardiacus szerekkel.

79. **Véres betömülés.** (*Infarctus haemorrhagicus.*) Véres vizelet, olykor fehérjével, vesecafatokkal, vesetáji fájdalmak, kisebbfokú láz a tünete. A bedugulás okát (szívбай, szívtúltengés) kell orvosolni, s akkor a vizelés megszűnik.

80. **Heveny vesegyulladás.** (*Nephritis acuta [haemorrhogica].*) Legtöbbször fertőző betegségek meghúlések, mérgezések következménye. Többnyire erős bőrvízenyő van jelen, kivált az areon. A vizelet kevés, fajsúlya nagy, vér és fehérje van benne, üledéke vörös vérsejtekből, üvegszerű és szemcsés hengerekből és hámsejtekből áll. Gyakoriak a húgyvérszerű tünetek (lásd fentebb!) Súlyosabb eseteknél többnapos vizeletrekedés is észlelhető, a vizelet zavaros, barnásvörös, húslészerű vagy vérpiros. A beteg bágyadt, étvágytalan, halavány, nyelve bevont. Olykor láza van, ritkán rázóhideg is jelentkezik eleintén. Néha hörgőhurut és tüdőgyulladás is lép föl, ami kedvezőtlen előjel. Rendesen 2—4 hét után a vizelet szaporodik, tisztul, a vízenyős duzzanatok eltűnnek. Ez a javulás azonban néha csak hónapok múlva áll be. A beteg csak akkor keljen fel, ha a vizeletében nincs már fehérje.

A gyógykezelés főleg a kiizzadásra irányuljon. (Meleg fürdők, nedves meleg begöngyölések, izzasztószerek.) Könnyű székelésről esetleg enyhe hashajtókkal gondoskodjunk. Vizelethajtók is adandók.

Vesetáji fájdalmak ellen meleg borogatások. A hugyvérűség, vesevízkór szintén kezelendő. (75. és 76. pont.) Fontos a teljes ágynyugalom, egyenletes melegben; első napokban csak tej (esetleg teával vagy ásványvízzel) később főleg zsír és szénhidrát-tartalmu ételek, fehérje-, illetőleg nitrogéntartalmúak kizárásával, vaj, paraj, karfiol, borsó, befőtt, könnyű tészták. A sót, nyáklevet és sótartalmú ételeket mellőzzük, húst minél kevesebbet adjunk, kenyér helyett inkább száraz zsemlyét. Izgató táplálékok, tojás, fűszerek, alkoholicák mellőzendők. Amíg vizenyősödést nem tapasztalunk, adjunk bőven ivóvizet, ásványvizet (Selters, Salvator) limonádét, tejet. Húsleves helyett liszt-, paradicsom-, tej- vagy burgonyalevest.

81. **Idült gyurmás vesegyulladás.** (*Nephritis chronica parenchymatosa*. Többnyire jelentékeny vízkór van. A vizelet zavaros, könnyen habzik, mennyisége változó, legtöbbször kevés, fehérjetartalma nagy, jellemző üledéke: zsírszemcsék, szemcsés viaszhengerek, sok hámsejt, olykor vér is. A beteg sápadt, bágyadt, étvágytalan, fejfájásai vannak. Hugyvérűségi tünetek, légző és emésztőszervek gyulladásai, zavarai (mint az előbbi pontnál mondtuk) és bélgyulladások is fordulhatnak elő. A vizenyős bőr megpattanása, hugyvérűség, esetleg orbánc, tüdőgyulladás 1—2 év alatt halált okozhat. Ha azonban a vizenyő eltűnik, a vizeletválasztás szaporodik, akkor gyógyulás remélhető.

Ha a betegség oka kimutatható (érelmeszesedés, köszvény, idült mérgezés, lues) akkor ezek kezelendők. Szintúgy a vízkór, hugyvérűség, szív-elégtelenség is kezelendő. Meleg, száraz éghajlat

igen jót tesz. Súlyosabb esetekben föltétlen nyugalom kell; minden mozgás eltiltandó. Egyebeket a 80. pontnál lásd.

Az idült vesebajnál (éppúgy, mint a szívbajnál) megkülönböztetünk elégséges és elégtelen veseműködési időszakot. Az elégséges működés időszakában mértékletes, nyugodt életmód, izgalmak, megerőltetések kerülése, meghűléstől való óvakodás szükséges. Egyebeket lásd az 1. pontnál a compensációs időszakot illetőleg. A klór- és fehérjetartalmú ételek kerülendők. Ebédre burgonya, rizs, paraj, karfiól, spárga, sárgarépa, káposzta, kelkáposzta, kalarábé, darakenyér, édes tészta és gyümölcs ajánlatos, vacsorára tej, rizs, gyümölcs; könnyű húsetelek is vehetők. Az elégtelenség stádiumában, ha vizenyő vagy húgyvérűség mutatkozik, akkor meleg göngyölések, izzasztó és vizelethajtó szerek alkalmazandók, továbbá lábfürdő, beöntések, érvágás.

82. Idült szövetközi vesegyulladás. Zsugorodó vese. (*Nephritis chronica interstitialis.*) Igen lassan fejlődik, míg egyszer hirtelen húgyvérűség, agyvérzés, szívelégtelenség áll be. Bőséges, könnyű, (fajsúlya 1016 alatt) zöldes-sárga vizelet jellemzi, kevés fehérjével, üledék nélkül. Aztán a szívtúltengés, feszes érlökés, olykor ideghártyagyulladás fordul elő, de vízkór nincsen. A vese megkeményedik; nagyfokú szomjazás, szívdobogás, léghiány, vízkóros duzzanatok és gyakran a szemén recehártyalob észlelhető. Rendszeren érlemeszesedés, köszvény és ólommérgezés kapasan áll be. Jellemzők az idült húgyvérűség tünetei (75. pont) a vesevérzések, nem ritkán a nagyfokú vértelenség. A bonyodalmakat

lásd az előbbi pontnál. Ezek közül a hugyvérűség, szívelégtelenség, továbbá az agyvérzések lehetnek halálokozók. Egyébiránt biztos prognosis nem mondható. Olykor csak 10 év múlva jelentkeznek a komolyabb kórtünetek. A gyógykezelést lásd az előbbi pontnál.

83. Keményítős (*amyloidos*) elfajulás. A vizelet mennyisége, fajsúlya, fehérjetartalma változó. Színe világos, tiszta, kevés üvegszerű, szemeses hengerrel és fehérjesejttel. Gyakran van vizenyő, sokszor nagy fokban, hugyvérűség, szívtúltengés azonban nincsen. Egyebekben a gyurmás idült vese-gyulladás tünetei (81. pont) mutatkoznak. A lép- és májduzzanat, elgyengítő hasmenések, valamint az előző betegségek kimutatása a fő s e szerint irányítandó a kezelés.

84. Veserák. (*Carcinoma renis*.) A rák szokásos tünetén kívül (sínylődés, rosszullétek) vesetáji fájdalmak, néha véres vizelet és egy egyenetlen, hullámzó, csomós, kemény daganat észlelhető a vesetájon, amelynek mellső felületén jobbra a vastagbél felhágó ágát, balra pedig annak lehágó ágát lehet megtalálni. A lágyékon fájdalmak lépnek föl, a vizelet egyelőre tiszta marad, azután bekövetkezik a rákos betegek szokásos sínylődése.

A korai sebészi beavatkozás elmulasztása esetén a veserák halálos kimenetelű.

85. Vese-daganatok. (*Tumores renis*.) A vese-daganatnak kitapintás útján való megállapítása kissé nehéz; a daganat fölött fekvő puffadt vastagbél és a csakhamar beálló vesevérzések adnak ugyan némi támasztópontot, de, ha ezeket érzi is a beteg, még mindig nem mellőzhető a próbaszúrás,

annak megállapítása végett, hogy vesevízkór (húgyrekedés okozta vesetágulás, hydronephrosis) vagy pedig hólyagos (kysticus vesedaganat van-e jelen, mely utóbbi esetben néha sebészi úton kell segíteni.

86. Vesetályog. (*Abscessus renis.*) Ezt a genyes, zavaros vizelet árúlja el. Rázóhideggel, magas lázzal, erős vesetáji fájdalmakkal, vizeleti ingerrel jár. A vizeletben sok vér és fehérje van. Ha húgyvérűség járul hozzá, veszedelmes; ha a tályog befelé ürül ki, akkor 1—2 hét vagy hónap alatt halálos kimenetelű lehet. Kezelése csak sebészi vagy tüneti lehet.

87. Vesemedencelob. (*Pyelitis*). Féloldali fájdalom a vese táján, ingadozó láz, szünetekkel, a vizeletben vér, medencehám, fehérje és fehérsejtek, néha geny és nyák. A vizelet mennyisége heveny eseteknél megkevesbedik, idült eseteknél néha szaporodott is, ami vesezsugorodásra mutat. Olykor rosszullét, hányás, lázak. Idült alaknál a genyesedés erősebb, a vizeleterőltetés gyakoribb, a vizelet zavarosabb, több genyet tartalmaz. Fázás, elgyöngülés, lágyékfájdalmak kísérik. A kezelést lásd alább a hólyaghurutnál. Ha felszálló fertőzés okozta a bajt (húgycsőszűkület, monytóttúltengés, hólyagdaganat, gerinevelőbaj), akkor ez kezelendő. Fontos a bőséges folyadékfölvétel. Fájdalmak ellen meleg fürdők, csillapítószer. Priessnitz. Vizelethajtók. Esetleges vesekövekre figyelem fordítandó.

88. A vese- és vesemedencelob. (*Pyelonephritis, nephritis suppurativa*). Ingadozó láz, rázóhideggel, genyes, gyakran véres vizelet, húgyhengerekkel, heves vesetáji bántalmak. Figyeljünk a

gümőkór bacillusaira! A kezelést lásd az előbbi pontnál.

89. Vesetokgyulladás. (*Paranephritis.*) Rendetlen, ingadozó láz, rázóhidegek, bágyság, tompa ágyéktáji fájdalma jellemzik. Később az ágyéktáj megdagad és vizenyős lesz. A kezelése rendszeren sebészi

90. Vesegümőkór. (*Tuberculosis renis.*) A tünetek hasonlóak az idült vese- vagy hólyaggyulladás tüneteihez. Egyébként vese- és hólyagtáji fájdalma jellemzik, melyek göresökké fajúlnak el. Olykor vizelési inger, vizelettarthatatlanság is fordul elő. A vizelet néha genyes, véres, fehérje, húgyhengerek, hámsejtek és (ami a fő!) gümöbacillusok vannak benne.

Belsőleg vizelethajtók, fájdalma ellen csillapítószer, meleg fürdők. Vérjavító és hízoló kúra. Friss levegő. Egyebeket lásd a tüdőgümőkórnál. Esetleg sebészi műtét.

91. Vesekőbetegség. (*Nephrolithiasis.*) Legfőbb tünetét a vesetáji fájdalma és a vesekőlika képezi, amelyet a vesemedencéből a húgyvezetékbe szorult kő okoz. A fájdalma egész az altestbe lehetolnak, borzongást, vizelési ingert, émelygést, hányást, elesettséget, olykor halált is okoznak. A vizelet néha csekély, néha meg egészen elakad, gyakran vért, fővenyt tartalmaz. A húgyvezeték elzáródása néhány nap alatt húgyvérűséget is okozhat. A roham rendszeren néhány óráig tart, utána bő, zavaros, véres, fővenyes vizelet ürül, s a beteg megkönnyebbül. A vesekövek genyes hólyaghurutot, vese- és vesemedencegyulladást okozhatnak.

Ha a hólyagban vannak a kövek, akkor vize-

lési zavarókat, a mák felé fájdalmakat, vérzéseket okoznak. A fájdalmak mozgások után jelentkeznek, olykor messze kisugároznak, sokszor elzárják a húgyesövet és végbélgörcsöt is okoznak.

Ezen köbetegség legbiztosabb jele a kólikás roham után a vizeletben található vér. Hólyagköveknél hólyagvizsgálat szükséges.

Itassuk a beteget gyakorta napjában, adjunk neki izzasztókat, vizelethajtókat, húgyfertőtlenítőket és vérjavító szereket. Kólikánál fájdalomcsillapítókat, meleg fürdőket és borogatásokat, vérzéseknél hideg borogatásokat és összehúzószereket adjunk. Amint a fentiekből látjuk, igen fontos a húgykövek anyagának szakszerű megálltpítása. Nagyobb húgyköveket csak sebészi úton lehet eltávolítani.

Húgysavas fővenynél fődolog a bőséges folyadékfölvétel, a tej, a zsírgazdag ételek, főzelékek, alkalikus ásványvizek, citromlé. A hús, spárga, spenót, savanyú ételek, szeszes italok ártalmasak.

Sóska-savas vizelésnél (oxalyuria) az ideg- és gyomorbántalmak kezelendők. Cukor, gyümölcs, hüvelyes vetemények, keményítőtartalmú ételek, savanyú ételek és italok károsak. Ajánlatnak a zsíros ételek, hús, tojás, általában állati táplálékok, sóska-savas táplálékok (tea, paréj, kakaó) ajánlatnak lúgos ásványvizekkel. Hólyagöblítések, vízkúrák.

Foszforsavas vizelésnél (phosphaturia) a gyomorbajok, prostatabajok, idegbajok is kezelendők. Tej, sajt, gyümölcs, burgonya, zöld főzelékek és alkalikus ásványvizek ártalmasak. Ellenben húgyfertőtlenítők adandók és vérjavítók. Kólikánál fájdalomcsillapítókat, meleg fürdőket és borogatásokat, vérzéseknél hideg borogatásokat és összehúzószereket adunk. Amint a fentiekből látjuk, igen fon-

tos a húgykövek anyagának szakszerű megállapítása. Nagyobb húgyköveket csak sebészi úton lehet eltávolítani.

92. Férgek a húgyszervekben. Csak akkor vesszük észre jelenlétüket, ha nagyobb daganatot okoznak, amely a vesemedencébe, bélbe, gyomorba, tüdőbe nyomul s ilyenkor a vizeletben horgok, csatfatok, vér-, geny- és hólyagok találhatók. Jelentékenyebb fájdalmaknál vagy fertőzésnél műtét szükséges, egyébként csak vizelethajtók.

93. Hólyaghurut. (Kystitis.) A heveny alak lázzal, olykor rázóhideggel kezdődik; a vizelet kevéssé, zavaros, olykor nyákos, véres, fájdalmakkal ürül ki, olykor el is akad. A végbélben s néha a hólyagban is göresök vannak s néha a hólyag a nyomásra érzékeny. Rendesen csak néhány napig tart a baj, de, ha fertőzés áll be, akkor émelygés, hányás, fejfájás, szédülés, eszméletlenség következik, a szájból húgyszag ömlik s hashártyagyulladás is állhat be.

Idült alaknál a vizelet ugyanilyen, láz ritkábban van, fájdalmak szintén, fehérjeszerű nyák választódik ki, a hólyagtáj feszült; felszálló fertőzésnél sokszor halál is fenyegeti a monytóttúlterében vagy merev hólyagbénulásban szenvedő beteget. Lesoványodás, elgyöngülés, emésztési zavarok fordulnak elő, hol székrekedéssel, hol hasmenéssel.

Heveny esetről, láznál ágynyugalom. Szeszes italok, tea, kávé, fűszerek eltiltandók. Bőséges folyadékfölvétel. Meleg fürdők, borogatások, Saluator-víz. Dieta: Tej, tojás, főzelék, befőtt, kevés hús, vizelethajtók, enyhe hashajtók, fájdalomcsillapítók, húgyfertőtlenítők (copaiva-balzsam, ter-

pentin olaj) vérjavítók. Húgyesőszűkület, monytótúltengés, hólyagkövek, hólyagdaganat, gerincagybántalmak, hűdés, kankó is kezelendő. Esetleg vizeletkiürítés katheterrel. Túlságos genyfejlődésnél hólyagöblítés.

94. **Hólyagdaganat.** (*Papilloma.*) A vizelet elején tiszta, később véres lesz, néha csapatok vannak benne. Olykor fájdalmak, göresök is fordulnak elő.

A rákos daganat kifekélyesedik s ha a húgyvezeték száját elzárja, halál következik be.

A kezelés sebészi.

95. **Ágybavizelés.** (*Enuresis nocturna.*) Vagy vizelettarthatatlanságra, vagy húgyhólyaggöresre, onaniára, hysteriára, hólyaghurutra, bélférgekre, az orrgarat burjánzására, fitymaszűkületre stb vezetendő vissza. Az alaphántalom kezelendő. Sok mozgás a szabadban, könnyű koszt, estefelé kevés vízivás, alkohol, kávé, fűszeres ételek kerülése, hűvös, nem puha fekvőhely, könnyű takaró. Erősítőkúra, gyomorjavítók, vízkúrák.

96. **Adisson-kór** vagy bronzszineződés. A mellékvesék és a zsigerek megbetegedésének következménye; jellemzik a száj nyálkahártyáján jelentkező feketésbarna foltok és a folytonos elfáradás, izomgyöngeség, étvágytalanság, hányás, székrekedés, vagy hasmenés, farkasétvágy, szomjazás, gyomor- és ágyéktáji fájdalmak, sínylődés. Rendesen a napfénynek és nyomásnak kitett testrészeket lepi el s fokozatosan sötétebb árnyalatba megy át. — Nyugalom, tápláló diéta, gyomorjavítás, székrendezés, erősítés, gümőkór ellen védekezés.

Ne tévesszük össze ezt a bajt az ezüst- vagy szürkeszineződéssel, amely a sorvadásos stb. bete-

geknél az argentum nitricummal való gyógy(?)kezelés folytán lép föl és a nevezett szernek elhagyása után elmúlik.

A lélekzőszervek betegségei.

97. **Heveny orrhurut, nátha.** (*Coryza, grave-do.*) Vértelenség-, sápkór- és különösen görvélykórban szenvedő betegek igen hajlamosak a náthára. A túltengő (hypertrophicus) nátha az idült vagy rekedő nátha egyik faja; az orr felső részében könnyen bűzös orrot (ozoena), valamint orrhabarcot (polypus) okozhat. A túltengő náthánál fej- és nyakfájás, sőt láz is lép föl, az orr eldugul, megduzzad, olykor a mandulák stb. is megdagadnak, míg a sorvadó (atrophicus) náthánál a nyálkahártya vékonyabb lesz és száraz.

Heveny nátha ellen nem szükséges orvosság. A náthára való hajlamosság ellen rendszeres edzés és vízkúra ajánlatos. Makacsabb náthánál izasztókúra szükséges. Ajánlatos továbbá a permekezés 35° C 1%-os konyhasó- vagy bórsavoldattal.

98. **Orrvérzés.** (*Epistaxis.*) A gyakori orrvérzés a nyálkahártya megbetegedésénél vérzékenységnél, sápkóránál, vértelenségnél, fehérvérűségnél, vese- vagy májzsugorodásnál, hasi hagymáznál, himlőnél, vörhenynél, súlylányl, sárgaságnál, érlelmészedésnél szokott előfordúlni. Legegyszerűbb eljárás az orrnak kötőgyapottal való betömése, továbbá a homloknak és tarkónak hideg leöntése vagy borogatása. Szükség esetén összehúzó szereket szivassunk az orrba.

99. **Gégehurut.** (*Laryngitis.*) Rekedtség, to-

rokfájás, esetleg kisebb láz, nyelési nehézségek, olykor fulladások is. Gyenge, nyákos köpet. A nyálkahártya duzzadt, a hangszalagok felmártak s álhangszalagok duzzanata folytán keskenyebbnek látszanak. Köhögés, égető érzés a torokban szintén gyakori tünetek.

Idült eseteknél a gégeben nyomás, karcolás észlelhető; a hang rekedt, fátyolozott, tompa. A hangszalagok szürkésvörösek, a váladék bő, gömbölyű, sűrű, tapadó, gomolyokból áll, a gége hátsó része gyakran ugyanilyen és kérges. A nyálkahártyán (gégetükkörrel) vörös túlsarjadásokat, később pedig a kötőszövet sorvadását lehet észlelni.

A beteg az orrán vegyen lélekzetet. Poros, füstös levegő, sok beszéd, ének, dohányzás, alkohol, szénsavas vizek ártalmasak. Köhögés csillapítandó. Gyakori szájoáblítések. Levezetőkúra. Priessnitz-borogatások. Konyhasós belélekezések. Meleg nyakborogatások. Izzasztás. Gargarizálás oldószerekkel. Túltengéses bő váladéknál összehúzószerek.

100. **Gégevizenyő.** (*Oedema laringis.*) Ez a baj néha oly hirtelen lép föl, hogy a beteget gyors megfulladással fenyegeti. Rekedtség, teljes hangtalanság, érdes, száraz köhögés, légzési nehézségek, karcolás és nyomás érzete a torokban; ezek a rendes előjelei.

Fulladozásnál tegyenek meleg borogatásokat a mellre, nyakszirtre, kenegessék a mellet, hátat, nyakszirtet. Egyébként levezető meleg lábborogatás, beöntés, hashajtók, érvágás vagy egyéb sebészi beavatkozás. (Minél sürgősebben!)

101. **Gégegümőkór.** (*Tuberculosis laryngis.*) A gümős helyeken a nyálkahártya beszűrődött és piros, néha a gümők sárga vagy szürke kásaformá-

ban láthatók. A gümőkéből később fekélyek keletkeznek, megtámadják a hangszalagokat és gégefédőt, nyelési nehézségeket s a fülekig kisugárzó fájalmakat okoznak. A beteg rekedt, köhög, a köpete zöldessárga, nyákos vagy genyes.

A fekélyt sebészileg kell kezelni, olykor azonban oldó- vagy összehúzószerekkel való gargarizálás is eredményes.

102. **Gégerák.** Szivaeshoz vagy kelvirághoz hasonló, lassan fejlődik, eleintén a beteg csak nyomást érez a gégében, bereked, nehezen nyel; ekkor még vérmegújító kúra segíthet; de idővel átronsolja a rák a gége falát, úgy, hogy a gége elgenyed, elüszkösödik. Vizenyős duzzanat, vagy légzési és táplálkozási nehézségek, szájbűz, erős gégefájalmak jellemzik. Lefolyása 1—2 év; a beteg végtére vagy megfúl, vagy éhen hal, vagy tüdőgyulladásban vesz el.

Megjegyezzük, hogy vannak jóindulatú gégedaganatok is, de viszont olyanokkal is találkozunk, amelyek sebészi eltávolítás után is kiújulnak s légszomjat, fulladozást okoznak.

A gégehűdésekről a hűdések címe alatt szólnunk.

103. **Heveny hörögőhurut.** (*Bronchitis acuta.*) Néhány hét alatt rendesen elmúlik, gyermekeknél azonban a finomabb tüdőcsövecskéket is eltömeszelheti, öregeknél pedig szívgyengeséget okozhat. A beteg levert, étvágytalan, néha lázas, viszkető köhögés bántja, a köpet eleinte kevés, üvegszerű, később nyákos, genyes. A lélekzés szörtyögő, olykor mellkasi fájalmak is vannak.

Hörögőhurutok ellen legcélszerűbb az edzés hidegvízzel, friss levegővel. Por, füst igen ártal-

mas, ellenben ajánlatos a beteg szobájában porlasztó-készülékkel meleg gőzt fejleszteni. Egyébként gyakori meleg borogatások, éjjelre Priessnitz a hátra és mellre, izzasztás meleg fürdőkkel, begöngyölésekkel, izzasztószerekkel. Oldószerek bevétele is szükséges. Nappal ne csillapítsuk a köhögést. Méregtelen köhögés-csillapítók éjjelre: rad. gentianae, rad. althaeae, lichen Islandicus, ha. pulmonariae, rad. liquiritae aa. 4.0. (Főzd 10 percig 2 deci vízben, szűrd meg s add be kávésesészenként.) Elesettség, ha fenyeget (gyermekeknél) mustáros langyos fürdő ajánlatos. Belélekezések is oldólag hatnak. Selters-víz is igen jó hatású. Szívgyengeségnél, keringési zavaroknál, lásd az 1. pontot.

104. Idült hörgőhurut. (*Bronchitis chronica*.)

A lélekzés sejtes, olykor száraz, szörtyözörejekkel. A beteg étvágyfalan, sovány, a köpete nyákos-genyes, nyúlós. Néha légszomj is van jelen. E bajból szív-túltengés, tüdőtágulás és asthma is fejlődhetik.

A gyógykezelést lásd az előbbi pontnál.

105. Hajszálhörgőhurut. (*Bronchitis capillaris, bronchiolitis*.) E bajnál a tüdő lassankint felpuffad, leterjed a szívre, a mellkas hordó módjára kitér. A beteg halvány, elkékül, légszomjban szenved, lélekzés és érverés szapora, a mellkopogtatásnál dobos hangot ad, kihallgatásnál szörtyös zörej és búgás észlelhető. Gyermekeknél, öregeknél a növekvő elkékülés és kábulás, a hajszálhörgők szűkülete és genyes eltömülése halálos lehet, különben csak fertőzés esetén fenyeget veszéllyel.

Javaltatnak a 28–34° C. langyos fürdők, erősebb egyéneknek hűvös vagy hideg leöntések a hátra, tarkóra, mellkasra. Egyebeket lásd a 103. pontnál. A beteget magasra fektessük.

106. **Hörgőtágulás. . Bűzös hörgőgyulladás.** (*Bronchiektasia. Bronchitis putrida.*) Ez a baj, a felette bűzös köpet alapján akkor állapítható meg, ha az orrnak nincs bűzös folyása, a köpetben a rothadásos anyagokon kívül egyéb nincsen s a hörgőgyulladás egyéb jelei mellett a mellkas fölött tamputatot nem találunk. Vigyázzunk a mérgezés tüneteire!

A gyógykezelés elvei a 103. pontban elmondottakkal azonosak. A váladék bomlásának meggátolására aethericus olajok és fertőtlenítők belelékezése szükséges. Ha nehezen jönne föl a váladék, akkor oldószerek adhatók. Fektessük a beteget oldalt vagy térdkönyökhelyzetbe, vagy úgy, hogy felsőtestük az ágyból kihajoljon s így ürítettssük ki az egész váladékot. Néha sebészi beavatkozás szükséges.

107. **Szamárhurut.** (*Pertussis.*) Nagyszámú, gyorsan egymásután következő, mély, sóhajszerű, sívító belelékezésektől megszakított köhögés. Ezek a göresös köhögési rohamok sokszor öt percig vagy még tovább is tartanak. Az erőlködéstől a beteg majdnem elkékül, hány, fulladozik, szemei kidüllednek. A bajt egyheti lappangás szokta megelőzni, náthával, szomjúsággal, rekedtséggel, köhögéssel, étvágytalansággal, nyugtalansággal s a szemek kivörösödésével. A köpet nagyobb mennyiségű, üvegszerű, nyákos. A nyelvfeken rendszeren szürke fekély képződik. Ha lázas a beteg, akkor a szamárhuruthoz valószínűleg más baj is járult. Olykor orr- és szájb vérzés is fordul elő, sőt a dobhártya, szemköthártya és tüdő véredényei is megrepedhetnek. Óvjuk a beteget a meghűléstől, amely tüdő-, gége-, mellhártya- és szívburoklobot hozhat.

A beteget el kell különíteni, folytonosan szel-
lőző szobában tartani (esetleg éjjel is legyenek
nyitva az ablakok). Fehérneműt más ne hásználja.
Ha a beteg nem lázas és, ha e bajhoz egyéb bonyo-
dalom nem járul, akkor fenn is járhat. Az első hu-
rutos időszakban adjanak neki köptetőket, izzasz-
tókat. A kínzó köhögést csillapítani kell; köhögés-
roham után adjanak neki egy korty vizet, keneges-
sék a hátát, vállát, tarkóját, gyomrát, csípőjét.
Egyebeket lásd a 103. pontnál.

108. **Hörgögöres, mellgöres.** (*Asthma bron-
chiale.*) A lélekzésnek percekken vagy órákon keresz-
tül tartó rohamszerű megrövidülését, mely után ren-
des lélekzések következnek, asthmának nevezzük. A
roham a hasban jelentkező felfuvódás vagy nyomás
érzetével kezdődik, azután a mell összeszorul, mint-
ha összehúznák, a beteg levegő után kapkod, belevő-
rösödik az erőlködésbe, majd elkékül, a bőre hideg
lesz, a lélekzete pedig füttyüléshez hasonló. A roham
végét ásítás és köhögés jelzi, amikor is az asthmát
jellemző nyolcszögletes kristályos vagy dugóhúzó-
szerű köpet észlelhető. Ha tüdőtágulássá nem fajul
ez a baj, akkor nem életveszélyes.

Roham idején szedjük le a beteg ruháit, te-
gyünk a mellére, hasára forró borogatásokat, melye-
ket gyakran változtassunk, adjunk neki erős beön-
tést, melegítsük fel gyorsan a lábait, kezeit (esetleg
dugjuk forró vízbe). A forró fürdő, gőzfürdő (szoba-
gőzfürdőkészülékkel) igen jó. Födolog a melegen-
tartás. Őrizzük a beteget a hidegtől. Napfürdők,
elektromos fényfürdők, lábfürdők, érvágás. Fájdá-
lomszallapítók, esetleg vizelethajtók. Izgalmak, meg-
erőltetések ártalmasak, húsevés szintén. Dohányzás,
gőzös, poros levegő kerülendő. Orrvizsgálat alapján

megállapított orrbajok elsősorban kezelendők. Tüdőtorna, lélekzési gyakorlatok.

Orr-asztma (asthma nasale) alatt azokat a mellgöresöket értjük, amelyeket az orr izgatása idéz elő.

109. Tüdőgyulladás. (Pneumonia.) Hirtelen beálló rövidebb vagy hosszabb rázóhideggel kezdődik, a mellkas egyik vagy mindkét felében szúrásokkal, fájdalommal, köhögéssel. Állandóan magas (40—41° C) lázzal jár. Az érverés feszült és gyors, olykor elakad s néha a betegség tetőpontján egyszerre alábbszáll. Már az 1. vagy 2. napon elkezdődik a fájdalommal köhögés. A betegnek a feje is fáj, levert, szomjazik, étvágya nincs, nehezen lélelzik, a vizelete vöröses, a köpete rozsdaszínű, üvegszerű, szívós, tapadós (az oldódási szakban világosabb, a gümös tüdőgyulladásnál pedig fűzőld). Gyakran jelentkeznek az orrban vagy a szájban tiszta hólyagoeszkák, melyek csakhamar varakká változnak. Az arc kékes, duzzadt, a lélekzetvétel gyors, fájdalmas, a beteg hány, olykor az orra is vérzik, önkívületbe esik. A lép felduzzad.

A láz sokszor 5—9 napig egyforma nagy, a májasodás terjedésének egész tartama alatt, azután következik be az úgynevezett kritikus esés. Ez a krízis azonban rendesen hamis, mert a nagy láz újból folytatódik. Az izzadmány néha egy hét múlva, néha azonban csak négy hét múlva szívódik föl, gyöngéknél olykor csak egy év múlva, amit a tompulat eltűnéséről állapítunk meg. Tapasztalunk néha hagymázos, epekövi, hashártyagyulladás, bélezáródási tüneteket is, melyek azonban legtöbbször hamar elmúlnak, míg ellenben a tíz napnál tovább tartó rendetlenül ingadozó láz genyvesedést, mellhár-

tyagyulladás, sőt gümőkört, tüdőüszkösödést és tályogot vagy fekélyes szívbelhártyagyulladást is vonhat maga után. A tompulat és hörgi légzés megvizsgálásához orvos szükséges. A kékes színeződés (kyanosis, leginkább a körmön és ajakon) rossz jel szokott lenni.

Időseknél, iszákosoknál, oldalgörbüléssel púposoknál, szívbetegекnél e baj igen komolynak veendő. A tüdő kihallgatásakor a szakember szörtyzőrejekből meghatározhatja, hogy a baj hányadik stádiumnál tart a három közül. (Tömörülés, májasodás, oldódás.)

A tüdőgyulladásból fejlődhet ki a *hörgők gyulladás* (bronchopneumonia) ragályos betegségek folytán. A láz 39—40°, ingadozó, tartós, a köpet színtelen, nyákos-genyes. A hörgőgyulladás beszűrődései könnyen kimerülést, üszkösödést, gümőkört okozhatnak, a legkomolyabb veszedelemmel.

A *croupos vagy rostonyás tüdőgyulladás* a fertőző betegségek közé tartozik. Ennél a krízis néha napokig tart. Egyéb tüneteit lásd fentebb, a hurutos tüdőgyulladásnál.

Hurutos és krupos tüdőgyulladásnál igen sok függ a jó ápolástól. A betegnek kényelmes fekvőhelye legyen, tollas ágynemű nélkül. Az ablakokat tartsák folyton nyitva, itassanak a beteggel apránként friss vizet, adjanak neki beöntéseket. Igyekezzenek a lábait begöngyölésekkel, gőzölésekkel, dörzsölésekkel, melegítőpalaakkal kiizzasztani. Ha a beteget izzasztószerekkel vagy begöngyölésekkel sikerül kiizzasztani, akkor meg van mentve.

A diaeta legyen könnyű, de tápláló; tej, tejbe-főtt, leves, húskocsonya, tojás, bor. Hirtelen rohamnál kékszíneződésnél, kis, de gyors érverésnél láb-

borogatás, beöntések, érvágás, meleg kávé, tea, cognac, pezsgő.

Ha a tüdőcsúcs van megtámadva, akkor keresztkötés („skótborogatás”) alkalmazandó. Forró-ságnál, mellhártyafájásnál hideg borogatások a mellre és a fejre is. Ha a lázzal kapcsolatban öntudatzavarok lépnek föl, akkor csillapítsuk a lázat hideg borogatásokkal a mellre és fejre, hideg lemosásokkal, 10—15 perces 25—30° C langyos vagy hűvös fürdőkkel. Nagy figyelem fordítandó a szív működésére. Keringési zavaroknál járjunk el az 1. pont szerint, pláne idős, kövér vagy vesebeteg egyénknél, akiknél az érverés gyöngülése ilyenkor komolyan figyelmeztet a szívelégtelenség veszélyére. Általában vigyázni kell a bonyodalmakra: szívburoklob, veselob, tarkómerevség, mellhártyalob stb. Az izzadmány idővel felszívódik, de néha elgenyesedik, amikor is ki kell takarítani. A sok patikaszerrel való pancsolás folytán tüdőhurut is származhatik. Az oldódás időszakában adjunk be a betegnek köptetőket. A tüdőgyulladás elmulta után úgy vegyen lélekzetet a beteg, hogy az egészséges tüdejére nyomja reá a kezét, a beteg tüdő felé levő karját meg emelje föl.

Bronchopneumoniánál azonkívül mozdítsuk elő a váladék kiürülését (belélekzéssel, köptetőkkal) a léghiány (atelektasis) ellen mély lélekzéseket, hideg leöntéseket, lemosásokat alkalmazzunk.

Idült tüdőgyulladásnál 106. pont alatti utasítások is alkalmazandók.

110. A tüdő és tüdőerek betömülése, bedugulása. (*Embolia et infarctus pulmonum.*) Ezt a megalvadott vért a tüdőerekbe való besodródása okozhatja. Ha egy főérnek eloszlási helye tömődik be, hirtelen

halál áll be. Ha pedig egy közép nagyságú tüdőűtőér záródik el, akkor egyelőre csak légszomj áll be, de ilyenkor is a halál veszélye fenyeget. Az elzáródás pillantában heves szűrást is érez a beteg, másnapra mérsékelt láza lesz s a köpete olyan lesz, mint a tüdőgyulladásnál. Nagyobb betömülések helyén ropogó szörtyözörek észlelhetők.

A betegnek minden mozdulás tilos. Egyelőre csak fájdalomcsillapítókat adjunk neki. A műtéthez igen gyakorlott sebész szükséges.

111. Tüdőtályog. (*Abscessus pulmonum.*) A betömülésen kívül tüdőüszkösödés, bűzös hörgőhurut, idegen testek belélekzése általi sérülés, tüdőgyulladás is okozhatja. Abból lehet ezt a bajt megállapítani, hogy a sötétsárga szagtalan, émelygős szagú köpetben geny és rugalmas rostok vannak, olykor vér is, de gümöbacillusok nincsenek. Ingadozó lázzal jár.

Ha a tályog egy hörgőbe ürül, akkor gyógyulás következik, amit a köpet fogyása jelez. Ha azonban a mellhártyaűrbe ürül, akkor genyvérűséget okoz. Ebben az esetben sebészi beavatkozás szükséges. Ha azonban a tályog hörgőbe ürül, akkor a 106. pont szerint járunk el.

112. Tüdőüszkösödés. (*Gangraena pulmonum.*) Míg a bűzös hörgőhurutnál a véres, rothadásos gombócokon kívül a köpetben egyéb anyag nincsen: a tüdőüszkösödésnek éppen ez a biztos jele, hogy még szennyesbarna vagy zöldesszürke, undorító bűzű tüdőcafatókat is lehet találni. Azonkívül a hörgői lélekzés, nedves szörtyögés és a tompulat is biztos jelek. Legtöbbszörre komoly szokott ez a baj lenni és ha tüdőgyulladás, fertőzött érbedugulás, idegen test behatolása okozta a bajt, akkor sebészi beavat-

kozás is szóba jöhet. Lázzal, elesettséggel jár ez a baj. A kezelése megegyez a bűzös tüdőhurutával. Belégzésre myrtus- és terpentinolaj, menthol.

113. Tüdővizenyő. (*Oedema pulmonum.*) A beteg erős szorongás és légszomj vesz erőt, többnyire kékszíneződés és halványság áll elő. A vizenyő szörtyögése a mellkasból kihallatszik. Rövid köhögési rohamok mellett sok híg, habzó köpet ürül ki, amihez olykor vér is vegyül. Tüdőgyulladásí vizenyőnél a köpet szilvalészerű.

Gyors segítség kell a szív erejének emelésére! Mustárpapír a mellre, érvágás, beöntések sokszor életmentőleg hatnak. Meleg kávé, tea, bor, pezsgő, cognac. Kámfor-, éter-, coffein-injectiók. Oxigénbelelékezés, köptetők, fájdalomcsillapítók.

114. Tüdőtágulás. (*Emphysema pulmonum, volumen pulmonum auctum.*) A beteg köhög, köpköd, lélekzetei rövidek, olykor szörtyösek, a melle hordóalakú, duzzadt erekkel. A tüdő alsó része mélyen lenyúlik, kopogtatáskor kongó hangot ad. Olykor kékszíneződés (kyanosis, különösen a körmökön és szájszájelen), továbbá szívdobogás, léghiány, májmegnagyobbodás, emésztési zavarok, lankadtság, láb- és hasvizenyő, vértódulás, fejfájás, hasmenés is előfordul. A kezelést lásd a 104. pontnál (idült hörögőhurut). Dohányzás eltiltandó; kevés mozgás; egyenletes hőmérsék, pormentes levegő, kövéreknél soványítókéúra; székrekedés megszüntetendő. A szív erejére gondosan kell vigyázni. (Lásd az 1. pontot.) Légzési gimnasztika megfelelő készülékekkel. Vizenyőknél, veselobnál vizelethajtók.

115. Tüdőgümőkór, tüdővész, sorvadás. (*Tuberculosis, phthisis pulmonum.*) A heveny, szemcsés Öngyógyítás.

alak (tbc. miliaris acuta) 8—14 nap alatt halállal szokott végződni. Tünetei ezek: teljesen rendetlen, heves láz, gyors érverés, léghiány (dispnoë) kékszíneződés (kyanosis; különösen az ajkakon és a körmökön) izzadás, álmokórság, gyors elerőtlenedés, mellszorulás, köhögésinger, rekedtség, a tüdők nagyobb része fölött ropogó szörtyözörej és tompulat; a vizelet megvizsgálásakor az ugynevezett Ehrlich-féle diazoreactiót nyerjük. Olykor rázóhideg is jelentkezik, esetleg vitustánra emlékeztető rángatódások is, továbbá a beteg mély érzéstelenségbe esik, tekintete fátyolozott lesz.

*Idült gümőkór*nál a mellkas lapos, a fala gyöngye, a bőr halvány, a táplálkozás nem kielégítő, az érverés gyors. A beteg nehezen, rövidet lélekezik, lépcsőjárásnál léghiányt érez, a mellében szűrés, nyomás jelentkezik, étvágytalanság, székrekedés, hektikus láz bántja. (Lásd alább.) Kopogtatásnál a vérrel és izzadmánnyal megtelt tüdő tompulatot mutat, míg a szakadékok (üregek) dobos hangot szoktak adni.

Tisztán nyákos vagy véres köpet a gümőkór előhírnöke. A köpet eleinte csekély, a köhögés száraz, rövid, csak később fedezünk föl benne némi vért. Lesóványodás és láz gümőkórra figyelmeztet.

Súlyos, gomolyos, nyákos-genyes köpet (amely úgy zuhan, koppan a földre) gümőkóros tüdőszakadékok jele. Ha az egyik tüdőcsúcs mélyebben áll, (vagyis az illető kulcsesont felett és alatt levő árok jobban besüpped s a mellkasnak az a fele a lélekzésnél visszamarad), akkor ez rendesen gümős betegségre mutat. Ha valamely tüdőcsúcs fölött érdes vagy megnyúlt kilélekzést hallunk, akkor ez kezdődő gümőkórra figyelmeztet. A szörtyögő, zörgő,

szuszogó hang idült gümőkór jele. Ha pedig sem a mellkas vizsgálata, sem a köpetnek szabad szemmel való megtekintése nem ad biztos útbaigazítást, akkor a köpetet górcsővön kell megvizsgálni, hogy nincs-e benne a gümőkór bacillusa. Előrehaladt gümőkórnál a szemek nedvesek, fényesek, az arc halvány, beesett, olykor az úgynevezett „hektikus róza” van rajtuk.

A *vérköpés* (*haemoptöë*) a tuberculosis bármely szakában előfordulhat. A tüdőből jövő vér világos vörös, habzó. (A gyomorvérzésnél kiköpött vagy kihányt vér pedig sötétesbarna.)

A *sorvasztóláz* (*febris hektica*) rázóhideggel, éjjel izzadásokkal jelentkezik; ingadozó menetű. Rendes kísérője a gümőkóros bajoknak. Ha a láz, csekély ingadozással, a 40 fok C-nál (vagy még magasabb fokon) tartósan megmarad, akkor néhány hónap alatt halálos kimenetelű lesz.

A tüdőgümőkór kezelését egész teljességében itt nincs helyünk ismertetni. Csak a főbb vonásokra szorítkozunk.

A diaeta könnyű, tápláló ételekből álljon. Főzelék, gyümölcs, tej, tojás, hús, édes tészták. Adjunk a betegnek gyomorjavítókat, hogy állandóan jó étvágya legyen és meghízzék. Friss, tiszta levegőben, egyenletes melegben tartsuk a beteget, őrizzük a meghűléstől, izgalmaktól. Jegyezzük meg, hogy a felhízaláson kívül egyéb orvosság e bajra nincsen. A tiszta levegő, fenyves tájék igazi megmentője az ilyen betegnek. Vegyen a szabadban (amikor nincs hideg) mély lélekzeteket. Használjon napfürdőket. Láz ellen reggel és este hideg ledörzsölés az egész test lemosásával. Izzadásra hajlamos betegeket bor-

ecetes vízzel kell lemosni. (A sorrend ez: tarkó, karok, hát, mellkas, lábak.) Ugyancsak reggel és este keresztkötés, illetőleg begöngyölés a törzsre. Ha ez a vízgyógymód nem csökkentené a lázat, csak akkor adjunk be lázesillapítókat, de nem nagy adagokban, s este egy kis cognacot a tejbe, továbbá salvia és althaea főzetét hidegen.

Szoktassuk le a beteget a krákogásról, köhélésről. Köhögje ki magát pl. reggel hosszabb időre. A keresztkötés jó a köhögés szabályozása szempontjából is. Ajánlatos meleg sós víz gőzének belélekzése. A váladék könnyebb felköhögése céljából adjunk be oldószereket. Ha a váladék túlságos, akkor terpentínot, perubalzsam belégzése ajánlatos.

Tüdővérzésnél hűvös borogatások a vérző tüdőrészsre. A beteg fekvődjék, ne beszéljen, ne mozogjon, óvatosan köhögjön, izgalmaktól óvakodjék. A kezét, lábát tartsák melegen. Könnyű, eleintén folyékony táplálékot kell neki adni: tejet, erőlevest, húslevest, nyáklevest (quaker-oats), később rizst, darát tejben, becsinált szárnyas fehér húsát. Hüvelyesek, tészták mellőzendők. Túlságos vérzésnél összehúzószerek. Belsőleg althaea és salvia főzete hidegen.

Mellfájásnál Priessnitz-borogatás a mellre, gyakran változtatva, esetleg mustárlap is. Gyomortáji fájdalomnál Priessnitz a gyomorra. Hányás ingernél hidegvízivás, Potio Riveri. Rendes székelésről gondoskodjunk. Hasmenésnél tea, kakaó, csokoládé, vörösbörleves, áfonyabor, meleg borogatások a gyomorra. (Tejet ne igyék a beteg!)

Felfúvódásnál szélhajtók.

A légzési nehézségeket úgy kezeljük, mint az asthmát. Elgyöngülésnél erős táplálás, aszúbor,

pezsgő, cognac, esetleg fájdalomcsillapítók. Köhögéscsillapítókat lásd a 103. pontnál.

116. Mellhártyagyulladás. (Pleuritis.) A száraz (sicca) mellhártyagyulladás meghűlésből ered. De gümőkórból is gyakran fejlődik. Legbiztosabb jelei a lélekzésekor hallható és érezhető dörzsölésféle hangok. Tapintáskor, lélekzésnél a mellkas fáj. A beteg szívesebben fekszik az egészséges oldalán, mert akkor nem érez olyan nagy fájdalmat. A mellhártya duzzadt, a beteg köhög, esetleg láza is van, az ajkai kékek.

Az izzadmányos (exsudativa) mellhártyagyulladás vagy egyszerre lép föl oldalszúrással meg rázóhideggel, vagy sokáig húzódo oldalfájásokkal, meg olykor lélekzési nehézségekkel. A láz ingadozó, rendetlen. Oldalszúráások jelentkezésekor ezért igen jó megvizsgálni a tüdőt, hogy nem valami izzadmány bántja-e a mellhártyát. Ilyenkor az izzadmány jelenlétét kis próbaszúrással is meg lehet állapítani. Ekkor aztán az is elválik, hogy nines-e genyverűség vagy vérzés, vagy gümőkór is jelen. Olykor azonban tapintás útján is meg lehet győződni arról, hogy a mell tele van a savós izzadmánnyal. Az érverés gyakran 120—140-re is felszökik, forróság, fejfájás, mellszorulás, száraz köhögés, étvágytalanság bántja a beteget. Olykor a szív és máj eltolódik, az izzadmányok genyeseedésbe menne át és akár a mell falán törnek át, akár másfelé csapódnak le, komoly bonyodalmakat, sőt halált is okozhatnak. Hónapokig is elhúzódik ez a baj, néha meg hosszú időn át lappang s a beteget tönkreteszi.

A száraz mellhártyagyulladásnál légzési nehézségek, köhögési inger, mellfájások ellen hideg borogatások a mellre, gyakran változtatva, esetleg

köpölyözés, mustárpapír is. Hashajtók, vizelethajtók, fájdalomcsillapítók, légzőtorna. Nagy óvatosság és kímélet. Egyebeket lásd a 109. pontnál.

Az izzadmányos mellhártyagyulladásnál föltétlen nyugalom, hideg borogatások stb. mint fent. A szívelgyengülésnél vigyázat! (Lásd az 1. pontot.) Esetleg az izzadmánynak sebészi úton való kibocsátása, ha az izzadmány nem véres, hanem genyes vagy savós.

117. Mellvízkór. (*Hydrothorax*.) A bőralatti halvány duzzadások, melyek lágyak, tehát, ha ujjunkkal megnyomjuk, mélyedés marad az illető helyen, akárcsak a lágy kenyérben: ezek a vízkór ismertető jelei. A vízenyős bőr duzzanata feszes, fénylő, rendszeren hűvösebb. A bőr száraz, nem izzad. Nagyfokú vízenyő az izmokat is megtámadja. Tüdővízenyőnél a köpet savós, híg, halványbarna. A beteg lesóványodik, levert, aluszékony, izgékony lesz, emésztési és légzési zavarok bántják, a vizelet csökken, a beteg szomjazik.

A mellvízkórnál a beteget különösen léghiány gyötri, úgy, hogy nem tud feküdni. Ezenkívül a mellében nyomást, feszülést érez, egyre fél, köhög, véreset köp, szívdobogása van. A mell kopogtatásánál tompa hangot ad. Egyebekben az izzadmányos mellhártyagyulladás tünetei észlelhetők. Hetekig, olykor hónapokig is eltart.

Az alapbántalom, vagyis vesegyulladás, szívbaj kezelendők. Vizelethajtók, izzasztók, esetleg csapolás.

118. Légmell (*pneumothorax*) rendszeren a tüdősorvadás, tályog vagy üszkösödés kísérője. A mellkas beteg fele kopogtatáskor kongó hangot ad, ki van tágulva és a nehéz lélekzétvétel után nem

lohad le. Nemsokára folyadékkal lesz tele az üres mellrész, amelynek loccsanását meg is hallhatjuk, ha a beteget megrázzuk. Nagy fájdalmai vannak a betegnek, nehéz lélekzés, kékszíneződés, (kyanosis) szívgyengeség tapasztalható nála. Teljes nyugalom, jó táplálás, fájdalomcsillapítószer. Szívgyengülésnél lásd az 1. pontot. Ha az alaphántalom (mellhártyagyulladás, számarhurut, tüdővész, tüdőtályog, tüdőüszök, sérülés) kezelése nem vezet eredményre s a beteg fulladozik, akkor mellkasmegnyitás, mellkasesapoltás alkalmazandó, hogy a megfulladás veszélye elháríttassék.

119. **Nyírkmirigydagاناتok.** (*Lymphadenitis, lymphoma.*) A nyirokmirigyek megduzzadását görvélykór, gümőkór, fehérvérűség, sömör, mandulatúltengés, fogszú, orrhurut, húsdaganat (sarkoma) és syphilis is okozhatja. Ezek a duzzاناتok nem fájnak, sokszor hosszabb időn át egyformák maradnak, de könnyen mennek át gyulladásba, genyeseedésbe is. Leginkább a nyakon, tarkón, hónaljon, mellen és lágyékon fordulnak elő.

Heveny esetben nyugalom, gőzölés, borogatás, esetleg kenegetés stb. mint a mandulalobnál. Idült esetben az alaphántalom kezelendő, erősítő kúra, gyomorjavítás, vérgyógyítás, jó levegő. Esetleg sebészi föltárás.

A száj, garat és nyelvőcső betegségei.

120. **Szájhurut, szájpenész, szájrothadás.** (*Stomatitis. Soor.*) A nyelvszélek, az orcák belső oldala, a szájpadlás és a torok hátsó fala megdagad; a száj benseje fáj, feszülés, égetés, szárazság érzete lép föl,

a szájíz rossz, keserű, pépes, a nyál olykor genyes, a hang érdes; néha láz is van.

Szájpenésznél a foghús megduzzad, kipirosodik, vérzékeny lesz, majd kifekélyesedik, mi által a fogak meglazulnak. A nyál bűzös, csunya színű lesz, a nyelés nehezen megy, olykor láz és elesettség is előfordul.

Kezelése főképen szájöblítésből áll, amit fertőtlenítő, oldó, majd összehúzószerekkel végzünk.

Az ingyulladás kezelése ugyanez.

121. **Nyelvlob.** (*Glossitis.*) Ennél a bajnál a nyelv felduzzad (néha az egész szájüreget elfoglalja) és erősen fáj. Ritka, de súlyos fertőző baj ez. Olykor bő nyálkafolyással jár, a mirigyek is megduzzadnak, nagy láz lép föl, sőt genyesedés is áll be. Fogkő, rothadás, lues, fekélyek, duzzانات, vize nyók kezelendők. Gyakori szájöblítések, mint az előbbi pontnál.

122. **Állalatti kötőszöveti genyes gyulladás.** (*Angina Ludovici.*) Ez a szájűr fenekén támadó hevenygyulladás, melynél az állkapocságak és nyelvessont közti bőr hirtelen megdagad, kipirosodik, fáj, a nyelvet felnyomja, a beszédet, rágást, nyelést meggátolja s olykor a gégét és nyelőcsövet is összeszorítja. Egy hét múlva a duzzanat felszívódik vagy tályog képződik belőle. Minden második eset halálos.

Jéghideg borogatások, sebészi föltárás.

123. **Fogfájás.** Odvas fogakat legcélszerűbb kihuzatni avagy betömetni. Ha a fogfájás vértódulástól ered, levezető-kúra (lábfürdő, beöntések) könnyen segít rajta. A foghús-, foghártya- és fegbélgyulladásánál ugyanez az eljárás jó. Ha a fogat éretárgygyal megkopogtatjuk, s erre a fájdalom foko-

zódik, akkor nem a fogból, hanem a foggyökérhártya van megtámadva. Ebből sokszor genyes kelés fejlődik, amelyet levezetőkúrán kívül langyos és később forró szájfürdőkkel kezelünk. A fogból gyulladása is genyesedésbe mehet át, s akkor azt is így kezeljük.

Több betegség (pl. csúz, köszvény) okoz fogfájást is. Ilyenkor természetesen azt az alapbántalmat is kell kezelni.

124. Garatmögötti tályog. (*Abcessus retropharyngealis.*) Genyes gyulladás, heves láz, nyelési fájdalmak és nehézségek jellemzik. A gége összszorul, a beteg fuldoklik, elkékül, mérgezési lázt kap.

Kezelése sebészi.

125. Torokgyulladás. (*Angina.*) Legtöbbször csak a mandulák gyulladtak, olykor sárgák, fehérek lesznek, nyelési nehézségek állnak fön (angina==szorulás) a szájpad lágy, s az állszögleti mirigyek is duzzadtak. Rázóhideg, főfájás, nyálfolyás, hányás is fordul elő mindjárt kezdetben, s a láz 40° C-ra is emelkedik. Fehérjevizelés, csúz stb. csatlakozhatik e bajhoz, amely sok esetben igen hasonlít a diphthériához. (Lásd később, a ragályos betegségeknél.)

A kezelés hideg borogatásokból és toroköblítésből áll, amely utóbbit 1%-os timsóoldattal vagy rad. althaeae lehűtött főzetével eszközölünk. A láz ellen nem szükséges gyógyszer. A beteget a fehérjevizelés megszűntéig tartjuk ágyban s folyékony, ingertelen ételekkel tápláljuk.

Genyes gyulladásnál (angina phlegmonosa) erősebb és pirosabb manduladuzzanatot észlelünk, amelynek környéke vizenyős s a gégére is kiterjed és a lélekzést gátolja. A szájpad mindjárt eleinte

lágý, a láz nagyobb, a közérzet olykor igen zavart. Néhány nap múlva a mandulán vagy szájjadíven kifejlődik a tályog, amely a szájúrbe fakad föl és ezzel a baj rendesen elmúlik.

Eleintén hideg borogatásokat és hideg öblítésekét használjunk, mint fentebb, a hurutos torokgyulladásnál mondatott; ha azonban a tályog képződését meghatároztuk, akkor meleg borogatásokkal, meleg oldószerekkel segítsük elő annak kifejlődését. A tályogot esetleg föl is lehet szűrni vagy metszeni és, ha már nyitva van, akkor oldószerekkel vagy hydrogenium hyperoxidatummal való öblítést eszközöljünk.

Heveny garatgyulladásnál (pharyngitis acuta) ágynyugalom, izzasztás, lázcsillapítás, fölmelegedő nyakborogatások, öblítés oldószerekkel.

Idült garathurutnál (pharyngitis chronica) az öblítést összehúzó szerekkel végeztetjük. Dohányzás, alcoholicák, fűszerek eltiltandók. A váladék felhígítására belégzések. (99. pont.)

Idült szájgödörgyulladásnál (angina lacunaris chr.) a heveny lobos tünetek enyhülésekor öblítések oldószerekkel.

126. Nyelési nehézségek mandula- és torokbajoknál fordulnak elő. A nyelögöresről a víziszonynál teszünk említést. A *bárzsing-* (*nyelöcső*) szűkület (*stenosis aesophagi*), amely a nehéz nyelésből, illetőleg a lenyelt falatoknak megakadásából és később rothadtas ízzel való visszavetődéséből ismerhető fel, — leggyakrabban bárzsingráknak a jele. A bárzsingszűkület Röntgennel, kutasszal, esetleg a nyelési zörejek kihallgatásával állapítható meg. A has behúzódása is előfordul e bajnál.

Anyagcserebajok.

127. Csúz. (*Rheuma.*) **Köszvény.** (*Arthritis urica.*) **Izomgyulladás.** (*Myoitis.*) A hevenyes ízületi csúz a fertőző bajok közben, tüdővésznél, luesnél, kankónál fordul elő. Szabálytalanul csökkenő láz, a fájó ízületek duzzadtsága és pirossága jellemzik. Szívbelhártyagyulladás, szívizomlob, billentyűbántalom is szokott belőle fejlődni.

A heveny ízületi és izomcsúzt rosszullét, bágyadtság, egyes tagok merevsége, láz, rázóhideg, étvágytalanság, szomjúság szokta megelőzni; a nyelv fehéren bevont, a vizelet kevesebb, vöröses, savanykás szagú és téglaporszerű üledéke van. Majd 39—40 fok C láz áll be, amely rendetlen lefolyású. A fájó ízületek kivörösödnek és megduzzadnak, a fájdalom a legkisebb mozgásra igen heves lesz. A bőr egész felületén bőséges, savanyú, dohosszagú izzadás terjed el. A fájdalmak és daganatok gyakran változtatják helyüket, hol a kézbe, hol a lábba ugranak (rheo=folyok).

Az idült csúz vagy a heveny csúzból fejlődik vagy önállóan lép föl. Az ízületfejek, szalagok, porcok megdagadnak, illetőleg meglazulnak, erősen fájnak, de nem mindig lesznek pirosak, hanem hidegek, merevek, olykor vizenyősek, néha nehezen mozgathatókká lesznek s mozgatásnál recsegnek. A fájdalom és daganat változás nélkül évekig tart, sokszor mindvégig; különböző időközökben jelentkezik a baj, hol egyik, hol másik ízületben. Megesik az is, hogy egy gyakran megtámadott ízület végtére megbénul. Ha a csúz belső szerveket támad meg, akkor fog-, arc-, fejfájást, gyomorgöresöt stb. okoz.

A köszvény (arthritis deformans) gyakori izü-

leti gyulladásokkal, az ujjaknak elferdülésével, összehúzódásával jár. A rohamok után húgysav rakódik le az ízületi porcokban, a lábszárakban, a fülkagylókban és a bőrben. A vizelet sűrű, zavaros, üledékes, megvizsgálása alkalmával kevés húgysav található benne. A köszvéennyel sokszor együtt jár a vesezsugorodás és a belső szervek gyulladásai.

A baj rendesen úgy kezdődik, mint a csúz; olykor aranyér tünetei, szívdobogás, rövid lélekzés, izadás, felfúvódás, mellszorongás, szédülés, szétsugárzó fájdalmak is észlelhetők kivált, ha a beteg kövér. A köszvényroham rendesen éjjel kezdődik. Heves, fúró, metsző fájdalom lép föl, rendesen a láb vagy kézujjban, amely megduzzad, kivörösödik, vizenyős tapintatú lesz. A betegnek igen nagy fájdalmi vannak, dobálja magát, kiüt rajta a veríték. A teste különben száraz, forró; az érverés feszült, gyors; láz és szomjúság gyötri a beteget.

A fájdalom nappal rendesen szünetel. Ha elhanyagolják a bajt, akkor a rohammentes szünetek mindinkább rövidek lesznek, és mindig több lesz a mézszerű lerakodmány a megtámadott ízületben és szalagokban (köszvényesomók, tophusok) és az illető tagok mozgathatatlanokká lesznek.

Az *izomgyulladás* a csúzos bajokon kívül is előfordulhat egyoldalú megerőltetés és meghűtés folytán. Gyakran lázzal is jár. Ficamodás, rándulás, lökés, esés stb. szintén előidézheti.

Ezen bajok kezelését lásd a következő pontnál.

128. Izületi lob. (*Arthritis.*) Esés, lökés, rándulás, ficamodás vagy más betegségek folytán támadt rossz nedvkeverékből keletkezik. Van savós és genyes ízületi lob, aszerint, aminő folyadéknak kiizadásával jár. Az előbbinél a daganat lágy, hullá-

mos és az izület a nagy fájdalomtól mozdíthatlan. Az utóbbi rendesen a savós lobból fejlődik heves, tépő, szúrófájdalmakkal és lázzal jár, s gyakran me-revedés vagy egyéb elváltozás marad utána.

Ezen bajokat általában meleggel kell kezelni. Gőzölés, begöngyölés, borogatás, hosszú, langyos, esetleg sósfürdők, iszapfürdők, erélyes kezegetések, nap-, forrólég- és homokfürdők, pépes borogatások. Fájdalom fölléptekor teljes ágynyugalom, a fájdalom-as végtagok megfelelő alápárnázásával.

A diaeta legyen hús- és alkoholmentes. Máj, vese és mirigyfélék, tea, kávé, fűszerek és dohány-zás ártalmasok. Ajánlatosak: tej, tojás, zöld főzelék, zeller, burgonya, torma, sárgarépa, tészta, gyümölcs. (Rendesen azok lesznek köszvényesek, akik sok húst esznek, nem a szegények.) Idült köszvény-nél némelyek a spárgát, retket, hagymát nem ajánlják, valamint a húslevest és cukrozott ételeket sem. Igyék a beteg sok vizet, ügyeljen a rendes székelésre. — Bedörzsölőszerek: kámforolaj, kámforszesz, terpentinelaj, repülőkenet, szalmiákszesz, tormaszesz, levendulaszesz, lilomolaj. — Fürdővízbevalók: Farina sinapis, radix enulae, herba urticae, stipites dulcamarae, folia rosmarini, chelidonium, baccae juniperi, cortex quercus, hangyaföld. — Borogatásul: szénavirág, zabszalma. Belsőleg: vérjavítók, izzasztók, vizelethajtók, fájdalomcsillapítók. Elgennyedt köszvényesomókat feltárás útján kell kitisztítani.

129. Hájkór, elhízás. (*Adipositas, obesitas.*)

A hájkór az anyagesere általános zavarából keletkezik, amidőn túlságos mennyiségű zsír rakódik le a test szöveteibe; elő lehet azonban idézni mesterséges hizlalással is. A test rendes súlya egyébként

rendesen a magasság centimétereinek $\frac{3}{5}$ része kilogrammokban.

Korlátozni kell a vízivást, eltiltani a szeszes italokat, mérsékelten, lehetőleg zsírtalan ételekkel táplálni a beteget s gyakran kiizzasztani. Sok mozgás, kenetetések, gyúrások. Tollas dunna mellőzendő. Végezzen a beteg testi munkát és korlátozza a táplálók ételeket, különösen a zsír- és szénhidrát-tartalmuakat, valamint az édességeket, tésztaneműket, tejet, tejfölt, vaját, sajtot, olajat, mandulát, diót, mogyorót, datolyát, fügét, alkoholt, főleg sört. Nem szabad azonban elvonni a fehérjetartalmú táplálékokat s ügyelni kell arra, hogy a szervezetben nátriumvesztés ne legyen. Vonjuk meg a zsírokat, cukor helyett adjunk saccharint, kávé helyett teát, ebédre üres levest, zöld főzeléket, vagy burgonyát, sovány húst vagy halat és gyümölcsöt, fekete vagy buzadarakenyeret; vacsorára tojást, kevés húst, gyümölcsöt. Evés közben ne igyék. Vegyen hideg fürdőket, ússzék, sétáljon.

130. Cukorbetegség. (*Diabetes mellitus.*) A beteg feltűnő sokat eszik, iszik s amellett s nylődik, böfög, szédül, soványodik, étvágytalanság, székrekedés, kedvtelenség bántja, a szellemi és nemi képessége fogy, viszketéseket érez, jelentéktelen sebei nehezen gyógyulnak, kelevényei támadnak, ujjai elüszkösödnek, szembajokat kap, nyála savanyú lesz, sokat vizez. Nyelve száraz, bevont. Az ilyen jelenségek mulhatatlanul szükségessé teszik a vizelet megvizsgálását, amelyben ezen bajnál cukortartalmat lehet kimutatni; a szervezet sejtjei ugyanis ennél a bajnál nem képesek a szőlőcukrot elégetni. Ha a cukortartalom akkor is észlelhető, mikor a beteg

nem táplálkozott szénhidráttartalmú ételekkel, akkor a baj súlyosabb.

A kóma (=mély álm, teljes öntudatlanság), melyet érzéstelenség (apathia) és kábultság szokott megelőzni s mely nehéz, mély lélekzetvételekkel jár, mindig halállal végződik.

A cukorbetegséghez gyakran járul tüdősorvadás vagy tüdőüszök, ami természetesen a baj kedvezőtlen lefolyását gyorsítja. Egyébiránt, ha a vizeletben acetón is észlelhető, akkor rendszeren 2—3 évnél tovább nem szokott a dolog húzódní.

A beteg kosztjának megválasztása igen nagy gondot igényel. Könnyű, ingertelen táplálékot kell neki adni, hogy ne szomjazzék s rendes széke legyen. Eleintén szabad ennie kevés húst, sajtot, vaját, tojást, buzadarakenyérrel és zöld főzelékkel, később meg bőjti napokat kell közbeszúrni, amelyeken csak feketekávé, teát, levest, zöld főzeléket, kelkáposztát, spárgát, parajt, karfiolt, salátát kap. Többen állítják, hogy a savanyúkáposzta, naspolya, citrom, sóska orvosság a cukorbetegnek. A zabliszt (250 gr. vízzel hígítva, 300 gr. vajjal keverve és 100 gr. növényi fehérjével javítva) egymaga elegendő napi táplálék. Közönséges kenyér helyett buzadara- vagy Grahamkenyeret, vagy aleuronátot, cukor helyett saccharint kell adni. Az acetónosodás ellen szódát és szén-savat ajánlanak, kevés eredménnyel. Súlyos acidosisnál, pláne, ha a kóma fenyeget, a szénhidrátok megvonását sem lehet keresztülvinni. A legújabb megállapítások szerint ez a baj a hasnyálmirigy megbetegedéséből keletkezik.

Vérjavítószerekkel és néhány különleges szerrel legtöbbször szép eredményt lehet e bajnál elérni.

131. **Húgybőség.** (*Diabetes insipidus.*) A vize-

let igen bő (3—10 liter) tiszta, tehát cukor vagy fehérje nincs benne, fajsúlya kicsiny (1001—1005). A beteg folyton és erősen szomjazik, bőre száraz, ereje évek múltán fogy.

Ha bujakóros a beteg, akkor ezt a bajt kell első sorban kezelni. Általában erősítőkúra, gyomorjavítószeres, vízkúrák: meleg fürdők, hideg ledörzsölések ajánlatosak. A folyadék fölvételt lehet fokozatosan csökkenteni, a szomjúságot pedig jégdarabkák nyeletésével, savanyú italokkal legyőzni. Sótalan, fűszertelen növényi táplálkozás. Rad. valerianae és rad. liquiritiae főzete.

132. Lesoványodás. Rendesen a sínylődéses betegségek járnak lesoványodással, úgymint: sorvadások, rákok, vértelenség, fehérvérűség, súlyosabb cukorbetegség, méhkurut; továbbá a hagymáz, tarkómerevség stb. Soványság marad vissza a lázas betegségek után is; lehet azonban a lesoványodás anyagcserebaj tünete is és származhatik a táplálkozás zavarából, a táplálék hiányos feldolgozásából. A lesoványodásnál először a zsír tűnik el, majd az izmok vékonyodnak meg, azután elgyöngülés, elesettség áll be, a beteg álmatlan, izgékony, szórakozott lesz. Hosszabb lesoványodásból könnyen fejlődik sorvadás, amely rövidesen halálos kimenetelű lehet.

A csukamájolaj és a rothadtszagú húskészítmények elvetendőek s helyettük inkább tápsókat és gyomorjavítókat használjunk. A főhízalószer perze a tej. Akik nem szívelik a tejet magában, igrák konyakkal, ásványvízzel, vagy helyettesítsék tejföllel, tojással. Téves hiedelem az, hogy a húsban van a legtöbb táplálék. Ellenkezőleg: a legtöbb ártalmas anyag van benne, mert a levágásra kerülő

állatok 70%-a beteg! (Még a vadhús egészségesebb.) Röviden szólva: mindaz hízlal, amit a hájkórnál, mint mellőzendőt, felsoroltunk. Százalékokban kifejezve pedig így áll a fehérjetartalom: sajt 33—43, lencse és bab 25, csiperkegomba, sonka 24, borsó és fiatal csibe 23, sovány marhahús 22, kacsza 21, sovány disznóhús 20, galamb, hering és borjúhús 19, tyukhús, kolbász, vadhús, félkövér marhahús 18%.

133. **Csontszú.** (*Caries*). Rosszvérű, romlott-nedvű gyermekeknél észlelhető, de gyakran a máj-, vese- és lépbaajt, továbbá gümőkört, köszvényt, görvélýkört és syphilist kíséri. Gyógyítása csak vérmegújítás esetén kecségtet sikerrel. Eleintén csak lilás, fájós daganat képződik, amely később gennyedni kezd, majd elfekélyesedik és beáll a csontlágýulás. A sebet chamomilla, cochlearia és equisetum leszűrt főzetével kell kimosni, illetőleg ezekkel borogatni.

134. **Csontlágýulás.** (*Osteomalakia*). A csontlágýulás abban áll, hogy a csontok elméasztelenedvén, ellágýulnak, elhajolnak, elgörbülnek. Ritkább anyagcserebaj. Erősítőkúra, vérjavítás, egészséges lakás, jó táplálkozás, sósfürdők.

135. **Nagycsontúság.** (*Akromegalia*.) Szintén anyagcserebaj, amelynél eleinte a végtagok, majd az arc csontok, orr, áll lassankint óriási nagyra nőnek, ami mellett érzéketlenség és értelmetlenség lép fel. Okát még nem tudják biztosan. Cukros vizezés, hájkór, mint alapbántalmak kezeltenek. Biztos gyógyszerre még nincs, sebészetiileg olykor segítenek.

136. **Térdizületgýulladás.** (*Gonitis*.) Kezelése megegyez a köszvényével, de a gümőkór és syphilis külön kezelendő. Erősítőkúra, gyomorjavítók, vérjavítók, vizelethajtók, izzasztók.

Idegbajok.

137. **Ideggyulladás.** (*Neuritis.*) A megbetegedett ideg mentében jelentkező különbözőfokú fájdalom jellemzi, amely nyomási érzékenységekben, égés, bizsergés érzetében, túlságos érzékenységekben nyilvánul. Néha az ideg fel is duzzadt s a test felszínén csomó jelenik meg. Néha rángások, göresök is fordulnak elő. Ha a mozgató rostok elpusztulnak, akkor bénulás áll be. Az érzőpályák bénulása mozgási zavart (*ataxia*) is okozhat, amelynél az esetleges gerincevelőbajra is figyelemmel kell lenni.

Az ideglobnak oka sérülés (sebesülés) vagy az illető ideghez közel fekvő szervnek lobosodása okozza. Rendesen kiterjed a szomszédos idegre is. Heves szakgatással, szűrással jár, amely a beteg rész tájékának érintésére fokozódik. Az ideg hüvelye kivörösödik, olykor vizenyős duzzanatot is áll elő, gyakran láz is észlelhető.

Mint jól megjegyzendő dolgot, felemlítjük, hogy igen sok „tudományos“ charlatan él vissza a nagyközönség tudatlanságával és abbeli gyarlóságával, miszerint az emberek minden új dolog után mohón kapnak. Ilyen új hóbort vagy inkább tömegámítás az, hogy manapság minden betegséget az idegekre akarnak erőszakosan és ügyetlenül visszavezetni, ahelyett, hogy a nedveket, a vért gyógyítanák. (Ma ugyanis udvariatlannak nevezik azt az orvost, aki egy sok évéstől származó gyomorrontásnál nem konstatál „ideges“ gyomorbántalmat.) Manapság mindenki szeret „ideges“ lenni, mert az idegbaj divatos és elszaporodtak azok a kóklerek, akik az idegek és lelkek (!) orvosaként hirdetik magukat, holott nem az idegek, ezek a drótszálak, betegek,

hanem a vér és nedvek romlottak meg a testben. rendesen anyagcserebajok következtében.

Nem tévednek azok, akik azt a rengeteg sok idegességet, amely miatt szakadatlanul panaszkodnak kortársaink, a mai életmódokkal, életviszonyokkal, foglalkozásokkal, szórakozásokkal és élvezetekkel velük járó lelki (psychikai) izgalmakra vezetik vissza, amelyek az idegek rongálására, tönkretételére alkalmasak és elég erősek is. Ha ezeket az izgató okokat elemezzük, akkor minden egyes esetben ráakadunk egy bizonyos alapokra, amely azt a (rendesen kislelkű) embert *félelemmel, aggodalommal* töltötte el és ez a (sokszor alaptalan, ok nélküli) *remegés* viseli meg idővel az idegzetet.

Az idegbetegét vegyük ki a környezetéből, szórakoztassuk, fogjuk hízókúrára (gyomorjavítók!), korlátozzuk nála a húsfogyasztást, tiltsuk el az alcoholicákat, teát, kávé, fűszereket, dohányzást. A legjobb idegorvosló a teljes csönd.

Az idegre ható nyomást esetleg sebészileg kell megszüntetni, az idegkörüli gyulladást, genyesedést szintén kezelni kell (lobellenes eljárás vagy feltárás útján), ha alkohol-, arzén-, vagy ólommérgezés a kórokozó, akkor a méreg tovaterjedését kell meggátolni, a csúszos bántalmakat, bujakórt, cukorbetegséget, vérfogyatkozást szintén kell kezelni. Gyulladásoknál hideg vagy meleg borogatások, a beteg vérmérséklete szerint. Fájdalomcsillapító és elvonószerek is alkalmazhatók. Később villanyozás, sós- vagy iszapfürdők, massage.

Ólom-bénulásnál (az ólommal dolgozó iparosok betegsége) amely rendesen csak a 3. és 4. ujjat támadja meg s a foghúson is jellegzetes szint szokott

előidézni, villanyozás, vérjavítókúra, kénesfürdők ajánlatnak.

Az arzénbénulás gyomorbélhuruttal, érzési zavarokkal, fájdalmakkal, visszás érzésekkel jár.

Az alkoholbénulásnál fájdalmak, visszás érzések, görcsök fordulnak elő (kivált a lábakban) az izmok elgyöngülnek, a beteg fáradt, járása ingadozó, léptei kaszálók. A bénulás a far- és rekeszizmot is megtámadhatja. Szívdobogás, légszomj, a lábak vizenyős duzzanata, szemizombénulás is fordulhat elő. A kezek és nyelv remeg, a beteg álmatlan, gondolatai zavarosak, emlékezete gyöngé, sokszor képzelődik, reggelenként hány, szája bűzös.

Melegfürdőkkel, villanyozással, massage-zsal, strychninnel kezelik.

138. Göres, rángás. (*Eklampsia, convulsio.*) A hosszabb ideig tartó, rövid rángásokat, amelyek az egész testre kiterjednek, klónikus rángásoknak vagy convulsioknak, a hosszantartó egyforma összehúzó-dásokat pedig tónikus görcsöknél nevezzük. Nyalvalyatorésnél, hysteriánál, szüléseknél, húgyvérűségnél stb. klónikus görcsök fordulnak elő, tetaniánál, tetanusnál, vitustánénál stb. pedig tónikus görcsök.

Vérszegénység, idegesség, nemibajok, az emésztőcsatorna bajai kezelenlők. Tünetileg villanyozás, kenegetés, gyógytorna, fájdalomcsillapítók.

139. Idegszába. (*Neuralgia.*) Az ideges rohamokat feszülés, nyomás, bizsergés, zsibogás érzete előzi meg, aztán tör ki a tépő, metsző vagy szűrő fájdalom, vagy egy ponton, vagy szétsugározva. A roham után esetleg szünet következik, aztán ismét kitör a reszketés, rángatózás. A zsábás fájdalom egy környéki idegnek egész hosszában kiterjed, ugy,

hogy a beteg az idegnek egész menetét megmutatja.

Mechanikus zavarok sebészileg, bujakór, váltóláz, csúz, cukorbetegség, hysteria, mérgezések a maguk módja szerint kezelendők. A beteg testrészt hozzuk nyugalomba, tegyünk reá hideg borogatást, belsőleg fájdalomcsillapítókat alkalmazzunk.

Idült eseteknél elvonószerek, meleg, sós-, iszapfürdők, gőz-, forrólég- vagy homokfürdők, ecsettel való villanyozás, kezegetés ajánlatnak.

140. **Övsömör.** (*Herpes zooster.*) Rendszeren a hátról kezdve a has felé terjed s tenyérvnyi széles övet képez. Kivált a mellben, keresztirányon, lágyékon, alhason terjed el, de az arcot, homlokot, száját, nyelvet is ellepi. A kiütést égés, bizsergés, fájdalom előzi meg, de a hólyagocskák kifejlődése után a fájdalom csökken. Ez a fejlődés 2—3 napig tart, mi alatt a hólyagocskák lencsenagyra nőnek s összeolvadnak. A bennük levő folyadék fehéres, később sárgás, olykor vörös.

Külsőleg olajjal, hintőporral vagy zinkporral (5—10%-os zincum oxidatum) bekenés illetve behintés, belsőleg vérjavítószerek ajánlatnak.

141. **Fejfájások.** (*Cephalaea*). A fejfájások többféle okra vezethetők vissza. Eredetnek csúztól, gyomorbetegségtől, idegbetegségtől, láztól, kiesapongástól, túleröltetéstől, székrekedéstől, női bajoktól stb. A rohamos fejfájások rendszeren féloldaliak (migraine, zsába) s olykor emésztési zavarokkal vannak összekötve és hányás után elmúlnak. Folytonos fejfájás ideggyöngöseségnél (neurasthenia), szívbetegségnél, súlyosabb cukorbetegségnél és luesnél, agybetegségnél, kezdődő húgyvérűségnél, sápkórban szokott előfordulni. Eből a felsorolásból látható, hogy minő fonákul járnak el azok, akik mindenféle fejfájást ugyanazzal a

„különleges“ gyártmánnyal akarnak kigyógyítani. Minlenkor az alapbántalmat kell kezelni, a vizeletet, szemet, orrot megvizsgálni.

142. A háromágú ideg (*nervus trigeminus*) **bénulása.** A bénulást jellemzik: érzéketlenség, amely esetleg fájdalommal is járhat (*anesthesia dolorosa*; a középpont felé törekvő irányban nyilvánuló érző idegműködésnél az ingerlekénység szünetel, de tényleges izgalmi állapot áll fenn) a rágóizom és íz-érzés bénult, a hallás zavart, a foghús olykor duzzadt, a szem gyulladt, fekélyes, néha övsömör is lép föl.

Az előidéző ok: koponyatörés, daganatok, agyburokgyulladás, bujakór, a fejverőér tágulása, sorvadás, érlemeszesedés, gerinevelőgyulladás, *hysteria*, a nyultagy fokozódó hűdése kezelendő. Villanyozás.

143. Rágóizomgörcs. (*Trismus.*) A háromágú idegnek görcse. Villanyozással, bódítókkal kezelik. A fogak közé óvatosan faéket dugnak be.

Arczsába. (*Prosopalgia.*) A háromágú idegnek zsábája is feloszlik a szemideg, felső állcsonti és állkapocsideg zsábájára. A fájdalom zsába jellege (139. pont) könnyen fölismerhető. Kezelése azonos az általános zsábáéval. Belsőleg *aconitum*, hashajtók és izzasztók különösen ajánlatnak. Idegátmetzés, foghúzás nem használ!

144. Az arcideg vagy VII. agyideg (*nervus facialis*) **bénulása.** Röviden szólva: az arcnak egyoldalú eltorzulásáról ismerhető fel.

Az előidéző ok: bujakór, esúz, alkoholizmus, danatok, sérülés, fülbajok kezelése, nyulszeműség ellen fedőkötés. Óvatos kezegetés, később villanyozás, arc zom gyakorlatok tükör előtt,

145. **Az arcideg görcse.** (*Tic convulsif.*) A szem szokott előfordulni. Az oka (nemi vágy, bélbajok, általános idegesség, a háromágú ideg bajai, agybántalom) kezelendő. Galvános kezelés. (Farádozás tilos!) Idegátmetszés elvetendő. Mimikai gyakorlatok tükör előtt.

146. **A bolygóideg vagy X. agyideg** (*nervus vagus*) **hűdése** beszédzavart, garat- és gégeérzéketlenséget, nyelési hűdést, szívdobogást okoz. Kétoldali hűdése halálos. Daganat, bujakór, agyburoklob, értágulás, golyva okozza s ezek kezelendők. Ezen idegnek *görcse* a nyelési görcs. Csillapítószerrek, hideg hátleöntések.

147. **A nyelvvalatti ideg vagy XII. agyideg** (*nervus hypoglossus*) **hűdése** beszéd-, rágási és nyelési zavart okoz. A nyelv mozdulatlan, a beteg könnyen megharapja. Sérülések, gerincoszlop-bajok, nyakdaganatok, fokozódó nyultagyhűdés kezelendő. Ezen ideg *görcse* vitus-táncnál, hysteriánál, nyavalyatórésnél fordul elő.

148. **A tarkó-, nyak- és vállizomzat hűdesei.** Okozhatják: sérülések, ideggyulladás, csúsz, megerőltetés, megnyomás, daganatok, csigolya megbetegedés, izomsorvadások. Ha a járulékos ideget (VI. agyideg, *nervus accessorius*) éri hűdés, akkor a csuklyásizom (*m. trapezius*) bénulása folytán a kulcsesont s a váll előre esik, a szegycsont elferdül, a lapocka felhúzódik, a váll nehezen emelhető, a kart szintén nem lehet vízszintesnél magasabbra emelni. — Ha a hosszú mellkasideget (*nervus thoracalis longus*) éri hűdés, akkor a fűrészizom (*m. serratus*) bénulása folytán a karnak előre való emelésénél a lapocka alsó széle szárnyszerűen eláll, a karnak oldalra való emelésé-

nél pedig a gerincoszlop felé tolódik. A vízszintesre való emelése a karnak nehezen megy. — Ha a lapockaháti ideget (*nervus dorsalis scapulae*) éri a hűdés, akkor a lapockaemelő izom bénulása folytán a váll nehezen emelhető, a csüllölképző izmok, *musculi rhomboidei*) bénulása következtében pedig a lapockát nehezen lehet a gerinc felé vinni. — Ha a lapockafeletti ideget (*nervus suprascapularis*) éri a hűdés, akkor a tövisfeletti és alatti izom (*musculus supra et infraspinatus*) bénulása folytán a karnak kifeléhajlítása (írás, varrás, kaszálás) és emelése nehezül meg. — A lapocka alatti idegnek (*nervus subscapularis*) és mellkasháti idegnek (*nervus thoracodorsalis*) hűdésénél a lapockaalatti (*subscapularis*) továbbá a nagy görgeteg izomnak (*teres major*) és a széles hátizomnak (*musculus latissimus dorsi*) bénulása következtében a karnak befelé, illetőleg le- és hátrafelé való fordítása nehezül meg. — Az elülső mellkasidegek (*nervi thoracales anteriores*) hűdésénél a nagy és kis mellizom (*musculus pectoralis major et minor*) bénulása folytán a karok emelése, lebocsátása, összetevése nehezül meg. — A karidegek bénulása részletes magyarázatra nem szorul.

A kezelés első sorban az előidéző ok (pl. bujakór) ellen irányuljon, azonkívül kezegetés, villanyozás és különféle vízkúrák alkalmazandók.

149. **A tarkó, nyak és vállizomzat görcsei.** Nehezen gyógyíthatók. A fejet olykor rángatják, hátrahúzzák, olykor meg forgó mozgulatokra kényszerítik, a nyakat elferdítik. A kezelést lásd a 138. pontnál.

150. **Írógörcs.** (*Mogigraphia*.) Túlságos írásmunka következtében a tollat tartó három ujjban, különösen a hüvelykben, összehúzó görcs támad. Ke-

mény acéltollal íróknál, alkoholistáknál szokott előfordulni, de lehet idegesség is az oka. Olykor a kéz többi ujjára is áttérjed. Zongorások, hegedűsök, varrónők, kötőnők is megkaphatják.

Fürdőikkel, villanyozással, gyógytornázással kezelhetjük. Sokszor jó a beteggel valamely vastagabb rudat vagy affélét megfogatni. Az írástól egyelőre tartózkodják a beteg. Vértelenség, kimerültség, idegesség kezelendő.

151. A rekeszideg (*nervus phrenicus*) hűdése.

A rekeszizom választja el a mellét a hastól s eszközi összehúzódása által a mellüreg kitágulását, vagyis a belégzést, kinyúlása által pedig a kilégzést. A hűdésénél csak a mell felső része mozdul meg a lélekzetvételnél, alsó része mozdulatlan marad, sőt olykor még inkább behúzódik. A rekesz magasan áll, a has lélekzetvételnél nem domborodik ki. Lépcsőjárás, sok beszéd lélekzési nehézséget okoz; a légesövecsékben a váladék pangásnak indul, hurutos tüdőgyulladás fenyeget.

Mesterséges lélekzést kell alkalmazni, a rekeszideget villanyozni s az alapbajt (ideggyulladás, gerincvelőgyulladás, izomsorvadás, diphteria) gyógyítani.

152. Csuklás. (*Singultus*.) A rekeszizom klonikus görcse, mely a rekeszizomnak hirtelen összehúzódásaiból keletkezik, amikor is a félig nyitott hangrésen átáramló levegőt egy hirtelen jött görcs elzárja.

A tartós (tonicus) rekeszizomgörcs tünetei hasonlóak a rekeszizomhűdés tüneteihez, azonkívül az érverés gyors, de gyöngye, a testbőr hideg, fakó, olykor kékes.

Hysteriás csuklásnál a nyelvet előrehúzza

lefedeztjük. Jó a gyomrot rázogatni, a rekesztájé-
kot összenyomni, vizet itatni a beteggel tüsszentet-
ni, lélekzetét visszatartatni stb. Ecetes cukor. Hideg
fodomentatea. Mustárpép a rekeszizom tájékára.
Gyomor-, méhbajok, daganatok, mell- és hashártya-
gyulladás kezelendők.

A rekeszizom tonikus görcse ritkán fordul elő.
Bóditószerekkel kezelik, továbbá meleg fürdőkkel,
mustárlappal a rekeszizomtájra.

153. A mellkasidegek (*nervi thoracales*) **hű-
dése, görcsei és zsábája.** A hűdés tünetei: a hátizom-
zat bénulása; pupos ülés, „lordmódi“ állás; ez
utóbbi előfordul a hasizmok bénulásánál is. A bor-
daközti izmok bénulásánál a bordaközti lélekzés gá-
tolt, inkább hasi lélekzés észlelhető. — A hát- és
hasizomzat görcsei hysteriánál, tetanusnál, nyava-
lyatörésnél, tarkómerevedésnél is előfordulnak s
olykor ívforma gerincferdülést (opisthotonus pleu-
rothotonus) is okoznak. — A bordaközti zsábánál
(neuralgia intercostalis) a fájdalom a mellkas, ille-
tőleg a has körül félkör alakban terjed el, legtöbb-
ször csak egyik oldalon.

A kezelést lásd a 137., 138., 139. pontoknál.

154. A lágyékidegek (*nervi lumbales*) **hűdése
és zsábája.** A hűdésnél a combnak a törzs felé való
hajlítása, illetőleg a lábak keresztbetevése lehetet-
len. — A zsábák ritkábbak; megemlítendő az ondó-
zsinór zsábája, amely az ondózsinórban és herében
okoz nagy fájdalmakat.

A kezelést lásd a 137. és 139. pontnál.

155. A keresztidegek (*nervi sacrales*) és **far-
idegek** (*n. kokkygei seu clunium*) **hűdesei.** A far-
izom (musculus glutaeus) bénulásánál a beteg nem
tud kapaszkodás nélkül fölállni, lépesőn fölmenni,

de síkon járni tud valahogyan, némelykor azonban csak bicegve. Az ülőideg (n. ischiadicus) bénulása megnehezíti a comb kifelé való fordítását, az alsólábszár mozdítását és a lábmozgatást, úgy, hogy a beteg lábfeje lelóg („lóláb“) s járása a kakaséhoz hasonlít. A szárkapocsizom (musculus peroneus) bénulásánál a kakasjárás a lólábállás észlelhető, a lábdongához hasonlít, s a lábujjhegyek feszítése lehetetlen. Izomsorvadás, vizenyő, érzéketlenség, kékszíneződés is észlelhető; a bőr fénylő. — A sípideg (nervus tibialis) bénulásánál a járás kapáló, az ujjak begörcsölnek — A szeméremideg (nervus pudendus) bénulásánál a vizelet és székelés visszatartatlansága fordul elő.

A kezelést lásd a 137. pontnál.

156. **Csípőfájás, ülőidegzsába.** (*Ischias. Malum Cotunni.*) A fájdalom az ülepen, keresztcsonton, combokon és lábszárakon jelentkezik, olykor rohamszerűleg fokozódnak és minden mozdításra, rázkódtatásra kitörnek. A lábnak a csípőízületben való behajlítása fájdalmat okoz.

A farcsonti fájdalom (kokkygodynia) kezelése a székelés rendezéséből, meleg fürdőkől és a zsába kezeléséből (139. pont) áll.

Az esetleg jelenlevő cukorbetegség, vértelenség, lues, váltóláz, idegesség, székrekedés kezelendő. Egyenletes melegben fekszen a beteg, lábát tartuk melegben és nyugton. Melegfürdő, iszapfürdő, begöngyölés. A beteg végtag gőzölése, begöngyölése, villanyozása. Szakszerű kenetelés. Vasalás. (Négyszeres nedves lepedővel betakarjuk a comb hátsó részét s kissé meleg vasalóval úgy félórát vasaljuk.) Székrekedés megszüntetendő. Nagy fájdalomnál forró borogatások. Elvonószerek. Mustár-lisztes fürdők. Izzasztószerek.

157. **Lábikragöres.** (*Crampus.*) Terhesség, iszákosság, kolera, medencedaganatok, megerőltetés stb. következménye.

Kezelés. Talpralépés, lábikrák dörzsölése, lábfürdők. Vigyázz a 12., 13. pontra!

158. **Gerincevelősorvadás, hátgerincsorvadás.** (*Tabes dorsalis*). Ismertetőjelei ezek: A betegség villámszerűen cikázó fájdalmakkal kezdődik, melyek a test különböző helyein lépnek föl nagy hevességgel. A szembogarak merevek, a fénybehatásra nem szűkülnek össze, egyébiránt nagyon szűkek vagy egyenlőtlenek; a beteg, ha behunyja a szemeit, ingadozik. Az ínreflexek és talpreflexek hiányznak. (Ha a térdkalácsszalagot megütjük, a beteg lába nem húzódik össze; ha a talpát megvakarjuk, a nagy láujj nem görbül be.) A beteg a fájdalmas ingerre (pl. tűszúrás) is érzéketlen, érzésképpessége erősen csökken, az érintésekről csak elkésetten vesz tudomást; fonák érzései vannak (pl. feszülés, nyomás, hideg, meleg, viszketés, bizsergés, zsibbadás, övszerű szorító érzés a derék táján), székrekedésben szenved; vizeletpréselés, csepegés, nemi képtelenség, időszakonként ismétlődő hányások, táplálkozási zavarok, gyomorhajók, heves, szakgató fájdalmak a törzs alsó részében, a keresztcsontban, térdben, lábakban. A lábak zsibognak, hamar elfáradnak, a kezek tétováznak, hasznavehetetlenekké lesznek. A beteg feszesen jár, löki a lábait, dobbantva lépked. Végre beáll a paralysis.

Erősítőkéúra alkalmazandó. Dohányzás, ingerlő ételek, sok járás, éjjelezés, ivás, megerőltetés kerülendő. Kenegetés, villanyozás, gyümöleskúra, növényevés, lég- és napfürdők ajánlatosak. Melegfürdők, gőzfürdők, hirtelen lehűtések, begöngyölések

ártalmasak. Legcélszerűbbek a langyos fürdők és 22—28 fokos lemosások, Priessnitz vagy meleg mellborogatások. Gondoskodjunk a beteg rendes székeléséről, jó táplálkozásáról.

Mozgási zavaroknál (ataxia): Frenkel-féle gyakorlatok. (Ehhez külön szakkönyv van.) Gyomorfájdalmaknál: könnyű koszt vagy koplalás, hidegvízivás. Cikázó lábfájásoknál: vízkúrák, villanyozás. Bujakór különösen kezelendő! Némelyek a sós, vasas és fenyvesfürdőket is ajánlják.

159. **A gerinevelő oldalkötegeinek izomsorvadásos keményedése.** (*Sklerosis lateralis amyotrophica.*) Oka bizonytalan. Megtámadhatja a törzset, végtagokat, fejet, arcot, szájat stb. A sorvadásos bénulás rendszeren a kezeken kezdődik (az ujjak összehúzódnak). Mindig egyszerre áll be a sorvadás két-két testfélén. A nyultagyi idegek megbénulását a nyelési és beszédzavar jelzi. Az elfajuló izmokban rostokint rágások is észlelhetők. Az ínreflexek az alsó végtagokban fokozódnak. Ugyanott kezdődnek azután a hűdések, göresös merevséggel. Később jelentkeznek a nyultagyi bénulások. A betegség 2—10 év alatt halállal végződik, amit a kimerülés vagy a légző- és nyelőszervek bénulása idéz elő.

Meg lehet kísérteni a vérjavítószereket, villanyozást, meleg fürdőket, óvatos gyógytornát.

160. **Merevgöresös gerinevelőbénulás.** (*Paralysis spinalis spastica.*) A tünetek hasonlóak az előbbi pontban felsoroltakkal, de izomsorvadások nélkül. A göresös izomgyöngeség itt is a lábakon kezdődik, később a karokon is fölléphet. A betegség hosszabb ideig húzódhatik.

A kezelést az előbbi pontnál elmondtuk. aH

bujakórnak a következménye (amit a hólyagbeli érzészavarok, fokozódott inreflexek s a görcsök kisebb mértéke jellemez) akkor a bujakórnak *ideje-korán* való kezelése reménnyel kecsegtethet. A gerinevelőgyulladás, gátordaganat szintén kezelendő.

160. **Haladó vagy fokozódó izomsorvadás.** (*Dystrophia, atrophia musculorum progressiva*). Az izomszövet megbetegedése, melynek sorvadása mellett helyenkint izomszövet, főleg pedig zsírszövet burjánzik. Ez a baj magát az izmot támadja meg, főleg a far, a medence és a láb izmaira terjed ki. Láz, ernyedtt hűdések, degeneráló sorvadás, egyes eseteknél a rostok rángása, a reflexek hiányának. Rendesen a kéz izmain kezdődik s végül a lábakra is áttérjed. A hüvelyk és kisujj bütyke eltűnik. Az izmok szinte észrevétlenül gyöngülnek, vékonyodnak, nem fájnak, de egyszer csak hasznaveétlenek lesznek. Az izomrostok szétesnek, elfajúlnak és mindig több kötőszövet rakódik le közéjük, amely a rendes izomszövetet idővel összenyomja. A fejizmok is elpusztúlhatnak, s ekkor a fej hátradúl. Az agyat is megtámadhatja a baj.

Megerőltetéstől óvni kell a beteget. Az izomsorvadásoknak úgy izombaji, mint gerinci és idegbaji (myopathicus, spinális, neuroticus) alakjainál hosszú időn át való galvánozással és vérjavítással, erősítőkérával lehet segíteni.

162. **Izomgyöngeség.** (*Myasthenia*.) Vagy az izmok túlságos erőltetéséből, vagy ezek hosszabb hasznaveétlenségéből származik; gyakran azonban az idegek, idegközpontok, csontok, ízületek vagy a vér megbetegedéséből keletkezik.

Jó táplálás. Gyulladás esetén borogatások. Az izmokat kimélni kell, miért is ágynyugalom szük-

séges. Keveset beszéljen a beteg s szedjen hashajtókat, hogy a székelésnél ne kelljen erőlködni. Szeszkes bedörzsölések, lemosások. Villanyozás, fűrésztés nem ajánlatos. Erősítőszerek, gyomorjavítók.

163. **Üreges gerinevelőgyulladás.** (*Syringomyelia*.) Ürképződés a gerincagyban, mely leginkább a nyak táján fordul elő, a bőrnek vagy az alsókarnak hűdése folytán. A fájdalom- és hőérzék csökken, sőt el is tűnik; az ujjakon égett sebek, gennyedések, eltorzulások észlelhetők. Egyes izomrostokban rángások is fordulhatnak elő, továbbá izmsorvadások, fonák érzések, fájdalmak keletkeznek. A bőr megvastagodik vagy megvékonyodik, fényes lesz, a körmök beszakadnak. A csontok is hol elsorvadnak, hol megnőnek. Ha a baj a nyultvelőre is kiterjed, akkor nyelési-, beszéd- és légzési zavarok állnak be. Néha a szemizmot is megtámadja a baj s olykor a gerincoszlop elferdülése is előfordul. A testbőr hol forró, hol hideg, néha kékes is. Járási zavarok is vannak némelykor.

A baj évtizedekig is eltarthat, míg végre az elgyöngülése vagy a légzési bénulás végez a beteggel. A sorvadt, bénult izmokat enyhén villanyozni kell, hőingadozástól, nehezebb munkától, de kivált sérüléstől, égéstől óvni kell a beteget, jól kell táplálni. Gyomorjavítók, vérjavítók, csillapítószer.

164. **Gerinevelőgyulladás.** (*Myelitis*). Aszerint, amilyen magasságban van a gyulladása a gerincagnak, változnak az ismertető tünetek is. Ha például a nyak közelében van, akkor nem csak a két lábon észlelünk göresös hűdést, hanem a megtámadott gerincerészlet által ellátott részekben is sorvadt, elernyedést találunk; így tehát a karokban is.

Ha a gyulladás a gerincet egész keresztmetszetében érte, akkor a megtámadott helyen alul teljes érzéketlenség áll be, esetleg altesti zavarokkal. Ha lentebb a háton van a megtámadott hely, akkor a karokat nem éri a bántalom. Ha a lágyéktájnál állt be a kóros folyamat, akkor a két láb béna, a bőr- és ínreflexek gyöngék vagy hiányzanak.

A heveny gerinevelőgyulladásnál a beteg eleintén gyöngé, kifáradt, járása vontatott, kapkodó, nehézkes, lábai gyöngék; a még meg nem hűdött izmokban zsibogást, rángást érez, továbbá heves fájdalmakat a gerinc mentén, melyek mozgásnál vagy nyomásnál fokozódnak. Ezenkívül a nyakszirtben és hátban feszülést, később fájdalmas rángásokat érez a karokban és lábszárakban, sőt a test egyéb részeiben is, továbbá nyomást a keresztcsont táján, a végbélben és húgyhólyagban. A hűdéseket, melyek rendszeren mindkét oldali végtagokat érik, merevgörcsök, rázóhideg, láz, nagy forróság és szomjúság kíséri. Néha az érzésvezetés lassubbodik. (158. pont!). Súlyosság érzése, viszketés, elalvás, bőrszárazság, körömszakadás, halványság, elkékülés, vizenyő, izzadás megszűnése is észlelhető.

Az ínreflexek (158. pont) az idült myelitisnél fokozódnak, a sok izomban elterjedt myelitisnél hiányzanak; ez utóbbi esetnél székrekedés, vizeletprézelés és csepegés is észlelhető; a beteg akaratlanul székel, a hintag megmerevedik, majd beáll a képtelenség, veselőbot kap.

A súlyosabb heveny esetek néhány hét vagy hónap alatt halállal végződnek, azonban többnyire részleges gyógyulás áll be, vagyis a bénulások egy része megmarad; teljes gyógyulás ritka. Az előidézők: bujakór, csúz, hagymáz, orbánc, influenza, első

sorban kezelendők. Langyos fürdők ajánlatosak, mozgási gyakorlatokkal. A bőr feltörésére (decubitus) vigyázzunk. (Lásd később a sebeknél.) Ágynyugalom, tisztaság. Erősítő, vérjavítókúra, óvatos villanyozás.

165. Csigolyagyulladás. (*Spondylitis*.) Leggyakrabban a csigolyák gümőkórja okozza, ritkábban a bujakór, rák, húsdaganat vagy agyvelőburokgyulladásból származó megvastagodások. A gyulladást tulajdonképpen a gerincagynak összenyomódása idézi elő. Jellemzik a hátgerincben, karokban, mellkasban, derékban föllépő zsábaszerű fájdalmak, melyek symmetrice mindkét oldalon kezdődnek s később bénuláshoz vezetnek, amely a megtámadott hely alatt fekvő testrészekben áll be (akár a gerincvelőgyulaldásnál). Hólyag-, bél- és nemzőrészi zavarok és feltörődés (decubitus) is támadhat. A térdreflex mindjárt kezdetben fokozott.

A kezelés első sorban az előidéző ok ellen irányuljon. Az egészségi viszonyokat rendezzük. Friss levegő, napfürdők, szappanos lemosások, masszálás, gyógytorna, rögzítő készülékek, gipszkötések, esetleg sebészi feltárás és kitisztítás. Csillapító, erősítő, vérjavítószer.

Ide sorozható a *gerincagy féloldali sérülése*, (*Brown-Séquad-kór*) melyet a megfelelő oldal hűdése s az ellenkező oldal érzéketlensége jellemez.

166. Agyrázkódás. (*Commotio cerebri*.) Ütés, esés folytán keletkező agyvelőzavar, amelynek következtében a beteg összeesik, elsápad, végtagjai elhidegülnek, érverése meglassul, elakadozik, lélekzése szakadozott lesz. A beteg órákig, sőt néha napokig fekszik eszméletlenül, azután is tompa nyo-

másról panaszkodik. Szédülés, beszédzavarok, fülzúgás, szemkáprázás, feledékenység észlelhető.

Néha rövidesen beáll a halál, kisebb agyrázkódás azonban kedvező lefolyású szokott lenni.

Legelőször is székelésről kell gondoskodni. (Beöntések, hashajtók.) A telt vízhólyagot katheterrel ürítjük ki. Hányásinger ellen hidegvízivás. Potio Riveri. A táplálék először semmi, aztán folyékony legyen. Ha a mély álom (kóma) beállna, melegítsük, ingereljük a bőrt és a beteget fektessük vízszintesre. Szükség esetén mesterséges lélekzést is kell foganatosítani. Ha a szív elgyengül, akkor adjunk a betegnek forró kávét, teát, cognacot, bort, pezsgőt. Egyébiránt teljes nyugalom, esetleg heteken át, vagy még tovább is s az izgalmi állapotban a fejre hideg borogatás. (A fejet kissé támasszuk föl.)

167. **Szétszórtgócu gerincevelőkeményedés.** (*Sklerosis multiplex seu polynsularis cerebri.*) Hosszas fejfájásokkal is szokott kezdődni. Szemrengés, a lábak görcsös hűdése, tagozott beszéd, az akaratlagosan mozgatott izmok reszketése, szédülés, részleges látóideg sorvadás, kisebb végbél- és hólyagzavarok jellemzik. Gyöngé emlékezet, lehangoltság, fejfájás, mozgási zavarok is előfordulnak. Behunyt szemekkel való járásnál a beteg ingadozik; ha a talpát megvakarjuk a lábujja nem görbül be. Kezeiben, lábaiban zsibbadó, szúró, bizsergő érzés támad.

Sokszor évtizedekig tart. A halált rendszeren vesebaj, feltörődés (decubitus) hólyagbaj, elgyöngülés idezi elő.

A kezelését lásd a 164. pontnál.

168. Az agybetegségek főbb tünetei. Aluszékonyság (somnia) mély álm (sopor) teljes öntudatlansági mély álm (kóma) fejfájás, szédülés, nyakszirtrfájás, hányás, lehangoltság, rögeszmék, emlékezethiány, hőbortosság, láz, sok vizelet, olykor cukorral, fehérjével, szemizombénulás, kettős látás, szemrengés, rágási, nyelési, lélekezési, szív-működési és beszédzavarok.

Az egyoldali hűdést monoplegiának, a kétoldalt paraplegiának nevezzük. Ha valamelyik tagnak mozgató (motoricus) gyöngesége áll fenn, ezt paresisnek mondjuk.

A hűdött tagon a bőr legtöbbször kékes, márványszerű, hűvös, olykor vizenyős duzzanatu, vagy pedig fonnyadt, foszlós. Az agyideg és hátgerincideg bizonyos izmokat látnak el. Ha tehát valamely izomnak működése egyszeriben elakad, kiesik, akkor az ezt ellátó ideget hűdés érte. Tudnunk kell tehát az előbbi pontokból, hogy azt a megbénult izmot melyik ideg mozgatta s akkor a hűdés kiindulási helyét is meghatározhatjuk.

A féloldali hűdésnél a megtámadott agyrészletnek topica diagnosticája szükséges, amelynek kóroktani (aetiologicus) vizsgálata olykor érbedugulásra, olykor agygutára, olykor luesre, érelmeszesedésre vagy mérgezésre vezet vissza. Kétoldali hűdésnél meg kell latározni, hogy a hátgerinc sérülése vagy a környéki idegrendszer gyulladása idézte elő. Görcsös hűdések a hátgerincből erednek. (Ha mind a két láb hűdött, akkor az ágyéki és alsó hátvelő, ha a kezek és lábak hűdöttek, akkor a felső hát- és agyvelő a bajnak székhelye. Ezen folyamatok közé tartozik a gemicvelőgyulladás, daganat,

értágulás, rák, lues, gümőkóros csontszű.) Ha pedig a hűdött tag petyhüdt, akkor meg kell vizsgálni a végbél és hólyag záróizmait (sphinkteres) a reflexeket és a hűdés okát: pl. alkoholizmus, diphteria stb.

169. **Agyvérbőség.** (*Hyperaemia cerebri.*) A heveny agybeli vértódulásnak tünetei: fejfájás, szédülés, hányás, szemkáprázás, olykor forróság, öntudatzavar, önkívületi álmom (kóma). Rendesen nem jár komoly következményekkel, de a roham lalállal is végződhetik.

Roham alatt a beteg felső testét felpolcoljuk, a fejre jéghideg borogatást rakunk, kezeit, lábait meleg vízbe dugjuk; ebbe a vízbe ecet és mustárliszt is tehető. Érvágás, vagy piócák a halántékcsonton levő csecsnyulványra mentőleg hatnak. Kövér, vérmes emberek igen hajlandók erre a bajra, s azért ilyeneknek soványító kúrát, hashajtókat kell használniok, növényi táplálékkal élniök s az alkoholt, kávé, teát mellőzniök. Ideggyöngeség, hysteria vízkúrákkal, erősítőszerekkel kezelendő.

170. **Véres agyguta.** (*Apoplexia cerebri.*) **Agylágulás.** (*Enkephalomalakia.*) Ha az agynak egyik üttöere megreped, akkor ez gutaütést okoz, ha pedig bedugul vagy vérrögződés folytán eltömődik, akkor ez agyláguláshoz vezet, ha az illető véredény már amúgy is beteg (kásás elfajulás, verőérbelhártyagyulladás, syphilis, üvegszerű vagy zsíros elfajulás folytán). Alkoholizmus, cukorba, köszvény, izommegerőltetések, izgalmak, mértéktelen evés ivás, idült vesegyulladás, érelmeszesedés, kivált idősebb embereknél, szintén érbedugulást, röges eltömülést s ez által agygutát okozhat.

A gutaütésre tudvalevőleg vérmes, vastag-

nyakú, elhízott, túltáplált egyének hajlandók. Ha tehát az ilyenek bódultságot, nehézséget éreznek a fejükben, vagy fejfájást, szédülést, álmoságot, feledékenységet, fülzúgást, szemkáprázást, gondolkodásbeli zavartságot, reszketést, émelygést, kimerültséget tapasztalnak; akkor azonnal vegyenek be hashajtót, vegyenek lábfürdőket, vágassanak eret, különben nem kerülük el a bénulást vagy a halálos szélütést.

A gutaütést lappangási jelenségek: fejfájás, szédülés, látóhártyavérzés, émelygés, hányás szokta megelőzni.

A gutaütött ember vagy nagyot kiált vagy hangtalanul esik össze. Lélekezése nehéz, némelykor hörgő, (mert a légső megtelik nyállal) arca elhalványul, esetleg félrehúzódik (rendesen a hűdött pont felé), elvörösödik, elkékül, szemei mereven néznek, szája nyáladzik, érverése kemény vagy gyöngye, vagy teljesen rendetlen, önkéntelenül székkel, vízzel, a roham után rendesen elakad a vizelet; a vizeletében fehérje és cukor is lehet.

Agyguta után a teljes öntudatlanság (kóma = mély álom) állapota is előfordulhat, melyet érzéketlenség és kábultság szokott megelőzni. A gutaütésnél kedvezőtlen jel, ha a kóma sokáig tart.

Féloldali bénulás a nyelven, a felső és alsó végtagon szokott fellépni, a törzsön alig lehet valami elváltozást észlelni, legfőlebb a vállizomzatban s a hűdött oldali mellkasfélben. A bénult tagokban érzékenység és fájdalom is fordul elő. A bőrreflexek csökkentek, a talp megvakarásakor a nagy ujj nem befelé görbül. A bénult tag legtöbbször összehúzódik, elsorvad. A beteg értelve gyöngyül, feledékeny lesz, könnyen elérzékenyül.

Roham alatt a beteget kissé feltámasztott fejjel lefektetjük, a szorító ruhákat tüstént leszedjük róla, a fejére hideg borogatást rakunk, ha fej nem hideg s az arc piros, nem halavány, beöntéseket alkalmazunk, nagy vérnyomásnál, feszes érverésnél eret vágunk, vizet, gyümölcslevet itatunk a beteggel; egyébként föltétlen nyugalom. Hiányos szív működésnél izgatószer (kámfor, koffein, aether). Köhögés csillapítandó. Beszélni nem szabad a betegnek. Táplálékul eleintén csak tejet, teljes ételleket adunk s azután is csak könnyű ételleket. Alkohol, kávé, tea igen ártalmas. Súlyos, hosszabb eszméletlenségnél alulról kell a beteget táplálni. Melegfürdő veszedelmes. Göresös rohamnál vigyázni kell, hogy a beteg meg ne sértse magát. Jó a lábára hideg harisnyát húzni, a mellére, tarkójára pedig reszelt tormát tenni. Később az izmok mozdítása, kenése, villanyozása megkísérlendő. Megjegyzendő, hogy az első roham után körülbelül két hétig rosszabbodástól kell tartani, tehát a tulajdonképeni kezelés csak hetek multán kezdhető.

171. Agydaganat. (*Tumor cerebri.*) Erre következtethetünk fejfájásokból, szédülésekből, hányásokból, göresökből, az érlökés csökkenéséből, a szellemi tehetségek fokozatos fogyásából, féloldali hűdésekből, beszédhibákból, félvakságból, féloldali érzéketlenségből stb. A koponyának a daganat táján való megkopogtatása fájdalmat okoz. Az agyi folyadék az orrba és a hallójáratba nyomul.

A kezelésnél legtöbbször syphilisre kell gondolnunk, s ezt kezelni, egyébként sebészti műtét vagy narkoticumok.

Lesóványodás, kimerültség, álmatlanság, agyvíz-kór, deliriumok, hűdések is előfordulnak. Ren-

desen egy éven belül halálos, ha eredete nem syphillises és ha műtét nem lehetséges.

Ha a daganat a kisagyon van, akkor szédülés, szemreztetés észlelhető, valamint az agy mozgási rendezettségének zavara (ataxia) folytán a betegnek járása ingadozik. A kis agyhíd szélén levő daganat az illető oldali fülben sükettséget okoz, továbbá azon szemhártya reflexe is hiányzik. Az agyfűggelék daganatát mind a két szem féloldali vakságáról, az arc csontjainak óriási növéséből, cukorvizelelésből és a nemi élet zavaraiából lehet következtetni.

172. Gerincagyi daganat. (*Tumor medullae spinalis.*) Tünetei különfélék; fájdalmak, érzésvavarok, sorvadásos hűdés, a lábak görcsös hűdése, hólyagzavarok stb. jellemzik. Az előidéző ok rendszeren syphilis vagy tuberkulosis, tehát első sorban ez gyógyítandó. Gerincagyi daganatokat a modern orvosi tudomány sebészti uton, a természetes gyógy mód vérjavító kúrával gyógyít.

173. Aggyelögyulladás. (*Enkephalitis.*) Az arc kipirosodik, a homlokerek erősen lüktetnek és kidüllednek, a betegnek erős fejfájása, láza van, hány, önkívületbe esik, elájul, nagy szomjúság, nemi inger gyötri, a fény és hang igen bántja, látása és hallása gyöngül, feledékeny, zavart lesz. Olykor rázóhideg váltakozik a nagy forrósággal, hűdési tünetek a nyelőben, gégében, levertség, beszédzavarok, kancsalítás, féloldali vakság, ingadozó járás stb. észlelhetők.

Heveny esetek néhány óra alatt halállal végződhetnek. Ezért gyorsan fektessük le a beteget, tegyünk szakadatlanul hideg borogatást a fejére, alkalmazzunk esetleg hidegvizes lepedőbe való teljes

begöngyölést vagy fürdőt s adjunk be, ha szükséges, lázcsillapítókat, fájdalomcsillapítókat. Levezető eljárás: forró lábfürdők, hashajtók, érvágás, pióca a fül mögé. Szívelgyengülésnél járjunk el az 1. pont szerint. Nyavalyatöréses rohamok, megmaradó bénulások külön gyógyítandók.

174. Agytályog. (*Abscessus cerebri.*) Erre következtethetünk, ha sérülés, fülgyulladás, érdüglás volt a betegnél, heves fejfájásai, szédülései vannak, hány, a láza rendetlenül ingadozik, néha rázóhideg és izzadás is észlelhető. A góctünetek, görcsök és bénulások formájában jelentkeznek. Beszéd- és mozgási zavarok és félvakság is fordulhat elő. A koponyának a tályog táján való megkopogtatása fájdalmat okoz.

Orvoslása tüneti: fájdalom- és lázcsillapító szerekkel, hideg borogatásokkal stb., mint az agydaganatnál (171. pont) esetleg sebészi kiűrités.

A gerincagyi tályog (*abscessus medullae spinalis*) kezelése ugyanez.

175. Agyvízkór. (*Hydrocephalus.*) Gyulladások, daganatok izzadmányt, pangásos vizenyőt okozhatnak, s az agyi folyadék az agyvelő nyiroküregeiben fölgyülemlik. A gyermekek vízfejűségének keletkezése ismeretlen.

Eleintén hányás és görcsök jelentkeznek, később szellemi gyöngeség, görcsös bénulások, gyöngelátás, látóideggyulladás. A beteg nehezen nyel és lélezkzik, aluszékony, érzéketlen, rendetlenül székell és vizek, a bőre vékony, átlátszó, halvány, peyhüdt, az izmok és az egész test gyöngé, fejletlen.

A gyógyítása sebészi.

176. Haladó vagy fokozódó hűdés. (*Paralysis progressiva.*) Akkor lehet megállapítani, ha ideg-

kiesési tünetek (amelyekről 168. pontnál szóltunk) és lélektani elváltozások is észlelhetők. Nevezetesen: a beteg értelme fogy, emlékezőtehetsége gyöngül, dicsekvő, nagyzó lesz; a szembogarak nem egyformák, merevek, a fény iránt érzéketlenek; az arcideg bénult (paralysis facialis); a látóideg sorvadt; a beteg beszéde zavart, akadozó; az ínreflex (l. 158. pont) vagy hiányzik, vagy fokozódott. Gyakran fordulnak elő hűdésszerű rohamok, eszméletlenség kíséretében vagy a nélkül, továbbá nyavalyatörésre emlékeztető göresök. Szemizombénulás, hólyag- és bélzavarok is támadhatnak. Néha a lábakban göresös paresis is észlelhető. A betegség 3—4 évig tart, a halált vagy epilepticus roham, vagy a légzőszervek hűdése okozza. Gyógykezelése az esetleges syphilisnek gyógyításából, óvatos vízkúrákból és vérjavításból állhat.

177. **A nyultvelő haladó hűdése.** (Paralysis bulbaris progressiva; *bolbos*=*hagyma*). Tünetei: a beszéd zavart, egyhangú, halk, mert a garatizom sorvadt; az arcizmok sorvadnak, az arkifejezés lárvaszerű. A beteg nem tud rágni, nyelni, köhögni s a légzőszerveket is hűdés érheti. Ez a baj izomgyöngeséggel együtt is fordul elő (*myasthenia bulbaris et spinalis*) amely esetben kedvező kimenetű.

A kezelést lásd az előbbi pontnál.

178. **Agyburokgyulladás.** (*Meningitis, leptomeningitis, pachymeningitis.*) A gümőkóros alakot rendetlenül remittáló láz, lassubbodott, szabálytalan érverés, gyakori eszméletlenség, tarkómerevség, hányás, behúzódott *has*, a távolító (VI. agyi) idegnek hűdése, a látóidegnek gyulladása jellemzi. Etnél az alaknál a gümőkór is gyógyítandó.

A lágy gerincagyburok gyulladásánál a háton és lábokban is néha fájdalom, túlságos érzékenység, izomgörcsök és rángások támadnak, sőt ívforma fekvés is jöhet létre (akár a nyavalyatörésnél) a tarkó és hátgerinc megmerevedése folytán. Idült eseteknél hűdések, érzéketlenségek észlelhetők a kezeken, lábakon, továbbá hólyagzavarok, a reflexek (158. pont) csökkenése is. Heveny megbetegedésnél föltétlen nyugalom kell, jéghideg borogatások a hátgerincre, szürke kenőcs a hátra, esetleg köpölyözés is. Idült alaknál villanyozás, vízkúra. Syphilis kezelendő! Esetleg sebészi csapolás.

A heveny genyes gyulladásnál fejfájás, tarkómerevség, öntudatlanság, rángások, görcsök, beszédzavarok, féloldali hűdés, szemizombénulás, félvakság, kancsalítás, szembogármerevség, fényérzéketlenség, látóideggyulladás, hasbehúzóadás, reflex-fokozódás, vizeletrekedés vagy tarthatatlanság, ajaksömör stb. fordulhat elő. A kezelés ugyanolyan, mint fentebb.

A kemény gerincagyburok vérzéses gyulladásánál (pachymeningitis haemorrhagica) fejfájást, hányást, szédülést, gutaütési tüneteket tapasztalhatunk. Ugy is kezeljük, mint az agygutát.

179. Ideggyöngeség. (Neurasthenia.) Tünetei a következők: kedélyzavarok, álmoság, undor, kiimerültség, ingerlékenység, beteges képzelődés, szorongó érzés, bátortalanság, határozatlanság, fejfájások, szívfájdalom, szívdobogás, tarkó-, nyak-, derék-, hát- és farsontfájdalom, nyomási érzések a test különböző helyein, izomrángások, reszketések, gyomorbántalmak, nyelési nehézségek, szeszélyes étvágy, eszméletlenség, felpuffadás, ideges hányás, székrekedés, hasmenés, gyakori szelek, zavarok és

fájdalmak a nemi szervekben, magömlés, viszketések, zsábák stb.

A megfelelő kezelés tetemes javulást eredményez, noha a teljes gyógyulás idültebb eseteknek vajmi ritka; az ilyen betegeknek örökös kiméletre van szükségük. Mindenekelőtt az előidéző okok ellen kell küzdeni. Ezek: a helytelen életmód, kicsapongások, bujakór, sápkór, váltóláz stb. Nagy szerepe van a pszichikai kezelésnek. Fontos gyógytényező a kedvező éghajlat, a módjával alkalmazott vízkúra és villanykúra, a növényi táplálkozás. A leggyakrabban alkalmazott szerek (arzén, vas, phosphor, chinin, bróm, pyramidon, antipyrin, phenacetin, coffein, trional, szulfonal, veronal) csak piljanatnyilag csitítják el a bajt s gyógyítás helyett inkább rongálnak. Narkoticumokhoz csak végső esetben nyuljunk. Legfőbb a tökéletes pihenés. Rohamok esetén hűvös lemosás vagy ledörzsölés, esetleg villamos ecsetelés. Viszketésnél, izzadásnál villamosfürdők, lég- és napfürdők is a vízkúrák mellett. Egyébként erősítő, gyomorjavítószerek.

180. **Álmatlanság.** (*Agrypnia.*) Több betegségnek (neurasthenia, idült uraemia, paralysis progressiva, Addison-kór), a kísérő tünete, de előfordul mint önálló baj is. Szokásos késői lefekvések utókövetkezménye is lehet, valamint a késő éjjelig való fejtörés, izgató olvasmányok, szellemi foglalkozás okozata is. Izgalmak, izgató élvezeti cikkek, tivornyázás, kicsapongás, idegesség is okozhatja.

Gondoskodjanak tiszta, kényelmes, csöndes fekvőhelyről a betegnek. Székrekedés megszüntetendő. Igen jó az esteli fürdés és éjjelre hideg borogatás a fejre. Alkohol, kávé, tea, fűszerek kerülendők. Altatószerek mellőzendők.

181. **Álomkórság.** (*Nona.*) Több betegségnek kísérő tünete. Kimerülés, agyrázkódás, nagy vér- és nedvveszteségek, bódító mérgek, vértódulás, vértelenség, hevenyeslázás fertőzőbetegségek, tulságig vitt nap- és gőzfürdők és alkoholizmus is okozhatják.

A beteget fel kell költetni és az alapbántalmat gyógyítani.

182. **Napszúrás.** (*Insolatio.*) Fejfájás, émelygés, levertség, bágyadtság, álmoság az előjelei. A beteg olykor a földre zuhan és nem is kel föl többé, legtöbbször azonban meg lehet menteni.

Melegben való fárasztó gyaloglásnál nem szabad pálinkát inni. Roham esetén a beteget hűvös helyre kell fektetni, a fejét fel kell támasztani, hideg borogatást tenni reá, hideg vízzel öntözni. Ajánlatos a meleg lábborogatás, beöntések, esetleg érvágás. Jó a szívtáj dörzsölése is és a vízivás. Óvakodjék az ember az erős napsütéstől, ne végezzen a napon nagyfokú melegfejlődést okozó munkát, ellenben iparkodjék az izzadást és párolgást fokozni.

183. **Holdkórosság.** (*Lunatismus.*) Ez olyan állapot, amelyben egy ember alvásközben behunyt, vagy pedig nyitott, de nem látó szemekkel, fölkel az ágyából, utnak indul s a legveszélyesebb helyekre is fölmászik, néha bámulatos ügyességgel dolgozik is, azután ismét visszatér, lefekszik és, amikor fölébred, mit se tud éjjeli vándorlásáról. Ezt legegyszerűbben úgy lehet megszüntetni, hogy hideg vízzel megtöltött teknőt helyezünk az ágya mellé.

184. **Nyavalyatörés.** (*Epilepsia. Morbus sacer.*) A göresök előbb szakadozottan jelentkeznek, majd tartós összehúzódásokat okoznak; a beteg hangos ki-

áltással elvágódik és teljes eszméletlenségbe esik, ami a görcsös rohamok elmúltával is megmarad; a szembogár kitágul, de a fény iránt érzéketlen; az arc először elhalványul, azután szederjeskék lesz; az arcizmok ide-oda rángatóznak, a fej hátrahúzdódik, a beteg összeszorítja ujjait, de nem szabad ezeket kiegyenesíteni; fogait összeszorítja, szája tajtékszik, és ha nem sikerül pl. egy törülközőt idejében fogai közé dugni a nyelvét is megharapja. A roham csak néhány percig tart. Ha utána megvizsgáljuk a vizeletet, fehérjét találhatunk benne. (A görcsök lehetnek kiabáló, ugráló, nevető görcsök is.)

Gyakran bizonyos előjelek figyelmeztetnek a roham közeledtére; a beteg izgékony vagy kedvtelen, aluszékony vagy álmatlan lesz, feledékenység vagy érzéketlenség (apathia) észlelhető nála. Aztán egyszerre hűvös fuvalmat érez (aura epileptica) s ez a riadó, amelyet olykor zsi bongás, máskor szívdobogás, vagy egyéb fájdalmak, továbbá káprázás vagy fülzúgás kísér; némely beteg ilyenkor szédül vagy rémeket lát, másik fuldoklik, hány vagy egyéb furcsa érzései vannak. Ilyenkor azonnal feküdjék le, mert a fekvéssel sokszor el lehet a rohamot háritani.

Alkoholcák, kávé, tea, fűszerek, kihágások eltiltandók. Tejkúra igen jó. Könnyű, tápláló ételek; növényi koszt. Izgalmaktól óvni kell a beteget. Roham idején az összegörbített ujjait nem szabad erőszakkal kiegyenesíteni. A sérüléseket követő (Jackson féle) nyavalyatörés kezelése inkább az alapbajra szorítkozik s ezt nem nevezzük igazi nyavalyatörésnek. A húgyvérúségi rohamok is sok-

szor hasonlítanak igazi nyavalyatörésre. Syphilis, érelmeszesedés, idegbántalom, bélbajok, koponyasérülés, tályog, alkoholizmus gyógyítandó. Speciális gyógyszer nincs. Csillapítók. Vizelethajtók. Vér és gyomorjavítók.

185. **Reszkető hűdés.** (*Paralysis agitans.*) Leginkább az öreg korban fordul elő. Ezekből a reszketésekből 5—6 esik egy másodpercre; ha a beteg mozgatja az illető tagot, akkor az nem rezeg. Nem veszedelmes baj. Az arcizmok ennél a bajnál merevek, miért is az arc élettelen, mozdulatlan s hangulatot nem tud kifejezni, rémült, csodálkozó, töprengő vagy buta az arckifejezés, ámbár a szellemi képesség rendesen szokott működni.

Födolog a nyugalom, mert minden izgalom ártalmas. Meleg fürdő, Priessnitz-borogatások, enyhe villanyozás is jót tesz. Könnyű diaeta.

186. **Basedow-kór.** A pajzsmirigy betegségei közé tartozik. Szemkidülledés (exophthalmus), golyva, izzadások, sínylődés, feltűnő erős szívdobogás, lesóványodás, igen szapora érverés, nagymértékű könyezés, sápkór, vértelenség, emésztési zavarok, ujjreszketés, ingerlékenység, idegesség, lehangoltság az egyes tünetei, melyek közül egyik-másik olykor nem tapasztalható.

Kezelése főképp az idegek kimélésével jár. A környezettől való elszigetelés, esetleg ágybafektetés, megerőltetés, izgalmak meggátolása. Könnyű, de tápláló koszt: tejes ételek, kevés hús, inkább vaj, rizs, zöld főzelékek. Vízkúra: langyos félfürdők, meleg vizes begöngyölések, ledörzsölések állott vízzel, sósborszesszel. Ha a szívverés gyors, akkor tegyenek reá hideg borogatást. A nyaki sympathicus

ideg villanyozása. Erősítőkúra. Gyomorjavítás. Vértelenség, hasmenés, golyva, szívelégtelenség kezelendő.

187. **Nyákosdaganat.** (*Myxoedema.*) A bőr nyálkás vizenyője, melyet a pajzsmirigy megbetegedése vagy hiánya okoz. Szellemi eltompulás, zavart gondolkodás, lassu beszéd, lesoványodás, sínylődés, a test egész bőrének felpuffadása, fakó, áttetsző, esz-kimőféle duzzadt arc (holdvilágpofa), vastag ajkak, ráncos homlok, otromba orr, tátott száj, hajhullás a főtünetei.

Ezekhez járul még a rossz emésztés, vérbetegségek, vizeleti bajok, nőknél amenorrhoea.

Általában bő növényi táplálkozás, sok tej, friss levegő, langyos fürdők ajánltatnak. A pajzsmirigy-készítmények, thyreoidtabletták csak mulékony javulást produkálnak s fejfájást, bágyadtságot, szívdobogást, izzadást, lesoványodást okoznak. Vér- és gyomorjavító kúra célszerűbb.

188. **Cipészgöres.** (*Tetanille.*) Mindkét oldalon különösen a végtagokban fellépő, fájdalmakkal és fokozott érzékenységgel járó, olykor napokig tartó klónikus görcsökből áll. Megtámadhatja az arcot, nyakat, tarkót, mellet, hasat, hólyagot is. Olykor kisebbfokú elmezavarok, hályogképződés, láz, kiütések, vizenyős duzzanatok, hajhullás stb. is fordul elő. E bajt a pajzsmirigy kiirtása szokta okozni. De gyomorbélbántalmak, golyva-műtét után is föllép. A kezelése csak tüneti, általában az alapbántalom ellen irányul.

189. **Villanyozókúra idegbántalmaknál.** Hűdött idegekre a kathóddal lehet előnyösen hatni. Görcsök, fájdalmak enyhítésére az anódot használjuk. Ha az izomzat ingerlését akarjuk elérni, akkor a farados

áram megfelelőbb. Ha elfajulásos izomsorvadást kezelünk, akkor a farádikus ingerlékenység megszűnésével állandó áramot alkalmazzunk. Lobos izzadmányok felszívására is galvánikus áramot vegyünk. Görcsös merevségnél tilos az izgatás, petyhüdt hűdéseknel ellenben ajánlatos. A középponti idegrendszernek, kivált az agynak villanyozásánál az áramingadozás káros. Környéki villanyozásnál a massage-tekeres, érzéketlenségnél, visszás érzésnél, zsábáknál, idült ideggyulladásnál a farádikus ecsetelés alkalmazandó.

190. Vízkúrák idegbajoknál. Általában 33—35° C vizet használjunk $\frac{1}{2}$ —1 órai fürdésre. Környéki idegbajoknál, idült ideggyulladásnál, ischiasnál, fájdalmak ellen 35—40° C kádfürdők, gőzfürdők, forrólégfürdők, 45—50° C homokfürdők, villamos fényfürdők. Gerincvelőbetegségeknel, gerincvelősorvadásnál, idült ideggyulladásnál sós- (konyha-, tengeri-, vagy marhasós-) és szénsavas fürdők ajánltatnak, 2—3-szor hetenkint 30—34° C vízzel, 5—10—20 percig. Izzadmányok felszívására, fájdalomcsillapítására 35—40° C fangó- vagy lápborogatások. Általános idegességnél, idült gerincvelőbántalmaknál 30° C félfürdők (20° C-ig hűtve) 15—20° C nedves ledörzsölések. Hólyaggyengességnél, hólyaghurutnál, vizeletingernél, tehetetlenségnél 15° C ülőfürdő 1—5 percig, vagy 32—36° C 10—15 percig. *Izzasztókúra:* teljes begöngyölés. Vesszünk egy lepedőt, bemártjuk 15—20 fokos vízbe, kissé kifacsarjuk, azután begöngyöljük az egész testet, majd a nedves lepedőre száraz gyapjutakarót göngyölítünk és ezenkívül még egy jó vastag takarót terítünk a betegre. A lábakat melegíteni kell (melegítőpalackokkal vagy vizes rubákba csavart melegített téglákkal).

Ragályos <fertőző> vagy heveny- és lázas betegségek.

191. **Általános kezdetbeli tünetek.** A beteget hideg rázza, bágyadt lesz, fejfájásról, torokfájásról, derékfájásról oldalszúrásról panaszkodik, hányni kezd, lázas, az arca piros, forró, izzadt, gyorsan szedi a lélekzetet, érverése gyorsul, de gyöngébb; egyre szomjazik, étvágya elvesz, a melegség egész testére kiterjed, lépe megduzzad, keveset vizel, de sötétet. Ha súlyos láznál — amikor is a beteg érzéketlen (apathikus) mozdulatlan, szeme homályos — a beteg nyugtalan lesz, hánykolódni kezd, önkívületbe esik, kapkod: ez kedvezőtlen jelnek tekintendő. A jellegzetes kiütések gyakran a láz előtt jelennek meg s néha előbb elmúlnak, mint a láz.

Ha lappangó ragályos betegséggel állunk szemben, fektessük le a beteget, hűvösítsük a fejét, adjunk neki hashajtókat, izzasztókat, eledelül pedig folyékony dolgokat.

A központi idegrendszer zavarainál előnyösen alkalmazhatók a beteg állapotához képest különböző hőmérsékű fürdők, esetleg hideg leöntések vagy lemosásokkal, az ágyban való ledörzsölésekkel vagy lemosásokkal. A szívelgyöngülésre vonatkozólag lásd az 1. pontot.

A láz ellen rendszeren nem szükséges küzdeni, noha a hidegvízzel való kezelést sokan ajánlják. (Brand, Jürgensen, Liebermeister, Bilz, Platen stb.)

192. **Ronesoló toroklob.** (*Diphtheritis.*) A mandulákat és szájpadrást, sőt néha a gégét, hörgőket és az orrot is rostos, élettelen lepedékek fedik el, me-

Öngyógyítás.

lyeket, ha leszedünk, a nyálkahártya vérezni kezd. (Górcsővön meg is lehet látni a bacillusokat a nyálkahártyában.) Az állkapocs alatti mirigyek megdagadnak, a közérzés zavart lesz, az érverés gyöngye, de nagyszámú, a vizeletben sokszor fehérje van. Az ínreflexek (lásd a 158. pontnál) hiányoznak.

Gyakran hűdés (a végtagokban), a szájpadlás ellágyulása stb. követi a toroklobot.

Hűvös, szellős szobában kell a beteget tartani, könnyű gyapjútakaróval betakarni, melyet gyakran kell változtatni. A szoba padlóját többször fel kell mosni. Figyelni kell a szív erejének fenntartására, a száj, garat és orr tisztántartására, a vizelet biztosítására, a vese működésére. Ez utóbbi célból igyék a beteg bőven tejet (esetleg teával, kakaóval, ásványvízzel, konyakkal) meleg limonádét, izzasztóteákat. Vizelet csökkenésével adjunk vizelethajtókat, izzasztókat a szív működés fentartására kardiácumokat. Toroköblítésre: Aqu. calc. 500.0, ol. menth, pip. guttas octo, VIII.) Veseműködés fentartására Saluatorvíz, meleg limonádé is ajánlatos.

193. **Torokgyík.** *Croup.*) Ez tulajdonképen az állhártyás roncsoló toroklob (más néven) míg az üszkös torokgyíkot a diphteria alá szokás venni. Tünetei és kezelése nagyobb részét a fentebbi bajjal azonosak. Sebészi beavatkozás a legritkábban melőzhető.

194. **Kanyaró.** (*Morbilli.*) Néha tíz napig is el-lappang a betegben, akin nagy náthát lehet észrevenni, esetleg köhög is, a világosság bántja a szemét, meg a gyomra rossz neki. Majd hirtelen kitör a láz, mely néhány óra alatt 40° C-t ér el és másnapra vagy harmadnapra megszűnik, de egy-két nap múlva újból erősebb lesz; az ajkak és pofák

nyálkahártyáin vörös foltok keletkeznek s ekkor megjelennek a gombostűfejnyi, de csakhamar nagyfoltú, formátlan, kissé puffadt kiütések, közepükön szürkés ponttal, melyek sűrűn borítják el a bőrt, de össze nem folynak. Először az arcot lepik el, azután a nyakat, mellett stb. Az érverés 150 körül jár, néha magasabb is. A láz egyforma magas marad, míg egy hét múlva beáll a kritikus esés s a kiütések elhalványulnak. Vigyázni kell a betegre, hogy meg ne hűljön, mert néha hurutos tüdőgyulladás lesz a kanyaróból. A kiütések lehámlása két hétig is eltart.

Mihelyt a hurutos tünetek jelentkeznek, azonnal fektessék le a beteget. Ha a láz csekély, akkor nincs gyógyszerre szükség, ha azonban a beteg nem bírja ki, akkor lázcsillapítót kell beadni, hűsítő borogatásokat a törzsre és lábra 20 percenkint alkalmazni. Jók ilyenkor a 37 C fokos fürdők, úgy egy negyedóráig, miközben a vizet úgy 32 fokra lehűtjük. A láz lenyomása, pláne, ha 39 C foknál nem magasabb, nem okvetlen szükséges.

Izgatott köhögés csillapítandó. A hörgőkben lecsapódott váladéknál köptetők, izzasztók.

A kanyaró bonyodalmai: hörgőhurut, tüdőgyulladás, mellhártyagyulladás, gégehurut, krup, szembajok stb.

A hurut csökkentévé adjunk a betegnek langyos, szappanos fürdőt, erősítőszereket.

195. **Vörheny.** (*Skarlatina.*) A lappangás 1—14 napig tart. A baj kezdetén rázóhideg és nagy láz jelentkezik. Az érverés szokatlanul magas. (120-on felül): a nyelv málnaszerű, a beteg eleintén többször hány. A kiütések apró foltokból állnak, melyek a

rázóhideg jelentkezése után nagyfokú láz mellett a 2. vagy 3. napon először a nyakat, mellett, azután az egész testet mintegy elöntik és egyre sötétebbekké válva, összefolynak. Néha három hétnél is tovább lappang ez a baj. A lázas állapot rendszeren 3—4 napig tart, a kiütések 4—5 napig, de olykor csak órákig, aztán csökkenés áll be. Sokszor megesik, hogy vesegyulladás, fülgyulladás, szívbelhártyagyulladás, izületi lob és mirigybajok fejlődnek a vörhenyből.

A beteget okvetlenül le kell fektetni s szigorú tejdiétára fogni; húst jó négy hétig nem szabad neki adni.

Láz ellen 37 C fokos fürdők úgy egy negyed-óráig, miközben a vizet úgy 32 C fokra lehűtjük. Jók továbbá a törzs- és lábgyöngyölések is, 20 percenkint változtatva. Lázcsillapító szereket is lehet beadni. A láz lenyomása azonban, pláne, ha 39 C fokot nem haladja meg, nem okvetlen szükséges. 120-nál szaporább érverésnél kardiaceumok.

Bőséges, zöldes hasmenésnél konyhasó² bélmosást alkalmazzunk. *Vigyázzunk a mandulagyulladásra, csúzra, fülgyulladásra*, melyek külön kezelést követelnek.

Ha a láz elmúlt, akkor lehet neki tejes ételt, könnyű tészta- és főzelékfélét, burgonya-purét, befőttet adni. Adjanak neki sokat inni, vizet, húgyhajtó ásványvizeket, vizelethajtókat.

A láz megszűnte után minden második napon lehet a beteget 35 C fokos vízben fürösztetni. A fürdés hosszas legyen.

Ha a nyaki mirigyeknél lobos beszűrődés áll be, akkor először hideg borogatásokkal próbáljuk a gyulladást csökkenteni. Ha így nem lohad le a duz-

zanat, akkor meleg bőrogratások alkalmazandók. Igen jó erre a lenmaglisztpép. Szükség esetén föl kell tární a tályogot.

A harmadik héten fenyeget a veselob, amely ellen hexametinnel védekezünk. Ha a vizelet csökken s húgyvérűség fenyeget, adjunk meleg fürdőt a betegnek, de itassunk is vele sok teát, tejet, meleg limonádét, ásványvizet, izzasztóteákat.

196. **Bárányhimlő.** (*Varicella*). Rázóhideggel és lázzal kezdődik. A rózsaszínű, víztiszta tartalmú, udvaros, kevésbé puffadt foltok rendszeren másnap vagy egyidejűleg megjelennek s hólyagokká változván át, csakhamar leszáradnak. Ellepik néha a torkot és szájpapdást is. Egyszerre találunk a testen keletkező, emelkedő, hólyagosodó és leszáradó foltokat, *ami a valóságos himlőnél nem fordul elő*. Néha azonban ezen ártatlan foltok előtt olyan nagyfoltú kiütések jelennek meg, amilyenek a kanyarónál szoktak, ezek azonban csakhamar eltűnnek. Óvjuk a beteget a vesegyulladásától! (Adjunk neki enyhe vizelethajtókat.) Tartsuk egyenletes melegben, óvjuk a megbúléstól, léghuzattól. Magasabb láznál lázesillapítószeret. A hólyagesák beszáradása után langyos fürdő. Egyébként gyógyszerre nincs szükség. Viszketés ellen: behintés keményítőporral (amyl. trit. pulv.), amihez salicylsavat is adhatunk. Néha hűvös lemosás is elegendő.

197. **Himlő.** (*Variola*). A himlő néha 10—30 napig is ellappang, míg aztán kitör a rázóhideggel és magasfoku lázzal. Ez az első időszak. Három-négy nap múlva a láz eszikken (ez a második időszak) s ilyenkor szűnnek megjelenni a kiütéses vörös foltok alakjában, amelyek egyre nagvobbodnak s először tisztatartalmú hólyagokká válnak, majd

pedig a harmadik időszakban, a betegség 8—10-ik napján, genyessedésbe mennek át és fölfakadnak. A láz ekkor ismét felszökik. Néha a száj és a torok nyálkahártyájára is elterjednek. A beteg a térdeiben és hátában erős húzófájdalmat érez. A negyedik időszakban, a 11—12-ik napon, a láz lassan elmúlik, a kiütések leszáradnak.

Természetesen első dolog a beteg elszigetelése. Láz ellen: lázesillapító szerek és füröszítés. (Lásd a vörhenynél és hagymáznál). Esetleg szívzsongítók. derékfájás, főfájás, tagfájdalmak, álmatlanság ellen izasztók. A pustulák genyessedésekor 20 C fokos borogatások, 30 fokos fürdők. Ugyanekkor rakjunk a beteg testére fedőborogatásokat ezen kenőcsökkel: Rp. Acid. carbol. 5.0, ol. oliv., amyl. trit. pulv. aa. 50.0. — Vagy: Rp. Thymol. grammata duo, ol. lini grammata 40.0, cretae alb. opt. trit. 60.0. A pustulák besüppedésekor hintőporok.

A himlő bonyodalmai: tüdőgyulladás, vesegyulladás, genyes kötőszövetgyulladás, tályog, orbánc, fülgyulladás, fültőmirigygyulladás, szaruhártyagyulladás, kötőhártyagyulladás. A himlő enyhébb faját himlőláznak (febris variolosa) nevezzük; ennél a mindjárt a kezdeti időszak után, képződnek a pörkők, a genyessedési láz elmarad, a kiütések megjelenése rendetlen.

198. **Vörös himlő.** (*Rózsás kiütés. Rubeola.*) Ennél a bajnál az egész bőr felületén halvány, apró, pontszerű, rózsaszínű, gyorsan elhalványuló, kerekded foltoeskák jelennek meg először az arcon, aztán a törzsön stb. melyek lencsényi nagyságot érnek el. Enyhe burutos tünetek észlelhetők, egyes nyirokmirigyek kissé megdagadnak s egy kis láz jelentkezik. Jellemzi a kiütéseket az, hogy nem egyszerre lepik

el a testet és, mikorra a lábakon megjelennek, akkorra az arcon már elhalványulnak. — Gyógyszeres kezelést rendszeren nem igényel. A beteg fekéld-jék, míg a kiütések el nem mulnak. A tarkómirigyekre esetleg hűvös borogatások. Láz ellen limonádé, esetleg lázesillapítók, a kiütések eltűnte után langyos fürdő.

199. **Hasi hagymáz.** (*Typhus abdominalis.*) A baj elején az érverés meglehetősen ritka, később, rendes körülmények közt 110-ig emelkedik, míg a harmadik szakban 100—120 szokott lenni. A beteg néha mély érzéketlenségbe esik, tekintete fátyolozott lesz (typhos=köd) nyelve kérges, fehér lepedékkel van bevonva, néha barnás, sávós, pörkös, ajkai koromszinűek. Az esetleg jelentkező rázóhídeg néha visszaesésnek, vagy bonyodalomnak előjele, miért is különös figyelmet igényel. A beteg hasa puffadt lesz, de érintése nem fájdalmas. A beteg legszívesebben oldalt fekszik, összekuporodik és, ha hanyatt fektetjük is, megint visszafordul. A lépduzzanat is rendes jele a hagymáznak. A typhus erős lesoványodást is okoz; néha hasmenés is lép föl, mely híg, mint a borsólé. Az első hét után a mellen, háton, hason lencseforma vörös foltok ('agymázseplők, roseolae) jelennek meg. A lap-pangás 2—4 hétig tart, a kábultság stb. a baj kezdetén rendszeren egy hétig, a láz négy hétig, a fokozódás 4—8 napig. A fokozódás szakaszában a láz úgy a negyedik vagy hetedik nap táján éri el a legmagasabb fokot s ekkor állandó is marad 10—14 napig, azután áll be a csökkenés, a javulás, néha azonban csak öt hét múlva. Ezt az érverés számából, erejéből, a hasmenések csökkenéséből, az önkívületek szűnéséből s a tüdő és hörgők állapotából lehet

megtudni. A csökkenés 8—10 napig tart. A láz azonban a javulás szakaszában is néha hirtelen magasra hág s bélvérzések, bélátfuródások is történhetnek. (A láz hirtelen csökkenése összeeséssel bélvérzésre mutat.) A diasoreactio megállapítása végett vizeletvizsgálat szükséges. Hagymázuál néha vitustáncrea emlékeztető rángások is tapasztalhatók.

A beteg szobáját gyakran szellőztessük. Tolas ágyneműt ne adjunk neki, de vigyázzunk, hogy a lepedője sima legyen, kisebesedés meggátlása céljából alkalmazzunk lég- vagy vízpárnákat. A tisztaság igen fontos. Székelés után meg kell tisztítani a beteg alsótestét; máskülönben egész testét ecetes-vízzel, borszesszel, kölni vízzel mosogassák. A száját is tisztán kell tartani, valamint az ápoló száját is. (Mészvíz, fodormentafőzet stb. szájöblítésül.) Az ápoló fertőtlenítőszappant is használjon. A beteg fehérmeműit, székletét fertőtleníteni kell.

A diaeta legyen szigoruan folyékony, de tápláló. Főképen tej (esetleg teával, vagy savanyúvízzel, kakaóval, konyakkal) továbbá nyák-, liszt- és tojásleves, később tojás, húsnedvek, rizs, szágó, paraj, burgonyapurée, tejes pép, tejbefőtt, dara, kefir, yoghurt. Adjunk a betegnek sok italt: limonádét, teát, ásványvizet. Felfuvódást okozó ételek tilosak. Szeszies italok orvosság gyanánt kis mennyiségben megengedhetők.

A lázkezelést lásd az előbbi pontoknál. (Fonyyadt vértelen betegnek melegebb fürdőt!) 120-nál szaporább érverésnél kardiacumok főzete. Ha hörgőhurut jelentkezik s a beteg nehezen tudja a váladékot felköhögni, adjunk neki köptetőket (lásd a tüdőgümőkórnál) ha pedig a köhögés igen megerőltető, akkor a köptetőkbe csillapítót kell tenni. Túl-

ságos hasmenés ellen is kell az ismert szerekekkel védekezni. Bélvérzésnél a legszigorúbb nyugalom; mozdulni sem szabad a betegnek; a hasra hideg borogatások, belsőleg összehúzószerek. A táplálék redukálendő. Hányás, csuklás ellen, továbbá bélátfúródásnál hideg víz, fagylalt, Potio Riveri. Nagyobb vérzésnél hideg borogatás az illető helyre. Deliriumnál langyos fürdő, hideg borogatásokkal a fejre.

Vízkúra. Törzsborogatások 1—2 óránként változtatva. 15° C teljes begöngyölés 20 percenként változtatva. 30—32 C° fürdők, hideg víznek fokozatos hozzáöntésével 6—8 fokkal lehűtve, ledörzsölésekkel kapcsolatosan 10—15 percig, orvosi felügyelettel. (Vigyázz a szívgyöngülésre!) Kardiaceumok. Lázesillapítók. Idegrendszer zavarainál hideg leöntések és borogatások a tarkóra, hátra és mellkasra.

200. Kiütéses vagy foltos hagymáz. (*Typhus exanthematicus seu petechialis.*) Ez a baj néha három hétig is lappang a betegben, úgyszólván minden előjel nélkül. Egyszerre aztán kitör a rázóhideg és a nagy láz, amely néhány óra alatt tetőpontra ér és harmadnapra megjelennek az apró, lencsényi, pirosas szeplők a hason, mellen, vállon, háton és a végtagokon is, melyek később patécsokká (vérző pontokká) alakulnak át. Az egyforma láz néha két héten túl is tart, noha a második héten esökkenés szokott beállani. Ez a hőesés hirtelen következik be, bő izzadással s némelykor a kórtünetek erősödésével jár. Óvni kell a beteget a hörgőhuruttól, agybajoktól, idegrendszeri és fülbajoktól.

Gyakran lépnek föl közérzeti zavarok, hirtelen izgatottság; szívgyöngülés, láz, amelyek óriási figyelmet, gondot igényelnek, s ez otthon alig teljesíthető. Ez utóbbinak kezelését az előbbi pontokban elmondottuk, a szívgyöngülésről pedig az 1. pont-

ban szoltunk. Ha a láz ellen csillapítókat kell beadnunk, akkor egy  tal excitanti  kat is adjunk, hogy az összeesést megel  zz  k. A kezelés nagyjából megegyez a hasihagym  z  val, de a sok veszedelmes fordulat gyakorlott ápolókat   g  nyel. A természetes gyógymód h  s  t  f  rd  kkel, lemosásokkal, le  nt  sekkel, borogatásokkal és gy  gyitalokkal kezeli.

200a. Járványos agy- és gerinevelő-h  rtyagyulad  s v. tark  mereked  s. (*Meningitis cerebrospinalis epidemica.*) A tark  merekess  gn  l a baj kezdetén az   rver  s ritka, lassu, a b  teg néha mély érzéketlenségbe esik, tekintete fátyolozott lesz. Gyakran jelentkeznek az orrban és szájban tiszta hólyagocskák, melyek gyorsan varakk   változnak. A beteg   r  sen h  trahajtja a fejét, mert a tarkója megmerevedik, a végtagok felette érzékenyek, a has behúzódik; a beteg gyakran l  ny (aszerint, amilyen súlyos az állapota)   r  sen lesoványodik. A láz rendetlen, néha egyforma, néha csökken. Ha a beteget fel  ltetj  k, a lábait nem tudjuk újból kinyújtani, ha pedig lefektetjük, akkor nem tudjuk a lábain az ujjakat zsugorítani. A tark  merekess  get az orvos legjobban meg tudja állapítani az   gy  eki besz  r  s segítségével.

A gümőkóros agyh  rtyalob (meningitis tuberculosa) más szervnek g  m  k  rj  b  l származik. A tark  merekess  g, rendetlenül ingadozó láz,   nk  viv  letek, szabálytalan   rver  s, szemidegess  g, hányás, behúzódott has s az úgynevezett levezető ideg hűdése a főbb ismertető jelei.

Láz ellen a 199. pontban ismertetett eljárást alkalmazzuk. Fejfájás ellen hideg borogatások. Izgalmak ellen az idegbajoknál említett eljárás és leöntések. Hányás ellen hidegvízivás, Potio Riveri. H  d  s  i tüneteknél meleg fürdők. G  res  kn  l be  n-

tések, hashajtók, forró lábborogatás, érvágás. Vízivás, citromosvíz, gyümölcslé, vizelethajtók. Fénytől és zajtól óvjuk a beteget. A szív erejét izgatószerekkel tartjuk fenn. Egyébiránt fődolog az oknak megszüntetése. A beteget minden esetben le kell fektetni, a fejét felpolcolni, borogatni. A gerincoszlop hideg borogatása is ajánlatos. Vérelvonás piócákkal. Nagyobb fokú agynyomásnál ágyéki beszűrés (a 2. és 3. csigolya között) a cerebroszpinális folyadék kibocsátása céljából. Egyébként láz- és fájdalomcsillapítók is adhatók a szükséghez képest. A gennyedéses agyhártyalobnál először a gennyedést kell megszüntetni. A rendes székelésre, vizelésre gond fordítandó. A beteget jól kell táplálni.

201. Visszatérő láz. (*Febris recurrens.*) Nem képez bevezetést más ragályos betegséghez. Ez körülbelül egy hétig lappang az emberben, aztán kitör a rázóhideg s a hőmérsék 40 fok C-t is meghaladja. Ez így tart majd egy hétig, aztán egyszerre elmúlik, de úgy egy hét múlva megint jön a nagy láz, mely azonban már nem tart olyan sokáig. A láz alatt a test piros, szeplőket, sömöröket kap, a lép megduzzad, az érverés száma magas.

A visszatérő láznak a spirochete Obermaieri az okozója. Ez egy hosszú, dugóformájú gomba, melyet csak a lázroham idején lehet a vérben találni. Koch szerint egy kullancsfaj terjeszti, mások szerint a poloska.

Kezelés. Agynyugalom, tisztántartás, könnyű diæta, vízkúrák (l. a 199. pontnál) a fejre s esetleg a léptájjra is hideg borogatások, szívgyöngülésnél bor, coffein, kámfor és a kardiácumok; hasmenés korlátozandó.

202. Heveny, szemesés, gümőkóros láz. (*Febris*

miliaris acuta.) Nincsen rendes typusa. Heves lég-szomj és kékszineződés jellemzi, továbbá sercegés és tompulat nagyobb tüdőrészek fölött, néha a szemhártyában is gümők észlelhetők, a vizelet dia-zoreakciót ad: Ágybanfekvés, bőséges ihtatás, atropin és chinin az egyedüli gyógyítói.

A beteg rohamosan gyöngül, mellszorongás, költögési inger, rekedtség, olykor rázóhideg bántja. Néha vitustáncra emlékeztető rángatózások is vannak, a beteg mély érzéketlenségbe esik, tekintete fátyolozott lesz. 8—14 nap alatt halálos kimenetelű.

203. **Orbánc.** (*Erysipelas*.) A baj egy hétig lappang, azután rázóhideg és nagyfokú láz jelentkezik; a beteg többször hány, majd a bőr felduzzad, kivörösödik, feszes, fényes lesz és ez a gyulladásos duzzadás a láz tartama alatt egyre terjed. A láz néha esökken, aztán ismét fokozódik.

Arcorbáncnál a láz rázóhideggel hirtelen köszönt be s néhány óra alatt tetőpontra hág. Ez a magas láz 5—9 napig tart s azután következik be hirtelen az ugynevezett kritikus esés. Ez az esés azonban sokszor csal s ismét visszatér a magafokú láz. Az esés különben sokszor vontatottan, szakadozva megy végbe. Egyebeket lád a ragályos betegségeknel.

Veszedelmes a jeges borogatás, sokkal hamarabb enyhíti a bajt a hűsítő, enyhén hideg borogatás. Igen jók azonkívül a levezető meleg lábborogatások is. Könnyű táplálkozás, rendes székelés, nyugalom. Esetleg lázkezelés, (lásd a 199. pontnál) esetleg lázesillapító szerek és erősítőszerek is. A megtámadott helyekre 10%-os bőrkenőcs, vagy ichthyolkenőcs vagy ichthyol vizes oldata. A szemre 3%-os bőrvizes borogatások. A hálószoa s a beteg által

használt tárgyak fertőtlenítendőek. Vigyázni kell a szívre, mert az orbánc sokszor szívbajt hagy hátra. Szívgyengülés esetén forró kávé, tea, bor, cognac, pezsgő. Erősítő kúra. Viszketés ellen hűsítő borogatások. Izgató fűszerek, alkoholicák kerülendőek.

204. **Vérhas.** (*Dysenteria.*) Kólikaszerű fájdalommal kezdődik, genyes-nyákos székletetekkel, a bélnek a végbél felé való részeiben. A nyálkahártya megduzzad, vörös pontok, csíkok keletkeznek rajta, a véres nyák mintegy egészen bevonja, majd kis fekélyek támadnak, amelyek után mély üreg marad a nyálkahártyában. A vérhas veszedelmesebb formájánál nemcsak a nyálkahártya ronsolódik imigyen, hanem a megdagadt vastagbél is összehúzódik és a diphtheriára emlékeztető lepedék vonja be (cserzett bőr) amely a ronsoló toroklob mintájára átfúrja a belet és halálos gyulladást okoz belekben. A nyálkahártya egyes részei olykor el is üszkösödnek s a bélsárral együtt távoznak.

Gyümölcsöt ne adjunk a betegnek. Később adhatunk neki tejet, nyáklevest, lisztlevest, tojásos levest, sagót, darát. A kezelést hashajtókkal kezdjük (keményítő beöntések, ricinusolaj stb.). Később a hasmenést meg kell állítani. Bélkólika kezelendő. Hányásinger ellen hidegvízivás. Bélvérzés ellen hideg beöntések, összehúzószerek. Végbélgörcsök ellen opium-cocain-belladonna kúpok. Jók a meleg fürdők, meleg borogatások a hasra (só, lenmaglisztpép) vagy Priessnitz. Összeesésnél izgatószerek, erősítőfürdők (38 C fokos vízbe mustárliszt két marékka).

205. **Kolera.** Rendesen hányás-székelés (cholerin) vagy székrekedés előzi meg. A cholerin legtöbbször éjjel támad s olykor hascsikarással jelentkezik,

Az egyszerű cholerahasmenésnél a hasban olyan korgásféle érezhető, az ürülék híg, hideg, epésszinű. Több napig tart. A cholerinnél ellenben a hasmenés mellett hányás is lép föl s az ürülék lisztleveshöz, rizsléhez hasonlít. E mellett a beteg elbágyad, lábaiban húzó fájdalmat érez, szomjazik s általában kezdődnek a cholera jelei mutatkozni. Ezek: mell-szorongás, félelem, szívdobogás, folytonos hányás, gyomortáji fájdalmak, hasfájás, izomgörcsök, be-rekedés, vizelethiány és teljes elesettség.

A kolerás beteget kórházba kell szállíttatni, tehát a házi kúrának nem jut e bajnál szerepe. Egyelőre fektessék le a beteget, rakjanak a hasára meleg borogatásokat, adjanak neki meleg levest vagy teát, mást semmit. Melegítsék a lábát, adjanak neki a székélések után hűvös beöntést. Ha görcs jön a lábába, vagy izomfájdalomról panaszkodik, 40 C fokos fürdőt alkalmazzanak 3 marék mustárliszttel. Hányás ellen jégbehűtött szénsavas italok, jégdarabok szopogatása, esetleg Potio Riveri. Bélbeöntések acid. tannic. 2%-os oldatával, esetleg konyhasó-infúsiók. A természetes gyógymód szerint a beteget nedves ledörzsöléssel kell fölmelegíteni s minden áron kiizzasztani.

206. **Fültőmirigylob.** (*Mumps, parolitis tuberculosa et purulenta.*) A láz közép-szerű, szabálytalan, néha két napig, néha nyolc napig tart. A beteg ezalatt bágyadt, étvágytalan. A fültő, esetleg mind a kettő, megdagad és fejmozdításnál, rágásnál, nyelésnél fáj. Ez a daganat rendesen magától elmúlik, ritkán megy át gennyedésbe. Olykor azonban a szájra, garatra és mandulákra is áttérjed. Némelykor lázas heregyulladás, vagy mellékheregyulladás következik belőle. Ha a daganat kemény, feszes, akkor

az esetleg befelé utat törő geny a hallójáratba, gége- és légcsőbe is behatol. Hideg vagy langyos borogatás Goulard-vízzel vagy ólomvízzel. Párakötés Burow-oldattal. Fájdalomesillapítók. Folyékony táplálék. Gennyedés esetén föltárás.

207. Merevgörcs. (*Tetanus*.) A merevgörcs súlyosabb alakját már arról is meg lehet ismerni, hogy a beteg kényszer-hátfekvésben (opisthotonus) fekszik vagy a hátát domborúan (ívalakban) fel emeli és a feje hátsórésze meg a combjára támaszkodik s hátrahajlított helyzetében görcsösen megmerevedik. Ha az arcizmokat támadja meg a merevgörcs, akkor a beteg arca sajátságos módon eltorzul. A rohamok tartama különböző. Súlyosabb esetek halálos kimenetelűek. A roham közeledtét levertség, kimerültség, izgékonyosság, nyelési és beszédzavarok, tarkófájás, álmatlanság szokta jelezni. A beteg összes izmai egyszerre megmerevednek, de más hajlíthatja őket, kivált az arcizmok merevednek meg, (sardonius nevetés) sokszor a hasizmok is, a lábak és karok azonban ritkábban. A test állandóan dermedt, közben-közben görcsös rohamok jelentkeznek. Ha a baj lappangása sokáig tartott, akkor több remény van a felgyógyulásra. A test hőmérséke a görcsök alatt egyre nő, különösen a halál beállta felé.

Tetanusnál a betegnek teljes nyugalomra van szüksége. A fény és lármá bántja, tehát sötétítsék be a szobáját. Folyékony ételekkel (esetleg alulról) kell táplálni. Hosszas (1—2 órás) meleg fürdők igen jók. Villanyozás is ajánlatos. Gyomor és bélbajok, golyva, mérgezés, terhesség figyelemmel kezelendők.

208. Rostonyás-tüdőgyulladás. (*Pneumonia crouposa*.) Rázóhideggel, magas lázzal és az egyik

mellkasban föllépő szűrófájdalmakkal kezdődik. Állandó láz, melynek a 3—11. napon van a válságos esése. (A 3. napi esés után új folytonos-láz kezdődik.) A válság napokig húzódhatik. A köpet rozsdaszínű, olykor azonban fehéres-sárgás. A lélekzés gyors, néha fájdalmas, olykor deliriumok és lépduzzanat észlelhető. Üszkösödés, gümőkór, tüdőtályog, vagy sebes szívbelhártyalob is társulhat hozzá.

Könnyű, de tápláló ételek (tej, tojás, leves, tej-befőtt, húsgelee) bort is adhatunk a betegnek; kicsiny, szapora érverésnél cognac, tokaji bor, pezsgő. Mellhártya fájdalmainál hideg borogatások, fájdalomcsillapítók. Oldódási időszakban köptetők, köhögési inger ellen Priessnitz-borogatások, erősebb láznál lázcsillapítók, vízkúrák (199. pont) keringési rendszer zavarainál kardiaceumok, hirtelen összeesésnél coffein, kámfor stb., nagyfokú elkékülésnél oxigén-belégzés, tüdővízenyő veszedelme ellen érvágás (sürgős!) A többit lásd a mellhártyagyulladásnál.

209. Váltóláz. Mocsárláz. Hideglelés. (*Malaria.*)

A baj néha három hétig is lappang. A lázrohamok rázóhideggel kezdődnek, majd a hőmérsék igen magasra hág s néha 12 órán át is így marad, aztán hirtelen izzadással csökkenni kezd s néha a rendes hőfoknál is alább esik, de másnap ugyanabban az órában ujrakezdődik. Van azonban másnapos-, harmad- és negyednapos váltóláz is. A beteg lépe felduzzad ennél a bajnál s néha neuralgicus fájdalmak is jelentkeznek. A maláriát a Laveran-féle testecskék (haemosporidiumok) idézik elő, melyek a vörös vértestecskékben található kör-, félhold-, vagy csillag alakú plasmodiumok. Forralatlan vizet, szeszes italokat ne igyék a beteg.

Különleges gyógyszere a chinin, amit a roham

előtt 6 órával kell bevenni. Ha ez nem volna adható (pl. terheseknek) akkor: Rp. methyleni coerul. 0.20, pulv. nuc. mosch. 0.10. Napjában 5 port. — Idült eseteknél a vérszegénység is kezelendő.

210. Influenza. Rendesen mindjárt a baj kezdetén magasfokú láz jelentkezik, továbbá nátha, olykor köhögés, bágyadtság. A láz csakhamar csökkenni kezd, de e mellett heves fájdalmakat érez a beteg a keresztcsont táján, az ízületekben és minden tagjában, sőt olykor hurutot is kap, legtöbbször hörgőhurutot, vagy tüdőgyulladást, szívbelhártyagyulladást, vérrögzépződést, idegzsábát, elmebajstb.

Influenzánál fődolog a nyugalom és kiizzasztás, amit gőzfürdőkkel, begöngyölésekkel, izzasztószerekkel érünk el. Lázkezelést lásd a 199. pontnál. A kíséretében esetleg föllépő tüdőhurut, gyomor- és idegbaj is kezelendő. A lábbadozó betegnek igen fontos a jó levegő és erős táplálkozás.

211. Mandulalob. (*Tonsillitis seu angina follicularis.*) A garat, mandula és szájpadrás piros és duzzadt s gyakran fehér vagy szürkés lepedékkel van befedve. Ezt az orvos könnyen eltávolíthatja. Néha az állkapocs alatti mirigyek is megdagadnak. A láz borzongással kezdődik, néhány napig egyforma marad, aztán csökkenni kezd. Noha a láz magas fokot ér el, a betegség egyes tünetei nem jelentenek veszedelmet, de óvakodni kell a vesegyulladástól. Ezenkívül az elüszkösödés és a lepedékek mandulalobnál erősebb lázt és hosszabb bajt is okozhatnak s ebben az esetben a vérgyógyítás felette szükséges. *Kétes esetekben*, ha t. i. nem tudjuk, hogy mandulalobbal vagy roncsló toroklabbal van-e dolgunk,

az állhártyát és tenyészeteit górcsővön meg kell vizsgálni.

A legkezdetén chinin is elegendő. Ezenkívül toroköblítés, nyakborogatás. Folyékony ételek, nyelési fájdalmaknál jégdarabkák a szájba. Tályog, mirigyduzzanat esetleg fültárandók. A toroköblítéshez a modern orvosi tudomány ásványi szereket, (Rp. ac. salicyl. 1.0, spir vini 100.0. Vagy: Rp. Kalii chlorici 15.0, aqu. dest. 500.0.), a természetes gyógymód növényieket használ. Egyébként a lázkezelést lásd a 199. pontnál.

212. **Döghalál.** (*Pestis.*) Fejfájással, forrósággal vagy rázóhideggel kezdődik; az érverés gyors, a láz hirtelen felszökik, a beteg elerőtlenedik, elkábul, elszédül, teljes érzéketlenségbe (apathia) esik, a nyirkmirigyek megdagadnak, a nézés merev. A kelevények rendszeren már az első napon megjelennek; ha ezek elgenyednek, akkor könnyen vérmérgezést és kínos halált okoznak. Ha pedig eloszlanak, akkor a beteg kiizzad, láza elmúlik és meggyógyul.

Kezelése: izzasztás, lázkezelés.

213. **Lépfene.** (*Anthrax.*) Bacillus által való fertőzés útján jut az emberi testbe; rendszeren lépfenes állatok hújának evése vagy lépfenes hullák érintése okozza. A fertőzés helyén először egy kis vörös folt mutatkozik, vagy daganat képződik, amelyen kis hólyagokat lehet észrevenni, azután viszketés áll be, a megtámadott hely égni kezd és pokolvar kezdődik rajta, amely üszkösödésbe megy át. Láz, szédülés, hányás, elájulás szintén gyakori tünetek. Egyebeket lásd a kelevényeknél. -- Fürdők; viszketés, égés ellen hűvös borogatások, sebekre langyos fecskendezés. Nyugalom, jó táplálás, alkoholicák, kenőcsök.

214. **Takonykór.** (*Malleus.*) A lovaktól lehet megkapni fertőzés útján. Ha ez sérülés által történt, akkor 3—4 nap mulva rázóhideg tör ki és megjelenik a fertőzés helyén egy vörösesíkos, gyulladásos, orbáncféle vizenyős daganat, valamint az orrban, gégén, szemén, szájon és a bőrön borsónagyságú hólyagok képződnek, amelyek esetleg a gyomorra, belekre és tüdőre is áttérjednek sőt el is üszkösödhetnek. Izomfájdalmak és láz lépnek föl s néha az orrból véres váladék folyik, a tüdőből pedig genyes tömegek köpetnek ki. A beteg leverte, bágyadt, összeesik, szomj gyötri, érverése gyors és feszült. Ha belégzés útján történt a fertőzés, akkor a baj hónapokig lappanghat. Fontos a mielőbbi orvosi kezelés, illetőleg a méreg kiszívása, kiétetése.

215. **Víziszony, veszettség.** (*Hydrophobia, lyssa.*) A lappangás időszaka rendszeren 6—12 hét, de néha hét hónap is. A harapott seb laza, szivacszerű, csunya, bizonytalan színű lesz, éget, viszket és eves folyadékot bocsát ki; esetleg be is gyógyul, de elfekélyesedik, elüszkösödik, szétsugárzó fájdalmakat okoz különösen a nyaka és a tarkója fáj a betegnek, amihez nyelési és lélekzési nehézségek, kimerültség, izgékonyosság, félelem, szívdobogás, fázás, szédülés, göresök, álmatlanság járul. A beteg szeme zavaros lesz, a szájából fehér, sűrű nyál folyik; az esetleg behegedt seb fölfakad. A roham nyelögörcssel kezdődik, amely folyadékfölvételnél tetemesen fokozódik s ebből ered a betegnek az ivástól való iszonyodása. Majd a légzőizmokban támadnak görcsök, amik a beteget megörlítik. A halál 3—4 nap mulva beáll.

A sebet tüstént ki kell 1 ezrelékes sublimátol-

dattal mosni, a környéket erősen kinyomkodni, hogy elég vér jöjjön ki a sebből, azután borogatást kell rátenni, a beteget pedig kiizzasztani. Ha kiizzadt, meg van mentve. A beteget legjobb esőndes, sötét szobába fektetni. Az izzasztás akkor is használ, ha a baj már kitört. De mindazáltal biztosabb a kivágás, kiégetés és Pasteur-kezelés. Egyébként narkotikumok, tápesőrék.

216. **Száj- és körömfájás.** (*Aphtha.*) A beteg kezdetől fogva szájbeli szárazságot, égést tapasztal; 8—10 napi lappangás után magas láz lép föl, s néhány nap múlva megjelennek az apró hólyagok a szájpadon, foghúson s az ajkak bensején, olykor a száj és orr körül is. A bántalmazott helyek megduzzadnak, a nyál folyik, a nyelés megnehezül, étvágytalanság, hasmenés lép föl, az ujjkörömök berepednek, az ujj végpercei meggyulladnak s ezeken is hólyagesák jelennek meg.

Összehúzószerekkel való fürösztés ajánlatos. A pokolkövel való kezelés gyorsabb, de igen fájdalmas. Később bőrkenőcs használható.

Sebek, bőrbajok, daganatok.

217. **Sebek kezelése.** Mindenféle sebre legcélszerűbb a hidegvizes borogatás, amelyet a halhatatlan Priessnitz Vince alkalmazott első ízben. Még jobb, ha a sérült tagot friss hideg vízben lehet tartani. Az állatok is így gyógyítják sérüléseiket az erdei patakknál, forrásoknál. Nagyobb sebeknél természetesen a vérzés elállítása a fődolog. (Lásd a köv. pontot.) A jég használata veszedelmes következményekkel jár. Friss sebeket jó arnica főzetével kimosni.

Salvie, aloë, plantago főete is ajánlatos. Gennyedt sebekre equisetum, aloë, plantago főzete. Régi, esetleg bűzhödtt sebeket legbiztosabban a napsugárral való süttetés gyógyít. Amellett azonban vérjavítószereket is kell szedni.

Zúzott, szúrt, szakított sebeket jódtincturával, vagy 1 ezrelékes sublimátoldattal vagy 1—3% os hydrogen. hyperoxidatummal stb. fertőtlenítünk. azután steril száraz kötést, lobosodás esetében pára-kötést teszünk rá. Lőtt sebeknek bemeneti helyét szintén fertőtlenítjük, esetleg tamponáljuk.

218. Vérzés csillapítása. A belső vérzésnek jele rendesen a sápadtság, elesettség. Előfordulhat a belső vérzés a tüdőben, gyomorban, méhben, bélrendszerben. (Lásd ezen pontokat is.) A belső vérzéseket összehúzó szerekkel és hideg borogatásokkal csillapítjuk. — Érszakadásnál, ha ütőérből ömlik a vér (amit az erős felszökkenés és nyomás árul el) lekötjük az eret, esetleg bedugjuk, míg az orvos érkezik; vívőeret egyszerűen jó sokáig lenyomunk. — Gyurmabeli vérzést szintén összenyomással csillapítunk. — A vérző végtagot magasra kell emelni és a vérzőedényt összenyomni.

219. Tályog. (Abscessus.) A tályog zárt gennydaganat, rendesen meleg, vöröses duzzanat, mely olykor lázzal jár. Van azonban hideg, idült tályog is, amely rendesen rosszvérű, vagy sínylődő embereknel fordul elő. A tályog gyakran eves, maró gennyet tartalmaz.

A heveny tályogot legjobb meleg borogatásokkal, írósvajjal, fagyantával, lenmaglisztpeppel s egyéb lágyítókenőcsökkel kezelni, hogy megpuhuljon, felpattanjon; máskülönben föl kell vágni. Erő-

sebb lobosodásnál pára kötés, körülírt bőralatti tályognál a genynek kiszívása szükséges.

Ha a tályog megnyílt vagy föl vágatott, akkor langyos vízzel ki kell mosni, a genyet borogatásokkal kiszívni s a sebbe gézt nyomkodni, hogy a teljes kitisztulás előtt össze ne ragadjon.

Hideg idült tályogoknál az alapbántalomnak (csigolyagyulladás, csípőgyulladás,) kezelése, esetleg befecskendezés, fölmetszés szükséges. Minden esetben erősítő és vérjavítószereket is adjunk be.

220. Pokolvar. (*Karbunkulus.*) Nevezik lépfenefakadéknak és üszkös genydaganatnak is. Kis vörös csomócskákból fejlődik sokszor gyermekfej nagyságú lila daganattá, mely kemény, fájdalmas, tele van gennyel s egyszerre több lyukkal fakad ki. Ekkor igen óvakodni kell a vérmérgezéstől.

Fűszerek, izgató italok kerülendők. Könnyű, tápláló koszt. Vízkúrák. Tömörített napsugarakkal, ultraviolet sugarakkal való kezelés. Borogatás gyógynövények főzetével. Vértisztítók. Egyebeket lásd a lépfénénél. Cukor baj, vesegyulladás szintén kezelendő.

221. Kelevény. (*Furunkulus.*) Ez a baj egyébiránt sejtszövet-, hajtüsző- és faggyumirigylob, amely a combon, faron, oldalon és nyakon szokott előfordulni. Vörös, heves daganat, olykor nagy fájdalommal. A szövetrészek átgenyedése után a tönkrement tüsző kiesik.

A fejlődés stádiumában meleg borogatások, pára kötés. Kiszívás, makacsabb bajnál feltárás. Cukor baj, lues, epilepsia különösen kezelendő.

222. Fekély. (*Ulcus.*) A belső kezelés (vérjavítószerekkel) a legtöbb esetben szép eredménnyel jár. A napsugarak minden fekélyre a legjobb hatással

vannak !A jóindulatú fekély a gennyedés megszűnte után beheged (vagyis a feneke és szélei bezáródnak s új bőrrel vonódnak be) a rosszindulatú ellenben tovább terjed és megtámadja az izmot. *Sérülési fekélynél* antisepticus kezelés kell; ha a sarjadzás tiszta, kenőcsöket alkalmazunk. *Gümös fekélyeknél* erősítőkúra. *Ércsomós lábszárfekélynél* ágynyugalom, párakötés. Gyógyulás után a lábat pólyázni kell (ideál-pólya, fűző-harisnya, de nem gummiból!) Luetikus fekélynél a lues kezelendő.

223. **Égett sebek.** (*Combustio.*) A megégett tagott tegyük előbb langyos, azután hideg vízbe s tartsuk ebben akár egy félnapig is. Kiterjedt égésnél itassunk a beteggel sok vizet, teát, vizesbort, ültessük vízbe s frissítsük folytonosan a fürdővizét, adjunk neki konyhasós beöntést. Összeesésnél adjunk neki bort, konyakot, pezsgőt. Kisebb (I. és II. foku) égésnél bőrvaselines vagy bőrlanolinós kötés, esetleg hígított Burow-oldattal való borogatás elegendő, nagyobbfokú égésnél azonban szakavatott egyénre kell a dolgot bízni.

224. **Fagyás.** (*Congelatio.*) Vörös vagy lilás daganatok és hólyagok mutatják az elfagyást, amelyek sokszor fájnak. A megtámadott hely s ennek környéke savós folyadékkal van telítve, olykor gennyes, sőt üszkösödésbe is megy. A fagydagاناتokon a bőr pirosas, megvastagodott, olykor forró, viszket és fáj, kivált a hidegek közeledtekor. A megfagyottat előbb hóval, azután hideg vízzel kell dörzsölni, esetleg hideg fürdőbe tenni s ennek vizét 16 C°-ról 2—3 óra alatt 30°-ra. fölmelegíteni. A szoba is először hideg legyen, azután melegítsük föl fokankint. A kezelést eleinte hűvös, azután fokozatosan melegítendő szobában kell végrehajtani. Szükség esetén

mesterséges lélekzés, kámfor-injectio, szívgyöngülésnél alkohol, kávé, tea, leves. Heveny tag-elfagyások ellen Burow-oldattal való borogatás, vagy kenőcsös kötés. A megfagyott tagokat jóval a hidegek közeledte előtt kezeljük faggyufélékkel. Hordjunk meleg, bőrkeztyűt és cipőt, használjunk erősítőkúrát. A fagyott tagra jók a meleg fürdők, hőlégfürdők, ecsetelés, kenőcsök.

225. Rándulás, marjulás. (*Distorsio*.) Ez alatt az ízület csontvégeinek rövid időre való erőszakos eltávolítását értjük, ami az összetartó szalagok megmozgítását, néha elszakadását is okozza s heves fájdalommal és vérömléssel jár.

Nyugalom, a megrándult tag rögzítése, esetleg pólya, vagy gipszkötés, gyulladásnál hideg borogatás, később melegfürdők, óvatos kengetés. Használják.

226. Ficamodás. (*Luxatio*.) Ez abban különbözik a rándulástól, hogy az erőszakos behatás folytán vagy születési hibából egymástól eltolódott csontrészek távol is maradnak rendes helyüktől s az ízület csontjai vagy egyáltalán nem, vagy pedig csak részben érintik egymást. A heveny ficamodás gyulladásos daganatot okoz és az illető tag mozgatása fájdalommal jár.

A kificamodott tagot mielőbb helyre kell tétetni s addig is hideg borogatásokkal kezelni. Az időült ficamodás kezelése egyike a legnehezebb sebészeti feladatoknak.

227. Golyva. (*Struma*.) A puha, sima golyva, mely a gége alatt, a nyak közepén fejlődik, Basedow-kórra mutat. (Lásd a 116. pontot.) A golyva különben pajzsmirigy duzzanata. (A pajzsmirigy a gége alatt van.) A golyva a véredényekből való ki-

izzadás, illetőleg a pajzsmirigy túltengése folytán lassankint, éveken keresztül fejlődik s később megkeményedik és légzési, meg nyelési nehézségeket okozhat. — Belgyógyászati kezelés, borogatások. Műtét ritkán eredményes.

228. **Habarcok.** (*Polypok.*) A rostdaganathoz hasonló álképletek, melyek a kötőszövet vagy nyálkahártya elfajulása folytán az orrban, gégében, fülekben, végbélben stb. keletkeznek és tovább sarjadzván, lelógnak vagy felállnak s az illető üreget eltorlaszolják. — Idült bajnál műtéti beavatkozás szükséges. Ha még nincs a baj elhanyagolva, vízkúrákkal stb. is kezelhető.

229. **Ujképlet.** (*Neoplasma.*) Külső és belső elfajulások, amelyek közé a rákos tüsződaganatokat, gümőket és habarcokat is szokás sorozni. — A kezelése olyan, mint a habarcoké.

230. **Daganatok.** (*Tumores.*) A daganat vértorlódás folytán keletkezik; a vértorlódás és az esetleg hozzájáruló lobosodás megtámadják a környéket s a vérsavó átszivárog az edényfalakon, beszívódik a szövetekbe és kitérítjük őket. — Gyulladásos daganatokra hideg borogatást, idült hideg daganatokra meleg borogatást rakunk. Ne feledkezzünk meg az alapbántalmakról (csúsz, köszvény stb.)

231. **Tüsződaganat vagy tömlődaganat.** (*Tumor kysticus.*) Ha egy mirigy kivezető nyílása eldugul, a mirigy által a bőr felduzzad. A kezelése nagyjából megegyez a hideg tályogéval.

232. **Rostos daganat.** (*Fibroma.*) Rendszerint lágy, ritkábban kemény daganatok, melyek vagy egyesével, vagy csoportosan terjednek el. Tulajdonképen a kötőszövet ujképletei, melyek gyakran sárgás, fehérvyeszerű izzadmánnyal vannak tele. Oly-

kor nyelüknél fogva lógnak, máskor meg odatapadnak a testszövethez. Nagyságuk a borsószemtől a gyermekfejig terjedhet. A laza rostdaganatok többnyire közvetlenül a bőr alatt fekszenek (anyajegyek), a kemények pedig a bőrben fájdalom nélkül eltávolítható csomókat képeznek. — Olykor vízkúra használ, máskor sebészi kiirtás szükséges. (Lásd a 136. pontot is.)

233. **Dagadt lábak.** Vese-, máj- és szívbetegségnél, vörhenynél, terhességnél fordul elő. Az alapbetegség kezelésére rendszeren elmúlnak.

234. **Sérv.** (*Hernia.*) Túlságos erőltetés folytán az egyik bél vagy alhasi szerv a helyéből kilép, kiüremkedik és daganatot okoz, amelynek belseje maga a sérv. A kilépés nyílása a sérvkapu; ha a sérvtest annyira megvastagodott, hogy ezen a kapun már nem lehet átmozdítani, visszatolni, akkor kizártnak (*hernia incarcerata*) nevezzük. A sérvet az által lehet megkülönböztetni más daganattól, hogy köhögéskor, nevetéskor nagyobbodik, hátfekvésnél csökken s esetleg ujjal visszatolható. A kizárt sérv fájdalmas és bélelzáródást okozhat. Visszahelyezés, vízkúrák, esetleg műtét.

235. **Sipoly.** (*Fistula.*) Ez egy fekélyből származott csatorna, mely a bőrfelületről egy mélyebben fekvő gyulladásfészekig ér vagy két testüreget köt össze. Ezen a hamis úton az illető testüregben kiválasztott kóros, genyes termék egyre áramlik, szivárog s ez a gyógyulást megakasztja. Vízkúrák, esetleg műtét.

236. **Nyálkatömlőgyulladás.** (*Bursitis.*) Savós vagy vérrostos alaknál: nyugalom és hideg borogatás, lobellenes szerek. Kankós alaknál: rögzítés, borogatás. Heveny genyes alaknál: feltárás, nyílt ke-

zelés vagy kiírtás, mint a tályognál. Idült savós vagy vérrostos alaknál: meleg fürdők, kenegetés vagy kiírtás. Idült gümőkóros alaknál: beszűrés és 10% jodoform-glycerines befecskendezés. Bujakóros alaknál: a bujakórellenes kezelés.

237. Gümős csipőizületgyulladás. (*Coxitis tuberculosa*.) Friss levegő, napfürdők, erősítő, vérjavító kúra. Összehúzódásoknál szakszerű kötés. Tályog feltárandó. Szükség esetén izületkimetszés.

238. Csonthártyagyulladás. (*Periostitis*.) Heveny esetenél lobellenes eljárás, hideg borogatás, nyugalom, piócák, később fölmelegedő nedves borogatás; genyes gyulladásnál föltárás. Syphilises idült alaknál ez kezelendő. Gümőkóros idült alaknál erősítőkúra, 1 ezrelékes sublimátos párákötések, szappanos vagy bázna-sósfürdők. Egyebeket lásd a gerincevelőgyulladásnál. Tályogra nézve lásd a 219. pontot.

239. Sömör. (*Eczema*.) Belsőleg: vérjavítószerek. Külsőleg: napsugárkúra. *A vörösödő-szakban* minden dörzsölés, nyomás, hőség távoltartandó s a bőrt keményítőporral kell behinteni.

Ha a sömört vastag pörkök borítják, akkor előbb puhítókenőcsöt használunk, azután száraz vattával letöröljük és, hacsak nem nagyon nedvedzik, fertőtlenítő kenőccsel kenjük be, míg csak be nem hámosodik.

Ha a bőr behámosodott és az élénk pír eltűnt, akkor reducáló anyagokat alkalmazunk.

Koppasztósömörnél (*herpes tonsurans*) röntgennel vagy ultraviolet-sugarakkal való kezelés.

Pikkelyes sömörnél (*psoriasis vulgaris*) először a megtámadott helyet vaselinnal vagy egyéb zsíradékkal vastagon bekenjük, majd néhány óra

mulva langyos fürdőben szappannal erősen ledörzsöljük, azután kenőcsök. Belsőleg vérjavító, erősítő szerek.

240. **Ótvar.** (*Ekzema tyloiticum.*) Tapasz. Macacsabb esetekben zöld szappannal való kötözés.

241. **Bőrfarkas.** (*Lupus.*) Rágósömör, nyírósömör néven is ismeretes. Apró, vörös-barna foltokkal kezdődik, melyek lencsenagyságig fejlődven, összeforrnak. Nagy úr szokott utánuk támadni, mely az arcot elékteleníti, a fület, orrot megcsontkítja. Mindenik esetről vérjavítókúra és ultraviolet-sugarakkal való kezelés alkalmazandó. — Pirosuló farkasnál (*lupus erythematodes*) szappanos mosások.

242. **Bőrvörösség.** (*Erythema, polyglubia, polyzithemia, Vaquezkór.*) Tulajdonképen vérbetegség, mely vérelvonással (érvágás), a fehérjetáplálék (húsfélék) megvonásával, hashajtókkal, Röntgenezéssel, ultraviolet-sugarakkal való kezeléssel gyógyíttatik. Néha túlságos lépduzzanattal, lépfájdalmakkal, szédüléssel, fejfájással jár. A csontvelőt nagyon igénybeveszi, néha gutaütést is okoz. A bajokát még nem tudják. Legfőbb ismertető jele az arcnak erős pirossága. Levezetésül forró lábborogatások, beöntések, hashajtók, vértisztítók, érvágás. Húsevés ártalmas. — Csomós bőrvörösségnél esetleg lázeszűllapítók is. Visketés ellen: 247. pont.

243. **Szájüszök.** (*Noma.*) Antisepsies kötés. Az üszkök kiirtandók. Erősítőkúra. Szájöblítés.

244. **Bőrüszkösödés.** (*Gangraena cutis.*) Meleg borogatások, langyos fürdők, kötözés. Bő és bűzös váladéknál mosogatás.

245. **Felhólyagzás, genybúb.** (*Ekthyma vulgar.*) A pörk eltávolítandó, s azután kenőcs és tapasz.

246. **Bőrhólyagosodás.** (*Pemphigus.*) Erősítő-

kúra. Behintés. Bekenés. Viszketés ellen 247. pont. Nagyobb lehamlásoknál állandó fürdő eserháj főzetével.

Genyhólyag. (Pustula maligna.) Bórkenőcs külsőleg. Vizenyős duzzanatoknál a kezelés a lépfe-nééhez hasonló.

247. **Viszketések.** (*Pruritus.*) Cukor baj, vese-baj, gyomor- és bélzavarok, májbajok, aranyér első-sorban kezelendő. Külsőleg: ecsetelések, paszták, kenőcsök stb.

248. **Kosz.** (*Favus.*) Röntgennel vagy ultraviolet-sugarakkal való kezelés, azután szappanmosások.

Faggyár. (Seborrhoea.) Erős szappanos meleg lemosások.

249. **Rüh.** (*Scabies.*) A bőrön apró varak, csomocskák, hólyagocskák kezdődnek, melyeknek teteje kifehéredik. A rühátka okozza ezeket, amely beveszi magát a felbőrbe s oda rakja tojásait. Nagyító üveggel az állat is könnyen megglelhető, amelynek járatát (t. i. a felbőr alatt vájt csatornát) is meg lehet ismerni. Igen erős viszketést okoz, de kaparás által csak növekszik a baj.

Vízkúra; borogatás gyógynövények főzetével. Kenőcsök, perubalzsam. Vértisztítók.

250. **Pörsenés, bőratka, szemölcs.** (*Akne, verruca.*) Vízkúrák, szappanos lemosások, vérjavítók, gyomorjavítók, friss levegő. Külsőleg kenőcsök.

251. **Rezesorr.** (*Akne rosacea.*) Gyomor- bélbántalom, nemibajok, orrbajok kezelendők. Kenőcsök.

252. **Májfolt, szeplő.** (*Chloasma, ephelides.*) Hámlasztó kenőcsök.

253. **Színes bőrkorpázás.** (*Pityriasis versicolor.*) Kenőcsök.

254. **Kopaszság.** (*Alopecia.*) **Hajhullás.** (*Effluvium capillorum.*) Rendes életmód, mértékletes táp-

lálkozás, tisztaság, szappanos fejmosások, izgató italok kerülése, hajadonfóttjárás, nap- és légfürdők, ultra-violet sugarak, fejmassage, erősítőkúra. Vértelenség, lues, fejfájás, gyomor- és bélbajok kezelendők. Külsőleg kenőcsök.

255. **Fejtetű.** (*Pediculi capitis.*) Olajok, kenőcsök.

256. **Lapostetű.** (*Pediculi pubis.*) Kenőcsök.

257. **Lábizzadás.** Mezitlábjárás. Hideg lemosások. Szappanozás. Éjjelre nedves harisnya. Gyapjuharisnya, bélelt vagy gummicipő nem ajánlatos. A lábvízbe önthetünk equisetum, tölgyfakéregre, tormentilla forrázatát is. Kenőcsök

258. **Tyúkszem.** (*Clavus.*) Ne hordjunk szűk cipőt. Lábgőzölés, meleg szappanos lábfürdők, zabszalmafürdők. Lobosodásnál nyugalom és borogatás.

259. **Körömméreg.** (*Panaritium, helyesebben: paronychia.*) Ez a baj egy ujjpercnek gyulladásából áll, ami esetleg a csontig behat, az egész ujjat fájdalommal tölti el és néha több ujjat is megtámad, kivált mérgezés eseteiben. — Gőzölések, lágyító kenőcsök (lásd tályognál), párakötések.

260. **Bőrszárazság.** (*Xeroderma pigmentosum.*) Kenőccsel való bekenés. Rákos bőrdanatokat sebészi uton kell eltávolítani.

Fülbajok.

261. **Fülgulladás.** (*Otitis.*) A külső fülgulladásnál a fülkagyló megdagad, kivörösödik; néha az egész környéket eltölti a heves, fúró, kopogó fájdalom, a hallójárat kiszárad, a hallásban zavarok állnak be s olykor láz is lép föl. Nagyon könnyen elge-

nyesedik. Ha a kelevény megnyílik, akkor a gyulladás néhány nap alatt elmúlik.

A középfüllob és belsőfüllob nagyfokú nehéz hallással (sipolás, zugás) nyomás és feszülés érzésével és heves fájdalmakkal jár. A nyákhártya megvastagodik s a szétfolyó geny úgy felgyülemlik, hogy a dobhártyát is átfúrhatja, sőt, ha elhanyagolják, az agyra is áterjed és halált okoz. Nehéz nyelés, manduladaganat, láz és önkivület is gyakran előfordul.

A fülgyulaldásra mindenekelőtt párakötést, gőzborogatást alkalmazunk. Kezelendő azonkívül az esetleg támadó kelevény is. A fülfecskendezést vigyázattal eszközöljük. Szakgatásoknál fülpárolás. Hevesebb gyulladásnál levezetésül lábfürdő, lábborogatás, beöntések, hashajtók. Nyakkengetés. Fájdalmak ellen hideg borogatás.

Több összefolyó furunkulus elterjedt külső fülgyulladást okoz, amit lobellenes eljárással (hideg borogatás vagy párakötés alumen aceticummal) idült esetekben összehúzó szerekkel kezelünk.

A fülgenyesedésnél rendszeren szakszerű orvosi beavatkozás szükséges. Megjegyzendő azonban, hogy a fültőre rakott piócák sok pancsolást fölöslegessé tesznek. (Probatum est!)

Csontszú, csontvelőgyulladás, gümőkór, agyi gyöngydagánat mint alapbántalmak kezelendők.

262. **Fülsírgyülemelés.** (*Accumulatio ceruminis.*) A fecskendezést végezzük fülcseppekkel.

263. **Fülfagyás.** (*Congelatio auriculae.*) Vörösséggel járó fagyásnál: dörzsölés hóval, hideg borogatás ólomvízzel. Savós vagy vérömleny fagyásnál sebészi beavatkozás szükséges. Idült fagyásnál dörzsölés forrásvízzel és ólomkenőcs.

264. **Fülsömör.** (*Eczema auriculae.*) Idült sömöröknél a pörköket eltávolítjuk vaselinba vagy olajba mártott vattával, azután bekenjük 10%-os bórkenőccsel vagy zinc-xeroformpastával.

Pikkelyesedő ekzemánál hámlasztunk hetenkint egyszer.

265. **Fülszűgés.** Vértódulás, idegzsába, csúzos bántalmak, fülgyulladás vagy fülbedugulás, fülszífelhalmozódás, vértelenség, idegesség, dobhártya- vagy orrgaratbaj okozata. Az alapbaj kezelendő; azonkívül nyakkenetetés, lábfürdők, beöntések, rendes alvás, izgalmak kerülése, langyos fülfecskendezés. A fülszírt langyos mandulaolajjal lehet feloldani, amit egész éjjelre a fülben lehet hagyni, a fület jól bedugaszolván. Erősítő kúra.

266. **Meiner-féle betegség.** Gutaütésszerűen beálló szédülés, hányás vagy hányásinger, nagyfokú fülszűgés vagy teljes sükettség jellemzi. Oka ismeretlen.

Nyugalom, hideg borogatások, forró lábfürdők, hashajtók, érvágás, piócák, köpölyözés a fül mögött, vérjavítókúra, lázcsillapítók.

267. **Dobhártyalob.** (*Myringitis.*) Rendkívül heves szakgatások, kisugárzó fájdalmak, tompa nyomás a fülben, zűgés, hallási nehézségek, álmatlanság, láz, vizes, genyes fülfolyás. Ha elhanyagolják, átfurja a dobhártyát és süketséget okoz. Kezelése ugyanolyan, mint a külső fülgyulladásé.

Dobhártyagyulladásnál kifecskendezés összehúzó szerek. Borogatások. Ha a dobhártya ép, akkor gyógyítható. Esetleg sebészileg is. Fájdalmak ellen becseppentés. Idült eseteknél kifecskendezés. Ha a dobhártya ép, összehúzószerek alkalmazandók.

268. **Fülszába.** (*Otalgia.*) Csúzos vagy köszvé-

hülésből is. A fejverőér vérzése a háromágú ideg zsábája, garat- és gégebajok szintén okozhatják. Az alapbántalom gyógyításával megszüntethető. Langyos fülfeeskendezés, borogatás, gőzfürdő, begöngyölések. Gargarizálás.

269. **Fülvérdaganat.** (*Othaematoma.*) Feszés, hullámozó, körülírt vértódulás a fülkagyló alatt. Az alapbántalom (sérülés, elmebaj) kezelendő. Massage. Lábfürdők. Beöntések. Langyos borogatások. Kisebbfoku bajnál nyomókötés, nagyobbfokunál sebészi beszúrás kell.

270. **Fülkürtgyulladás.** (*Salpingitis catarrhalis.*) Heveny esetről az orrgarat nyálkahártyájának duzzadása is ráterjed a fülkürt nyálkahártyájára. Enyhe esetekben elég az orrfúvás mellőzése, közepes eseteknél az orrgaratot összehúzó szerekkel ecseteljük. Makacsabb esetekben levegőbefúvás. — Idült esteknél a túltengések, a garatmandula burjánzása sebészi uton eltávolítandó, rendszeres befúvások alkalmazandók és összehúzó szereket kell a tubába fecskendezni.

271. **Fülvérzés.** Előállhat: a) Sérülés folytán (arculütés) b) koponya-alapi törésnél; c) habarcok és sarjadzás érintéséből; d) heves gyulladásnál a vérömleny hólyag megrepedéséből; e) piszkálás folytán; f) belső fejverőér vérzéséből; g) a dobüreg fenekén levő csontnak baja folytán. A dobhártyából, habarcokból, kisebb sérülésekből eredő vérzések maguktól elmúlnak, elegendő a fület vattával bedugni. A fejverőér vérzése azonban igen komoly kiemelésű.

Öngyógyítás.

Szembajok.

272. **Szembetegségek általában.** Csak a házilag kezelhetőket említjük fel, mert a kényesebb szembajok gyógyítása nagy szakavatottságot igényel.

Rokonszenvi (sympathicus) szembaj. Ez előáll az egészséges szemnél akkor, ha a másik szem valamely bántalom folytán szenved.

Szemizombénulásnál az alapbántalom (lues, középponti idegrendszer bántalmai) kezelendők.

Kancsalítás (strabismus) a gyermekeknél úgy is gyógyítható, hogy a szemeket felváltva naponta egy-egy órára bekötjük. Későbbi korban különleges szemüveg viselése segíthet. Azután pedig műtét (a megrövidült szemizom átvágása).

A szaruhártya (cornea) gyulladásaihoz társuló fekélyeknél elsősorban az alapbántalmat kell szakorvosilag megállapítani és kezelni.

273. **Szemgyulladás, szemhurut. (Ophthalmia.)** Enyhe viszketéssel kezdődik, majd melegséget, szárazságot érez a beteg a szemzúgban, mintha valami a szemébe esett volna. A szemhéjak vörösek, dagadtak, reggelre beragadnak, könnyfolyás és nyákfolyás észlelhető, a beteg szem igen érzékeny a fény iránt, a szemgolyó vörös, nyomás és égés érzetéről panaszkodik a beteg.

Idült eseteknél a könny és nyákfolyás megszűnik, de a gyulladás tovább tart, a szem homályos, a szemhéjak nyákhártyái sárgásak lesznek. Kezelésül általánosan szólva, szemfüröszítés, szemborogatás ajánlatos.

Gyulladásos szembajoknál a szemet kimélni

kell az erősebb fényhatásoktól. Rendesen elegendő erre a sötétszürke szemüveg, de olykor szükséges a homlokernyő viselése is, sőt néha megkívántatik a félig elsötétített, egyenletes világítású szoba is. Természetes, hogy ilyenkor irni, olvasni, dohányozni, szeszes italt élvezni nem szabad. Könnyű székelésről gondoskodni kell. A lábakra és tarkóra borogatások vagy lábfürdők.

274. **Szemgennyedzés.** (*Blenorrhoea.*) A szemhéjak rövidesen megduzzadnak, gyulladásba jönnek s mintha hegyes szemcsékkel lennének behintve; forróság, láz, nagy nyálka- és geny kiválasztás, majd pedig szaruhártyahomályosodás, sőt elfekélyesedés is következhetik. Az egészséges szemre hermeticus kötés. A beteg szemre borogatások. Gyakori szemfüröztetés. Az egészséges szemre légmentes kötés, az infiltratio szakában naponta többször hideg borogatás, a gennyedés szakában gyakori kimosás. Bonyolultabb esetben orvosi kezelés!

275. **Hályogok.** (*Glaucomata.*) A hályogos szembogár színe szerint megkülönböztetünk fekete, zöld és szürke hályogot. A kifejlődött fekete hályog gyógyíthatatlan. A zöld és szürke hályog csak sebészi uton gyógyítható. A zöld hályog gyakran az ép szemet is megtámadja. A szürke hályognál a látóképesség rendesen lassan enyészik el s gyakran a szem el is sorvad.

Az orvosi kezelés a szembogár szűkítésével kezdődik. Ha erre a tünetek megszűnnek, akkor a műtét még nem szükséges. Ez áll különösen az úgynevezett egyszerű és ifjúkori zöldhályogra nézve.

276. **Gyöngelátás.** (*Amblyopia.*) Hysteria, idegbaj, agyvelőbajok, nemi kihágások következménye.

Az úgynevezett szürkületi vakságot vízkúrákkal is lehet kezelni. Egyébiránt idegerősítő eljárások ajánlatosak.

277. Kötőhártyagyulladás. (*Conjunctivitis catarrhalis.*) Langyos borogatás. Szemhéjak összeragadása ellen este bekenés bórvaselinnal. — Idült esetknél védőüveg; összehúzószerek becseppentése. — Tavaszkor föllépő bajoknál zöldessárga üveg.

278. A szemhéjak (*orbitae*) **betegségei.** A vize nyó helybeli okokból származik. Sömöröknél a pörköket áztatjuk le, azután bórvaselinnel kenjük be.

279. Árpa. (*Hordeolum.*) Meleg borogatás 2—3-szor napjában bórsavoldattal vagy kamillateával. Ha megnyílik (vagy felszúrjuk) a borogatás folytatandó

280. A „rokonszenvi“ vagy együttérző ideg (*nervus sympathicus*) **betegségei.** Ezt az ideget azért nem tárgyaltuk az idegbajoknál, mert egyéb tevékenységének bebizonyítása csak föltevéseken alapul (noha a test vasomotorainak többségét tartalmazza), de legbiztosabban azok a kórképek vannak megállapítva, amelyek a nyaki sympathicus izgatásakor vagy bénulásakor (sérülések, daganatok, gyulladások stb. által) keletkeznek. A nyaki sympathicus bénulása a szembogárnak és szemrésnek szűkülését, a bulbus visszahúzódását, izgatása pedig a szembogár és a bulbus kidülledését idézi elő. Ezenkívül észlelhető még ugyanazon arcfél pirossága és forrósága, a nervus sympathicus izgatásánál pedig halványsága és hidegsége

A gyógykezelést illetőleg lásd az idegbajokról szóló fejezetet.

A női betegségek.

281. **Általános tudnivalók.** A szeszes italok, a sok dohányzás, valamint a kávé, tea, édességek, sütemények, húsfélék, húspástétomok és egyéb inyene ételek túlságos élvezése még minden nőnek kárára vált. Szintúgy ártalmas a forró étel, a sok ülés, az izgató olvasmányok. A fűzőviselés teszi beteggé nőink 75%-át; ettől származnak a méh-, gyomor- és májbajok. A naponkinti rendes, könnyű székelésre nagy gondot kell fordítani. Szintúgy igen ajánlatos a gyakori hüvelyöblítés, amihez legcélszerűbb langyos vizet használni. Kedélybajok ellen legjobb gyógymód a tisztességes szórakozás, de nem a léha, frivol társaságok, ahol arcperitő vicekkel izgatják az idegeket. Idegbajok ellen a legfőbb orvosság a nyugalom és csend. Távol a „kulturemberek“ zülléseitől. A fizikai eszközök közül legfőlebb a fürdők ajánlhatók, hideg vagy langyos vízzel, kinek-kinek a vérmérséklete szerint. Rendesen jót tesz 5—20 per-
cig tartó 22—25° C. ülőfürdő, a hüvelynek és méhnek fecskendővel való öblítésével; továbbá 22—25° C. teljes ledörzsölés vagy egy 30—32° C. fürdő. Ezt a hideg időszakban elegendő másnaponként végezni. Kneipp hetenkint 3 hideg ülőfürdőt ajánl 1—2 per-
cig, továbbá fölkelés előtt teljes lemosást minden nap. — A ruházat ne legyen vastag, mert ez a bőr kipárolgását gátolja. A mezitlábjárás is nagyon erősíti a testet. A nyakat nyáron jó szabadon hagyni s a nappal süttetni, mert ezzel megedződik a hülések ellen.

282. **A szeméremtest viszketése.** (*Pruritus-vulvae.*) Cukorbetegesknél szokott előfordulni, amikor

is a bajt vizeletvizsgálat útján kell megállapítani. Okozhatja azonban a belsőbb nemi szerveknek váladékánál, bomlása is, azonkívül előfordúl még heveny gyulladásnál, bőrtúltengésnél, edénytágulatnál, valamint önfertőzés következményeként.

A viszketésnél a méh kifolyásait kell gyógyítani, fecskendezést alkalmazni, az esetleges gyulladást kezelni. A túltengett részeket sebészi úton keli eltávolítani. A viszketést 3%-os carbol-oldattal való mosás, olykor egyszerű hideg lemosás is csökkenti. Jó a 20%-os zincum-oxdatum-mal való bekenés is.

283. Szeméremtest-gyulladás. (*Vulvitis.*) Ez gyakran sérülés (pl. közösülésnél történt berepedés) következménye, de előfordúlhat tisztátalanság folytán is (pl. havivérzés után), de leggyakrabban a kankó idézi elő.

A szeméremtest megduzzad, kipirosodik, viszket, fáj, a beteg járni sem tud, a váladék bőséges, a vizelés fájdalmas.

Főgondot a tisztántartásra fordítsuk. A beteg vegyen langyos vagy hideg ülőfürdőket, rakjon a fájós helyre borogatásokat, esetleg 2%-os karbololdattal, vagy ólomvízzel, mossa le szappanos vízzel, 3%-os bóroldattal, azután 50%-os alkohollal. Néha jó a bőrkenőcs és carbololaj is, de ezek néha marnak. Éjjelre tegyen a szeméremtestbe vattát, nappal pedig használjon hintőport. A kankó, rák, sipoly külön kezelést igényel.

283a. Fekély. (*Ulcus rodens vulvae.*) Ez a hüvely és méh egyes részein jelenik meg, fehérfolyással, később maró eves folyással jár. Lassú lefolyású, nagyfokú szövetszétéssel, bőrtúltengéssel; vagy a végbél falát, vagy a húgyesövet marja át és külön-

féle sipolyokat okoz. Hüvelyöblítés, ülőfürdők, esetleg műtét. Közösüléstől tartózkodni kell.

284. **A szeméremtest szemölcsdaganata.** (*Papilloma.*) **Hegyes függölyök.** (*Kondylomata acuminata.*) Sokszor a kankóval együtt fordulnak elő, de a bőr bárminő izgatása is előidézhetheti őket. Ha túlságosan megnőnek, sok bajt okozhatnak. Sebészi uton lehetne őket eltávolítani. Ha hüvely- vagy méhnyakhurut is fordul elő, akkor ezeket is kezelni kell. A hüvelyt összehúzószerek oldatával öblítjük.

285. **Daganat.** (*Myoma.*) **Rostos daganat.** (*Fibromyoma.*) Ezek legtöbbször az önfertőzés következményei. Ritkábban okoznak bajokat. Ellenben a *húsdaganat* (*sarkoma*) rosszindulatú szokott lenni. Sebészi uton lehet kiirtani valamennyit.

286. **Túltengés.** (*Hypertrophia.*) **Tömlős daganat.** (*Cysta.*) Hurkaszerű, dudoros, hengeres, karfiolszerű stb. új képletek, szemölcsök, melyek olykor kisebesednek, folynak, majd elfekélyesednek, sőt néha oly nagyra nőnek, hogy a közösülést is (elülről) lehetetlenné teszik. Legtöbbször önfertőzés következményei. Fájdalmakat okoznak, megnőnek — néha egy év alatt — gyermekfej nagyságúra. Gyógykezelésük a sebészet körébe tartozik. A gyógyulás minden különös baj nélkül szokott bekövetkezni.

287. **Rák.** (*Carcinoma.*) A rák (fene) rosszindulatú, fekélyszerű, bűzös, sárgás, fájdalmas daganat. Viszketés, vérzés, eves, sárgás-vöröses nyákfolys, gyors szétesés, kinzó kereszt- és lágyéktáji fájdalmak és a lágyékmirigyek gyors beszüremkedése jellemzi. Ha a rák mozgatható, akkor sebészi uton el lehet távolítani, de, ha a csont is kiterjedt, akkor csak a fájdalmak csillapítására és fertőtlení-

tésre kell szorítkoznunk. A váltóidőben minden vérzés gyanus a rákra!

288. **Gátrepedés.** (*Ruptura perinei.*) Rendesen szülés alatt keletkezik, de előfordulhat pl. esés vagy elgázolás folytán is. Akár teljes, akár részleges a gátrepedés, varrattal kell egyesíteni. Ezt legkésőbb 12 órán belül a szülés után kell eszközölni. Régibb gátrepedések a szülés után 6—8 héttel operálhatók. A teljes gátrepedésnek következménye a székelésnek és szeleknek vissza nem tarthatása, a részleges gátrepedésé pedig a hüvelyhurut s esetleg a hüvelyfalnak vagy méhnek lesülyedése.

289. **Vérömleny.** (*Haematoma.*) **Vérrög.** (*Thrombus.*) Néha ökölnyi vagy még nagyobb daganatok, melyek érrepedésből keletkeznek, leginkább szülésnél. Hideg borogatásokkal, nyugalommal gyógyítjuk, nagy ritkán sebészileg, akkor is csak később.

290. **Hüvelyszűkület.** (*Stenosis.*) Hüvelyhegek következménye. A szülést is gátolhatja, úgy hogy császárvágást kell eszközölni. Gyógyítása lassu, fokozatos tágítással, esetleg a hegek átmetszésével történik.

Elzáródás. (*Atresia.*) Vagy veleszületett baj, vagy gyulladások, hevenyész fertőző betegségek következménye. Gyógyítása szintén sebészi.

291. **Hüvelygyulladás.** (*Kolpitis, vaginitis.*) Gyakran idegen testek okozzák; ilyenek a tampon, pessarium, önfertőzéshez használt szilárd testek (gyertya!) méhgyűrűk stb. Okozhatja továbbá tisztátalan húgycsősipoly, bélférgek, a végbélből s hólyagból bejutott csírok, a vulva diphteritise és üszkösödése, általános hevenyész fertőző betegségek (diphteritis, scarlatina), de legtöbbször a kankó.

Tünetei: viszketés, folyás, fájdalmak. A hüvely nyákhártyája erősen kivörösödik, olykor kékszinű lesz és felduzzad, a nyákhártyamirigyek megtelnek vérrel és kiválasztásuk fokozódik. Ez a váladék a fehérfolyás, nyúlós, üvéges, nyák, néha később genyfolyás. A szeméremtest erősen viszket, a vizelés fájdalommal jár, a közösülés pláne nagy fájdalmakat okoz, heveny lobnál láz is jelentkezik. Ha a hüvely diphtériás, akkor erősebb láz áll be s a kifolyásban elhalt szövetcsafatok is találhatók. A kankós fertőzés sokszor évek múltán is megállapítható.

Heveny kankós eseteknél nem szabad irrigálást végezni, mert a fertőzést a méhbe kergethetjük. A szeméremtestnek gyakori mosása azonban a bajt rendesen megszünteti. Ha tampon vagy pessarium okozta a gyulladást, akkor ezeknek eltávolítása után a baj magától elmúlik. Nem kankós eseteknél glicerinnel, alumennel, bórsavval vagy tanninnal való tamponálás alkalmazható, vagy pedig összehúzó oldatokkal való irrigálás. Az irrigálásnál igen fontos, hogy ez ne nagy nyomással, hanem lassan, huzamosan eszközöltessék, különben károssá válhatik. Ha soorgombák okozták a megbetegedést, akkor 3%-os bóroldattal végezzük az irrigálást. A kankó külön kezelendő.

292. Hüvelygörcs. (*Vaginismus.*) Ez a hüvely izomzatának fájdalmas, görcsös összehúzódása, mely minden idegen testnek érintésére, olykor már annak pusztá gondolatára beáll s a közösülést vagy méhvizsgálást lehetetlenné teszi. Okozhatja ezt az első közösülésnél szenvedett sérülés, erőtlen férjek közösülési próbálkozásai, gyulladások, ideggyöngeség, közösüléstől való félelem.

A gyulladások külön kezelést igényelnek. Egyébiránt psychikailag kezelendő a baj, és sebészi beavatkozás ritkán szükséges.

293. **Hólyaggyulladás.** (*Kystitis.*) Ismertetőjelei ezek: nyomás érzete és fájdalmak a hólyagtájon, gyakori, kínzó vizelési inger, égetés és fájdalom a vizelésnél. A vizelet zavaros, olykor nyálkás, genyes, véres, üledékes, véralvadékok, csapatok vannak benne, olykor bűzös, kocsonyás, zöldesbarna. Bonyolult eseteknél kisebb-nagyobb láz is fordul elő. A fájdalmak nemcsak a nemi részekre, hanem a veséig is kiterjednek.

Heveny eseteknél feküdjék ágyba a beteg, használjon szigorú tejdiétát, tartózkodjék a szeszes italoktól, igyék sok vizet, kivált Salvator-vizet, tegyen meleg borogatásokat a hólyagtájra, vegyen meleg fürdőket.

Idült bajnál 3%-os langyos bőrvizes hólyagöblítések, továbbá oldószerekkel való hólyagöblítések és enyhébb vízelethajtó főzetek ivása. Jó a méh kiöblítése 3%-os alkohollal.

294. **A húgycsőhurut** (*urethritis*) tünetei és kezelése megegyez a hólyaggyulladással előadottakkal. Ha kankó az okozója, akkor ez is kezelendő.

295. **Torzképződések, fejlődési rendellenességek.** A méh hiánya (*defectus uteri*) csökvényessége (*uterus rudimentarius*) gyermekies visszamaradottsága (*hypoplasia*, *uterus infantilis*) a kettős méh (*uterus duplex*) az egyszarvu méh (*uterus unicornis*) a kétrekeszű méh (*uterus bilocularis*) az összetapadt kettős méh (*uterus didelphis*) természetesen nem képezhetik gyógykezelés tárgyát. A méhnyak vagy méhszáj szűkületét (*stenosis cervicis*, *stenosis orificii uteri*) gyógyítják tágítással, de

az eredmény nem maradó. Ez a baj sokszor görcsöket okoz a havitisztulásnál. — A hymennek, hüvelynek és méhnek elzáródásáról (atresia) mely a havitisztuláskor a vér kiürülését gátolja, már fentebb szoltunk.

296. **A havivérzés hiánya.** A havivérzés elmarad a terhesség és szoptatás idején, a váltóidőben, sínylődéses betegségeknel. Nem fordul elő, ha a méh és petefészek hiányzik. Elmarad a hypoplasziánál és atresziánál is (lásd fentebb). Előbbi esetben villanyozást, utóbbinál sebészi megnyitást alkalmaznak. Elmarad továbbá Basedow-kóránál, sápkóránál, cukorbanál, gümőkóránál, hevenyész fertőzőbajoknál, elhízásnál, táplálkozási zavaroknál is, és ezen esetekben mindig az elmaradást okozó alaphántalmat kell gyógyítani. Ha a petefészek szövete tönkrement, akkor a baj gyógyíthatatlan. Tulajdonos hosszú szoptatás, valamint a szülésnél szenvedett nagy vérvesztés és súlyos gyermekágyi betegségek következtében is elmaradhat a havivérzés.

A kezelésre nézve meg kell jegyeznünk, hogy az újságokban hirdetett szerek haszontalan kotyvalékok. (Sok nő azt hiszi róluk, hogy még a fogamzást is megsemmisítik. Szegények!) Használhatnak ellenben a meleg sós ülőfürdők, hosszas meleg lábfürdők, 40° C. hüvelyöblítések, sodafürdők (1 kg. egy fürdéshez) marienbadi víz, pepsinbor és a drasticus hashajtók (ezeket lásd a könyvünk végén!)

297. **Nehéz havivérzés.** (*Dysmenorrhoea.*) Keresztáji és hasfájdalmak, kólikaféle tünetek, hasmenés, hányás, lázas izgalom, fejfájás, göres, vértódulás előzi meg. Orrvérzés, vérköhhögés, szívdobogás, mellszorulás kíséri. Okozhatja a méh hypoplasziája (lásd fentebb) vagy előreferdülése, a nemi

szervek (petefészek, petevezető és méh) gyulladásos betegségei vagy az idegrendszer betegsége. Ha szűkület van jelen, akkor ez tágitással vagy egyéb sebészi műtéttel kezelendő; az idült gyulladásos bajokról ezek helyén szólnunk; az idegbántalmak szintén kezelendők. Sáp kór, hystéria ugyancsak külön kezelést igényel. Méhelferdülésnél meleg öblítések igen jók, valamint az alhasra alkalmazott meleg borogatások. Természetesen ágynyugalom kívántatik. Izgató fűszerek, szeszes italok ártalmasak. Megjegyezzük, hogy a tisztulás idején való meghűlés pl. koresolyázásnál vagy erőltetett mozgás, tánc, tenisz stb., valamint fokozott szellemi munka is szintén lehet e baj okozója. Olykor hasmenés is áll elő s napokig tart a fájdalom. Különleges gyógyszerei vannak.

298. Túlságos havivérzés. (*Menorrhagia*.) Havitisztuláson kívüli méhvérzés. (*Metrorrhagia*.) Okai lehetnek: a méhnyálkahártya, petefészek, méhkürt gyulladása; méhrák, méhdaganatok, terhességi bonyodalmak, szívbj, fűzési máj, idegbajok, vér-edényelváltozások; alkohol, kávé, tea túlságos élvezése, a méh hátrahajlása, sápkór, tüdővész, hevenyész fertőző bajok, fokozott szellemi munka, tisztulás alatti meghűlés, testi megerőltetés, mértéktelen közöszülés stb. Elvetélés is könnyen előfordul ilyen betegeknél.

Kezelés: Ágynyugalom, Priessnitz-borogatás az alhasra, 50° C. hüvelyöblítések, hüvelytamponálás, belsőleg összehúzószerek (lásd a könyv végén.) Hideg italok, szeszes italok, kávé ártalmasak. Rendes székelésről gondoskodni kell. A fent elsorolt alapbántalmak is kezelendők. Hideg ledörzsölések is jót tesznek, valamint hidegvizes ecetes borogatások.

299. **Heveny méhlob.** (*Metritis acuta.*) E bajnál a hüvely, méhszáj és méh nyákhártyái lobosak, duzzadtak, sötétvörösek és igen érzékenyek; a medence alján, a csípő- és kereszttájon húzó fájdalmak érezhetők, a hasfalazaton pedig nyomás, a hüvelyben égés; tejszerű tapadás, később genyes nyákfolyás, túlságos vérzés, vagy a rendes havi vérzés elmaradása s e helyett rázóhideg, heves laz. fájdalmas, gyakori vizelés, székrekedés, emésztési zavarok, kólikaféle fájdalmak s egyéb szétsugárzó kereszttáji és méhfájdalmak lépnek föl. Rendesen fertőzés: kankó, tisztátalan műszerek (gyermekágyi műtétnél) vagy a méh megsértése (műszerrel, tamponnal) okozza.

Könnyebb eseteknél elég az ágynyugalom, Priessnitz-borogatás, gyenge hashajtók, langyos hüvelyöblítések, később sós 35° C. ülőfürdők hetenkint 2—3-szor 1—2 kg. konyhasóval, lefekvés előtt.

300. **Idült méhlob.** (*Metritis chronica.*) E bajnál az anyaméh megnagyobbodik, émelygés, hányás, nehéz vizelés, fájdalmak, hiszterikus tünetek, elgyöngülés, emésztési zavarok, szívdobogás, göresök, tompa alhasi fájdalmak, fájdalmak az emlőkben, hátban, gyomorban, medencében érzett lefelé húzó nyomás, étvágytalanság, székrekedés, lesóványodás észlelhetők. A havibaj vagy túlságos vérzéssel jár, vagy később jön meg a rendes idejénél; a méhből fehéres, nyúlós, maró nyák folyik. Ez a nyák (fehér-folyás) olykor kellemetlen viszketést, égést okoz, máskor meg megreked és fájdalmas összehúzódásokat okoz.

A kezelést illetőleg eltiltandók a heves mozgások, tánc, koresolyázás, lépcsőjárás, rázós kocsin való utazás. A közösüléstől is tartózkodni kell. Ren-

des székelésről gondoskodjunk. Vérszegénység gyógyítandó. A hátrahajlott méhet massage útján kell fölemelni. A gáttájra piócákat rakunk és glicerines tampont alkalmazunk. Esetleg sebészi beavatkozás: a hüvely méhnyaki részének bemetszése. Meleg, szénsavas és lápfürdők. Föltétlen nyugalom.

301. A méhnyálkahártya gyulladása és hurutja. (*Endometritis.*) A heveny nyálkahártyagyulladás a heveny méhgyulladásnak (lásd előbb!) részjelensége. Tünetei: erősebb havivérzés és váladékfolyás a vérzések között. Okozhatja a kankó, tisztátalan kezelés, tampon, pessarium. A kifolyás véres és cefatos is lehet. A kezelése megegyez a méhgyulladással. Sebészi kezelése a méhnyak tágitásából és kikalazásából áll. Egyébként fekvés, nyugalom, Priessnitz-borogatások és híg fertőtlenítőszerekkel való hüvelyöblítések ajánlatnak.

Az idült esetek gyakoribbak. Üvegszerű nyálka ürül ki tejszerű váladékkal, míg más fajtánál a havivérzés bőséges, más esetben meg geny vagy savószerű, átlátszó váladék. Megerőltetésnél a kifolyás szaporodik.

A rendes székelésre gondot kell fordítani, erősítő kúrát, fürdőket alkalmazni s jó levegőre vinni a beteget. Esetleg hüvelyfecskendezés sóval vagy alkalikus vizekkel, vagy sebészi kezelés, mint fent.

302. Méhnyakgyulladás. (*Metritis colli. Endometritis cervicis.*) Leggyakrabban kankós fertőzés okozza. Állandó, bő, genyes, esetleg savós nyákos folyás jellemzi. Az idült bajnál a méhtest megnagyobbodik, a méhnyak vastag lesz. A méhszáj gyakran felmaródik. (*Erosio.*) A méhnyaki rész túltengeése a medencében nyomásérzést, vizelési ingert, a székelésnél nehézséget okoz, továbbá a közösülésnél

fájdalmakat s a hirtelen leülésnél kellemetlen érzést. A közöszülésnél néha vérzés fordul elő. E baj kezelése leginkább sebészi, egyébiránt pedig megegyez a méhnyálkahártyagyulladás kezelésével.

303. A méh túlságos előrehajlása. (*Hyperanteflexio.*) Gyakran fejlődési hiba (visszamaradt petyhüdfalú méh) de lehet veleszületett baj is. Bekövetkezhetik továbbá a keresztcsonti szalagoknak gyulladás következtében való megrövidülése folytán is. Ez a baj vizelési nehézségeket, nehéz havivérzést, méhnyálkahártyagyulladást és sokszor magtalanságot is okoz.

Gyógyítás: Massálás és esténként 45—50° C irrigálás, sós ülőfürdők. A többit a nehéz havivérzésnél és a méhnyálkahártyagyulladásnál elmondtuk. Könnyű emésztés és rendes székelés igen fontos. A tisztulás előtt adjunk hashajtókat.

304. Hátrahajlás. (*Retroflexio.*) Székrekedést, derékfájást, kereszt- és alhasi fájdalmakat, túlságos havivérzést, vérpangást, méhgyulladást, fehérfolyást, a nemi szervekben, medencében s a végbél felé nyomást, sőt magtalanságot okozhat. Gyermekegyi bajok, gyulladások, gátrepedés stb. következménye. Ha a méh hátrahajlása nem okoz bajokat, akkor nem is kell gyógyítani. Legtöbbször a Thure-Brandt-massage kellő eredménnyel jár s nem szükséges a kétes és sokszor káros hatású pessarium vagy sebészi műtét igénybevétele. Fődolog a gyermekegyben való megfelelő elővigyázat. Ez pedig abból áll, hogy a méhhátrahajlásban szenvedő asszony többnyire oldalt fekdjék, mindennap legyen széke, vizeletét ne tartsa vissza s az 5—6 naptól kezdve befecskendezéseket kapjon összehúzó szerek-

kel (1 kávéskanálnyi timsó, 2 evőkanálnyi borszesz egy liter vízben).

A terhes méhnek hátrafordulása okvetlen orvosi beavatkozást igényel.

305. **A hüvely és méh süllyedése leesése.** (*Descensus, prolapsus vaginae et uteri.*) (Nagyobb-fokú lesüllyedésnél a méhnyak hüvelyi része a szeméremajkak közül kilátszik. A beteg heves hasi fájdalmakat érez, amihez göresök, rángások, rosszullét, hányás, vizelési nehézségek, eszméletlenség járul. Majd húzó és szakgató fájdalmak lépnek föl a kereszt-, lágyék- és ágyéktájon. Véres, nyákos és eves kifolyás jelentkezik később, néha hashártyalob is. A külső méhszáj tátong, lobos és nyákos lesz. Majd a hólyag is kifelé vonatik s a méhszáj elüszkösödik. Legjobb a betegnek mindjárt ágybafeküdni és a méhet helyretennie. Kisebb hüvelyfalleszálásoknál naponkinti glycerines vattatamponok, esetleg pessarium. Nagyobb süllyedéseknél, leeséseknél műtét. Ülőfürdők. Massage. Itt is igen fontos a gyermekági elővigyázat, mint az előbbi pontnál.

306. **A méh kifordulása.** (*Inversio uteri.*) Szülés után, néha elvetélés után is, a méhfenék betüremkedik, átjut a nyakcsatornán, belefekszik a hüvelybe, sőt a szeméremrés elé is kerülhet. A vérzés és a továbbterjedő mérges lob olykor halálos elvérzést okoz, néha azonban idültté válik a baj s ekkor csak túlságos havivérzést vagy a közösülésnél való méhvérzést okoz és az előbbi pontban részletezett leesési tüneteket. A gyógyítást illetőleg első sorban meg kell kísérleni a méhnek kézzel való visszahelyezését. Ha ez nem sikerül, akkor műtétileg kell a méhet visszahelyezni.

307. **A méh újképletei.** Csakis azokat a tüneteket soroljuk fel, amelyeket egy beteg maga is észlelhet s ez által figyelmeztetést nyer arra, hogy még idejekorán orvosi kezelést vegyen igénybe. Ezek:

308. **Méhdaganat izomsejtekből és kötőszövetből.** (*Myoma, fibroma, fibromyoma uteri.*) A méh hashártyaboritéka alatt fejlődő myoma semmi tünetet sem okoz, hacsak túlságos nagyra nem nő; ekkor azonban a méh olyan lesz, mint egy burgonyával telt zsák, székrekedés, vizelési, lélekzési nehézségek, nyomás, táplálkozási zavarok, elgyöngülés lép föl. Egy méhben néha ötven daganat is lehet. Ha a myoma igen nagy és kemény, akkor hashártyalob is keletkezhetik, a szülésnél bajokat és gyermekági betegségeket okoz. Olykor vérömleny, vizenyő képződik és a medence hashártyájának el nem muló gyulladása. Vérmérgeződés is állhat elő halálos kimenetellel, amit a vérzések is siettetnek.

Az izomszövetben fejlődő myoma bő vérzések okoz s legtöbbször méhelőrefordulást. A méh folyton vérzik, néha bomlott, sötét, kátrányszerű a vérzés.

A nyálkahártya alatti myoma szintén nagy vérzéseket, gyulladást, sejtalvadást, véres-nyákos folyást, görcsös-rohamokat okoz, gyakori jelensége továbbá a meddőség elvetélés, a gyermekági vérzések és a myoma elevesedése, amelyek az anya életét is veszélyeztetik. A kocsányos myomák el is üszkösödhetnek, széteshetnek s a méhet is kifordíthatják.

A myomák néha természetes uton is meggyógyulhatnak; olykor is a szülés alkalmával kítaszíttatnak. Természetes orvosságuk a sósfürdő. Vérzé-

sek csillapítására összehúzó szerek, forró fecskendések 4—6 liternyi 42—45° C vízzel) esetleg a méh tamponálása alkalmazandó. Vérzés idején a beteg pihenjen, feküdjék s tegyen Priessnitz-borogatásokat a méhtájra.

A műtéti eljárás ugyan gyökeres, gyors, megbízható és veszélytelen, de a már elevesedett myomák eltávolítása alatt a beteg hamarosan el is vértezhetik. Ilyenkor nem marad más hátra, mint a folytonos irrigálás, hogy a rothadó anyagokat fertőtlenítsük.

309. **Méhrák.** (*Carcinoma uteri.*) A bajnak fő tünete a havitisztulás idején kívüli vérzés és a vérzések közötti bő, genyes eves folyás. Ha ilyen tünetek a váltóidőben fordulnak elő, akkor rákra kell gyanakodnunk. A vérrel olykor víz is ürül a hüvelyből, néha meg savószerű a váladék. A váladék lassankint megrohad, aminek beállta után sárgás-vöröses rákev ürül ki, kiállhatatlan bűzzel. Ha a rák már a hólyagot is megtámadta, akkor ebben hurut lép föl, vizelési inger, a vizelésnél égetés, a vizeletben geny észlelhető. Hugyvérűséget, sipolyt, vizenyős duzzanatot is okozhat a rák.

A rák kezdetben néha nem okoz fájdalmat, de ha a méhtestet és a hashártyát is megtámadja, akkor már el nem maradhat a fúró, szűrő fájdalom, amely néha a szülési fájdalmakra emlékeztet s a combokba is kisugárzik. Később kínzó, szakgató kereszt-, lágyék- és ágyéktáji fájdalmak is jelentkeznek. A fájdalmak fölállaskor, járásnál fokozódnak, a közösülés lehetetlenné válik. Gyakran a has megtapintását sem tűri a beteg. Étvágytalanság, émelygés, hányás, álomkórság, kimerültség, látási zavarok, fejfájás, fehérjevizelés is észlelhető. A sínylődő

betegnek arca sápadt lesz, szemei bágyadtak, kidülledtek, az ajka halvány, vonagló.

A rákot rendszeren későn veszik észre, pedig a gyógyítás eredménye a korai megállapítástól függ! A halált elvérzés vagy húgyvérűség szokta okozni, de egyéb bonyodalmak (görcsök) is siettetik. A sebészi műtét átlag minden második esetben teljes sikerrel jár.

310. Húsdaganat. (*Sarkoma.*) Ennek az az ismertetőjele, hogy igen gyorsan nő s a betegnél a sínylődés gyorsan fokozódik. A nyálkahártya sarkomájánál bő, vízszerű, kissé véres, néha eves folyás észlelhető. A kezelése azonos a rákéval.

311. A méh körüli kötőszövet és a méhet fedő hashártya gyulladása. (*Parametritis et perimetritis.*) A méh körüli kötőszövet a hashártyát medencefenékkal, illetőleg a méhvel, végbéllel és a hólyaggal köti össze. Gyulladását rendszeren sebfertőzés okozza és láz, rázóhideg, rosszullet és helyi fájdalek jellemzik. Idült bajnál nagy, kemény daganatok veszik körül a méhet. A megtámadott kötőszövetben a savós beszűrődés a fehér vérsejtek kipusztulása folytán kisebb-nagyobb izzadmány fejlődik. Érzékeny betegeknél székrekedés, bő havivérzés és a medencében nyomás is fordul elő. Olykor kínokat okoz a vizelés, sőt teljesen el is akadhat egy napra, majd pedig geny és vér ürül ki vele. Fájdalmas székrekedés is léphet föl.

Kedvezőbb eseteknél a lobos folyamat megáll, s az izzadmány lassankint felszívódik, máskor meg lázak kíséretében elgennyed s a keletkezett tályog a hüvelybe, hólyagba, végbélbe tör át.

Elővigyázatul nem lehet eléggé hangsúlyozni a gyermekágyi tiszta kezelést.

Heveny eseteknél lobellenes kezelésre van szükség, jó hideg Priessnitz-borogatások az alhasra, enyhe hashajtók, könnyű ételek, erősítőkúra. A beteg feküdjék s kímélje magát.

Idült eseteknél meleg 35°C ülőfürdők, kezdetben 5—10, később 15—20 percig egy kg. konyhasóval, $\frac{1}{2}$ kg. báznaí jódsóval, naponta 2—3-szor hüvelyfecskendezés $38\text{—}40^{\circ}\text{C}$ vízzel, fekvő helyzetben. (Vigyázni kell, hogy a forró víz a külső nemi szerveket le ne forrázza, miért is megfelelő készüléket használjunk s a külső nemi szerveket hidegvizes ruhával borítsuk be. Ajánlatos az esti fürdés; 100 liter vízbe 1 kg. előzetesen feloldott tengeri sóval $29\text{—}37^{\circ}\text{C}$ hőmérsékkel megfelelő felügyelet mellett, hetenkint háromszor 10—20 percig.) Ezenkívül massage, lég-kezelés is javaltatik. Az izzadmányokat sebészi bemetszéssel a hüvelyen vagy hasfalon át lehet kiüríteni.

Perimetritis alatt a méh savós hártýaburkának lobját értjük. Előfordúlhat gyermekágyban, vagy pedig a méh átfúrása, a gennyel telt epevezeték megrepedése, mérges méhnyákhártýagyuladás stb. következtében. Tünetei olyanok, mint a hashártýalobéi: nagyfokú láz, folytonos, erős fájdalmak, a has tapintásánál különösen, felfúvódás, székrekedés, hólyaghűdés gyors lélekezés és érverés, összesés, elkábulás, halál.

A medence hashártýájának heveny gyulladásánál szintén láz és hasérzékenység észlelhető, minden megerőltetés (gyors menés, fordulás, elesés) fájdalmat okoz, mely olykor vizelés után is föllép, a közsülés lehetetlen, a medencében lefelé való nyomást

érez a beteg, vizelési, székelési nehézségei vannak, genygyulladásnál láz, étvágytalanság, bágyadtság, gyors érverés, lesóványodás észlelhető.

A perimetritis a havitisztulás alatt mindig rosszabbodik. Kankós fertőzés okozta perimetritis nehezebben gyógyul, sőt legtöbbször a méh függelékeinek eltávolítását teszi szükségessé. Legtöbbször meddőség kíséri. Ha az izzadmány elevesedik, vagy, ha a geny a hasüregbe ürül, akkor legtöbbször halált okoz. Heveny perimetritisnél lobellenes kúrát alkalmazunk, továbbá szakszerű vérelvonást. A sós-fürdők is igen ajánlatosak. Kisebb izzadmányok könnyen felszívódnak.

312. Petefészekgyulladás. (Oophoritis.) A havivérzés hirtelen félbeszakad, a petefészek környékén a combokba kisugárzó fájdalmak keletkeznek, melyek a végbélben vagy hüvelyen keresztül való tapintásnál, megerőltetésnél, közösülésnél fokozódnak. A hashártya takarója gyulladásba jön, s a hasfalon keresztül mozgatható daganatot lehet kitapintani. Ha a havibajnál a vérzés (pl. meghülés folytán) elmarad és a petefészek környékén fájdalmak lépnek föl, akkor ez rendszeren petefészeklobra következtet.

Idült petefészeklobnál a petefészekek állandóan duzzadtak és fájdalmasak. A közösülésnél, székrekedésnél, hevesebb mozgásnál fájdalmak lépnek föl, melyek a combokba is kisugároznak. Bő havivérzés is észlelhető.

A gyógyítás ugyanaz, mint a tuba gyulladásánál. Ülőfürdők, kifeeszkendezések, hashajtók.

313. Petefészekdaganatok. (Tumores ovariales.) Kis, mozgékony petefészekdaganatok rendszeren nem okoznak tüneteket. Ha azonban megnőnek, akkor

zavarják a légzőszervek, vérkeringés és gyomor működését, székrekedést, medecenyomást, hányást, rendetlen havivérzést, sőt összeesést, hasvízkórt is okozhatnak.

Minthogy némely fajta petefészekdaganat végzetes kimenetelű is lehet, a baj sokféleségére való tekintettel a fenti tünetek észlelésekor az orvosi vizsgálat nem mellőzhető.

314. A méhkürtgyulladás. (*Salpingitis*.) Alhasi fájdalmak, láz, heveny esetekben csuklás, hányás, felfuvódás jellemzik. Legtöbbször fertőzés (kankő, gyermekágyi fertőzés, tisztátalan méhüri kezelés) okozza. Olykor hurkaszerű daganat észlelhető a hasfalon, kankós fertőzésnél pedig geny ürül a petevezeték hasi szájadékából.

Először a vérzést csillapítjuk. A heveny tünetek elmúltával Priessnitz-borogatások, ichthyolglycerines tamponok alkalmazandók, továbbá másodnaponként 35° C sós ülőfürdők (1 kg. konyhasó- vagy báznai jódsóval) először 5, később 10—15 percig. Makacsabb bajoknál műtét.

315. Méhen kívüli terhesség. (*Graviditas extrauterina*.) Az első hónapokban nehezen lehet megállapítani, csak hosszabb megfigyelés után a magzatburoknak a méh mellett a petefészek táján való növekedését fölismerni. Belső vérzések, hashárgyulaldás tünetei is fordulnak elő.

A betegnek fekvés, nyugalom való, hideg borogatás, csillapítók. Minél előbb műtét.

316. Fejlődési rendellenességek. Ezek közé tartozik a petefészek hiánya, hiányos, esökvényes fejlődése. Ilyen esetekben havivérzés nincs, sem fogamzás.

317. Vérkiömlés a méh mögött. (*Haematokele*

retrouterina.) A vérzés alatt föltétlen nyugalom, fekvés, hideg borogatás a hasra. A heveny tünetek elmúltával Priessnitz-borogatások, később megmelegedő borogatások, forró öblítések, meleg fürdők. Makacsabb bajnál műtét.

318. **Genygyülés.** (*Pyosalpinx*.) Heveny esetekben úgy járunk el, mint a petefészeklobnál. A láz és hevenytünetek elmúltával 45—50° C irrigálások, lefekvés előtt 45—50° C fürdők hetenkint 3-szor, 3—5 kg. sóval. Esetleg műtét is.

319. **Méhszalagok** (*ligamenta rotunda*) **lobja.** A has feszült, minden kis nyomásra érzékeny s erős fájdalmak sugárzanak ki belőle a nemi részek felé. Egyéb tünetekben hasonlít a hashártyagyulladás-hoz és a szerint is kezelendő. A fájdalmak megszűnése a gyulladás elmúlását jelzi s akkor Thure-Brandt-massage alkalmazható.

320. **Termékenyítés.** (*Foecundatio*.) A termékenyítéshez két tényező szükséges: a peték és az ondó, amely a férfi nemitagjából jut a közösülés alkalmából a méhbe. Az ondótestecskék közül egy is elegendő a termékenyítéshez, tehát a női szervek csak passiv viseltetnek a közösülésnél. A terhesség a nőnek minden nemi ingerültsége nélkül is beállhat. A termékenyített pete 7—8 nap alatt jut a méhbe.

Ennél a pontnál egy kis kitérést kell tennünk, hogy a házassági dolognak végrehajtása körül felmerülő erkölcsi kételyek tekintetében megnyugtassuk az olvasót. *A legszigorúbb felfogást: a katolikus Egyház moralis theológiáját szólaltatjuk meg.* E szerint pedig: minden helyzet megengedhető, vagyis a közösülést bármi módon végre lehet hajtani, csupán azt *nem* szabad meggátolni, akadályozni, hogy az ondó a méhbe bejusson. Nem vétkeznek te-

hát, akik ülve vagy állva, vagy hátulról végzik, vagy ha a nő fekszik fölül, (A meddőség ellen a hátulról való közösülést ajánlja némely esetben az orvos tudomány s utána a Sims-fekvést, amiről később szólunk.)

Súlyos bünt követ el az a férj, aki közösülés közben a seminatiót visszatartja, mikor az asszony már seminálni kezdett. Súlyosan vétkezik az asszony, ha a seminálást a nemzés meggátolása céljából tartja vissza. (Ugyan nem bizonyos, hogy ezzel meggátolja-e. Valamint nem biztos az sem, ha az érintkezés után az asszony vizel, akkor a conceptio elmarad, jöllehet súlyosan vétkezik, ha azt ebből a célból cselekszi.)

Minden cselekmény, amellyel az asszony a recipiált sement kikergetni törekszik, pl. irrigatio, hüvelykimosás, halálos bünt képez. Ha ugyanis a sement nem akarják megtartani, akkor tartózkodjanak a közösüléstől. Nem szabad a közösülés előtt a méh száját elzárni vagy olyan orvosságot beletenni, amely a sement megrontja, illetőleg a méhet annak befogadására képtelenné teszi. (Az erőszakos vagy cselrel véghezvitt közösülés után azonban szabad a nőnek a sement mosás, irrigálás stb. útján kipusztítani.)

Meg vannak engedve a hitveseknek a copula véghezvitelére irányuló, tehát izgatató szemlélések, érintések (egymáson is), de vigyázniok kell, hogy ezek hosszas műveléséből polutio ne származzék. Szabad az asszonynak a copula befejezését magának érintésekkel vagy más módon előidézni, ha a férfi által már befejezett copula alatt az asszony az actust még nem fejezte volna be az u. n. teljes gyönyörűségig.

A házasság első és lényeges célja ellen kétféle

módon véthetnek a hitvesek: a tökéletlen sodomia és az onanismus által.

Onanismus alatt minden olyan befejezett nemi actust értünk, amelynél az ondó nem jut a méhbe; tehát mikor vagy a méhen kívül történik a seminálás, vagy pedig az ondónak a méhbe való bejutását praeservatívákkal, elzáró pessariumokkal meggátolják. Ez nagy bűn nemcsak vallási, hanem fajfenntartási és hazafias nézőpontból is ítélendő.

Az onanismus napjainkban erősen grassál, mert a mai hitvesek szeretik ugyan élvezni a házasság gyönyöreit, de gyermekeket tartani, táplálni nem szeretnek. A praeservatíva-készítés ipara igen fölvirágozott s még a katolikusok sem akarnak arról tudni, hogy ez bizony súlyos bűn. Ez alól nem excusál az asszony gyöngesége, mert a hitvesi kötelesség súlyosabb kötelezettség és aki testalkatánál fogva nem képes reá, az ne menjen férjhez. Az sem ok, hogy pl. az első szülés igen nehezen ment, mert ezek a nehézségek rendesen csak az első szülésnél szoktak előfordulni. Különben is a füzőviselés, tivornyázás sokkal több betegséget okoz asszonyainknak, mint a rendszerű házasság. Egyéb ránt a menstruatiót követő 15 napon túl a következő menstruatiót megelőző négy napig nem szokott a nemi actusra conceptio következni, tehát azon a 7—8 napon belül a nemi actus rendesen a fogamzás félelme nélkül gyakorolható.

Tekintélyes orvosi szakkönyvek tanítják, hogy gyakori fejfájások, fejnnyomás, kábultság, szédülés, nyugtalan álom, álmatlanság, lesoványodás, gyomor-bajok, bélbajok, étvágytalanság, székrekedés (hasmenéssel váltakozva), hólyaggörcs, hólyaggyengeség, szívdobogás, impotentia, éjjeli pollutiók,

szemgyöngeség stb. az onanizmus rendes következményei.

Havitisztulás idején a közösülés részint a jó izlés, részint a nő kimélése szempontjából nem tanácsos. Terhesség idején igen kell vigyázni, mert a méhnek megnyomása veszedelmes abortálást okozhat. Szintugy ajánlatos a tartózkodás a szülést követő hat hét alatt is.

Miként már mondtuk, az érintések, csókok, ölelések, szemlélések és beszédek (a nemi actusról) a házasfelek között megengedett dolgok mindaddig, míg a pollutio veszélyével nem járnak. Tehát mindabban szabad gyönyörködniök, amik a copulához tartoznak, vagy ennek előkészítésére vonatkoznak. Ergo a copula sikeres végrehajtása céljából mindenmű érintés meg van engedve, úgy a saját testükön, mint egymásén. E tekintetben az excessusok sem képezhetnek súlyos bünt, míg a pollutio veszélyét nem involválják. Így tehát nem vétkezik, aki feleségét bármely részén érinti, csókolja vagy szemléli. Vannak moralisták, akik az-u. n. enormiter obscenus cselekedeteket mindenképen kárhóztatják. Azonban ezekre a cselekedetekre nézve is áll az a szabály, hogy, amíg ezek csak a copulához való felizgatásul gyakoroltatnak s a pollutio veszélyével nem járnak, addig súlyos bűnöknek nem mondhatók, hanem csak excessusok, rajongások, a hyperaesthesia nyilvánulásai.

Szükségesnek tartjuk, hogy e helyen néhány szót ejtsünk a debitum conjugaleról, vagyis arról a kötelességről, amely szerint a házastársak testüket egymásnak rendelkezésére bocsátani tartoznak.

Magától értetődő dolog, hogy a férfinak kell kérni a debitum conjugalét, a nőnek pedig adnia

kell. Kélnie kell a nőnek is, ha férjét incontinentia veszedelmében látja. Szintűgy kötelessége a férfinak is, hogy kérje, ha látja, hogy a nőt csak a szégyenkezés tartja vissza a kéréstől.

Súlyos véték alatti kötelessége mind a két félnek, hogy megadja a debitum conjugalét, hogyha a másik fél kéri. Ugyanis a házassági viszonynak, mint kétoldalú szerződésnek, megkötésekor, a férfi a testéhez való jogot (hitvesi értelemben) átruházza a nőre, a nő pedig a férfira. Továbbá azért, mert aki házasságot köt, az gyermekek nemzésére kötelezi magát. Nemkülönben azért is, mert a debitumot megtagadó fél a másik felet az incontinentia nagy veszedelmének teszi ki. (Ebből azonban nem következik az, hogy a gyakran kérő félnek havonta egyszer ne lehetne megtagadni, vagy hogy pl. nappalról ne lehetne a debitum megadását éjjelre halasztani, ha az incontinentia veszedelme nem forog fenn.)

Vétkeznek tehát az asszonyok, ha a debitumot komolyan kérő férjnek ezt megtagadják, mert ezáltal súlyos bűnök veszélyének teszik ki őket. Szintűgy vétkeznek akkor is, ha veszekedve, kelletlenül, érzéketlen adják meg férjüknek a debitum conjugalét, mert így előmozdítják azt, hogy férjük más asszonyokat keressen föl. Ha még könnyebb baj vagy kellemetlenség származnék is a debitum megadásából, akkor is meg kell adni, mert ez súlyos kötelezettség.

A házasságkötéstől számított két hónap a kath. házasságjog szerint próbaidőt képez s ezért eme két hónap alatt a felek a házasságot elhálni nem tartoznak.

A debitum követeléséhez (nem a kéréséhez)

való jogot a házasságtörő fél elveszti. E jogvesztéshez azonban szükséges, hogy a házasságtörés formális és bizonyos legyen. Sőt, ha a másik házastárs is elővette a házasságtörést, akkor nincs neki joga megtagadni. Természetes, hogy, ha az ártatlan fél a másikkal a házasságtörést megbocsátotta, akkor ez ismét jogaiba lép. Hogy a részeg férjnek joga van-e a debitumot kérni, előlött még vitatkoznak a moralisták; azonban a részeg állapotban eszközölt conceptióból rendesen buta vagy alkoholista gyermekek származnak.)

Joga van az asszonynak megtagadni a debitumot, ha ez életének vagy egészségének súlyos veszélyével járna. Ilyenek: ragályos betegség, halálos veszedelemmel járó szülése (tehát nemcsak az első!) súlyos és hosszas betegség. Szintúgy joga van az asszonynak a debitumot akkor is megtagadni, ha férje nem gondoskodik a család eltartásáról. *)

320. **A nemzés irányítása.** Noha ebben a könyvben csupa olyan ítéleteket talál az olvasó, amelyeknél, hogy philosophice szóljunk, certitudo et majoris et minoris természettudományi alapon demonstrálható: sokoldalúság tekintetéből külön pontban szólunk erről a kérdésről, amely már sok érdekes vitára adott anyagot és alkalmat. Ha ugyanis lemmatis instar elfogadjuk azt a tételt, amely szerint a férfi ondójában a fiugyermekek anyaga, a nő petéiben pedig a leányok anyaga áll fenn: akkor logice következik az, hogy, amelyik erősebb, annak az anyaga győz. Minthogy pedig metaphysicai igazság az, hogy senki sem produkálhat több eredményt, mint amennyire ex natura képes, tehát, nem abszolúte, hanem relative, vagyis a közösülés időpontjában

*) Rohling : Theologia Moralis : De debito coniugali. 2

erősebbnek jelentkező anyag praevaleálna, vagyis magyarul: ha a férfinak ondója erősebb (vegyileg) a termékenyítő közösüléskor, akkor fiugyermek származik.

321. Terhesség. Itt csak az ismertetőjeleit soroljuk föl. Húzó érzés a hasban és combokban, csikarás és fájdalom a köldöktájon, kóros aluszékony-ság, fázás, hátborzongás és reszketés, csiklandozás érzete a csípőtájon, fokozott kényérzet a közösülésnél. Gyakori, főleg éhgyomorra jelentkező hányás. Emésztési zavarok; a kedvelt ételek nem ízlenek, hanem főképp savanyú, pikáns ételeket kíván a nő. Olykor légzési nehézségek, nyálfolyás, aggodalom, szédület, forróság, fülzúgás, köhögés, nyálkafolyás a hüvelyből, az emlők felduzzadása, szoptatóknál tejfolyás s a tej megváltozása; néha barnás foltok jelennek meg az arcon.

A terhesség kezdetén kerülni kell minden testi megerőltetést, továbbá a nagyon meleg vagy nagyon hideg fürdőket. Könnyű táplálkozásra és rendes székelésre gondot kell fordítani. Fűzöt nem szabad viselni. A terhesség vége felé a hasat haskötővel kell felkötni. A mellbimbókat alkoholos mosásokkal kell a szoptatásra előkészíteni. A terhes nő hetenkint legalább egyszer-kétszer fürödjék s mindennap tegyen sétát. Hányások esetén folyékony ételek, jégbehűtött tej, aludtej, tea kortyonkint, mozdulatlan hanyattfekvés, mindennapi végbélmosások.

Szívbetegknél a terhesség alatt különös felügyelet kívántatik, kivált, ha a szív működése elégtelen (incompensált). Erősítő diaeta és csillapítószerek alkalmazandók.

Vesebetegknél a terhesség alatt langyos für-

dók alkalmazandók, utánuk izzasztással. Tejdiaeta. Vizelethajtók.

322. Lebetegedés. A legutolsó havitisztulástól 40. hétre, a magzat első megmozdulásától 20. hétre lesz a szülés. Tehát, ha az utolsó tisztulástól három hónapot visszafelé számítunk s aztán ehhez az időponthoz egy hetet adunk, megkapjuk a szülés napját.

A szülést magát az úgynevezett jelzőfájdalmak vezetik be. Kellemetlen, húzó érzés a kereszttájon, fokozott vizelési inger stb.

Amint a szülőfájdalmak megindulnak, tisztasági fürdőt kell adni a nőnek s a végbelet beöntéssel kimosni. Ha a burok már megrepedt, akkor nem szabad fürösztetni.

Rángógörcs (eklampsia) kivált vesebajosoknál fordul elő (lásd fentebb.) Ha csillapítószer beadására sem múlik el, adjanak a betegnek 38° C fürdőt 1—1½ órán át, ha még a burok ép.

Szülés közben beálló vérzés esetén sürgősen orvost kell hívni. Szülés utáni vérzésnél is legtöbbször nélkülözhetetlen az orvosi beavatkozás. A kivérzett nőt meleg kendőkkel melegvizes palackokkal kell fölmelegíteni. Szívelgyöngülés esetén fekete-kávét, rumos teát, bort, cognacot. Fektessék a beteget hanyatt, az alfelét támasszák föl, adjanak neki inni friss vizet, az altestére hideg borogatásokat, konyhasóoldatbeöntéseket a végbélbe (lassan!) a véralvadék eltávolítása után 22° C ülőfürdőt, 30° C hüvelyöblítést.

A gyermekágyas külső nemi részeit naponta kétszer le kell mosni. Rendes szülés után a második 24 órában adunk neki egy beöntést. Két napig folyékony ételeket kapjon. Legalább másodnaponként

kell székének lennie. Vizeletrekedés esetén csapolás. Öt napig hanyatt kell feküdnie, azután oldalt is feküdhethet. Ekkor az emlők már puhulnak. A 14. napon fölkelhet, ha láz vagy gyöngeség nem követel hosszabb pihenést.

323. Szoptatás. Minden anya igyekezzék a gyermekét maga szoptatni. Ezáltal nemcsak a csecsemőnek használ, hanem magát is megóvjá a szülés káros utókövetkezményeitől.

Ha azonban az anya nyavalyatörős, tüdővérszes vagy fertőző baja van, vagy hosszabb láza: akkor ne szoptassa a gyermekét. Neurasthenia, hysteria, a szoptatás alatt fellépő havivérzés, emlőgyulladás stb. nem képeznek akadályt.

Az első napon nem okvetlen szükséges az újszülöttet szoptatni, lehet azonban már 8—10 óra múlva elkezdni a szoptatást, vagy sacharinnal édesített teát adni a csecsemőnek, azontúl pedig az első két hétben 2 óránkénti, majd 3 óránkénti szoptatáshoz kell szoktatni. Egy szoptatás 10—15 percig tartson. Nincs olyan étel, ami a szoptató nőnek tiltva lenne.

Amíg a köldökzsinór le nem válik, nem kell fürösztetni a gyermeket. A leválásig mindennap költözni kell a köldökzsinórt.

324. Emlőgyulladás. (Mastitis.) A bimbó udvara kipirosodik, megduzzad, fáj. Ha tovább terjed a baj, akkor genyvesedésbe mehet át, ami rázóhideg-gel kezdődik. A hónaljmirigyek is megduzzadhatnak, sőt sipoly is képződhetik.

Elővigyázatul az emlők tisztántartása és alkolos lemosása ajánlatos. Kisebb repedésekre steril vattát teszünk. Bimbósérüléseket, hegedt sebeket alkohollal vagy 3%-os bóroldattal mosogatunk, a le-

szárított sebet pedig xeroformmal hintjük be. A megrekedő tejet ki kell szívatni.

Kezdődő gyulladásnál az emlőt föl kell kötni, hideg brogatást rakni reá és 30%-os alcoholos megmelegedő kötést. Belsőleg hashajtók. Az esetleg támadt tályogot föl kell nyitni.

Aki nem szoptatja röndesen a kisdedet, rendesen tejlázt kap. Ez nyugtalansággal, fázással, majd forrósággal jár, miközben az emlőkben feszülés, nyomás, szúrás érezhető. A rendes lázkezelést alkalmazzák ellene. Ha elhanyagolják, a tej összecsomósodik, megkeményedik s heves fájdalmakat okoz.

325. **Hiányos tejképződés** szokott előállni a helytelen táplálkozás következtében. Sok húsevés, fűszerezett ételek, erős kávé, tea, bor stb., rosszlevegőjű lakás, hiányos tisztálkodás, fűzőviselés, bánat, ijedelem szintén károsan hat a tejképződésre. A ricinus és galega leveléből készült teát azelőtt igen használták tejszaporítóul.

326. **Emlősömör.** (*Eczema mammae.*) Rp. Arg. nitric. chryst. 2.0, aqu. font. d. 40.0. Ezzel beecsetelni és fölébe zinkpasztát kenni.

327. **Emlőidegek zsábája.** (*Mastodynia.*) A bordaközi izomzat zsábája, amely oly hevéssé fejlődhetik, hogy az emlő amputatiója is szóba jöhet. Okozhatja a mellizomzat rheumatismusa is. Az amputatio azonban nem biztosítja az eredményt, mert a megbetegedés a mirigytól centrálisabb fekvésű is lehet. Jellemzi heves szúrás és fájdalom az emlőkben, mely kivált havibaj idején jelentkezik. Olykor borsónyi, eltölható csomócskák jelentkeznek a mellen s ezekből indulnak ki a fájások. Az emlő érintése fájdalmas. A fájdalmak az ágyépig és a vállá-

kig is kisugároznak. Néha esztendőkön át tart ez a baj. Az alaphántalom (hysteria, sápkór, vértelenség, neurasthenia) kezelendő. Meleg borogatások, zöld olajjal bekenés. Gőzfürdők. Léghuzattól óvni kell a mellett.

328. Gyermekeági hüvely- és méhgyulladás. (*Febris seu pyaemia puerperalis.*) Váltólázhoz vagy genylázhoz hasonló tünetek. A láz 40—41° C-ra megy föl, hosszas rázóhidegekkel, gyors érveréssel, deliriumokkal. A hüvely és a váladéka bűzös, néha eves is, véres, ami arra mutat, hogy a baj hagymázos természetű lesz. A has puffadt s igen fájdalmas. A tejelválasztás megszűnik és a hashártyagyulladás tünetei lépnek föl. Ha gyorsan nem segítenek a betegen, akkor 4—5 nap múlva beáll a halál.

A vízkúrák közül jó 32° C ülőfürdő 10—15 per-cig (óvatosan kell a beteget kiemelni az ágyból!) azután 25—26° C altestborogatások 15—20 percen-kint. Fázós lábak melegítendő. 30—32° C hüvelyöb-lítések. Itassanak a beteggel vizet. Székrekedés, has-menés megszüntetendő. Esetleg lézkezelés. Ha a genyláz már föllépett, akkor a beteget megmozdí-tani vagy fürdetni tilos. Addig azonban alkalmaz-hatók a heveny anyaméhlobnál jelölt eljárások. Genyláznál főképpen a beteg erősítésére kell töre-kedni. Bőven kell neki adni tejet, erős bort, coga-cot. Hidéglelésnél melengessék a beteget s adjanak neki teát, meleg kávét. Az injectiókat az orvos telje-síti.

329. Mellrák. Fájdalmas csomóképződéssel kezdődik a bimbó körül. Sokszor a hónalj mirigyei-re is át-atterjed. A folyton nagyobbodó dűzzanat ugyanis összenő a borda és a mell izmaival. Végre

töleséres, bűzös fekély képződik, amely, ha a rákos duzzanat lágy, akkor sokkal hamarabb fejlődik. A fájdalmak, emésztési zavarok és álmatlanság a beteget igen elgyöngítik.

Izgató ételek, italok kerülendők. Erősítő, vér-megújító kúra. Esetleg műtét.

330. Koraszülés. Ha a méhmagzat a fogamzás utáni 16. hétre jön a világra, ezt elvetélesnek, ha pedig a terhesség 28. hetében születik meg, ezt koraszülésnek nevezzük. Az anya súlyos betegségei koraszülést okozhatnak, valamint esés, ütés, felindulás, heves hányás, köhögés is.

331. Meddőség. (*Sterilitas.*) Az olyan nőt is meddőnek nevezzük, aki képes ugyan a fogamzásra, de a magzatot nem bírja kellő ideig a méhében megtartani. Ennek okai lehetnek: ideggyöngeség, sápkór, általános sínylődés, hysteria, fehérfolyás, önfertőzés, méhbajok, túlságos nemi élvezés, izgató táplálkozás stb.

A méh hiányos fejlődése folytán fennálló meddőség gyógyíthatlan. Gyulladásos bajokból támadt meddőség az illető bajnak gyógyultával megszűnik. Méhszűkület esetén sebészi tágitást lehet megkísérteni.

Sokszor előfordul, hogy a férfiban van a hiba. Tudniillik cukorbetegség vagy kankó okozta here-megbetegedés folytán az ondószálcák hiányoznak.

Az is előfordul, hogy a hüvely sajátságos görce az ondót kilöki. Ebben az esetben a közösülést hátulról kell megkísérteni s utána a nő a Sims-féle oldalfekvésbe helyezkedjék, vagyis feküdjék jobbra vagy baloldalára, a lábait huzza föl, mint a szülésnél szokás, karjait tárja szét, hogy egész felső testével a fekvőhelyen pihenjen.

Meg kell még jegyezni, hogy a termékenyülésnek is fokozatai vannak. Némely nő minden közösülés után fogan, más nő meg csak hosszú időközökben. Az elhízás csökkenti a fogamzóképeséget.

332. Hysteria. (Rossz magyarsággal: méhszenv.) Gyakran altesti bajok kísérője. A beteg „szeszélyes” lesz: hol sír, hol kacag, hol szid, hol ömleng. A környezetét rendesen kínzóknak tartja s azt hiszi, hogy az ő szenvedéseit mindenki gúnyolja. Elájul, de mindent hall, érez.

Hystericus görcsök alkalmával a szembogár érzékeny a fény iránt; némely beteg beszél, sőt kiabál is; a görcsös összehúzódás sokáig tart, sőt előfordul a testnek hátrahajlott helyzetben való görcsös megmerevedése is. (Nevető, kiabáló, ugráló görcsök.) Hysteriás betegnél gyakran szemrengés is tapasztalható. Vérhányás ritkább jelenség.

Elsősorban lelkileg gyógyítsuk a beteget. Iparkodjunk részvéttel megnyerni barátságát, ne kicsinyeljük bajait, emeljük föl erős kézzel elesettségéből. Multságoktól, izgalmaktól tartsuk vissza. Iparkodjunk fölhízlalni, ajánljunk neki lég- és napfürdőket, mezitlábjárást, gyógytornát, erősítő kúrát. Székrekedés, álmatlanság, fejfájás stb. megszüntetendő. Görcsöknél a méhtáj kenetése, vizesgöngyölés. Morphium, sebészi beavatkozás tilos.

333. Változódó. (*Klimakterium.*) Ez a negyvenes éveknél szokott bekövetkezni, amely időn túl megszűnik a fogamzási képesség s a havivérzés lassankint elmarad. Legtöbbször zavarok nélkül megy végbe, gyakran azonban a havivérzés néhány hónap múlva újból megindul, emésztési zavarok,

vértódulás, fejfájás, szédülés, idegbajok fordulnak elő.

Gyakori fürdők, légfürdők igen ajánlatosak. A rendes székelés nagyon fontos. Hevülések ellen beöntésekkel, hashajtókkal mozdítjuk elő a székelést. Minden előforduló baj ellen éberén kell küzdeni.

334. Sápókór. (*Chlorosis.*) Ájulások, szapora pulsus, halvány arc, émelygés, hányás, kimerültség, fejfájás, fülzúgás, szemkáprázás jellemzik e bajt. A beteg sokszor fölkelni sem tud, minden mozgás fájdalmat okoz neki. Az érlökés üres, puha. A hasa puffadt, a lépe rendesen megnagyobbodik. A sápkórnál a bőr színe sápadtas, viasszerű, a beteg kedvetlen, olykor sovány, nincs étvágya, hány, szívdobogása, mellszorongása van, hamar elfárad, kimerül, elájul, lehangolt lesz, a lábai elgyöngülnek, fáznak, fejfájást, szédülést, gyomorgöresöt, székrekedést kap, a rendes ételtől undorodik s élvezhetetlen dolgokat akar enni; fejét, hátát fájlalja. A vérből eltűnik a vérfesték- (haemoglobin-) tartalom 40—50%-a, a vörös vérsejtek színe halvány lesz, de számuk nem csökken. A szívben és a nagy nyaki ütőerekben sajátságos, fűrészelő, fúvó zörejek hallhatók. A vizelet kevés, világos, vízszerű, néha nyákos üledékkel. Ez a betegség csak nőknél fordul elő, hiányos vérképződésen alapul, amelyet a nemi szerveknek a vérképző szervekre való hibás behatása okoz. A sápkóros vérrögzépződésre hajlamos. (Lásd 13. pontot.) Az ilyen betegeknél a havivérzés zavarai is gyakoriak. Ne tévesszük össze ezt a bajt a sárgasággal! (Lásd fentebb, a májbajoknál!)

Tartózkodjék a beteg a szabadban, ha nincs erős hideg. Kerülje a gyors mozgást, az erősen fűszerezett (kivált a sós és zsíros) ételeket. Különösen

ajánlhatók a fehérjegyazdag ételek, zöld főzelékek, paraj, karfiol, spárga, cékla, tej, kecsketej, málnaszörp, gyümölcs, buzadarakenyér, kevés sült hus, néha könnyű bor, sör. Igen fontos a nyugalom, bőrápolás vízkúrákkal, jó táplálkozás, gyomorjavítás, jó étvágy. Súlyosabb eseteknél fekvés, lehetőleg a szabadban. A vassal való kezelés teljesen haszontalan. A vértelenségnél felsorolt gyógykezelés itt is teljesen alkalmazható. Ha a gyomor nagyon érzékeny, akkor a folyékony tápálékra (tej, levesek) szorítkozunk. Mihelyt lehetséges, szállítsuk le 1—1½ kgra a folyadékfölvételt.

Gyermekápolás.

335. **Általános szabályok.** Hat—nyole hónapig elégséges a gyermeket szoptatni. Az elválasztás 3—4 hétig tartson. Ez úgy történik, hogy az egyik szopás helyett húslevest adunk neki tápiókával. A húslevesbe ne tegyünk fűszert s a zsírt szedjük le a tetejéről. Ha ezt egy hétig tűri a gyermek, akkor a másik szoptatást is elhagyjuk s helyette tehéntejet adunk, esetleg kétszersülttel. A harmadik héten az egyik szopás helyett árpakávét adunk, majd tejbefőtt darát vagy tápiókát, később áttört zöld főzeléket (zöldborsót, parajt, sárgarépát). Később pedig reggelire és uzsonnára árpakávét kétszersülttel, délre húslevest tápiókával s áttört főzeléket, vacsorára tejbefőtt tápiókát, éjjel esetleg tejet teával.

A tej pótszeréül a nyákos főzet és a lisztleves használható. A nyákos főzetet kétféleképen lehet készíteni. Az egyik mód az, hogy zabdarát forralunk vízben egy órán át s utána sűrű szitán meg-

szűrjük; ennek a főzetnek hidegen nem szabad megkocsonyásodnia. A másik mód az, hogy 2 evőkanálnyi meghámozott zabot félliter vízben megfőzünk s mikor a zab a forró vízben szétpattan, ennek pépjét ugyanannyi forralt tehéntejjel vegyítjük. A lisztlevest csak a harmadik hónaptól kezdve lehet adni; ezt úgy készítjük, hogy a buza- vagy zablisztet meleg vízben 10 percig forraljuk s azután sűrű szitán vagy vászondarabon átszűrjük.

A mesterséges táplálásnál előforduló bajokat így kezeljük:

Ha a csecsemőnél súlyingadozást veszünk észre (a normálistól lefelé) továbbá szabálytalan hőmenetet, zsirzsappanszékleteket, felfúvódást, nyugtalan alvást, akkor a tejet hígítani kell, vagy forralás előtt lefőlözni. (Ez az utasítás Budapestre nem vonatkozik, mert itt a hatósági közegek ismert ébersége folytán csak lefőlözött tejet lehet látni.) Ilyenkor használhatók a mesterséges táplisztek, tápcukrok, malátalevesek. (50 gr. buzalisztet 1 liter meleg vízben fölhabarunk és sűrű szitán átszűrjük; egy másik edényben pedig 100 gr. Löfflund-féle Malz-Suppenextractot $\frac{2}{3}$ liter meleg vízben feloldunk s azután a kettőt összeöntve 5 percig forraljuk. Ez a Keller-féle malátaleves, mely az anyatejnél is táplálóbb.

A nyákfőzetet egyébiránt darából, rizsből, árpakásából vagy zabderceből is készíthetjük. A gyermek korának megfelelő mennyiséget 1 liter vízben, esetleg 1 gr. konyhasó hozzáadásával, lassu tűznél, állandó keverés mellett, a felényire főzzük, azután leszűrjük s a cukrozott tejhez öntjük.

A lisztfőzetet pedig ugy buza, mint kukorica-

vagy zablisztból is készíthetjük, épügy, mint a nyákfőzetet, csak hogy nem szűrjük meg.

Ha súlycsökkenést, felfúvódást, nyugtalanságot, hőemelkedést, gyakori vizes, túrós, nyákos székelést, gyakori zöldes, nyálkás hányást tapasztalunk, akkor fél- vagy egész napig csak saccharinnal édesített oroszteát vagy tejet adunk a gyermeknek, továbbá negyedóránként sziruppal kevert ricinusolajat 1 kávéskanállal, vagy 0.03—0.05 gr. calomelt kétóránként. Másnap a rendes táplálék $\frac{1}{3}$ -át adjuk; (lisztleves, Kufeke) a többit oroszteával pótoljuk, majd később erősen hígított tejet próbálunk meg nyákfőzettel vagy lisztlevessel. Ha a hasmenés, hányás, láz megszűnt, akkor visszatérhetünk a tejre, de ne cukrozzuk egyelőre.

Ha nagy súlycsökkenést, normálisan aluli hőmérsékletet tapasztalunk, az érverések száma eszik, a hasmenés gyakori, a kisded nyugtalan és a táplálékot nem bírja el a gyomra: akkor komoly veszedelemről tarthatunk. Ilyenkor a legfőbb mentő-örvosság az anyatej. Ha a kisded úgy elgyöngült, hogy nem bír szopni, akkor üvegből adunk neki, eleinte kétóránként 20—30 gr. tejet, később fokozatosan többet. Ha az anyatejjel való táplálás teljesen lehetetlen volna, akkor fehértejet adunk. (Ezt gyárilag állítják elő.) Orvosi kezelés nem mellőzhető.

Ha magas lázt, összeesést, hasmenést, hányást, zavart közérzést, mély lélekzést, súlycsökkenést, fehérje- vagy cukorvizeletet veszünk észre, akkor egy vagy másfél napig nem adunk semmi táplálékot, hanem csak oroszteát vagy sóoldatokat (Heim-John-félét). Természetesen orvost is kell hívni, aki a továbbiakat intézi.

Ha nagy elerőtlenedést vagy infectio okozta táplálkozási zavarokat észlelünk, ugyancsak az anyatejhez kell visszatérnünk.

Az egészséges újszülött átlagos súlya 3—3½ kg. A fiuk átlag súlyosabbak a lányoknál. Az első napokban a súly 15—20 dekával csökkenhet, de két hét alatt rendszeren pótlódik s az első év végéig folyton emelkedik. A fiuk testének átlagos hossza 50 cm., a lányoké 49 cm.

Ha beöntést kell adni a gyermeknek, sohse használjunk forralatlan vizet, hanem előbb forraljuk fel és hűtsük le 35—38° C-ra. Az irrigátor csövet olajozzuk be. A csecsemőt az irrigálásakor hanyatt fektessük, combjait huzzuk fel. Egy irrigálásra félliter víz elegendő.

A koraszülöttet melegben kell tartani, vattába göngyölni, melegítő palackokkal melengetni, gyakori 37—40° C fürdőköt adni neki. A szoba hőmérséke 26—28° C legyen. Éjjel is kell szoptatni 2—3 óránként.

Az emlőn táplált csecsemők túlságos táplálásából keletkezett emésztési zavaroknál, melyeknek hányás, székrekedés, vagy gyakori híg székelés, étvágytalanság, felfúvódás, láz, nyugtalan alvás a tünete, a táplálékot 6—12 órára elvonjuk, csak saccharinos teát adunk s gyöngébb hashajtókat. Erősebb hasmenésnél bélmosás is alkalmazandó. Ha veleszületett baj az oka, akkor legalább 3 hónapig anyatejjel kell táplálni a csecsemőt s azután zsírszegény és hydrátus táplálékra áttérni és a 6—7. hónapban elválasztani.

Ha az emlőben beállott tej pangás folytán táplálkozási zavar áll elő a kisednél, amit a szoptatás után legott észlelhető nyugtalanság, gyakori hányás,

38.5—39.0° C láz, elkékülés, híg, zöldes székletetek jeleznek: akkor gyomor- és bélmosást kell alkalmazni s hashajtókat beadni.

Általában meg kell jegyeznünk, hogy a nagy gyermekhalandóságot különösen a mesterséges táplálás okozza és hogy a szülés káros következményeit a szoptatással lehet legtöbbször elhárítani.

336. Csecsemők bélhurutja. (*Cholera infantum.*) Megegyez a cholera nostras tüneteivel, csakhogy itt még nagyobb a vízhiány, más esetekben meg a gyermek szörnyen lefogy, az arca kiaszik. A széklet hol híg, hol darabos, olykor zöld is. Minthogy legtöbbször a helytelen táplálás okozza a bajt, legcélszerűbb 1—2 napig csak fehérjés vizet vagy teát adni a gyermeknek, sok hányás esetén gyomormosást alkalmazni s anyatejjel táplálni a gyermeket.

337. Angolkór. (*Rachitis.*) Eleintén nyálkás, híg ürülékek, emésztési zavarok, gyomor- és bélhurut észlelhetők, a has felduzzad, a bőr petyhüdt, farkó lesz, az izmok elfonnyadnak, elgyengülnek, a beteg nem tud járni, lesóványodik és csak feküdni szeretne. Később a koponya feltűnően megnagyobbodik, a tarkó pedig puha marad, a végtagok ízületei megduzzadnak, a csontok ellágyulnak; a kéz, láb-szár, gerincoszlop, medence és mellkas elferdül, elgörbül, a has kiduzzad, a mellest kiemelkedik, a lép megnagyobbodik, a beteg túlságosan érzékeny, lázas lesz, erősen izzad, gyakori hasmenései vannak.

Legbiztosabb védelem e baj ellen az egészséges lakás, jó táplálás, szükség esetén gyomorjavítók alkalmazása. Jó tej. Hús és alkohol mellőzendő. Ne erőltessék a gyermeket a járásra, ne ültessék karra; ha lágy a tarkója, tegyenek légpárnát és még egy összehajtott lepedőt a feje alá s fektessék oi-

dalvást. Szakszerű kezegetés igen sokat segíthet. Bőrápolás vízkúrákkal. Nap-, lég- és tengeri fürdők, diófalevél-, zabszalma- és korpafürdők. Hízólólul édes mandulaolaj, kukorica, zabliszt, gyümölcs, könnyű tészták, malátakávé.

338. **Vitustánc.** (*Chorea.*) Ennél a bajnál önkéntelen mozgásokat tapasztalunk, melyek csak akkor mulnak el, ha a beteg elalszik s melyek az akaratlagos mozgásokat meggátolják vagy gyöngítik. Eleintén csak azt lehet észlelni, hogy a gyermek igen ügyetlen mozdulatokat tesz, mindent elejt, kiönt; étvágytalan, bágyadt, kábult, álmatlan; később pedig azt, hogy, ha pl. az ujját kellene mozdítani, az egész kezét, karját lökdösi. Ez az együttmozgás azután egyre fokozódik, az arc összeráncosodik, félrehúzódk, eltorzul, a kezek, lábak ide-oda lóbálóznak, a gyermek botolva jár, sőt néha sem ülni, sem állni nem képes.

Teljes nyugalom kell a betegnek, minden izgalom távoltartásával. Friss levegő, tejkúra, könnyű diaeta. Szeszes italok, kávé, tea eltiltandók. Székszorulás megszüntetendő. Álmatlanság, mandulagyulladás, szívdobogás, szívbelhártyalob kezelelendők.

339. **A gerincevelő mellső szarvainak gyulladása.** (*Poliomyelitis anterior.*) Sorvadásos izombénulás, a reflexek eltűnése jellemzik. A bénulás leginkább a lábakon mutatkozik. A heveny, sőt gyakran viharos kitérésnél néha 40° C-nál is magasabb láz észlelhető. Fog- és hátfájás, hányás, kábultság, rángás és görcsök fordulnak elő, amelyek napokig tarthatnak, néha lóláb is fejlődik (lásd az idegbajoknál.) A bénulások petyhüdtek.

A kezdeti időszakban hideg borogatásokat,

lázcsillapítókat, hashajtókat adjunk. Később villanyozás és orthopaed kezelés. A többit lásd a gerincvelőgyulladásnál.

340. Agyvelőgyulladás. (*Polioenkephalitis infantum.*) Hányás, fejfájás, émelygés, göresök és lázak jellemzik. Az arc, kéz és láb egyoldali hűdése marad utána.

A gyógykezelés a heveny szakban szükséges kezelésen kívül: hideg fejborogatás, pióca a fül mögé, hashajtók, lázellenes szerek, esetleg narcoticumok, később villanyozás, fürdők, massage, mint az idegbajoknál mondtuk. A fejbőrt megborotváljuk és higany- vagy Crede-kenőccsel vagy jódivasogénnel bedörzsöljük. Ha a bénulások nem javulnak, orthopaed kezelést alkalmazunk. Vérjavítószerek belsőleg.

341. Görvélykór. (*Skrophulosis.*) Gyermekeknél az ajkak duzzadtak, az orr lelóg („krumpli-orr“) a nyak és az áll mirigyei duzzadtak. (Lásd a mirigydaganatoknál is.) Az ízületek és csontok megbetegednek, felduzzadnak, gyulladásba mennek át. Először a nyakmirigyek dagadnak meg, majd a bőrön támadnak kiütések, sömörök, repedések, melyek sokáig megmaradnak, azután hurutok lépnek föl, melyek a szemeket és légzőszerveket támadják meg. Az orr, középfül, gége, légcső és bél nyákhártyáit szintén megtámadja a baj s így nátha, orrfolyás, középfüllob, fülfolyás, köhögés, bélhurut, fehérfolyás keletkezik. Csont- és ízületi bántalmak és gennyesedések lépnek föl.

Étkezésnél a marha- és disznóhús kerülendő, borju- és baromfi-hús is csak háromszor engedhető meg hetenkint. A sok tej, vaj, cukor élvezése szintén nem jó, míg a zöld főzelékek, gyümölcs és befőtt

igen hasznos. A lakás legyen száraz, tiszta, szellős, pormentes. A száj ápolására nagy gond fordítandó. Concentrált sósfürdők, lemosások zöld szappannal. Az orvosságokat lásd a könyv végén. Vérjavítószerek is alkalmazandók.

342. Barlow-kór. Ez a gyermekbetegség a súly és angolkór tüneteit foglalja magában. Leginkább a sterilizált tejen táplált gyermekeknél fordul elő. Különösen a combesont hárttyája alatti vérzések jellemzik. Az érintés és mozgás fájdalmakat okoz, a vértelenség magasfokú, a szegycsont besüpped, a vérelet véres, a beteg lázas, olykor bél-, hörgő- és tüdőhurut is támad.

Legcélszerűbb a beteg gyermeket anyatejjel táplálni, vagy a tehéntejet zabliszttal adni. A többi később, a gyermekbetegségeknél adjuk elő. Nagyobb gyermekeknél növényi táplálékok, gyümölcs, spárga stb.

343. Vízrák. (Noma.) Hólyag vagy szürkés, üszkös fekély keletkezik a szájjúgnál belül, mely nagy bűz mellett terjedni kezd, majd kifelé tör az arcra is. Magas láz, gyors összeesés, genyes, véres nyál észlelhető. Legtöbbször halálos.

Sebészi műtét, erősítő kúra, szájöblítés.

Kozmetika.

344. Rövid összefoglalás. Milliókra rúg a krémek és egyéb szépítőszeretek száma. A hölgyközönség persze nem tudja, hogy miféle szerekben van hatóerő az arc szépítésére, a bőr finomítására és a szépséghibák eltüntetésére, tehát sorba próbálják valamennyit, kivált azokat, amiket nagyon hir-

detnek. Minden gyógyszerésznek, droguistának lesz ma-holnap ilyen gyártmánya, amiről a közönség azt hiszi, hogy ő találta föl. Az anyagát persze titokban tartja, mert voltaképen mind az ilyen gyártmányok annyira egyszerűek, hogy csak a szag tekintetében különböznek. Ugyanis alig van tízféle anyag a világon, amiből bőrfinomítószerket lehet előállítani. Minden gyáros ezt a néhányféle anyagot variálja, kombinálja, illatosítja. Másfélét nem is szabad forgalomba hozni, mert a többi mérgetartalmu. Elvből nem írunk ide recepteket, de levélben bárkinek megírjuk, ha az „Aster“ szerkesztőségéhez (Budapest, III., Nád-u. 1:) fordul. Megjegyezzük, hogy a legtöbb kiütésnek az oka a vérben rejlik, tehát az ilyen bajok elsősorban vérjavítókkal kezelendők. — A hajhullás elleni szereknek száma igen kevés. Itt is elsősorban a hajhullást okozó belső bajok jöhetnek szóba és csak azután az a néhány külső szer, amely mérget nem tartalmaz.

Férfibetegségek.

345. **Általános megjegyzések.** A hivatalos gyógyászati tudomány az úgynevezett titkos betegségeket a bőrgyógyászat körébe utalja, mert ezek a bajok nem vérbetegségek, hanem fertőző bántalmak. Csak az ujságokban hirdető kóklerek nevezik az ilyen megbetegedést vérbajnak, hogy ezzel a hangzatos céggel minél több tájékozatlan embert megkoppaszthassanak.

Ezek a betegségek tulajdonképen három főcsoportra oszlanak: 1) húgycsőtakár (kankó, tripper), 2) lágy fekély (puha sánkér) és 3) bujakór

(syphilis, kemény sánkér). A többi baj mind ezeknek szövődménye.

346. Húgycsótakár, kankó, tripper. (*Gonorrhaea, urethritis gonorrhoeica.*) A fertőző érintkezés után 3—6 nap múlva a húgycső erősen viszketni kezd, majd világos, genyes váladék folyik belőle. A csiklandó viszketést égető fájdalom váltja föl, a kifolyó váladék zöldesbe megy át, sűrűbb lesz és kemény foltokat hagy a fehéreneműn. A vizelésnél a beteg heves fájdalmakat érez, a húgycsőnyílás és a makk megduzzad, kivörösödik; a hímvesző olykor megmered, gyakori magömlések fordulnak elő. Ugy két hét múlva a fájdalmak szűnni kezdenek, a genyes váladék először bővebb lesz, majd ez is megszűnik.

Ez a gyógyulási folyamat, amely azonban néha csak hónapok multán következik be s olykor herelob, lágyékmirigygyulladás, hólyaghurut, függőlyképződés, húgycsőszűkület, izomesúzféle fájdalmak, ízületi lobok, láz, emésztési zavarok járulnak a kankóhoz.

Befecskendezések öblítő, összehúzó szerekkel. Vérjavítók. Vizelethajtók.

347. Lágy fekély, puha sánkér. (*Ulcus molle.*) A fertőzés után 2—4 nap múlva a hímveszőn, leginkább a fitymán vagy makkon pattanás vagy esomó képződik, ami kezdetben sárgásfehér, később sárgászöld és genyrtartalmu. Később föl pattan és fekély lesz belőle, melynek széle vörössesárga, duzzadt, alapja szalonnás. A közelében levő mirigyek is megduzzadnak s néha meg is genyessednek.

A betegnek nyugalom kell; a fekélyt tisztán kell tartani, langyos vízzel kimosni, borogatni, eürophenporral behinteni. Sör, pálinka, tea, fekete-

kávé, só és fűszerek ártalmasak. Belsőleg vérjavítók, vizelethajtók, izzasztók, hashajtók. Ha a fekély tovább harapózik, sebészi kezelés szükséges.

348. **Bujakór.** (*Syphilis.*) A ragályozás megtöténte után 2—6 nap múlva a fityma tapadó részén vagy belső bőrén hólyagocska képződik, mely 2—3 nap múlva fekéllyé lesz, duzzadó szélekkel, gyulladással fenékkal, szalonnás, genyes váladékkal. Később (hetek, hónapok múlva) a lágyékmirigyek meggyulladnak, megduzzadnak és elgennyednek. (Dob, bubo.) A hímvesszőn és a végbélnyílás körül függölyök támadnak. (Cimbalomszeg). Ezekhez járulhat a kankó, torokhurut, továbbá a gégesyphilis, szembajok, kiütések, fekélyek, görcsök, bénulások stb. A bujakór második szakában a tarkón, a hónaljban mirigyduzzanatok, a törzsön, végtagokon és az arcon lencsényi halványrózsaszínű vagy rozsdabarna szeplők (roseolae) jelennek meg, rázóhideg kíséretében, melyek egy-két hét alatt, olykor néhány óra alatt eltűnnek, halvány foltot hagyva maguk után. Néha azonban hónapokig megmaradnak.

A bujakór rombolásai igen sokfélék. A csontok elüszkösödnek a legborzasztóbb fúró fájdalmak kíséretében, a haj kihull, a körmök tönkremennek, a nyelv elrothad, az orr szétmorzsolódik, a szemek elpusztulnak, a herék óriási módon feldagadnak, az egész testet hólyagok, kiütések, fekélyek lepik el.

A másodlagos korszakban jelennek meg a hólyagszerű kiütések (syphiliticus vízhimlők), a genyhólyagos kiütések (Vénus koszorúja), azután a függölyök (condylomata) a szeméremtesten, combon, lágyékon. Majd a nyákhártya-papulák, azután jönnek a csontbetegségek, koponya- és lábszár-

csontlob, fűró fájdalmak a csontokban, csonthártyalob, esetleg ízületi bajok is.

A harmadik szakban a közérzet súlyos zavarai lépnek föl, bonetani elváltozásokkal. Agy- és gerincagybajok, emésztési, légzési, vizeelési, nemi és vérkeringési zavarok, esomós daganatok, gyulladások, gennyedések, működési zavarok. A csontok szétesnek, elüszkösödnek, elpusztulnak.

Az *agysyphilis* előjelei heves fejfájások, nyavalyatörésre emlékeztető göresök, gutaütésszerű rohamok, különféle hűdések.

A gerincagy syphilise (*lues spinalis*, myelomeningitis anterior) fájdalmakat, fonák érzéseket vált ki, különféle, váltakozó hűdésekkel, gyakran a gerincagy féloldali sérülésével.

Tartózkodjék a beteg a húsféléktől, fűszeres ételektől, dohányzástól, alkoholicáktól. Élvezzen jó levegőt, vegyen fürdőket, különösen a gőzfürdők igen jók, használjon vérmegújító, erősítő kúrát. A száját tartsa tisztán, öblögesse myrrhá és ratanha tincturájával. Kövessen könnyű, de tápláló diatétát, kivált ha vérszegény lett. A rendes székelésre is ügyeljen.

Belsőleg vérjavító, erősítő, vizelethajtó, izasztószeres. A fekélyre meleg borogatások, továbbá kenőcsök (vaselin, lanolin, glycerin, traganth stb.)

349. Lágyéki mirigyek duzzadása (dob) és gyulladása. (*Bubo, adenitis inguinalis.*) Az előidéző bántalom kezelendő. Ólomvizes vagy Priessnitz-borogatások, pára-kötés Burow-oldattal.

350. Magtalanság. (*Aspermatismus.*) A közöszülő képesség megvan, de ondó nincsen; vagy veszületett baj, vagy a középponti idegrendszer

megbetegedéséből, továbbá sérülésekből, fitymaszűkületből, monytóbajból, sőt sokszor a túlságos nemi élvezetből származik. Csakis az alapbántalom megszüntetésével gyógyítható.

351. Ondótestek hiánya. (*Azoospermia.*) Az ondó megvan, de termékenyítő tartalma nincsen. Elhízás, alkoholizmus, morphinizmus, mellékheregyulladás, kankós ondóhólyag- vagy monytógyulladás stb. következménye. Az alapbántalom kezelendő.

352. Nemi tehetetlenség. (*Impotentia coeundi.*) Igen sokféle oka lehet, amelyet egyénileg kell kikutatni és orvosolni. Leggyakoribb ok a túlságos nemi élvezés. Ilyenkor erősítőkúra, vízkúra, (fél-fürdők, zuhannyal a gátra, szénsavas fürdők), nap-fürdők, a hátgerinc galvanizálása, ingertelen diæta alkalmazandó. Neurasthenia, agy- és gerinc-agyi bajok, cukorbetegség, vesebetegség, hájkór, mérgezések stb. kezelendők. — Azok a szerek, amelyeket újságokban hirdetnek, nem az impotenseknek, hanem a fabrikálóknak használnak — finciális impotencia ellen.

Ha túlságba vitt nemi élvezet, alkoholizmus, morphinizmus okozta, akkor ezek eltávolításra. Belsőleg csakis erősítő, vérjavító szerek.

353. Magömlés. (*Pollutio.*) A beteg fekvőhelye legyen hűvös, ne puha; ha bír, aludjék nyitott ablak mellett. Ne lustálkodjék az ágyban, végezzen tornát, testi munkát, élvezzen friss levegőt. Használjon vízkúrát, erősítő kúrát. Este keveset egyék, korán fekvődjék. Lefekvés előtt próbáljon székkelni és vizelni. A hanyattfekvésről szokjék le. Közössélettől tartózkodjék. Alcoholicákkal ne éljen. Szel-

lemi munka korlátozandó. Neurasthenia, fitymaszűkület, éresomós heresérv, végbélbajok, bélféreg, dülmirigy- és ondóhólyagbajok kezelendők. Húvös ülőfürdők. Hátgerinc villanyozása, dörzsölése sós vízzel. Belsőleg összehúzó szerek.

354. Önfertőzés. (*Masturbatio.*) Alkoholikák, húsfélék, fűszerek kerülendők. Tej- és gyümölcsdiéta. Vízkúrák. Neurasthenia kezelendő. Szigorú felügyelet. Testedzés. Szellemi túleröltetés ártalmas. Erősítő kúra. Minden panasnál hathatósabb gyógyszer a hideg víz.

355. Magfolyás. (*Spermatorrhoea.*) Ondóhólyaggyulladásnál, ideggyöngeségnél, a középponti idegrendszer súlyosabb bajainál, a húgyeső hátsó részének és a monytőnek túlságba vitt nemi élvezetek következtében beállt vértódulásánál fordul elő. Az alaphántalom kezelendő.

356. Vérrel kevert ondó. (*Haematospermia.*) Ondóhólyaggyulladásnál, monytógyulladásnál, ondósinórgyulladásnál, a nemi szervek gümőkórjánál, húgyesőszűkületnél, kankónál, nemi kihágásoknál fordul elő. Az alaphántalom kezelendő. Belsőleg: összehúzószerek.

357. Húgyhólyaggörcs. (*Kystospasmus.*) Legtöbbször férfiaknál fordul elő és pedig mint más altesti baj kísérője. Rövidesen elmúlik, de gyakran hólyaghurut lesz belőle. A görcsös fájdalom a hólyagban vagy ennek tájékán kezdődik, de aztán a végbél felé sugárzik. Kis időre abbahagy, aztán erősebben ismétlődik. Vizelet inger is kíséri. Meleg borogatások, akár a heveny izületi csúznál, meleg ülőfürdők, izzasztók ajánlatosak. Az alaphántalom kezelendő. (Végbélbaj, bélféreg, sóska savvizezés, nemi kihágások, hűlés, idegesség stb.)

358. **Heregyulladás.** (*Orchitis.*) Kezelését lásd a következő pontnál. Idült eseteknél figyeljünk a luesre és tuberculosisra.

359. **Mellékheregyulladás.** (*Epididymitis.*) Nemi izgalmak, befecskendezések, jeges borogatás a heveny kankós eseteknél eltiltandók. Fájdalom és láz ellen nyugalom, a herezacskó felpoleolása és borogatása, hideg, később meleg vízzel, ólomvízzel, Burow-oldattal. Piócák a lágyéktájjra. Könnyű diæta, rendes székelés, csillapítók, esetleg végbélkúpok, lenmaglisztpépes meleg borítás a herére, később suspensorium viselés. — Idült esetben meleg borogatások, meleg sósfürdők, iszap, láp. Tuberculosus idült esetben sebészi beavatkozás.

360. **Ondóhólyaggyulladás.** (*Spermatokystitis.*) Kankónak vagy a nemi szervek gümös megbetegedésének következménye. Nyugalom, könnyű diæta, meleg fürdők, végbélkúpok, a végbél kenegetése Feleky-készülékkel, vizelethajtók, esetleg az ondóhólyag sebészi felnyitása. Tuberculosus eseteknél lásd a 372. pontot.

361. **Makkgyulladás.** (*Balanitis.*) Langyos lemosások, szárítóporokkal (keményítőpor, talcum Venetum, xeroform, dermator) való behintés, zineoxydkenőcs, páraötés Burow-oldattal. Lues, kankó, lágy sánkér, cukorhaj, fekély szintén kezelendő. Szükség esetén sebészi körülmetélés.

362. **Makk- és fitymaggyulladás.** (*Balanoposthitis.*) Lues, kankó, fekély, bőrbajok, cukorhajok, az előbőr makkfaggyújának bomlása stb. lehet az alapbántalom, amely elsősorban kezelendő. A fityma (előbőr) hátrahúzása mellett összehúzószerek-

kel borogatunk, azután zinkkenőcsöt, hintőporokat alkalmazunk. Olykor körülmetélés szükséges.

A fitymaszűkület (phimosis) kezelése ugyanez.

363. Makköv, spanyolgallér. (Paraphimosis.) Kankó, fekély, sérülés stb. elsősorban kezelendő. Hidegvizes, ólomvizes vagy Burowoldatos borogatás, azután a fityma helyretétele, esetleg bemetszés segítségével, azután ismét borogatás.

364. Húgyesőszűkület. (Stricture urethrae.) Legtöbbször a kankó következménye és legtöbbször sebészi tágitást igényel. Enyhébb esetekben egy bougie-nak (szálacs) a húgyesőbe való betolása a húgyeső enyhe gyúrása, 5—10 percig naponta többször és meleg füröszítése is segít.

365. Monytó- vagy dülömirigygyulladás. (Prostatitis.) A monytó a húgyeső kezdetét gyűrűalakban veszi körül és a hólyag nyakával szorosan összefügg. A szomszédos szervek gyulladása a prostatára is áttérjed. A prostata kóros megnagyobbodása a hólyagra s a végbélre is nyomást gyakorolhat, mi által a székelés, vizelés, ondókifolyás megnehezíttetik. Heves, égető, kopogó fájdalmak is jelentkeznek a gát táján, székelési, vizelési inger s ugyanakkor erős fájások. A gát lobos, duzzadt. Ha a mirigyben nem fejlődik gennyedés, akkor kedvező a lefolyása. Meleg ülőfürdők. Hashajtók, vizelet-hajtók. Alcohol-cák, szénsavas italok, tea, fekete-kávé, fűszerek eltiltandók. Könnyű, szűkös étkezés. Heveny eseteknél rendesen elegendők a hideg borogatások, azután meleg fürdők, meleg pépes borogatások, esetleg végbélkupok és piócék. Sok ülés, valamint a túlságos sok mozgás is ártalmas. Az alapbántalom kezelendő (kankó!) Massage Feleký-készülékkel hosszabb időn keresztül.

366. **Vértódulás a monytóban.** (*Congestio prostatae.*) Okozhatják a húgycső megbetegedései, megszakított közösülés, a hosszabb időn át folytatott nemi perverzítások. Az alaphántalom kezelendő.

367. **A monytő túltengése.** (*Hypertrophia prostatae.*) Kezdetben elegendő a megszorított étrend, rendes székelés, langyos fürdők, ülő sósfürdők, esetleg végbélkúpok. Később csapolás, katheter, esetleg sebészi műtét szükséges.

368. **Priapismus.** A monytőnek hosszas megmerevedése kéjérzet nélkül. Agygerincbajok, cantharides-mérgezés, idegbaj kezelendő. Belsőleg: vizelethajtók, zsongítók. Végbélkúpok.

369. **Hegyes bütyök vagy függőly (cimbalom-szeg.)** *Kondyloma acuminatum.*) A kankó, makkgyulladás kezelendő. Borogatás összehúzószerekkel, esetleg sebészi lemetzés.

370. **Az ondózsínór ereinek kitágulása.** (*Vari-kokele.*) Vérpangást, magömlést, magfolyást okoz. Hererögzítőt kell hordani, ülőfürdőket használni, könnyű székelésről gondoskodni, sok állást, járást kerülni. Végső esetben a kitágult ereket le kell vágni.

371. **Vizeletesepegés** (*Incontinentia urinae.*) Előfordúl éjjeli ágybavizelésnél, a húgyszervék aggkorias sorvadásánál, szűkületénél, ujképleteinél, sérüléseinél, gümőkórjánál, a húgyhólyag elégtelenségénél, szokásos vizelevisszatartásnál, idegen testnek a húgycsőbe való hatolásánál, fejlődési rendellenességnél, a húgyhólyag hűdésénél. Az alaphántalmat kell kezelni, a hímvesszőt tisztán tartani, vaselinnal bekenni, esetleg vizeletzacskót hordani.

372. **A húgy- és nemi szervek gümőkóros megbetegedése.** (*Tuberculosis urogenitalis.*) Belsőleg

erősítő, vizelethajtó, csillapító szerek. Meleg fürdők. Lásd még a hólyaghurut, mellékheregyulladás, monyító- és ondóhólyaggyulladás kezelését is.

373. Bujakóros gégebaj. (*Syphilis laringis.*) Jól kivehető vörös foltok, szürkés, lapos emelkedések a nyákhártyán, fekélyesedések a gégefedőn. Később mézga-daganatok (sarjda-ganatok) melyek gyorsan szétmállanak s mély fekélyt hagynak maguk után. A torok nyákhártyáinak hurutos állapota (angina syphilitica) a mandulák megduzzadásával és nyelési nehézségekkel jár. A nyákhártyákon fekélyek, a mandulákon függölyök képződnek, melyek elgenyесednek s a garatot elzárják. A korai alaknál a gége lobos lesz, vörös foltokat lehet benne észlelni; ekkor még nem igen lehet a gégehuruttól megkülönböztetni; majd szürkés, lapos bibirсókok jele-nnek meg a nyelven és nyákhártyán s fekélyek (kivált a gégefedőn). Később mézga-daganatok kezdődnek, melyek gyorsan szétesnek s utánuk mély fekélyek maradnak. (Noha ez a gümőkórnál is így van, azonban akkor gümőkórbacillus van a köpetben, ennél a bajnál pedig az antiluetikus kezelésre a fekélyek szűnni kezdenek.) A gégesyphilis később veszedelmes szűkületet idézhet elő.

A kezelése a bujakór és gégebaj szerint történik. Toroköblítés összehúzószerekkel, enyhe fertőtlenítőkkel, sülyellenesekkel; a fogak tisztán tartandók. Esetleg sebészí gégetágítás.

374. A gerincagy syphilises megbetegedései. Ide tartozik az idült a mézga-daganatos agyvelőburokgyulladás, (jellemzik: kevés-sé kifejezett bénulási tünetek, hólyagzavarok, érzési, izgalmi tünetek a hátfban és a környékeken) továbbá az idült bujakóros gerincvelőgyulladás (amely érmegbetegedések-

kel kapcsolatban velősorvadáshoz vezet) valamint a gerincagybujakóros hűdése (göresös hűdés, fokozott ínreflexekkel hólyagbeli és érzészavarokkal.)

A kezelést lásd a hűdéseknél és a bujakórnál.

375. Az agy syphilise. Gyakori fejfájások, nyavalyatörésre emlékeztető, gutaütésszerű rohamok, különböző hűdések jellemzik. A lágyéki beszúrással nyert folyadékban szaporodott nyiroksejtek találhatnák.

A kezelést lásd a hűdéseknél és a bujakórnál.

A betegségek főbb ismertetőjeleinek rövid összefoglalása.

Csoportosítva felsoroljuk itten azokat a jeleket, amelyekből egyes betegségekre lehet következtetni. Ez az összeállítás persze nem kimerítő, de elegendő arra, hogy egy nem-orvost legalább a főbb dolgokról tájékoztasson.

Lesorványodás: vértelenség, fehérvérűség, sorvadás, rák, súlyosabb cukorbetegség; esetleg hagymáz, tarkómerevség.

Fátyolozott tekintet, kifejezéstartalanság: lázas betegségek, különösen hagymáz, szemeses tüdőgümőkór, tarkómerevség, mérgezőségek.

Halványság: vértelenség, sorvadás, rák, máj-szalonnásodás.

Hirtelen beálló, maradandó sápadtság, elesettség: belső vérzések.

Sárgaság: májbetegségek.

Bronzszín: Addison-kór.

Kékszínűsödés a körömökön, ajkakon stb.: szív-

bajok, tüdőbajok, lélekzési zavarok. (Tüdőgyulladásnál, szemcsés gümőkórnál rossz jel!)

Nehéz lélekzés, légszomj: szívbaj, mellgörcs, nagyfokú gümőkór; mellhártyagyulladás, tüdőgyulladás, légmell, tüdőtágulat, tüdősorvadás.

Vizenyős daganatok: vízkór, rák, vértelenség, sorvadás, cukorbaj; *vizenyős daganatok a bokában légszomjjal és kékszíneződéssel:* szívbaj; *vizenyős daganatok az arcon és fehérjevizelés:* Bright-féle vesekór.

Kiütések: lásd a ragályos bajokat.

Rekedtség. A legtöbb gégebajnál a hang megváltozik: rekedt, érdes, tisztátalan, fátyolozott lesz. A hangtalanság, suttogás a gége komoly bajára mutat. Az orrhang vagy toroklob következménye vagy luesé. Idült nátha, valamint habarcok is eldugaszolják az orrot. Ha a valódi hangszalagok betegek, akkor az álhangszalagok hortyogó, érdes hangját halljuk. Egyoldali hangszalaghülés, valamint kisebb daganatok az ugynevezett kettős hangzást okozzák.

Köhögés. A köhögés többféle betegségre mutathat. A köhécseles kezdődő sorvadásnál, a hangos, ugató köhögés kruppnál (és más bajoknál is), a sívító hangoktól megszakgatott köhögés számár hurtnál fordul elő. A száraz köhögés a tüdők és a mellhártya különös izgatásából keletkezik.

Hőmérsék: 37° C-on felül: láz.

Érverés: percenkint 90-en felül: láz.

Szapura, de gyöngé érverés, gyors lélekzés és láz; továbbá étvágytalanság, szomjazás, kevés és sötét vizelet: hevenyész-láz fertőző betegségek. (lásd a 191—216. pontokat!) rostonyás tüdőgyulladás, szemcsés gümőkór, orbánc, heveny izületi csúsz, szívbelhártyalob, mérgezések stb.

Bőrviszketés: máj-, vese-, gyomor- vagy bélbaj, aranyér, cukorbetegség.

Nyelv: pörkös, kérges a hagymáznál; málnaszerű a vörhenynél; fehéresen bevont a gyomorhurtnál; pikkelyes a ráknál és bujakórnaál.

Lépduzzanat: hagymáz, tüdőgyulladás, váltóláz, fehérvérűség, májszalonnásodás, májsorvadás, véres betömülés stb.

Lepedék a szájjadon, garaton: toroklob, mandulalob. Idült garathurutnál duzzadt, bevont vagy száraz, fényes.

Öntudati zavarok: hagymáz, tarkómerevség, szemesés gümőkór, mérgezés.

Érzéketlenség és kábultság lázmentes betegségeknel: a kóma előhírnöke. (Kóma=kábult álom.) Beállhat a kóma: mérgezésnél, agyhűdésnél, fokozódó hűdésnél, húgyvérűségnel, cukor bajnál.

Fejfájás állandóan: ideggyöngeség, sápkór, agydaganat, cukor baj, lues, szív baj, húgyvérűség; a betegség súlyos voltára mutat.

Homloktáji fejfájás: orrbetegség, homloköböl gennyedése.

Szédülés: sokszoros érkeményedés, vérszegénység, agyi véredények elmeszesedése, szükületes szív baj, hysteria, fülbántalmak, ideggyöngeség, gyomor- és bél bajok.

Féloldali átmeneti bénulások: fokozódó hűdés, agyi lues, agyi véredények elmeszesedése, sokszoros érkeményedés, sorvadás.

Beszédzavar: nyultvelő bénulása.

Tagok mozgásának zavara (ataxia): sorvadás, környéki ideglob, kisagy sérülései, toroklob, iszákosság.

Görcsök: a) többszörös rövid rángásokkal:

hysteria, nyavalyatörés, agytályog, terhesség, szülés; gyermekeknel: fogzás, bélféreg, gyomorhaj; b) *hosszantartó összehúzódásokkal*: merevkór, merevgöres.

Reszkető mozgás: reszkető hűdés. Ha akaratlagosan mozgatott izmoknál lép föl: szétszórtgócú keményedés.

Reflexeknek, vagyis az érzőidegek visszahatásának hiánya: sokszoros, alkohols, toroklobos ideglob, sérülésből eredő hűdés, gerinevelő sorvadás, sokszoros gerinevelőgyulladás.

Reflexek fokozódása: idült gerinevelőgyulladás, agyhűdés.

Szembogármerevség: gerinevelősorvadás.

Érzészavarok: agyi és gerincagyi betegségek, ideglob, gerinevelősorvadás.

Tagbénulás: hűdés.

Ajkak: a) száraz, cserepes: láz; b) feketésbar-na: hagymáz.

Szájgenyvesedés: súly.

Hányás gyakran: húgyvérűség, tarkómerevség, hashártyagyulladás, terhesség; vörhenynek és orbácnak előjele. Ha a hányást nagy elesettség és hasi fájdalmak kísérik, akkor súlyos hashártyabaj, sérvkizáródás, vakbélgyulladás, bélesavarodás van jelen. Az időszakonként ismétlődő hányás gyomorgöresroham, hátgerincsorvadás, gerinevelőhajok jele; lehet továbbá: gyomorhurut, gyomortágulat, gyomorrák, gyomoridegesség stb. (Gyomortágulásnál a hányás igen bőséges.) Lásd a 26. pontot is.

Vérhányás: májsorvadás, gyomorfekély, gyomorrák, hysteria.

Vérköpés: tüdővérzés, tüdőfekélyesedés, tüdő-

tályog, tüdőüszkösödés, tüdőrák, véres betömülés, verőértágulat.

Daganat a gyomor- vagy máj tájékán: rendszeren rák.

Véres ürülék: Gyomor- vagy bélfekély. (Egy magában nem elegendő jel!) Vérhas.

Székrekedés: szívbjaj, gyomortágulás, vakbélgyulladás, hysteria, terhesség; hasmenéssel: idült bélhurut; hasfájással, lázzal, hányással: hashártyagyulladás.

Hasmenés: meghűlés, ijedség, gyomorbélhurut, vérhas, kolerin, bélhurut, hagymáz, rák, húgyvérűség, gümös vagy lueses fekélyek, májszalonnásodás, gümőkór, sorvadás, gennyedés, váltóláz.

A vizelet csökken: nyáron, izzadásnál, láznál, hasmenésnél, szívgyöngeségnél, veseagyulladásnál és átszűrődéseknél. *Szaporodik:* cukorhajnál, vesezsugorodásnál, izzadmányok és átszűrődések felszívódásakor, a középponti idegrendszer egyes bántalmainál, prostata-túltengésnél, heveny betegségek elmúltakor. *Könnyű:* húgybőségénél (diabetes insipidus) és vesezsugorodásnál. *Súlyos:* cukorhajnál, veseagyulladásnál, sorvasztó bajoknál, lázagnál. *Véres vizeletről* a 74. pontban szöltünk. *Barnás vizeletet* sárgaságnál, sárgászörös epebőségénél, heveny ízületi csúznál, májbántalmaknál stb. találunk. A vizeletnek vegyi vizsgálata sokszor nem mellözhető.

Has behúzódása: Tarkómerevség, kólíka, bárzsingszűkület, kimerültség, gyomortágulás.

Has felpuffadása: idült bélhurut, bélelzáródás, hasi hagymáz, hashártyagyulladás.

Hasvizennyő: májsorvadás vagy egyéb májbaj, idült hashártyalob.

Orrvérzés: orrbetegségek, vérszegénység, fehérvérűség, sápkór, vesezsugorodás, májsorvadás.

Rekedt hang: gégebetegségek, lues. (Toroklob után is észlelhető.)

Nyelési nehézség: toroklob, mandulalob, gégebagajok, gégedaganatok, szájsüly.

Hangrésgörcs: hysteria, angolkór.

Oldalszúrás: mellhártyagyulladás.

Mellkasi fájdalom: szív baj, esűz, száraz mellhártyagyulladás, idegzsába.

Fehér folyás: méhhurut, hüvelygyulladás, méhnyálkahártyagyulladás.

Köpet. Nyákos: kezdődő gümőkór vagy hörgőhurut. *Genyes:* tüdőtályog, genyes tüdőhurut, genyesedés a mellben. *Nyákos és genyes:* tüdősorvadás, hörgőhurut. *Súlyos, gomolyos:* gümőkóros tüdőüregek. *Savós:* súlyos tüdővizennyő. *Véres:* lásd fentebb „Vérköpés“ cím alatt. *Véres és nyákos:* tüdőrák. *Vérrostos:* rostonyás tüdő- vagy hörgőgyulladás. *Bűzös:* tüdőüszök, bűzös hörgőhurut, rothadó genyesedés. *Rozsdabarna:* tüdőgyulladás. *Sárga:* átört májgóc. *Füzdő:* gümős tüdőgyulladás.

Mellkas táglata: tüdőtágulat, izzadmányos mellhártyagyulladás, légmell, gátordaganat.

Mellszűkület: tüdősorvadás, gümőkór, mellhártyaizzadmány felszívódása vagy szilárdulása.

Tüdőátárok kikopogtatása. Ha az egyik tüdőcsúcs mélyebben áll, mint a másik, akkor az gümőkórt jelenthet. Ha pedig az alsó határ van mélyen, akkor ez rendesen tüdőtágulatra mutat; lehet azonban ez a mellgöres átmeneti tünete is. (A kikopogtatás felfedezője Auengrubber, szül. Grácban 1722, meghalt Bécsben 1809.)

Ha az egészséges ember mellkasát a gyomor

fölött megkopogtatjuk, tiszta dobos hangot hallunk. A mellkas többi részén, egyéb helyein ilyen *dobos hangot* akkor kapunk, ha a tüdön már nagyobb üregek (szakadékok) vannak (sorvadás, üszkösödés, hörgőtágulat), továbbá ha a mellhártya ürében levegő gyűlt össze (légmell), valamint ha egy tüdő-rész teli van beszűrődéssel (gümőkór, tüdőgyulladás), vagy ha a tüdőnek szövete elernyed (mellhártyagyulladás, szívburokgyulladás, tüdőgyulladás, tüdővízenyő). Nagyobb üregeknél, légmellnél ez a kopogtatás *érces hangot* is ad. Némely üregnél, sőt olykor tüdőgyulladásnál és mellhártyagyulladásnál is, viszont az úgynevezett *repedtfazék-hangot* lehet észlelni.

A lélekzés kihallgatása. Az egészséges ember lélekzését sejtesnek nevezzük. *Gyöngé* ez a sejtes lélekzés tüdőtágulatnál, a mellhártya-izzadmányoknál. *Erős* a hörgők duzzanatánál is, szűkületénél, tehát a hörgőhurutoknál is. *Vontatott és érdes* a meli-görcsnél és hörgőhurutnál, kezdődő gümőkórnál. *Szörtyös* a hörgőhurutnál, tüdőgyulladásnál, tüdő-üszkösödésnél, gümőkórnál, néha tüdőtágulásnál is.

A hörgői lélekzést egészséges embernél a gége mellett hallhatjuk. Ha ugyanilyen hangú lélekzést hallunk a tüdőknél is, akkor éppen azokra a bajokra mutat, amelyekre a föntebb részletezett dobos kopogtatási hang. Érceshangú lélekzés, az úgynevezett korsóhang ugyanazt jelenti, amit az érces kopogtatási hang. Van még *határazatlan* lélekzés is, amelyből néha kezdődő gümőkórra lehet következtetni. (A kihallgatást Laënnec párisi orvos fedezte föl; szül. 1781, meghalt 1826.)

Megemlítjük még a ropogós szörtyözörejeket, amelyek szemcsés gümőkórnál és tüdővízenyőnél

hallhatók, továbbá a Hippokratesi loccsanást, amelyet savós, genyes légmellnél hallunk, ha a beteget megrázzuk vagy mozgatjuk.

A szív kitapintása és kihallgatása. Az V. bordaközben, a szegycsontmelletti és emlőbimbóvonal közepén kell éreznünk kezünkkel a szív összehúzóását, a szívesücslüktetés okozta rezgést. Ha ez a lüktetés balfelé esik, akkor szívtagulás vagy szíveltolódás van jelen. Szíveltolódás jobboldali mellhártya-izzadmány, légmell, összehúzó bal-mellhártyagyulladás és álképlet okozhat. Ha továbbá a csücslüktetés jobbfelé esik, akkor légmell, jobboldali összehúzó mellhártyagyulladás, baloldali mellhártya-izazdmány lehet jelen, amely mind szíveltolódást okoz. Lefelé akkor esik a szívesücslüktetés, ha a rekesz mélyen áll, ha a balgyomrocsnál túltengés van, vagy ha az ütőértágulat állt be. — Végre fölfelé akkor esik a csücslüktetés, ha a has megnagyobbodott és a rekeszt fölnyomja; ez az eset előfordulhat hasfelfuvódásnál és v. zenyőnél, gyomortágulatnál és daganatnál, sőt olykor a terhességénél is.

A szívlüktetés erősebb lesz láznál, megerőltetésnél, izgalomnál, szívtagulatnál és túltengésnél. Gyöngébb lesz hájkóránál, tüdőtagulatnál, szívburokvizkóránál, szívburokalképletnél stb.

A szívtáj kidomborodik a szívtagulásnál és túltengésnél, szívburok-izzadmánynál, angolkóránál. A lüktetést a főütőéren látni is lehet ütőértágulatnál. A sajátságos szívzörejek a billentyű-bántalom (1. pont) jelei. Ezeknek meghatározása gyakorlatot és tanulmányozást igényel.

Az érverés. Az érverések számának csökkenése (bradykardia) sárgaságnál, kólikánál, kimerültség-

nél, tarkómerevségnél, a kéthegyü billentyű szűkületénél (1. pont) salycylsav és digitalis (csúsz és szív-baj elleni „gyógyszerek“) szedésénél. — A szapora érlökésről a 8. pontban szoltunk. (Lásd még a Basedow-kórt is!) Egyébiránt gyors érverést tapasztalunk ütőérelégtelenségnél, vesezsugorodásnál is, lassú érverést ütőérszűkületnél és a kéthegyü billentyű szűkületénél. Nagy az érverés láznál, szívtágulatnál, ütőérelégtelenségnél, kiesiny a billentyű-szűkületnél, szívgyöngeségnél. Kemény az érverés vesezsugorodásnál, a balgyomrocs túltengésénél, ütőér izomzatának göresénél, ütőérmeményedésnél, mellszorongásnál, sorvadásnál, puha a láznál, vérfogyatkozásnál. (Klemperer.)

A vérnek betegségek meghatározása céljából értékesíthető vizsgálata csak göreső segítségével lehetséges.

Az orvosságokról.

Kétezer esztendővel ezelőtt megmondotta Hippokrates, az első orvostudós, hogy a betegségek okát, forrását a test négy főnedvében: a vérben, nyálkában, a sárga és fekete epében kell keresni. Ez a természetes, józan elv uralkodott az orvosi tudományban a XVI. század végéig, amikor is odamódosult, hogy az említett négy főnedv közül kivált a vért kell gyógyítani, tisztítani, javítani. A XVII. század elején fedezte föl ugyanis Harvay a vérkeringést, mire aztán a vérgyógyítás vette át az uralkodó szerepet, kivált amikor Malphigi a vér alkotóelemeit kezdte tanulmány tárgyává tenni.

Hogy ez a nedv-, illetőleg vérgyógyító-rend-

szer mennyire üdvös volt, azt apáink is tudták, akik félannyi nyavalyában sem vettek részt, mint a mai kor gyermekei. A modern orvosi szakírók ezt a szomorú decadentiát a kenyérkereset, táplálkozás, szórakozások megváltozására szeretik visszavezetni. De semmivel nem tudják kimutatni, hogy ezek a kis változások akkora romboló hatások létrehozására képesek volnának. Hiszen apáink is harcoltak, dolgoztak, lakomáztak, mulattak és hol vagyunk mi egészség dolgában ő tőlük!

Bizony nem itt van a hiba. Hanem igenis abban, hogy a modern orvosi tudomány eltért a régi helyes iránytól. Elkövette ugyanis Virchow tanár a múlt század vége felé azt a világraszóló elemi tévedést, hogy a betegségnek okát, eredetét nem a testnedvekben, hanem a szilárd sejtekben kezdte keresni s ennek alapján fölépítette az ugynevezett *sejtkórtant* (*pathologia cellularis seu solidaris*) és ezt az elméletet a modern orvosi tudomány elfogadta, hivatalossá tette és e szerint is kezeli a betegeket.

Virchow szerint minden betegség egy bizonyos szervnek különálló megbetegedéséből származik. Elkezdték tehát az egyes szerveket kezelni, a kóros tüneteket orvosolni, az általános kezelés helyett a betegség helyét gyógyítani, a sejtekre hatni, a fájdalmakat (erősebbhatású, méregtartalmú szerekekkel) elnyomni és, ha ez sikerül, akkor a beteget gyógyultnak jelentik ki!

Ennek a veszedelmes tévtannak csakhamar mutatkoztak szomorú hatásai. Alig 10—20 év múlva (vagyis a 80-as évek felé) olyan betegségek terjedtek el, amelyeket azelőtt alig ismertek. Ezen modern betegségek között első sorban kell említeni

a neurastheniát és egyéb idegbajokat, az ijesztő mértékben föllépő szívbját, asztnát, vesebajt, cukorbajt, gyomorhajokat és még sok más veszedelmes nyavalyát, amelyek azelőtt legfőlebb szórványosan fordultak elő. Ugyancsak a vérgyógyítás, illetőleg a nedvkórtan kiküszöbölése óta lettek mindennapiakká a szélhűdéses és a különféle elmebajok. Megpróbálták ezeket a bajokat a szintén vadonatuji idegkórtan elméleteivel megmagyarázni, de ez is csődbe jutott, mert bonctanilag igazolni nem sikerült.

*

A fentiekből könnyen megértheti az olvasó, hogy miben különbözik a természetes gyógymód az úgynevezett modern orvosi gyakorlattal. Mi az egész testet gyógyítjuk, ők az egyes szerveket; mi a bajnak gyökerét kúráljuk, ők a fájdalmas tünetek ellen adnak be szereket; mi a test nedveit gyógyítjuk, ők a sejtekre igyekeznek hatni; mi tartózkodunk a mérgektől, ők nem tudnak nélkülök megélni. Itt válik el a kétféle kezelés, ennél a pontnál kerül egymással szembe a két tudományos elmélet.

Megjegyezzük azonban, hogy igen sok szerünket a Virchowisták is használják (lásd a klinikai receptekönyveket) mert mérgekkel és „speciálításokkal“ még nem tudták őket pótolni.

Minthogy pedig Virchow előtt az orvosi tudomány a nedvkórtan alapján állott és minthogy a természetes gyógymód is a nedvkórtan elméleteire alapítja kezeléseit: mi, a természetes gyógymód művelői, jogot formálunk mindazon méregtelen gyógyszerhez, amelyek Virchow előtt az orvosi gyakorlatban alkalmaztattak. Mert mielőtt Virchowék lettek volna, mi voltunk!

Ezekben a gyógyszerekben mindazok a hatóanyagok megvannak, amelyek a modern orvosi gyakorlatban hasonló kóreseteknél alkalmazott méregtartalmú szerekben találhatók s ezért a mi gyógyszereink a hivatalos gyógyszerkönyvekbe is (lásd Balogh Commentárjait, Vámosy gyógyszer-tanát) föl vannak véve.

*

Ezeket a hivatalosan gyógyhatásuaknak elismert szereket tudományos latin elnevezésük szerint felsorolja Szentesy Alfonsz Recipekönyve (kapható 10 koronáért az „Aster“ folyóirat kiadóhivatalában: Budapest, III., Nád-utca 1—3. sz. a.)

Akik ezt a recipekönyvet meg nem szerezhetik, azoknak is díjtalanul ad felvilágosítást belőle az „Aster“ szerkesztősége, amely ingyenesen jár kezére a betegnek, hogy a természetes gyógymód hazánkban is elterjedjen és sok ember fölösleges elpusztulása elkerültesse.

Ugyanezen okból készséggel beszerzi a Recipekönyvben foglalt orvosságokat is, ha valaki a szükséges összeget megküldi. (Utánvétet nem küldhetünk orvosságokat.)

Meg kell ezt tennünk azért is, mert a mi szereink legtöbbje vidéken nem kapható, nem is ismerik őket. *Azonban már igen sokszor megtörtént, hogy tudatlanságból, meg a mi gyógymódunk iránti rosszakaratból más szereket adtak a tájékozatlan vevőknek, amik persze semmit sem használtak.*

Aki tehát nem akarja magát ilyen csalódásoknak kitenni, legokosabban cselekszik, ha mindjárt hozzánk fordul az orvosságok beszerzése végett. Mi örülünk, ha egy betegen segíthetünk.

Hogy pedig senkinek ne kelljen az orvosságok latin neveinek leírásával vesződni*) elegendő, ha csak ennyit ír: „Kérem ezen és ezen baj ellen Szentesy Recipekönyvéből az ennyi és ennyi számú csoportnak beszerzését.“ A használati utasítást, a di-
aetát, kezelést kívánatra levélben megírjuk.

*

Záradékul itt adjuk a Recipekönyvben foglalt szereknek *kivonatos recepturáját*.

Szív bajok: 1., 2., 3., 4., 9., 18. csoport.

Érelmeszesedés, vérszegénység, sápkór: 1., 2., 3., 4., 8., 11. csoport.

Görvélykór: 1., 2., 3., 4., 11., 23. csoport.

Súly: 1., 2., 3., 4., 11., 22. csoport.

Gyomor bajok, májbajok: 1., 2., 3., 4., 11., 12. csoport.

Székrekedés, felfuvódás: 10., 11., 12. csoport.

Hasmenés, bélhurut: 19., 20., 21., csoport.

Vese bajok: 1., 5., 6., 7., 8., 9. csoport.

Hörgőhurut, asthma, meghűlés, nátha tüdőnyálkásodás, köhögés, rekedtség: 5., 6., 9., 13., 14., 15. csoport.

Tüdő-, méhvérzés: 21. csoport.

Csúsz, köszvény: 1., 2., 3., 4., 6., 7., 8., 9., 18. csoport.

Cukor baj: 1., 2., 3., 4., 12., 24. keverék.

Vizkór: 1., 5., 6., 7., 8., 9. csoport.

Zsábák: 18. csoport.

Ideg bajok, gerincbántalmak, nyavalyatörés: 1., 2., 3., 4., 9., 18. csoport.

Lázak: 16., 17. csoport.

Fájdalomcsillapítók, zsongítók: 18 csoport.

*) Igen sok szernek még ma sincsen általánosan elfogadott magyar neve.

Régi sebek, sömör: 1., 2., 3., 4., 9., 11. csoport.

Aranyér: 10., 11., 12. csoport.

Bélférgek: 25. csoport.

Szemborogatás: 26. csoport.

Gyulladások: 28. csoport. (külsőleg.)

Elvonószerek: 29. csoport (külsőleg.)

Belégzőszerek: 30. csoport.

Méhhurut, fehérfolyás: 27. csop. (irrigáláshoz.)

Havibaj elmaradása: 10., 11., 12. csoport.

Férfibetegségek: 1., 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 11. csoport. Befecskendezésre: 21. csoport.

Bőrbajoknál kenőcsökről stb. bárkinek készséggel adunk felvilágosítást.

Vérgyógyítás (Haemopathia).

A „vérgyógyítás“ szó nem jelenti a köznyelven „vérbajoknak“ nevezett nemi bajoknak gyógyítását, minthogy a nemi bajok nem vérbetegségek, hanem tudományos meghatározás szerint ragályos bajok, akár a himlő- vörheny, tifusz stb. Valamint a haemopathia sem homoeopathia, mert haima=vér, homoios=hasonló; ergo haemopathia=vérgyógyítás, homoeopathia=a betegséghez hasonló tüneteket előidéző szerekkel való gyógyítás.

A vérgyógyítás fogalma a legtöbb ember előtt ismeretlen. Mert nem az a vérgyógyítás, amit a közönségnek évtizedek óta csupa álszeméremből „vérgyógyítás“ név alatt beadtak, hanem olyan betegségek gyógyítását értjük vérgyógyítás alatt, amely betegségek magában a szervezetben keletkeznek, részint visszás anyagsere, részint helytelen táplálkozás, vagy rendellenes, ártalmas életmód, egészségtelen lakás- és foglalkozásvizonyok, romlott levegőben való tartózkodás folytán.

Tehát a vérgyógyítás körébe mindazok a bajok tartoznak, amelyek magában a szervezetben a vérnek megromlása következtében fejlődnek s nem külső behatások által idéztetnek elő. Ilyen bajok a gyomor-, máj és bélbántalmak, a legtöbb szív-
baj, tüdőbajok, vesebántalmak, idegbántalmak, agy- és gerincagybántalmak (bénulások, hűdések) görvél-
kór, csúsz, cukor-
baj, hájkór stb.

Mindezen betegségek a szervezetben lassan-
kint fejlődnek, magában a szervezetben az anyag-
csere közben keletkező mérges anyagoknak fölhal-
mozódása folytán, amely mérges anyagokat a pon-
tosan működő szervezet (tüdők, vesék, belek, bőr,
nyálkahártyák útján) el szokott ugyan távolítani,
azonban a fönt említett hibás életmód, anyagesere
stb. következtében a szervezet erre elég erős nem lé-
vén, ezek a mérges anyagok a testben bentmaradnak.

Ezek a tulajdonképeni vérbetegségek s ezek-
nek a bajoknak gyógyítása képezi a haemopathia
föladatát. Ezen önmérgeződésnek göresövi és vegyi
uton való megállapítása nélkül a vérnek hatásos
gyógyítása el nem képzelhető. Ergo a vérgyógyítás
nem más, mint a vérben felgyülemlett káros, mér-
ges anyagoknak mikroszkopiai és biochemiai alapon
való meghatározása és ugyanezen mérgeknek a ter-
mészet által rendelkezésünkre bocsátott eszközökkel
való leküzdése.

Ennek a tudományos rendszernek fölfedezése,
illetőleg megalapítása Kovács Izsó doktor nevéhez
fűződik. Ő állapította meg hosszú éveken át folyta-
tott természettudományi tapasztalatai útján, hogy
minden élő lény vérének az egész élet tartama alatt
ugyanazon vegyi összetétellel kell birnia, minthogy
valamennyi sejtje csakis ezen vegyi összetétellel bí-

ró vérnek fölvételére és földolgozására van berendezve; mihelyt a vér vegyi összetétele a legkisebb változást szenved, akkor a sejt az így megváltozott összetételű vért sem föl nem veheti, sem föl nem dolgozhatja, tehát a sejt léte és működése veszélybe jut. Ugyancsak az ő érdeme, hogy Rikli napkúráit már 27 évvel ezelőtt alkalmazta és terjesztette. A vérelvonásoknak a tudományos gyakorlatba való visszahelyezésének Kovács doktor volt az úttörője. Nemkülönbben az ő rendszerének sarkalatos tétele az, hogy az emberek nem vérszegények, mint ezt sokan tévesen hiszik, hanem a túlzott táplálkozás folytán inkább vértúlságban szenvednek, csak hogy a vérük romlott s ez a bőséges, de rossz vér a betegségek leggyakoribb okozója. Szintén az ő logikus gondolkodásának gyümölcse a húsetalan vacsoráknak, a mustárlisztes fürdőknek és a bőséges táplálkozás kiküszöbölésének elterjesztése.

Mindezen életbevágó, áldásos ujitások, amiknek az orvosi gyakorlatban való meghonosításáért Kovács doktornak a 90-es években a legkiméletlenebb támadásokat kellett orvostársai részéről elszenvednie, ma már polgárjogot nyertek a hivatalos orvosi tudományban!

Kovács doktor volt az első orvos s még ma is az egyetlen, aki haemopathának, vérgyógyásznak nevezi magát, mert ő ennek az orvosi iránynak a megalapítója s ma még egyetlen képviselője. Orvosi rendelője (V., Vilmos császár-ut 18.) már 30 éve áll fenn és az ott meggyógyult hatezer beteg Kovács dr. tudományos elveinek helyessége mellett szebben beszél minden hangzatos dicsőítésnél.

Tartalomjegyzék.

	Oldal
Bevezetés	3
A szív és edényrendszer betegségei: Szívbjaj. A szív izomzatának elzsírosodása. Mellszorongás. A szívbe- tegek mellgörcse. Szívburoklob. Szívizomlob. Szív- belhártyalob. Szívdobogás. Ideges szív fájdalom. Érel- meszesedés. Útőértágulat. Éresomó. Érgyulladás, vér- rögzépződés.	14—25
Vérbetegségek. Vérzékenység. Gennyvérűség, genyláz, Vértelenség. Fehérvérűség. Súly.	25—29
Gyomorbetegségek. Gyomorhurut. Gyomorgyöngöség, emész- tetlenség, étvágytalanság. Gyomorégés. Hányás. Gyo- morgörcs. Gyomorfekély. Gyomorrák. Gyomortágulat. Gyomorsúlyedés. Gyomoridegesség.	30—35
Bél- és hashártyabajok. Bélhurut. Cholera nostras. Nyál- kás bélhurut. Hasmenés. Szélszorulás. Bélfekélyek. A nyomóbél fekélye. Bélgümőkór. Bélrák. Bélbetű- remkedés. Bélszűkület. Egyszerű bélelzáródás. Bél- összeszorulás. Hűdéses és görcsös bélelzáródás. Aranyér. Végbélrepedés. Végbélkiesés. Végbéllob. Végbélnyílás és végbélkörnyék lobja. Végbélszűkület. Galánda férgek, giliszta. Trichinosis. Hasvízkór. Hashár- tyagyulladás Vagbélgyulladás.	35—50
Máj és epeutak. Hasnyálmirigy. Lép. Fűzési māj. Ván- dormāj. A verőcér keringési zavarai. Májelégtelenség. Sárgaság. Epeutak hurutja. Epeutak gyulladása. Epe- hólyaggyulladás. Epekő. Májgyulladás. Heveny sárga májsorvadás. Májsugorodás. A māj elterjedt beszű- rődése. Májtályog. Májféreg. Májrák. A hasnyálmirigy betegségei. A lép betegségei.	51—59
A húgyzervek betegségei. Fehérjevizelés. Vértelzés, vérfestékvizelés. Vesevízkór, Bright-kór. Veseelégtel- enség, húgyvérűség. Vándorvese. Pangásos vese. Vé-	

Ragályos (fertőző) vagy hevenyész-lázas betegségek.

Általános kezdetbeli tünetek Roncsoló toroklob. Torokgyík. Kanyaró. Vörheny. Bőrányhimlő. Himlő. Vörös himlő. Hasi hagymáz. Kiütéssel vagy foltos hagymáz. Járványos agy- és gerincevelőhártyagyulladás v. tarkómerevség. Heveny szemcsés gümőkóros láz. Orbánc. Vérhas. Kolera. Fültőmirigylob. Merevgörcs. Rostonyás tüdőgyulladás. Váltóláz. Influenza. Mandulalob. Döghalál. Lépfene. Takonykór. Víziszony, veszettség. Száj- és körömfájás

129—148

Sebek, bőrbajok, daganatok. Sebek kezelése. Vérvész csillapítása. Tályog. Pokolvar. Kelevény. Fekély. Égett sebek. Fagyás. Rándulás, marjulás. Ficamodás. Golyva. Habarc. Ujképlet. Daganat. Tüsződaganat, tömlődaganat. Rostos daganat. Dagadt lábak. Sérv. Sipoly. Nyálkatömlőgyulladás. Gümös csípőizületgyulladás. Csonthártyagyulladás. Sömör. Ótvar. Bőrfarkas. Bőrvörösség. Szájüszök. Bőrűszkösödés. Felhólyagzás, genyhub. Bőrhólyagosodás. Viszketések. Kosz. Faggyuár. Rüh. Pörsenés, bőratka, szemölcs. Rezesorr. Májfolt, sepeplő. Színes bőrkorpázás. Kopaszság. Hajhullás. Fejtetű. Lapos-tetű. Lábizzadás. Tyukszem. Körömméreg. Bőrszárazság.

129—158

Fülbajok. Fülgyulladás. Fülzsírgyülemelés. Fülfagyás. Fülsömör. Fülzúgás. Meiner-féle betegség. Dobhártyalob. Fülzsába. Fülvérdaganat. Fülkürtgyulladás. Fülvérzés.

158—161

Szembajok. Szembetegségek általában. Szemgyulladás, szemhurut. Szemgennyedzés. Hályogok. Gyöngelátás. Kötőhártyagyulladás. A szemhéjak betegségei. Árpa. Az együttérző ideg betegségei.

162—164

Női betegségek. Általános tudnivalók. A szeméremtest viszketése. Szeméremtest-gyulladás. A szeméremtest szemölcsdaganata, hegyes függőlyök. Daganat, rostos daganat. Túltengés, tömlős daganat. Rák. Gátrepedés. Vérömleny, vérrög. Hüvelyszűkület. Hüvelygyulaldás. Hüvelygörcs. Hólyaggyulladás. Húgyesöthurut. Torzképződések, fejlődési rendellenességek. A havivérzés hiánya. Nehéz havivérzés. Túlságos havivérzés, havitisztuláson kívüli méhvérzés. Heveny méhlob. Idült méhlob. A méhnyálkahártya gyulladása és hurutja. Méhnyakgyulladás. A méh tuls. előrehajlása. Hátrahajlás. A hüvely és méh sülyedése, leesése. A méh kifordulása. Méhdaganat izomsejtekből

és kötőszövetből. Méhrák. Húsdaganat. A méh körüli kötőszövet és a méhet fedő hashár-daganatok. Méhkürtgyulladás. Méhen kívüli terhesség. Fejlődési rendellenességek. Vérkiömlés a méh mögött. Genygyülés Méhszalagok lobja. Termékenyítés. A nemzés irányítása. Terhesség. Lebetegedés. Szoptatás. Emlőgyulladás. Hiányos tejképződés. Emlősmör. Emlőidegek zsábája. Gyer-mekági hüvely- és méhgyulladás. Mellrák. Koraszülés. Meddőség. Hysteria. Változódó. Sápkor. 165—197

Gyermekepolás. Általános szabályok. Csecsemők béli-hurutja. Angolkór. Vitustánc. A gerinevelő mellő szarvainak gyulladása. Agyvelőgyulladás. Görvély-kór. Barlow-kór. Vízák. 197—204

Kozmetika. 204

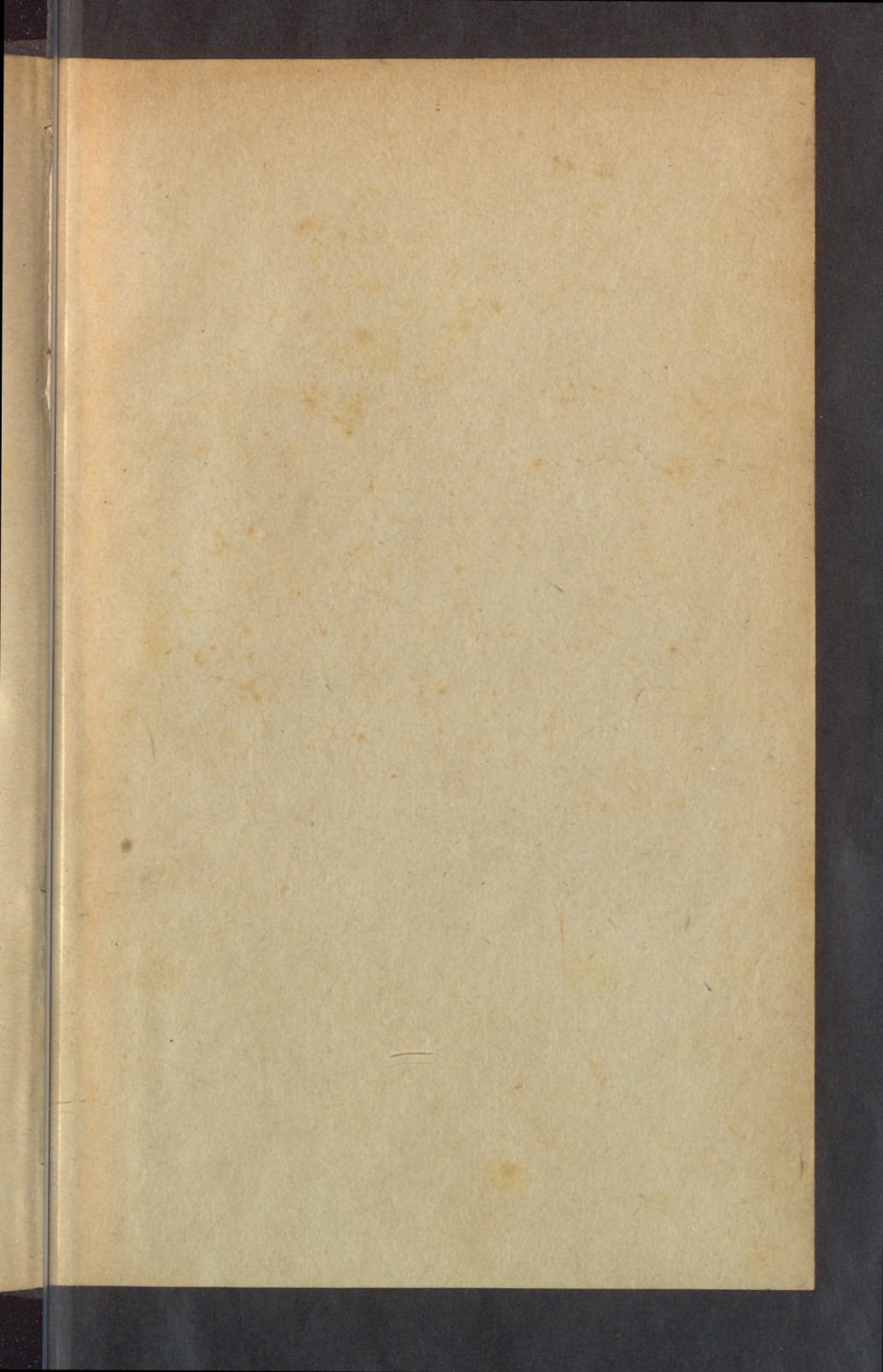
Férfibetegségek. Általános megjegyzések. Húgycsőtakar, kankó, tripper. Lágú fekély, puha sánkér. Bujakór. Lágúki mirigyek duzzadása (dob) és gyulladása. Magtalanság. Ondótestek hiánya. Nemi tehetetlenség. Magömlés. Önfertőzés. Magfolyás. Vérral kevert ondó. Húgyhólyaggörös. Heregyulladás. Mellékheregyulladás. Ondóhólyaggyulladás. Makkgyul-ladás. Makk- és fitymaggyulladás. Makköv, spa-nyolgallér. Húgycsősűkület. Monytó- vagy dülő-mirigygyulladás. Vértódulás a monytóban. A monytó túltengése. Priapismus. Hegyes bütyök v. függőly (cimbalomszeg.) Az ondósinór ereinek ki-tágulása. Vizeletcsepegés. A húgy- és nemiszervek gümőkóros megbetegedése. Bujakóros gégebaj. Agy-syphilis. A gerincagy syphilise. 205—215

A betegségek főbb ismertetőjeleinek rövid össze-gyálása. 215

Az orvosságokról. 223

Vérgyógyítás. 228

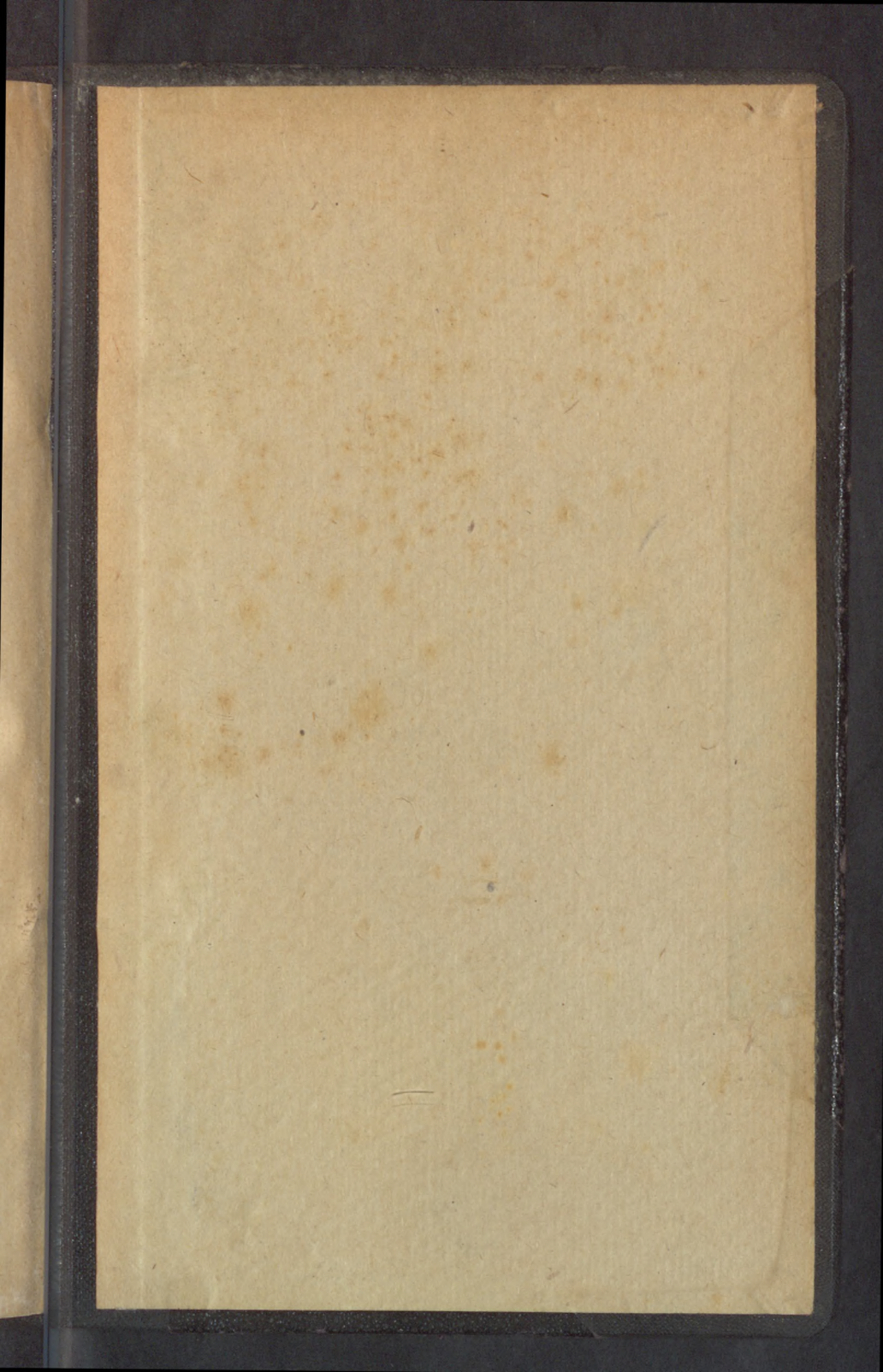

20

4892

107

f

Szentosy

ÖNGYÓ
GYÍTÁS